

CARMEN ALBERT

Documentele Institutului Social Banat-Crișana

Editura Mirton

<https://biblioteca-digitala.ro>

CARMEN ALBERT

Documentele Institutului
Social Banat-Crișana

- I -

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

ALBERT, CARMEN

Documentele Institutului Social Banat-Crișana /

Carmen Albert. - Timișoara: Mirton, 2004

408 p.; 24 cm.

ISBN 973-661-296-1

061.62(498):316

CARMEN ALBERT

Documentele Institutului
Social Banat-Crișana

I.

Campaniile monografice
din Valea Almăjului și Naidăș

Editura Mirton
Timișoara - 2003

<https://biblioteca-digitala.ro>

CUPRINS

Introducere	7
Notă	23
<i>Campania monografică din Valea Almăjului – 1939</i>	25
<i>Lista documentelor</i>	27
<i>Documente</i>	35
<i>Campania monografică de la Naidăș – 1942</i>	309
<i>Lista documentelor</i>	311
<i>Documente</i>	313

INTRODUCERE

Este evident, în cazul sociologiei românești, un efort de recuperare a dimensiunii istorice după cum este la fel de evident interesul pentru social al gândirii istorice contemporane. Din păcate cu aceeași evidență se înregistrează, fapt cu atât mai grav în cazul României unde jumătate din populație aparține satelor, o scădere a preocupărilor de sociologie rurală. Toate acestea sunt motive temeinice pentru demersul restitativ la care ne-am angajat. Fără dimensiunea duratei sociologia rămâne incapabilă de a răspunde întrebărilor, necesităților care au generat-o ca știință așa cum istoria, la rândul său, tinde să recupereze, venită din timp, dinspre izvoarele râului, prezentul. Demonstrația existenței unor suprapuneri, în cazul celor două științe “imperiale”, a fost făcută magistral de Fernand Braudel: *“Nu poate fi negat de loc faptul că, adeseori, istoria și sociologia se întâlnesc, se identifică, se confundă. Motivele sînt simple: pe de o parte există acest imperialism, această revărsare a istoriei, pe de altă parte, identitatea de natură – istoria și sociologia sînt singurele științe globale susceptibile de a-și extinde curiozitatea asupra oricărui aspect al socialului. În măsura în care ea reprezintă toate științele privind omul în domeniul imens al trecutului, istoria este sinteză, istoria este orchestră. Și dacă studiul duratei sub toate aspectele sale îi deschide, așa cum cred eu, porțile actualității, atunci ea se află în toate locurile ospățului. Acolo ea se găsește de regulă alături de sociologie (care prin vocație este de asemenea, sinteză) și pe care dialectica duratei o obligă să se întoarcă spre trecut cu sau fără voia ei”¹.*

Studiul istoriei cercetărilor sociologice este benefic deci într-un orizont complex de interese și poate fi motivat inclusiv de interese contemporane, dar el se integrează unei firești aspirații spre realizarea unei veritabile, – “adevărate” – Istorii a Sociologiei Românești. Ca orice istorie și cea a sociologiei are nevoie de documente, platforma care să susțină noua arhitectură. Se pot înregistra câteva titluri ce se reunesc în direcție, în sens chiar dacă nu neapărat în scop. Cu siguranță că excepționalul devotament – susținut la rândul său de o competență remarcabilă – al Sandei Golopenția de a edita corespondența, scrierile editate și inedite, o întregă arhivă a tatălui său, Anton Golopenția, rămâne un exemplu și un model totodată, un precedent încurajator pentru

---

¹ F. Braudel, *Traité de sociologie*, I, Paris, 1962, p. 91, Apud, *Sociologia franceză contemporană*, antologie întocmită de Ion Aluș și Ion Drăgan, București, 1971, p. 53.

noi cu atât mai mult cu cât explicit sau implicit Banatul este prezent peste tot². Memorialistica datorată lui H. Stahl³ poate fi inclusă izvoarelor fundamentale ale sociologiei românești interbelice și ea va fi urmată – este de bănuț – de altele. Arhivele oficiale, de stat, ale diverselor instituții inclusiv ale celor reprimatoare sub regimul comunist dar și cele personale sunt departe de a fi inventariat și cu atât mai puțin de a fi oferit cercetării ceea ce dețin. Sunt urgențe pentru că este mult de recuperat, inclusiv timpul pierdut.

Banatul a fost și rămâne un caz special și din perspectiva istoriei generale și din cea strictă, a sociologiei. Mai întâi că producția documentară a birocrăției austriece din veacul al XVIII-lea și parțial a celui următor precum și a celei chesaro-crăiești de după 1867 până la 1918 era de tip special. Cuprinde multe statistici, date concentrate și ordonate sistematic, în serii, tabele care au o relevanță descoperită doar relativ recent de metodologia cercetării istorice dar care este profundă și permite reconstituirea unor dinamici sociale, economice, descoperirea acelor mișcări greu sesizabile și decisive, care au generat și au exprimat însăși Modernizarea⁴. Dezacordul între tipul de documente și nivelul gândirii istorice a determinat târziul start al cunoașterii Banatului dar și faptul că, atunci când acesta s-a produs, a fost printre cele mai interesate de social. Nu trebuie trecut cu vederea că la baza monografismului provincial au stat chestionarul și răspunsurile adunate din localități. Pentru perioada interbelică dispunem de o bază documentară mult mai răvășită, fragmentată, nesistematică și, prin relație logică, de o cunoaștere “beneficiind” de aceleași atribute. Poate să pară paradoxal dar știm mai puține despre Banat și despre bănațenii de după primul război mondial decât despre cei dinainte, din veacul anterior. Șansa reconstituirilor întemeiate pe același tip – statistic – de documente ca în epoca antebelică este mai mică și fiindcă birocratismul românesc a fost mult mai “delăsător”, mai puțin exact (nu neapărat și mai puțin “productiv”) dar mai ales pentru că reprimările comuniste au afectat nu doar oameni ci și hârtii. Ideea de istorie, de respect pentru trecut n-a reușit să apere arhivele. Ele au fost devalizate nu o dată, mai ales cele private, confiscate, multe arse pur și simplu. Trecutul era, ca și prezentul, luat în stăpânire, “modelat” și el după interesele propagandei. În aceste circumstanțe, șansa existenței unei arhive care

---

² A. Golopenția, *Ultima carte, text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția aflate în Arhivele SRI*, volum editat cu introducere și anexă de prof. dr. Sanda Golopenția, București, 2001; Idem, *Opere complete*, ediție îngrijită și adnotată de prof. dr. Sanda Colopenția, I-II, București, 2001-2002.

³ H.H. Stahl, *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice”*, București, 1981; Vezi și Z. Rostas, *Monografia ca Utopie. Interviuuri cu Henri H. Stahl (1985-1987)*, București. 2000.

⁴ V. Leu, *Banatul – o istorie ignorată*, în “Reflex”, Reșița, III (2002), nr. 7-8-9, p. 9-10.

acumulează documentația rezultată în urma cercetărilor sociologice întreprinse de echipele Institutului Social Banat-Crișana în anii 1932–1948, o documentație uneori brută, alteori prelucrată de specialiști dar întotdeauna densă, concentrată, trebuie valorificată. Istoricii sunt printre principalii beneficiari, desigur, însă “materialul” disponibil furnizează, de bună seamă, informație primară și celor preocupați de istoria cercetărilor sociologice și implicit sociologiei însăși. Există deja câteva cărți pe lângă studiile – atât de inegale sub aspectul interpretărilor și al informației – dedicate Institutului bănățean⁵ așa încât istoria sa ca instituție este relativ bine deslușită dar ele nu au fost urmate de publicarea documentelor astfel încât acestea să poată fi citite de toți cei interesați și care, eventual, ar fi putut-o face altfel, poate mai profesionist sau din alte perspective. Pe de altă parte platforma documentară a rămas departe de a fi utilizată în întregime pentru că o monografie a Institutului nu avea cum să fie interesată decât de ceea ce corespundea scopului strict circumscris. Așa se face că multe documente sunt integral inedite iar altele doar parțial cunoscute prin 1-2 fragmente citate în funcție de interesul textului monografic. Este deci timpul ca această restricționare să facă loc publicării integrale. După lectura monografiilor publicate chiar de Institut, cine nu ar dori să cunoască, în sfârșit, și manuscrisele rămase, cele care n-au ajuns să vadă lumina tiparului, capitolele care s-au mai păstrat din monografia comunei Naidăș de pildă, pierdută, se părea definitiv în ultima parte a războiului? Cazul din urmă este în sine relevant pentru urgența publicării: în arhiva personală a lui Cornel Grofșorean se păstrau, până nu demult, aproape toate capitolele, aproape toate rapoartele monografiștilor care fuseseră la Naidăș, unele chiar citate, dar acum sunt de negăsit. Pe de altă parte, pentru reconstituirea manierei de lucru, a metodelor aplicate, a punctelor de interes etc. sunt utile și acele documente care au fost cerute de membrii echipelor de la instituțiile vremii spre a fi folosite în scopurile cercetării. Ele permit o mai bună cunoaștere a nivelului de informare, conțin și date utile astăzi reconstrucției societății rurale bănățene interbelice în ansamblul ei. Astfel de considerente ne-au determinat să nu le excludem arhivei ISBC și să le publicăm în acest volum. Numai așa vom putea restitui întreaga diversitate a muncii dintr-o campanie monografică, ceea ce se întâmpla concret, în teren, chiar viața celor implicați. Tocmai de aceea am considerat că și informațiile “mărunte” – tabele cu nume și adrese, de pildă – au justificare și trebuie incluse într-o astfel de colecție. Ea a fost concepută în trei volume. Primul, cel de față, cuprinde documentele referitoare la campaniile din Almăș și Naidăș (aceasta din urmă nefiind menționată în vreun fel nici măcar în Revista Institutului)

---

⁵ A. Negru, *Din istoria cercetărilor sociale românești – Institutul Social Banat-Crișana*, Cluj, Napoca, 1999, C.C. Bălan, *Institutul Social Banat-Crișana*, Timișoara, 2000; C. Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002.

adică acele campanii mai puțin cunoscute și care încheie de fapt seria monografică. Nu am insistat asupra campaniilor finalizate cu monografii publicate sau asupra celor despre care s-au mai publicat în Revista Institutului. Următorul volum va fi rezervat publicării corespondenței Institutului de la Timișoara și corespondenței personale a directorului său, dr. Cornel Grofșorean (scrisori primite și trimise) însumând aproape 200 de piese de mare interes și care vor redimensiona statusul și rolul instituției și coordonatorului său deopotrivă. Cel din urmă volum va include toate documentarele întocmite de Institutul Social Banat-Crișana în folosul diplomației românești, pentru Biroul Păcii și rămase în întregime nepublicate. Vom face, atât cât ne stă în putință, și o lucrare de restituire ca un omagiu adus peste timp tuturor celor care au participat la constituirea zestrei sociologice provinciale și prin aceasta, celei naționale.

La deschiderea catalogului de documente se impune însă fie și doar o scurtă introducere în activitatea de cercetare sociologică desfășurată de membrii echipelor bănățene în campaniile din Almăj și Naidăș pentru ca cititorul să dispună nu doar de informația cuprinsă în documentele reproduse ci și de context.

Institutul Social Banat-Crișana (I.S.B.C.) fondat la Timișoara în 1932, a însemnat în monografismul bănățean, translația dinspre istorie spre social, mijlocul prin care s-a realizat cercetarea științifică a realităților rurale din Banat, urmând modelul Institutului Social Român (I.S.R.) de la București condus de Dimitrie Gusti. Adaptând paradigma inițiată de Dimitrie Gusti, „*cercetare monografică-acțiune*” la realitățile concrete, I.S.B.C. a realizat o vastă activitate pe parcursul unui deceniu, impunându-se în cultura Banatului și în viața științifică deopotrivă. Cornel Grofșorean, lider formal și informal al acestui institut, a creat și asigurat în decursul anilor coeziunea structurală, unitatea acțional-funcțională și perspectiva reformistă. Modalitatea practică prin care s-au succedat cercetările de teren din care a rezultat forța institutului, au fost campaniile. Cele șase campanii monografice întreprinse pe teritoriul Banatului, au reliefat competența echipelor operaționale, rigurozitatea cercetării, perseverență și profesionalism. Subordonate unei anumite teme de cercetare, campaniile (Belinț-1933, Sârbova-1934) s-au finalizat cu câte o monografie publicată⁶, celelalte: Pojejena-de Jos, Ohaba-Bistra, plasa Bozovici și Naidăș, s-au concretizat parțial în studii publicate în Revista Institutului Social Banat-Crișana. Investigațiile din plasa Bozovici (Valea Almăjului) și Naidăș, care constituie și punctul central al demersului nostru, au continuat și totodată au încheiat seria acțiunilor de teren întreprinse în intervalul 1932-1942. Documentele care fac obiectul volumului de față, ce au stat la

---

⁶ *** *Anchetă monografică în comuna Belinț, Timișoara, 1938 și Monografia comunei Sârbova, Timișoara, 1939.*

baza redactării respectivelor studii, chiar astfel de studii rămase în manuscris, ne înfățișează campanii diferite sub aspectul tematicii, pregătirii investigației, anchetei propriu-zise sau valorificării rezultatelor, doar componența echipelor a fost oarecum similară. Deosebiri au fost determinate însă, în primul rând, de modificarea de concepție a I.S.R. și de Legea Serviciului Social, precum și de alte determinări conjuncturale. Dacă până la 1938 unitatea de cercetare o reprezenta ”satul”, teoretic-metodologic lucrurile se schimbă, mai ales prin intervenția lui Anton Golopenția care reușește să convingă și să impună un nou model de cercetare, așa numitele monografii ”sumare” sau ”operative” extinse regional – ”pe schema unei ”tipologii ” a satelor și orașelor”⁷ – dar nu neapărat în sens administrativ ci de unitate istorică, care păstra anumite configurații care țineau de mai vechi identități, includea sate ce împărtășeau un solid numitor comun⁸. Era, pe de o parte, o unitate mai mare și pe de altă parte și o viteză mai mare de lucru care avantaja ritmul în realizarea proiectelor „atlasului sociologic” și al „științei națiunii”, preconizate de Dimitrie Gusti, le făcea posibil de realizat. Altfel monografierea tuturor satelor României rămânea un deziderat utopic. Lucrurile se schimbaseră și datorită aplicării Legii Serviciului Social care oferea un suport instituțional, o logistică care nu mai existase înainte. Din păcate nu va dura mult dar deocamdată speranțele crescuseră. Nu numai că urma să aibă loc o cercetare amplă, simultan în toate localitățile unei plase, dar ea era însoțită și de activitatea practică, generatoare de efecte imediate sau de perspectivă. Standardul de viață scăzut, ignoranța și sănătatea precară a țăranilor, au fost motivații care au determinat mai demult constituirea de organisme de profil și începerea anchetelor, acum însă se contura și perspectiva unei transformări pozitive, a unor intervenții care să continue etapa constatărilor. Legea în cauză a transformat și statutul I.S.B.C., afectându-i autonomia. El devine „Regionala Banat”, subordonată „Centrului” de la București. Noua situație a fost acceptată cu greu, nu fără opoziție din partea bănățenilor, care reclamau independență absolută. Există tăioase schimburi de replici între Cornel Groșorean și Traian Herseni care părea bănățenilor prea autoritar⁹. În ciuda împotrivirilor, apelului la autoritatea lui Dimitrie Gusti un vechi și statornic susținător, legea s-a impus și implicit noua viziune pe care – lucru nu lipsit de semnificație – Groșorean și echipa sa o susținuseră mai înainte alături de Anton Golopenția. În

---

⁷ Henri H. Stahl, *Op. cit.*, p. 350.

⁸ Traian Herseni împărtășea și el un punct de vedere asemănător. Vezi, T. Herseni, *Despre monografiile regionale*, în ”Sociologia Militans”, III, București, 1971, p. 209-223.

⁹ C. Albert, V. Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Cornel Groșorean și Institutul Social Banat-Crișana (1932-1944)*, în „Banatica” XIV, Reșița, 1996, p. 372-274.

lipsă de argumente care să le motiveze împotrivirea ce nu putea fi recunoscută ca una de apărare a autonomiei, acum protestau la o campanie ce urma să investigheze întreaga plasă Bozovici: “*De când formează plasa o unitate socială? Știam că este o unitate administrativă, foarte variabilă și mai știm că unitatea socială este familia, satul, regiunea, problema dar o plasă? În care plasă nu se întretaie zeci de probleme care trec în circumscripția altor plase?*”¹⁰. Avea și nu avea dreptate în principiu, dar în mod sigur nu avea în cazul plasei Bozovici, o unitate administrativă suprapusă exact pe vechea Țară a Almăjului. O știa prea bine dar negarea venea dintr-o strategie de apărare a I.S.B.C.-ului. Ce-i drept, dimensiunile acestei plase care acoperă Valea Almăjului sunt mari și cuprind vreo 16 localități și 3 colonii, însă timpul era destul de scurt, concentrările răpeau mereu oameni indispensabili echipei și așa puțin numeroasă în raport cu dificultățile spațiului. Mai trebuie inclusă neliniștii inerente și confruntarea cu o situație nouă. Vor reuși monografiștii bănățeni să răspundă provocării? Existau deci destule motive reale de îngrijorare însă rigorile impuse de lege au implicat și avantaje astfel că relațiile între Timișoara și București au rămas în continuare cooperante și constructive. De la București nu veneau doar dispoziții ci și sprijin și mai ales, banii necesari. Rezultatele au fost pe măsură. Niciodată Valea Almăjului – întotdeauna interesantă pentru cercetători – nu a fost studiată cu atâta profesionalism și de o echipă atât de complexă. Din păcate preconizata monografie, în volum, nu s-a reușit, dar informațiile obținute au fost dense și interesante, uneori chiar spectaculoase. Multă informație a rămas în manuscris – inclusiv în caietele personale ale lui Cornel Grofșorean. Ele văd acum, pentru prima oară, lumina tiparului. Mult s-a și pierdut, probabil iremediabil. Pierderea o putem aproxima doar pe baza a ceea ce s-a păstrat.

Campania Naidăș – așa o vom numi în continuare – s-a concretizat în alte împrejurări dar nu mai puțin dificile și într-un alt context legislativ, instituțional. După plasa Bozovici (Valea Almăjului), I.S.B.C. aflat în dificultate cu finanțele, nu a mai operat cercetări în teren. Războiul era în plină desfășurare. „Centrul” nu mai coordona activitatea regionalelor deoarece legea Serviciului Social se desființase, astfel că I.S.B.C. își reluase vechiul statut, beneficiind de o deplină autonomie dar și un sentiment acut al nesiguranței. Statul, în vremuri excepționale, nu-și permitea cheltuieli și chestiunea resurselor devenise pentru Institut una decisivă. Susținerea financiară din partea industriașului Ilie Marcu originar din Naidăș a făcut totuși posibilă această ultimă campanie, a fost salvatoare în acest moment. Timișoreanul Aurel Cosma jr.,

---

¹⁰ Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale (D.J.C.S.A.N.), Fond „Muzeul Județean Reșița”, inv. 48715, *Scrisoare C. Grofșorean - D. Gusti*, 18 aprilie 1939.

pe atunci înalt funcționar în Ministerul Propagandei, a fost de un real ajutor pentru că el a determinat în mare măsură obținerea sponsorizării necesare campaniei începută în vara anului 1942.

Din punct de vedere tematic, cele două campanii prezintă similitudini în privința investigării creației populare realizate de Elena Secoșan și Nicolae Ursu, vechi colaboratori și participanți la celelalte campanii. În plasa Bozovici, tematica era structurată pe o viziune generală, pentru a rezulta după ideea lui Cornel Groșorean, „o monografie sintetizată a graniței bănățene”, care să prezinte multitudinea de probleme existente. Ancheta indirectă la care s-a recurs, s-a realizat prin autoadministrarea chestionarului, modalitate mult mai facilă pentru economia de timp și resurse. Chestionarele au fost distribuite pretorului plasei la 1 iulie 1939, data semnificând începutul campaniei. Pretorii aveau rolul de a redistribui aceste chestionare primarilor celor 16 localități ale plasei, urmând ca răspunsurile să fie trimise la Timișoara pe adresa Regionalei Banat. Chestionarul era intitulat „administrativ” și era centrat în întregime pe acest domeniu. Cele 51 de întrebări se refereau aproape în totalitate la activitatea administrației locale: istoricul administrației comunei, patrimoniul acesteia, funcționarea serviciilor administrative, îndeplinirea procedurilor, deciziile primăriei, numerotarea caselor, încorporări în domeniul public, taxe comunale, urmărirea veniturilor publice, exproprieri pentru utilitate publică, liste electorale, lucrări publice executate, funcționarea serviciului de petițiuni, doleanțe, propuneri de optimizare etc. Cei care au conceput răspunsurile au fost notarii, poate pentru simplul motiv că ei erau cei care potrivit legii, trebuiau să întocmească toate actele de stare civilă. Un asemenea chestionar era privit drept un document semnificativ, venea de la o instituție autorizată deci actul trebuia semnat și ștampilat conform uzanțelor. Este unul din elementele care ne-au determinat să dăm crezare informațiilor conținute, să nu le considerăm inexacte în sensul că nu erau rodul subiectivității unor funcționari comunali, și deci să le publicăm. Evident însă, există și inexactități care vin din neștiință, din necunoașterea unor date istorice de pildă, dar ele sunt neintenționate, minore. În efortul de redactare a răspunsurilor, notarii au fost nevoiți să consulte arhiva primăriei, să selecteze sursele documentare, și desigur, să rememoreze evenimente, totul rezolvându-se în 2 săptămâni, 15 iulie fiind data la care majoritatea au trimis aceste răspunsuri.

Remarcăm însă că tema acestui chestionar și răspunsurile obținute nu se înscriu în tiparele unei monografii clasice, distingându-se de cercetările anterioare. Câteva probleme, foarte puține, se încadrează însă monografiei: asistența medicală, existența băilor publice, tratamentele antirabice, sau existența unui cămin cultural. Majoritatea însă nu au nici o relație cu conținutul unei monografii “standard”. Ipoteza noastră este

că directorul de campanie, Cornel Grofșorean, încerca să afle, cu această ocazie, percepția localnicilor despre realitățile satului din perspectiva administrației și a relației conducători-conduși, modul în care instituțiile s-au adaptat noilor practici administrative. Documentele acestea pot da o măsură a profesionalismului administrativ bănățean dar și a orizontului cultural al funcționarului rural. Interesul lui Grofșorean izvoră din faptul că proiectul noii legi administrative care „*prin importanța ei pentru viața publică stă alături de Constituție, pentru că îmbrățișează întreg complexul de organizare al vieții sub raport național, cultural, social și economic-financiar*”¹¹ a fost supus dezbaterii publice iar comitetul I.S.B.C. în câteva ședințe, a și formulat câteva amendamente. Există deci un interes nemijlocit. Conducătorul Institutului din Timișoara, în urma discuțiilor, a adresat un memoriu Ministrului de Interne, conținând câteva observații la articolele de lege. De exemplu privitor la art. 10: „*primarii se numesc de Prefect, Guvernator și Ministru de Interne, fără nici un aviz*”, Cornel Grofșorean formulează obiecții așa cum se putea, dar spune totuși lucrurilor pe nume: „*Numirea primarilor este o măsură bună, din punct de vedere național, iar practic v-a duce la liniștirea agitațiunilor electorale. Măsura este autoritară și potrivnică principiului democratic de autonomie și autoadministrare și deci ea trebuie să rămână în cadrele necesității. Un drept nelimitat poate duce la abuz sau în exercitarea lui la greșală*”¹². Considerentele sale introduc și o critică noului regim de autoritate monarhică instaurat de Carol al II-lea, o atenționare că lucrurile pot să ia altă turnură. Acest subiect a fost abordat de Cornel Grofșorean și în discuțiile cu sătenii, un an mai târziu, în Valea Almăjului. Oamenii se declară mulțumiți cu noul regim dar declarațiile lor sunt făcute într-un limbaj “de lemn” care nu poate ascunde adevărul. Se vede clar că spun ceea ce trebuie ca să fie pe placul autorităților nu ceea ce gândesc. Consemnările din fișele informatorilor și caietele păstrate¹³ dovedesc că în observațiile sale a avut dreptate: regimul de dictatură era deja o realitate.

Un alt argument privind condiția atipică a campaniei din Almăj, prin tema cercetată și arealul cuprins, o constituie și problema intens studiată a judecătoriilor comunale. Adoptarea Legii de Organizare Judecătorească din 22 august 1938 a fost urmată de reînființarea judecătoriilor comunale. Acestea aveau rolul de a soluționa litigiile la nivelul comunelor, scutind sătenii de costurile unei deplasări la Judecătoriile de Ocol sau de Pace: „*am crezut foarte util să constatăm în vara anului 1939, cum și-au îndeplinit misiunea judecătoriile comunale din acea plasă, în primul*

---

¹¹ Biblioteca Județeană Timiș, (B.J.T.), mss. V, vol. V, f. 5.

¹² *Ibidem*.

¹³ Documentul 89 (V. Almăjului).

lor an de funcționare, adică în anul judecătoresc de la 15 septembrie 1938 la 15 septembrie 1939. În vederea acestui scop am întocmit două feluri de chestionare care au fost trimise de Institutul nostru spre completare tuturor judecătoriilor comunale din Plasa Bozovici precum și Judecătoriei de Pace Rurale Bozovici, ca instanță de recurs a Judecătoriei comunale din raza ei de competență¹⁴. În volum am prezentat doar chestionarele ca atare¹⁵, datate 1 august 1939, răspunsurile fiind valorificate chiar de participanții la campanie în studii publicate în Revista Institutului Social Banat-Crișana. Din textul studiului putem extinde și asupra chestionarului „administrativ”, această explicație. Deci la un an după supunerea dezbaterii proiectului noii legi administrative, cercetătorii I.S.B.C. au vrut desigur să constate efectele aplicării sale. Un alt chestionar, de mai mici dimensiuni, aplicat în anchetă era adresat pretorului „privind îndeplinirea rolului notarului ca împăciuitoare potrivit articolului 110 din Legea administrativă”¹⁶ și avea probabil aceeași menire ca și celelalte. Toate aceste chestionare au fost însoțite de o adresă în care se preciza scopul, motivația, finalitatea și cerința expresă a exactității datelor. Până acum investigația părea că vizează aplicabilitatea și eficiența noilor legi adoptate în spiritul Constituției „regale”. Se urmărea așadar activitatea administrației locale, judecătoriilor și notarilor, răspunzând unor necesități generate de frecvența schimbărilor ce au urmat instaurării unui regim nedemocratic în România și impactul avut asupra populației. De altfel răspunsurile au relevat fiscalitate excesivă, abuzuri, indiferența autorităților față de cetățeanul de rând, clientelismul. De ce I.S.B.C. și-a asumat această sarcină? Răspunsul îl aflăm din memoriul înaintat Ministrului de Interne: „Institutul nostru care tinde la adâncirea cunoașterii realității vieții și la îndreptarea ei pe toate tărâmurile, nu poate lipsi de la discuțiunea deschisă”¹⁷. Era de fapt obiectul de cercetare al sociologiei.

Monografia trebuia redactată totuși. Pentru acesta s-au cerut date suplimentare primăriilor, notariatelor, ocoalelor silvice, pretorului, oficiilor poștale, judecătoriilor. Materialele primite sunt de o mare diversitate: tabele (încasări, cheltuieli, evidența populației, impozite, statistici ale personalului preturii etc.), rapoarte trimestriale, anuale, memorii, micromonografii. Informațiile necesare s-au preluat și din răspunsurile unui chestionar „istoric”, trimis de prefectură în același an, cu scopul de a se redacta un ghid turistic al județului Caraș. Cele 13 întrebări înglobează o problemă mai

---

¹⁴ E. Botiș, *Judecătoriile comunale în Almăj*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VIII(1940), ian., p. 37.

¹⁵ Documentele 85 și 86 (V. Almăjului).

¹⁶ Documentul 88 (V. Almăjului).

¹⁷ B.J.T., mss. V, vol. V, f. 5.

restrânsă, însă nu mai puțin interesantă: istorie locală, cadrul geografic, climă, structură ocupațională, port național, comunicații, fenomene demografice. Completarea și corelarea datelor s-a realizat cu ajutorul Prefecturii Județului și a Institutului Central de Statistică din București.

Pentru cadrul istoric s-a făcut apel la preotul militar, Coriolan Buracu, un adevărat specialist în istoria Almăjului care deși se afla concentrat la Făgăraș a răspuns cu promptitudine trimițând un vast studiu publicat apoi în revistă, studiu citabil încă și astăzi. El însuși un colaborator exersat în activități colective de cercetare a ruralității bănățene, cunoscându-se destul de bine implicarea sa în activitățile echipelor regale chiar în Valea Almăjului. Documentele aflate în arhiva Institutului explică circumstanțele în care s-a produs această colaborare în campania din plasa Bozovici. În schimb încheierea unei echipe medicale a fost destul de dificilă spre deosebire de anii precedenți când tocmai acest sector a fost foarte performant. În general se constată o mai mică implicare a intelectualității poate și ca un reflex față de regimul politic „regal” poate și ca o manifestare a neliniștii sociale care a precedat războiul văzut de toți ca iminent. Grofșorean o pune pe seama stratificării sociale care a desolidarizat intelectualitatea de țărâtime: *“Intelectualii satelor nu se însuflețesc deloc pentru munca noastră. Tineretul 2-3 zile ne-a ajutat cu elan apoi încet-încet s-a retras. Dăscălimea – deși obligată la asistență conform legii – ne-a dat o mână de ajutor vreo 2 zile. Acum am fost nevoit ca să fac apel oficial la directorul școlii. De restul “domnilor și doamnelor” nici nu mai vorbesc, atât de pronunțată ester stratificarea socială”*¹⁸. Toate aceste disfuncționalități au trebuit depășite printr-un efort crescut din partea echipei și colaboratorilor fideli. Numărul mare de chestionare și implicit de răspunsuri, în general birocratismul declanșat de o astfel de campanie dificil prin însăși dimensiunile „producției” sale, a trebuit bine administrat în condițiile precare menționate. Totuși, în ciuda greutăților, din documentele păstrate și mai ales din caietele de însemnări ale lui Cornel Grofșorean, reiese limpede că nu s-a renunțat nici la metoda interviului pentru a afla – expresia lui Dimitrie Gusti – și *“ce spune satul”*. Tocmai aceste caiete pot face obiectul interesului celor preocupați de subiectivitate, de sensibilitate, de mentalitățile rurale interbelice dar ele, în principal fișele de informatori, sunt piese temeinice și în studiul problemei familiei și aceasta într-o zonă care a suportat o legislație militară austriacă, aceea a *“comunioanelor grănicerești”*, formulă încă regretată de bătrâni. Tipul de familie extinsă, păstrând regulile vechi, este tot mai rar – la Bănia doar 4 cazuri – cu toate că, cei atașați tradiției, socotesc că era mai bun: *“Paul Dugăilă, fost primar în era*

---

¹⁸ Documentul 36 (V. Almăjului).

maghiară și în România (...): până ce familia era în comunitate situația țăranilor era mai bună. Trăiau fără griji deoarece averea nu se fărâmița. Membrii familiei munceau împreună și faptul că erau mulți copii nu împiedica dezvoltarea economiei deoarece un copil lucra la pădure, altul la câmp, altul cu vitele la pășune. Disciplina familială mai severă constrângea pe toți membrii ca să se supună capului familiei”¹⁹. Chestiunea aceasta l-a determinat pe Cornel Grofșorean să se ocupe în mod special de problema familială înțelegând ca una specifică Graniței Militare, ca un element fundamental în constituirea fizionomiei locale.

Imaginea satului almăjean așa cum se desprinde ea din documentele campaniei este departe de idilismul propagandistic superficial. Abuzuri îngrozitoare, dispreț față de țăran, atitudini iresponsabile din partea autorităților se petrec sub ochii tuturor, vizibil, fără ca statul sau instituțiile abilitate să intervină. Lucrurile par să fi ajuns pe marginea prăpastiei când țăranul, comparând, ajunge la gândul înspăimântător că altădată, sub o autoritate care nu era românească, a fost mai bine: *“În adevăr mai mulți săteni îmi fac aluzie și aci (la Bănia – C.A.) și la Bozovici că în trecut, sub austriaci aveau mai multe libertăți ca acuma. Astfel aveam impresia că dacă li s-ar pune întrebarea unei reînțoarceri la Ungaria ar răspunde numai cu un refuz categoric. Dacă însă ar fi vorba de revenire la stăpânirea austriacă, apoi mulți ar sta pe gânduri. Pentru că țăranul de azi nu are decât contact neplăcut cu Statul. Statul pentru el și azi nu înseamnă decât perceptor, agent fiscal, contravenție silvică, taxe pentru orice fleac de certificat, imense timbre, judecată lungă și de multe ori foarte proastă etc. Întreb dascălul Turcilă cum a desprins el situația? Răspunde: oamenii doresc forma, legea austriacă nu însă conducere străină, adecă doresc o administrație mai bună”²⁰. Cercetarea a inventariat destule probleme, multe din ele grave și urgente dar autoritățile prinse în jocul triumfalist al dictaturii regale n-au reacționat în mod adecvat. În anul următor România avea să trăiască cel mai mare dezastru din istoria sa modernă.*

În campania Naidăș se revine la formula – „cercetare pe probleme” – prin care I.S.B.C. a debutat în lumea științifică, propunându-se obiective comune și altor campanii: depopularea, deznaționalizarea și specificul folcloric. Primele două continuă analiza fenomenului din campaniile: Pojejena de Jos (1936), Belinț (1933) și Sârbova (1934), iar cea de-a treia, se bucură acum de o atenție deosebită sub îndrumarea lui Nicolae Ursu, Elena Secoșan și Gheorghe Atanasiu. Chestionarul etico-juridic se dovedește mult mai adecvat temei, individualizând problematica familiei țăărănești, a

---

¹⁹ Documentul 89 (V. Almăjului).

²⁰ *Ibidem*.

proprietății, dreptul penal etc. În ambele anchete s-a utilizat tehnica interviului, informațiile fiind conținute în „fișe ale informatorilor” sau însemnări de teren²¹ aparținând lui Cornel Groșorean.

Echipele operaționale s-au dimensionat după specificul campaniei dar și după bugetul disponibil. Pentru prima oară campania era susținută financiar de un particular fără participarea vreunei instituții de stat așa încât deși inițial s-a vorbit de 12 membrii în echipa Naidășului, apoi de 10, până la urmă au rămas doar 8, este adevărat dintre cei mai experimentați. În Valea Almăjului echipa era numeroasă, cu atribuții largite, pe măsura extensiei și volumului de muncă, cooptându-se în afară de monografiștii permanenți, remunerați și colaboratori locali, studenți, și cadre didactice. Trebuiau totuși investigate 16 localități. Echipa de medici sau mai bine zis constituirea ei, a obstrucționat bunul mers al anchetei. Ministerul Sănătății inițiasse o campanie sanitară care a mobilizat toate cadrele medicale din zonă, încetinind ritmul investigațiilor. S-a reușit în sfârșit consultarea copiilor la grupa de vârstă 10-15 ani, din punct de vedere al dezvoltării fizice, intelectuale etc. La Naidăș cercetările medicale s-au efectuat de medicii de circumscripție care au întocmit fișe medicale pentru 150 de copii cu vârsta între 0-14 ani. Diagramele rezultate conțin date privitoare la naștere, alimentație, dezvoltare fizică, mentală, greutate, înălțime, boli etc. Raportul redactat pe aceste date poartă semnătura lui Traian Birăescu, *Sănătatea comunei Naidăș*²², în care autorul constată mirat că toți cei examinați s-au născut la termen și 47% din ei au primit alimentație naturală peste termenul de 9 luni. Populația adultă nu s-a supus examinării astfel că autorul nu a putut desprinde o concluzie la nivelul comunei.

Prelucrarea și valorificarea materialului empiric colectat, a constituit o preocupare majoră. Redactarea monografiilor – scopul final al cercetărilor – nu s-a realizat. În Valea Almăjului numeroasa și variata documentație a fost folosită incomplet în studii științifice, prea puține pentru problematica regiunii, drept pentru care am hotărât publicarea întregului fond documentar. Studiile publicate aparțin lui Cornel Groșorean, Emil Botiș, Elena Secoșan, Coriolan Buracu, Traian Birăescu, Ion Stiniguță, Gheorghe Atanasiu, Melentie Șora, Alexandru Grozescu.

Traian Birăescu a întocmit un studiu referitor la potențialul economic al regiunii, concluzionând că uriașele resurse de care dispune sunt insuficient exploatate din cauza infrastructurii aproape inexistente sau degradate, care mențin zona în izolare și marginalizare socio-economică. Emil Botiș s-a ocupat de Judecătoriile comunale, numărul de procese, sentințe etc, iar Cornel Groșorean a luat în discuție instituția

---

²¹ Documentul 36 (V. Almăjului) și 4 (Naidăș).

²² Documentul 23 (Naidăș).

comunității familiale. Sistemul de stăpânire a pământului în comun de întreaga familie lărgită era agreată de autor pentru că stă la baza prosperității Banatului exprimând cel mai bine tradiția locală, constituind, în accepția autorului, șansa ca regiunea să evite modernismul aducător de „lux” și „fărămițare economică”. Coriolan Buracu, cum am mai menționat, deși neparticipant la campanie, a redactat studiul „cadrlui istoric” pe baza însemnărilor de pe cărțile vechi bisericești actualizând cu informații furnizate de Fundațiile Culturale Regale; Ilie Stiniguță a studiat structura geologică și localizarea geografică, în ideea construirii unei căi ferate, necesară eliminării izolaționismului, Elena Secoșan, Gheorghe Atanasiu și Nicolae Ursu au studiat creația populară materială și spirituală, igiena casei, arhitectura acesteia; Melentie Șora influența cadrlui cosmic (geografia fizică, umană, relația om-natură) și biologic, (starea morală, ciclurile vieții). Alexandru Grozescu s-a ocupat de dificila problemă a reformei agrare și aplicării ei, studiul nepublicat și din păcate pierdut acum.

Studiile tipărite reprezintă deci o mică parte din ceea ce a însemnat campania din plasa Bozovici (V Almăjului). Nerealizările sunt explicate de Cornel Grofșorean într-un raport destinat Congresului internațional de sociologie (al XIV-lea) ce trebuia organizat la București: „*Cu privire la problema ce ni s-a pus: Monografia unei plase lucrările sunt în curs – Cum însă nici în timpul scurt de 60 de zile, nici mijloacele financiare nu ne permit o minuțioasă cercetare de la sat la sat /sunt 19 comune în plasă/ monografia contemplată va fi numai o sintetizare a realităților mai pregnante, prinse în fuga examinărilor, pentru a întocmi – nu o monografie științifică, adică cu pretențiuni științifice în uzul sociologiei, însă pe deplin satisfăcătoare cât privește ținta urmărită: informarea celor în drept asupra realităților din regiunea susmenționată-și contemplată ca plasă de model.*”²³

La Naidăș situația a fost și mai dramatică. Echipa, cum am arătat, era mult mai mică decât ar fi fost necesar. Durata campaniei nu a fost optimă stabilită după necesități și după posibilități, dar nici populația nu s-a arătat în totalitate dispusă la colaborare. Toate acestea au determinat o direcționare spre studiul etnografiei și folclorului oarecum în detrimentul altor cadre și manifestări sociale: “*În intervalul scurt de 2 săptămâni ne-am concentrat cercetările exclusiv asupra folclorului muzical, literar și a etnograficului deoarece în lipsă de timp util, de echipieri specialiști, în majoritate mobilizați și în urma indispoziției sufletești a țărănimii de a se supune la nește înterogatoare lungi și plictisitoare, nu am examinat și celelalte*

---

²³ D.J.C.S.A.N., Fond „Muzeul județean Reșița”, inv.484/6, C. Grofșorean, *Cercetarea satului bănățean*.

cadre și manifestațiuni sociale, chit că s-au făcut unele cercetări științifice, etnobotanice și etico-juridice, însă mai mult ca o corolare indispensabilă chiar și la o monografie de resort statistic”²⁴. Prea puțin valorificată prin studii publicate, ultima campanie se singularizează și prin aceasta. În revistă nu s-a publicat nimic. Stăteau încă în așteptare documentele cercetărilor mai vechi, iar pe de altă parte, multe pagini ale revistei erau reținute pentru studiile redactate de Institut în scopul susținerii diplomației românești la conferința de pace care avea să fie convocată la sfârșitul războiului, cele mai numeroase fiind cele de istorie. Rezultatele campaniei de la Naidăș au fost totuși redactate și adunate pentru a fi tipărite. Acest lucru este cert. Corespondența purtată de Cornel Grofșorean, indică fără dubii chiar și existența unei monografii finalizate dar, din păcate, ea nu mai există, a pierit în vremurile tulburi ale războiului. Exceptând „sănătatea”, explicată anterior, arhiva a mai păstrat un alt studiu a lui Traian Birăescu, *Comuna Naidăș în lumina cifrelor*²⁵, un studiu restrâns dar extrem de concentrat și de relevant în care autorul se alarmează în privința declinului demografic: “*la 1000 de locuitori revin 4 copii nou-născuți în 1941-1942!*” dar și a extensiei pe care analfabetismul o cunoștea în zonă: “... *al patrulea bărbat este analfabet*”. De la Cornel Grofșorean a rămas un *Raport etico-juridic*²⁶ realizat în baza unor informații colectate inclusiv printr-un chestionar care repeta, în linii generale, pe cel de la Sârbova. Un element nou exista totuși printr-o subdiviziune denumită “*Influența orașului*” aflată însă, la rândul ei, într-o anume continuitate cu mai vechea preocupare privind relațiile sat-oraș. Raportul este o lucrare finalizată, gata de publicare și urmărea într-o primă secțiune chestiunea proprietății, a reformei agrare, într-o secțiunea secundă demonstrarea caracterului românesc al localității pe baza toponimiei și onomasticii. Ultima parte a fost rezervată comparației cu satele din jur prilej de a semnala fenomenul deznaționalizării ca fiind destul de grav. Între motivele acestei situații se identifică sărăcia endemică și, încă o dată, neglijarea zonei de către autoritățile statului român: “...*trebuie să dăm dreptate părintelui Tr. Constantin, când afirmă că înstrăinarea acestui element românesc – pe lângă influența nefastă a bisericii (sârbe – C.A.) se datorește faptului că oamenii sunt săraci, puținul pământ arabil a rămas în Iugoslavia după trasarea frontierei ceea ce a înlesnit contactul nemijlocit cu sârbii. Apoi lipsa totală de comunicație în interiorul țării, debușeu potrivit, privilegiu de muncă l-a silit ca să se țină mereu legătura cu Biserica Albă, proximal oraș mai mare în apropiere, unde aflau*

---

²⁴ Documentul 16 (Naidăș).

²⁵ Documentul 21 (Naidăș).

²⁶ Documentul 22 (Naidăș).

debușeu, prăvălii, medici etc. (...) Oravița este la o distanță de cc. 35-40 km însă înspre acest oraș românesc nu există drum practicabil. Pe distanța de 5 km de la Lescovița la Naidăș, de unde duce un alt drum miserabil, drumul traversează râul Nera în cinci locuri... fără poduri căci statul român în decurs de 20 de ani n-a fost în stare ca să încadreze toată valea aceasta la circuitul firesc al vieții românești. Sârbii însă s-au folosit excelent de aceste neglijențe încât noi înșine am contribuit la înstrăinarea elementului băștinaș”²⁷.

Cercetările în domeniul folclorului au fost fructuoase fapt remarcat cu satisfacție de Grofșorean: “*D-l Atanasiu a reușit ca să aleagă 13 balade, 31 poezii, 31 strigături, 23 cântece, 19 povești, 15 diferite obiceiuri*”. La rândul său Nicolae Ursu a reușit să adune: “*47 doine, 10 balade, 9 cântece de joc, 3 bocete, 37 de jocuri toate din Naidăș*”²⁸.

Elena Secoșan a redactat, pe baza cercetărilor de la Naidăș, pe care le-a extins și în satele din jur și chiar în Iugoslavia, și după plecarea echipei, un studiu de mică întindere: *Costumul popular din Naidăș*²⁹. Celelalte rapoarte și studii cuprindeau alte cadre de cercetare, câteva deja menționate: Nicolae Ursu (folclor muzical), Gheorghe Atanasiu (folclor literar), Vasile Ardelean (folclor lingvistic), Gheorghe Ciorman (economie), Ovidiu Borza (flora regiunii). Amplificând ancheta dincolo de limitele teritoriale stabilite, incluzând în orizontul investigat și localitățile vecine, Perilova, Ciuchici, Lescovița, Câmpia și Socol, monografiștii au înscris această ultimă ieșire în teren în categoria celor extinse, cum procedaseră și în alte împrejurări. Manuscrisul monografiei a fost trimis lui Dimitrie Gusti pentru prefațare, corespondența indică de asemenea volumul acesteia (400 de pagini), tirajul (1000 de exemplare), finanțarea asigurată de Ministerul Propagandei, dar și precauțiile ca acesta să nu se piardă. Fatalmente acest lucru chiar s-a întâmplat. Campania Naidăș a încheiat nu numai activitatea de teren dar scurt timp după aceea și existența Institutului Social Banat-Crișana. Rămân însă studiile și documentele de arhivă, toate conturând imaginea unui înalt for științific și cultural, care s-a străduit și a reușit să accentueze identitatea regiunii.

---

²⁷ *Ibidem.*

²⁸ Documentul 4 (Naidăș).

²⁹ Documentul 24 (Naidăș).

NOTĂ

Acest volum, ca și cele ce vor urma, a fost determinat de convingerea, împărtășită de mulți alți cercetători, că publicarea izvoarelor este una din urgențele maxime pentru a putea apoi, pe temeiul lor, reconstitui nu doar istoria cercetărilor sociologice ci și istoria generală a Banatului interbelic, participarea acestei provincii la desfășurările naționale din aceeași perioadă. Suntem convinși că prin aceasta se va produce și o participare semnificativă la cunoașterea mai exactă a istoriei sociologiei românești.

Am inclus acestui prim volum dedicat campaniilor monografice întreprinse de Institutul Social Banat-Crișana documentele referitoare la ultimele două, cele din Valea Almăjului și Naidăș fiindcă despre celelalte – Belinț, Sârbova, Pojejena și Ohaba-Bistra – fie că s-au publicat monografiile respective fie există mai multe studii care le fac suficient de bine cunoscute celor interesați. Pe de altă parte în arhivele consultate nu am descoperit decât un număr foarte restrâns de documente necunoscute referitoare la primele patru campanii, câteva scrisori pe care le vom include volumului de corespondență.

Pentru a facilita cititorului regăsirea documentului care-l interesează am organizat setul disponibil distinct, pe campanii, precedat de lista documentelor respective numerotate separat: 1-129 pentru plasa Bozovici respectiv 1-25 pentru Naidăș.

Marea majoritate din documentele cuprinse în volum sunt inedite parțial sau integral. Este adevărat că unele au fost menționate, au fost citate și de alți cercetători: Gheorghe Ruja, Andrei Negru, Carmen Cornelia Bălan dar pentru prima oară, chiar și în cazul acestora, se face o publicare integrală. Am avut șansa de a reuși să investighez depozitele celor mai semnificativi deținători de arhive provenite de la Institutul Social Banat-Crișana. Muzeul Banatului Montan din Reșița este, dintre toți, cel mai important pentru că a reușit, prin strădania directorului de atunci, Ilie Uzum, să achiziționeze cea mai mare parte din fondul personal al lui Cornel Grofșorean. Prin anii 1985-1986 o parte a fost transferată la Arhivele Statului din Caransebeș unde se păstrează și acum într-un fond cu nume semnificativ: “Muzeul Județean Reșița”. Biblioteca Județeană Timiș în cadrul Secției de Manuscrise și Carte Rară este al treilea deținător semnificativ. Acestea sunt deci fondurile în care se află toate documentele pe care le edităm acum.

Sunt convinsă că cercetări ulterioare pot aduce la lumină și alte documente pe care doar întâmplarea le-a putut păstra.

Doresc să aduc mulțumirile mele tuturor celor care cu generozitate și competență au fost alături de mine. Mai întâi profesorilor universitari Achim Mișu (Cluj-Napoca), care m-a îndrumat în pregătirea și susținerea tezei de doctorat, Ilie Bădescu (București) care m-a susținut ori de câte ori a fost nevoie, Nicolae Bocșan (Cluj-Napoca) și Valeriu Leu (Reșița) care mi-au acordat sfaturi și sugestii în domeniul atât de complex al istoriei bănățene. Rămân îndatorată pentru colaborarea și facilitățile în consultarea materialului directorilor instituțiilor deținătoare: dr. Dumitru Țicu de la Muzeul Banatului Montan din Reșița care are și decisivă contribuție la editarea cărții întrucât a inclus-o în planul editorial, d-lui Constantin Brătescu de la Direcția Județeană Caraș-Severin a Arhivelor Naționale, un distins cercetător și excelent cunoscător al izvoarelor istoriei bănățene, d-lui Paul Banciu de la Biblioteca Județeană Timiș care mi-a facilitat accesul imediat și necondiționat la fondurile documentare deținute.

Un sprijin important fără de care volumul de față ar fi fost terminat cu întârziere a venit din partea cunoscutului cercetător timișorean dr. Florin Drașoveanu, pe atunci director al Muzeului Banatului. Convins de importanța publicării unor colecții de izvoare bănățene ne-a acordat – colegial – posibilitatea xerografierii documentelor. Neobositei mele prietene gata să lase alte probleme pentru a mă ajuta să găsesc documentul dorit printre multe altele legate în volume masive, Carina Galiș de la Biblioteca Județeană Timiș, îi voi purta mereu o vie recunoștință.

Carmen Albert

CAMPANIA MONOGRAFICĂ

DIN VALEA ALMĂJULUI

1939

LISTA DOCUMENTELOR

1. **1939 ianuarie 25**, Bozovici. Raportul anual asupra plășii Bozovici pe anul 1938.
2. **1939 martie 8**, Timișoara. Adresă a Institutului Social Banat-Crișana către Octavian Neamțu, secretar general al Serviciului Social prin care se solicită returnarea fotografiilor făcute de echipa monografică în timpul campaniei de la Sârbova (1935) precum și trimiterea unor lucrări de H.H. Stahl.
3. **1939 martie 19**, Borlovenii Vechi. Răspunsul comunei Borlovenii Vechi la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
4. (**1939 martie 19**) Borlovenii Noi. Răspunsul comunei Borlovenii Noi la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
5. (**1939 martie 19**) Prigor. Răspunsul comunei Putna la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
6. **1939 martie 19**, Pătaș. Răspunsul comunei Pătaș la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
7. **1939 martie 19**, Prilipeți. Răspunsul comunei Prilipeți la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
8. **1939 martie 20**, Gârbovăț. Răspunsul comunei Gârbovăț la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
9. **1939 martie 20**, Rudăria. Răspunsul comunei Rudăria la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
10. **1939 martie 26**, Dalboșeț. Răspunsul comunei Dalboșeț la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
11. **1939 martie 26**, Dalboșeț. Răspunsul comunei Mocerîș la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
12. **1939 martie 26**, Dalboșeț. Răspunsul comunei Ravensca la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
13. **1939 martie 26**, Dalboșeț. Răspunsul comunei Șopotul Nou la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
14. **1939 martie 26**, Dalboșeț. Răspunsul comunei Șopotul Vechi la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
15. **1939 martie 30**, Bozovici. Răspunsul comunei Bozovici la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
16. **1939 martie 30**, Bozovici. Răspunsul comunei Lăpușnicu Mare la chestionarul ordonat de Prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.

17. **1939 mai 6**, Bozovici. Raportul plășii Bozovici pe trimestrul I al anului 1939.
18. **1939 iunie 21**, București. Adresă a Institutului de Cercetări Sociale al României semnată de Traian Herseni către Regionala din Timișoara cu referire la componența echipei monografice ce avea să se deplaseze în Valea Almăjului.
19. **1939 iunie 21**, București. Traian Herseni aduce la cunoștință lui Cornel Grofșorean că s-au făcut toate intervențiile necesare pe lângă autorități în vederea declanșării campaniei monografice din Almăj.
20. **1939 iunie 22**, Timișoara. Cornel Grofșorean solicită Prefecturii județului Caraș, în numele Regionalei Timișoara a Institutului de Cercetări Sociale al României, date statistice privind populația plășii Bozovici pe anul 1938.
21. **1939 iunie 22**, Timișoara. Cornel Grofșorean solicită Institutului de Cercetări Sociale al României, formulare de anchetă monografică așa cum promisese Traian Herseni.
22. **1939 iunie 22**, București. Institutul Central de Statistică trimite Regionalei Timișoara un număr de 9 lucrări din cele solicitate.
23. **1939 iunie 24**, București. Adresă a Institutului de Cercetări Sociale către Regionala Timișoara în legătură cu echipa monografică ce urma să plece în Valea Almăjului.
24. **1939 iunie 27**, București. Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, comunică Regionalei Timișoara că nu dispune în prezent de un aparat de filmat pe care aceasta l-a solicitat pentru campania de la Almăj.
25. **1939 iunie 28**, Timișoara. Adresă prin care se aduce la cunoștință faptul că începând cu data de 23 iunie 1939 Institutul Social Banat-Crișana a devenit Regionala Timișoara a Institutului de Cercetări Sociale al României. Se pune totodată la dispoziție lista membrilor Biroului de conducere, a cenzorilor, membrilor activi și cei ai Comitetului de Redacție al revistei.
26. **1939 iunie 30**, Timișoara. Regionala Timișoara solicită Institutului de Statistică, date despre plasa Bozovici.
27. (**1939 iunie**, Timișoara). Lista secției medico-sociale a Regionalei Timișoara.
28. (**1939 iunie**, Timișoara). Lista echipei monografice de care dispunea Regionala Timișoara pentru campania din Valea Almăjului.
29. **1939 iulie 1**, Timișoara. Adresă a Regionalei Timișoara către Pretura plasei Bozovici prin care sunt cerute copii după documentele utile cercetării monografice.
30. **1939 iulie 1**, Timișoara. Regionala Timișoara cere comunelor almăjene, prin pretura Bozovici, completarea unui chestionar și transmiterea în copie a unor documente.
31. (**1939 iulie 1**, Bozovici). Cornel Grofșorean îl anunță pe Traian Herseni că echipa

monografică a sosit la 1 iulie la Bozovici și solicită totodată o intervenție pentru ca studentul Alexandru Ieva trimis la muncă obștească în județul Argeș să fie transferat la Almăj.

32. (1939 iulie 1, Bozovici). Lista cu persoanele din comunele almăjene utile pentru activitatea echipei monografice.
33. (1939 iulie 1, Bozovici). Tabelul membrilor echipei monografice și adresele la care puteau fi găsiți în Bozovici.
34. 1939 iulie 1, Bozovici. Memoriu asupra situației administrative a plășii Bozovici.
35. 1939 iulie 1, Dalboșeț. Răspunsul comunei Ravensca la chestionarul administrativ.
36. 1939 iulie 3 - iulie 24, Almăj. Însemnări aparținând lui Cornel Grofșorean din timpul campaniei în Almăj.
37. 1939 iulie 4, Bozovici. Adresă semnată Cornel Grofșorean către Chestura Poliției din Timișoara, în care se comunică lista și adresele monografiștilor aflați în campanie.
38. 1939 iulie 6, Bozovici. Adresă a echipei monografice către inginerul C. Mikloși în legătură cu un proiect de electrificare a Văii Almăjului.
39. 1939 iulie 6, Cerere către Judecătoria de Ocol pentru obținerea unor documente de la Cartea Funduară.
40. 1939 iulie 6, Bozovici. Cornel Grofșorean cere Serviciului Cenzurii din Timișoara să nu oprească un colet cu cărți așteptat de la Budapesta, căci a fost comandat de instituția sa.
41. 1939 iulie 7, Traian Herseni aduce la cunoștința Regionalei Timișoara trimiterea banilor, foilor de drum și legitimațiilor necesare campaniei.
42. 1939 iulie 8, Traian Herseni, comunică Regionalei Timișoara că Marele Stat Major al Armatei a aprobat efectuarea campaniei monografice.
43. 1939 iulie 9, C. Grofșorean cere date statistice de la Oficiul Poștal din Bozovici.
44. 1939 iulie 10, București. Traian Herseni aduce la cunoștința lui Cornel Grofșorean, că se va afla în campanie în Făgăraș și s-au făcut intervențiile în legătură cu Alexandru Ieva.
45. 1939 iulie 11, Bozovici. Cornel Grofșorean semnalează lui Ioachim Miloia, director al Muzeului Banatului din Timișoara, existența unor picturi vechi la familia Cialma din Bozovici.
46. 1939 iulie 11, Bozovici. Adresa echipei monografice din Almăj către primmedicul județului Caraș, prin care solicită ca sora medicală Tamara Popov să fie inclusă echipei.
47. 1939 iulie 12, Bozovici. Revocarea lui Emil Botiș din echipa monografică.
48. 1939 iulie 12, Bozovici. Echipa monografică din Almăj solicită Oficiului PTT

Oravița o statistică privind corespondența și numărul de abonați la diferite publicații, din zona Almăj.

49. **1939 iulie 12**, Bozovici. Echipa monografică din Almăj comunică profesorului Constantin Daicoviciu date de interes istoric și arheologic aflate în timpul campaniei.
50. **1939 iulie 13**, C.Grofșorean îi comunică lui Traian Herseni planul de lucru al campaniei monografice și necesitățile pe care „Centrul” le-ar putea rezolva.
51. **1939 iulie 14**, Bozovici. Tabelul pretorilor și altor categorii de personal al Preturii Bozovici de la 1918 și până în 1939.
52. **1939 iulie 14**, Dalboșeț. Răspunsul comunei Dalboșeț la chestionarul administrativ.
53. **1939 iulie 14**, Mocerîș. Răspunsul comunei Mocerîș la chestionarul administrativ.
54. **1939 iulie 14**, Rudăria. Răspunsul comunei Rudăria la chestionarul administrativ.
55. **1939 iulie 14**, Șopotul Nou. Răspunsul comunei Șopotul Nou la chestionarul administrativ.
56. **1939 iulie 14**, Șopotul Vechi. Răspunsul comunei Șopotul Vechi la chestionarul administrativ.
57. **1939 iulie 15**, Borlovenii Noi. Răspunsul comunei Borlovenii Noi la chestionarul administrativ.
58. **1939 iulie 15**, Bozovici. Răspunsul comunei Bozovici la chestionarul administrativ.
59. **1939 iulie 15**, Lăpușnicu Mare. Răspunsul comunei Lăpușnicu Mare la chestionarul administrativ
60. **1939 iulie 15**, Prigor. Răspunsul comunei Prigor la chestionarul administrativ
61. **1939 iulie 15**, Pătaș. Răspunsul comunei Pătaș la chestionarul administrativ.
62. **1939 iulie 15**, Prigor. Răspunsul comunei Putna la chestionarul administrativ.
63. **1939 iulie 15**, Prilipeț. Răspunsul comunei Prilipeț la chestionarul administrativ.
64. **1939 iulie 15**, Borlovenii Vechi. Răspunsul comunei Borlovenii Vechi la chestionarul administrativ.
65. **1939 iulie 16**, Regionala Timișoara anunță postul de jandarmi din Bozovici asupra locului unde se află monografiștii.
66. **1939 iulie 17**, Bănia. Răspunsul comunei Bănia la chestionarul administrativ.
67. **1939 iulie 17**, Bănia. Răspunsul comunei Bănia la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș la 14 februarie 1939.
68. **1939 iulie 18**, Adresă prin care se cere Serviciului Social, detașarea lui Petru Boarnă și Paul Cocârlan, pentru a efectua stagiul obligatoriu în cadrul Regionalei Timișoara.
69. **1939 iulie 20**, București. Traian Herseni comunică echipei din Valea Almăjului

că s-au făcut toate intervențiile cerute în ultima vreme de către aceasta.

70. **1939 iulie 21**, Gârbovăț. Răspunsul comunei Gârbovăț la chestionarul administrativ.
71. **1939 iulie 22**, Bozovici. Simeon Lazăr, director al școlii de ucenici din Bozovici comunică că va putea activa în cadrul echipei monografice abia după 10 zile, pentru a-și putea ajuta părinții la strânsul recoltei.
72. **1939 iulie 26**, Alexandru Grozescu expune președintelui Regionalei- C.Grofșorean, programul său de lucru.
73. **1939 iulie 26**, Bănia. Adresă a echipei monografice din Almăj către Inspectoratul Școlar al județului Caraș, prin care cere să se ia măsuri pentru evacuarea postului de jandarmi din localul școlii de la Bănia.
74. (**1939 iulie**, Almăj). Echipa monografică din Almăj cere firmei Recta din Timișoara să trimită urgent câteva casete de peliculă cinematografică pentru filmări.
75. (**1939 iulie**, Almăj). V.Nedela cere ca la informațiile ce vor fi publicate în câteva ziare centrale despre activitatea echipei monografice, să se adauge și o telegramă de omagii pentru rege.
76. (**1939 iulie**, Almăj). Echipa monografică solicită Preturii Bozovici un tabel cu intelectualii care s-au ridicat din țăranime în ultima sută de ani.
77. (**1939 iulie**, Almăj). Echipa monografică cere profesorului Emil Petrovici de la Cluj, să trimită două lucrări pe care acesta le-a scris despre Banat.
78. (**1939 iulie**, Almăj). Telegramă a lui Cornel Grofșorean prin care cere Institutului de Psihologie din Cluj să trimită o mie de teste verbale pentru măsurarea inteligenței copiilor.
79. (**1939 iulie**, Almăj). Telegramă a lui Cornel Grofșorean către regimentul 18 dorobanți din Târgu-Jiu prin care solicită ca Vasile Nedela să fie scutit de concentrare până în luna octombrie căci se află în campanie monografică.
80. (**1939 iulie**, Almăj). Telegramă a lui C.Grofșorean către Traian Herseni rugându-l să intervină în favoarea cererii lui Vasile Nedela.
81. (**1939 iulie**, Almăj). Echipa monografică din Almăj comunică medicului de circumscripție înțelegerea stabilită cu Inspectoratul general Sanitar din Timișoara și trimite fișele utile cercetărilor monografice.
82. (**1939 iulie**, Almăj). Adresa lui Cornel Grofșorean către medicul Ruva din circumscripția Bozovici, în care îi comunică înțelegerea cu Inspectoratul Sanitar General din Timișoara potrivit căreia toți medicii și stagiarii din plasa Bozovici să completeze și fișele pentru echipa monografică.
83. **1939 august 1**, Bozovici. Regionala Timișoara trimite prin Pretura Bozovici, tuturor primăriilor din plasă spre completare chestionarele asupra judecătorilor comunale.

84. **1939 august 1**, Bozovici. Adresă a echipei monografice din Almăj către Judecătorul-Şef al Judecătoriei Rurale prin care trimite două chestionare asupra judecătoriilor rurale şi roagă să se dispună completarea lor.
85. **1939**. Chestionarul nr. 1 asupra Judecătoriilor comunale.
86. **1939**. Chestionarul nr. 2 asupra Judecătoriilor comunale.
87. **1939 august 1**, Bozovici. Adresă prin care echipa monografică din Almăj înştiinţează trimiterea prin Pretura Bozovici, tuturor notariatelor din plasa Bozovici unui chestionar asupra îndeplinirii rolului de împăciuitoare al notarului.
88. **1939**. Chestionarul asupra îndeplinirii rolului notarului ca împăciuitoare.
89. **1939 august-august 26**, Almăj. Caiet de însemnări făcute pe teren de către Cornel Grofşorean în diferite localităţi din Valea Almăjului.
90. **1939 august 3**, Bănia. Echipa monografică din Almăj confirmă Institutului de Cercetări Sociale al României-Direcţia Regionalelor faptul că a primit cinci chestionare de lucru şi două modele-fişe pentru procesivitate.
91. **1939 august 3**, Bănia. Echipa monografică comunică medicului Liviu Ruva că i-a expediat 400 de fişe medicale pentru anchetarea copiilor până la 15 ani.
92. **1939 august 9**, Adresă semnată de Traian Herseni în care îi comunică lui C.Grofşorean modul în care se pot rezolva problemele militare pentru monografiştii Regionalei.
93. **1939 august 9**, Sighişoara. Tipografia Miron Negru solicită echipei monografice din Almăj confirmarea primirii a 10 000 de fişe-recensământ pentru a-şi încasa banii cuveniţi.
94. **1939 august 19**, Moceriş. Scrisoare a lui Cornel Grofşorean către ing. C.Mikloşi pentru a-l invita să facă o vizită în Almăj în legătură cu problema electrificării regiunii.
95. **1939 august 19**, Adresă către preotul Coriolan Buracu în care C.Grofşorean îi mulţumeşte pentru informaţiile oferite despre Valea Almăjului.
96. **1939 august 21**, Moceriş. Cornel Grofşorean trimite librăriei „Naţională” din Timişoara corectura coalei a XII-a (referindu-se probabil la „Revista Institutului Social Banat-Crişana).
97. **1939 august 21**, Moceriş. Adresă semnată de Cornel Grofşorean trimisă dr. Nicolae Buteanu, Inspector General Sanitar din Timişoara prin care cere ca dr. Iosif Kintsch şi sora medicală Valeria Nadai să participe cu începere din 26 august la lucrările echipei monografice în satul Borlovenii-Vechi.
98. **1939 august 22**, Moceriş. Cornel Grofşorean cere ajutorul unei înalte oficialităţi (ar putea fi rezidentul regal pentru Ținutul Timiș, Alexandru Marta), pentru ajutorul țăranilor almăjeni în vederea valorificării recoltei de prune din acel an.

99. **1939 august 22**, Mocerîș. Intervenție a lui Cornel Grofșorean pe lângă Alexandru Bojincă, vicepreședintele Camerei de Agricultură Oravița pentru a verifica unde și în ce situație se află petiția unor locuitori din Mocerîș care doreau să deschidă o moară.
100. **1939 august 22**, Mocerîș. Scrisoare de mulțumire adresate lui Victor Bădin de Cornel Grofșorean, pentru donarea unor cărți.
101. **1939 august 23**, Adresa Regionalei către notariatul din Dalboșeț în care se solicită monografiile comunelor aparținătoare.
102. **1939 august 24**, București. Traian Herseni comunică echipei din Almăj expedierea chestionarelor solicitate.
103. **1939 august 27**, Borlovenii Noi. Dispoziții cu caracter financiar semnate-Cornel Grofșorean, pentru contabilul Gheorghe Ionescu.
104. **1939 august 29**, Cerere adresată de Regională, Inspectoratului școlar din Timișoara pentru prelungirea perioadei de activitate în campanie a învățătorului Ion Maxim.
105. **1939 august 29**, Adresă către Inspectoratul școlar Timișoara pentru detașarea profesorului Romeo Feraru, în plasa Bozovici.
106. **1939 (august)**, Adresă către notariatul din Dalboșeț prin care Regionala solicită mijloace de transport pentru monografiștii sosiți la Mocerîș.
107. **(1939, august)**, Raport privind activitatea Institutului de Cercetări Sociale al României, regionala Timișoara în comuna Mocerîș-Banat.
108. **1939 (august)**, Almăj. Telegramă de bun-venit adresată lui Dimitrie Gusti de echipa monografică, la revenirea acestuia în România.
109. **(1939 august)**, Dare de seamă privind cercetările monografice din sudul Banatului.
110. **1939 septembrie 2**, Timișoara. Rezidentul Regal al Ținutului Timiș, Alexandru Marta, comunică lui Cornel Grofșorean, că nu primarul, ci directorul medical al Băilor Herculane a dispus alungarea țăranilor români din parcul băilor.
111. **1939 septembrie 3**, Regionala Timișoara cere notariatului Bănia, monografiile comunelor aparținătoare.
112. **1939 septembrie 3**, Borlovenii Noi. Cornel Grofșorean cere lui Coriolan Buracu să realizeze studiul istoric necesar monografiei Almăjului.
113. **1939 septembrie 3**, Almăj. Cornel Grofșorean confirmă lui Aurel Peteanu că a primit studiul trimis de acesta.
114. **1939 septembrie 3**, Borlovenii Noi. Cornel Grofșorean cere lui Alexandru Leva să facă contra cost, copii după anumite înscrisuri din cărțile funduare ale comunelor Mocerîș, Bănia și Borlovenii Noi.

115. **1939 septembrie 4**, Almăj. Echipa monografică din Almăj atrage atenția pretorului plășii Bozovici că nu a primit de la nici una din comunele almăjene chestionarele privind rolul notarului ca împăciuator.
116. **1939 septembrie 4**, Almăj. Cornel Grofșorean cere Judecătorului Șef al Judecătoriei Rurale din Bozovici să ia măsurile necesare pentru completarea chestionarelor privitoare la Judecătoriile comunale.
117. **1939 septembrie 8**, (Timișoara). Cornel Grofșorean îl roagă pe Dimitrie Gusti să intervină la Ministerul Educației Naționale pentru transferarea profesoarei Magdalena Ursu de la Școala de fete din Lugoj la Regionala Timișoara a Institutului de Cercetări Sociale.
118. **1939 septembrie 8**, Timișoara. Cornel Grofșorean anunță Institutul de Cercetări Sociale încheierea campaniei din Almăj.
119. **1939 septembrie 12**, (Timișoara). Cornel Grofșorean cere Ocolului Silvic Berzasca să transmită o serie de date necesare cercetării monografice.
120. **1939 septembrie 12**, (Timișoara). Cornel Grofșorean cere Ocolului Silvic Bozovici să delimiteze cartografic pădurile statului și ale Comunității de Avere din perimetrul plășii Bozovici.
121. **1939 septembrie 18**, (Timișoara). Regionala Timișoara solicită primăriei comunei Borlovenii Vechi mai multe date necesare întocmirii monografiei acestei localități.
122. **1939 septembrie 25**, Bănia. Învățătorul Novac Găvan din Bănia aduce mulțumiri lui Cornel Grofșorean pentru interesul său și munca depusă în satele Almăjului și își exprimă regretul că fiind concentrat el personal nu a reușit să participe la activitatea monografică.
123. **1939 octombrie 11**, Bozovici. Pretura Bozovici înaintează către Regionala Timișoara răspunsurile la chestionarele asupra rolului notarului ca împăciuator.
124. **1939 octombrie 14**, Cornel Grofșorean cere date statistice din plasa Bozovici de la profesorul Emil Mihai.
125. **1939 decembrie 2**, Făgăraș. Preotul Coriolan Buracu trimite materialul solicitat la de Institutul Social Banat-Crișana la 3 septembrie 1939.
126. (1939), Monografia comunei Dalboșeț
127. (1940), Bozovici. Echipa monografică din Almăj solicită Preturii Bozovici noi documente considerate a fi utile cercetărilor sale.
128. **1942 iulie 21**, Timișoara. Biblioteca Municipală Timișoara mulțumește lui Cornel Grofșorean pentru o donație de carte.
129. **1944 octombrie 7**, Scrisoare adresată de Goga Ilie lui Cornel Grofșorean, în care își manifestă interesul pentru plasa Bozovici.

DOCUMENTE

1.

Pretura Plasei Bozovici¹
1939

Raportul Anual

Asupra stării generale a plășii Bozovici pe anul 1938

I. Situația geografică și administrativă

Plasa Bozovici face parte din cele șase diviziuni administrative ale județului Caraș² și este situată la sud-estul Județului.

Sediul plășii este în comuna Bozovici, care este așezată la o distanță de 47 km de Oravița.

Plasa Bozovici are 16 comune³ împărțite în 6 notariate cercuale⁴.

Comunele aparținătoare acestei plăși sunt așezări gospodărești compacte, afară de comuna Șopotul Nou care este răspândită prin păduri, în sistem de sălașe, pe o rază de 20 km.

Teritoriul plășii este în formă de bazin, înconjurat din toate părțile de munți și dealuri înalte și străbătut de râurile Nera, Miniș și Rudăria.

Solul este în general deluros și foarte sărac, brăzdat de mici fâșii de lunci cu pământ bun pentru agricultură.

Aceste terenuri deluroase au devenit bune pentru agricultură prin munca locuitorilor, în special pentru porumb, trifoaie și în mică parte pentru păioase.

Cea mai mare parte din suprafața plășii este acoperită cu păduri, cari sunt proprietatea Comunității de Avere din Caransebeș, la care sunt coproprietari și comunele⁵.

Din aceste păduri, locuitorii, urmează vechilor grăniceri bănățeni, primesc lemne de foc gratuit și lemne pentru construcții cu preț redus.

Subsolul acestei plăși conține în sânul său nenumărate zăcăminte de cărbuni, aramă, azbest, minereu de fier și chiar aur, însă toate aceste bogății stau neexploatate din lipsă de capital și căi de comunicație⁶.

Locuitorii comunelor din plasă sunt în general oameni săraci, cu posibilități economice foarte reduse. Lotul de pământ repartizat pe familii variază între 2-6 jughere.

Numărul familiilor cari posedă mai mult de 6 jughere este neînsemnat. Pământul nu este prea productiv fiind deluros și de calitate mediocră.

II. Populația

Populația din plasă este în continuă descreștere, lucru destul de alarmant cu atât mai mult că nu se întrevede nici o îmbunătățire.

Numărul populației din plasă pe comune la sfârșitul anului 1938 se prezintă astfel:

Bozovici	3515
Lăpușnicu Mare	2.207
Rudăria	2.586
Bănia	1.906
Gârbovăț	1.531
Prigor	1.479
Borlovenii Noi	678
Putna	300
Prilipeți	1.593
Pătaș	1.081
Borlovenii Vechi	920
Dalboșeț	2.155
Șopotul Vechi	1.310
Moceriș	1.089
Șopotul Nou	1.454
Ravensca	495
Total	24.299

Față de recensământul din anul 1930 populația este în continuă descreștere, lucru destul de alarmant, cu atât mai mult că această stare de lucruri se generalizează peste întreg Banatul.

III. Mișcarea populației

Mișcarea populației în comunele din plasă prezintă următoarele situații:

Nr. crt.	Comuna	Născuți	Căsătorii	Divorțuri	Decese	Observații
1	Bozovici	45	26	6	74	
2	Lăpușnicu Mare	56	21	-	39	
3	Rudăria	63	23	6	102	
4	Bănia	39	12	4	48	
5	Gârbovăț	19	9	-	28	
6	Prilipeți	34	13	-	33	
7	Pătaș	26	3	1	26	
8	Borlovenii	19	5	-	16	
9	Vechi	17	7	-	38	
10	Prigor	26	6	-	22	
11	Borloveni Noui	6	2	-	8	
12	Putna	44	17	7	45	
13	Dalboșeț	18	4	-	29	
14	Șopotul Vechiu	18	5	-	36	
15	Mocerîș	37	15	2	30	
16	Șopotul Nou Ravensca	13	3	-	12	
Total		477	171	26	586	

După cum reiese din tabela statistică⁷ de mai sus, natalitatea în comunele Lăpușnicu Mare, Borloveni Noui și Șopotul Nou se menține într-o ușoară creștere, care se manifestă în mod constant de câțiva ani. În celelalte comune natalitatea este în continuă descreștere. La comunele Bozovici, Prigor, Gârboveț, Rudăria și Mocerîș natalitatea prezintă o situație foarte îngrijorătoare, față de mortalitatea care este în plină creștere.

Cauzele care determină o natalitate redusă în comunele noastre este în primul rând insuficiența mijloacelor materiale. Această pauperizare a populației se datorește depresiunii economice de după război și în mare parte crizei morale.

Altă cauză a scăderii populației este absența regulilor elementare de igienă socială, absența unei medicini a maternității și a sistemului defectuos de alimentare a noilor născuți.

Cauzele sociale care mai determină această situație alarmantă a natalității sunt căsătoriile între indivizi prea tineri, avorturile practicate pe o scară foarte intensă, copiii nelegitimi prin concubinaj, sistemul locuitorilor de a avea un singur copil și în fine sifilisul și alcoolismul care sunt destul de răspândite.

IV. Starea culturală, morală și religioasă a populației

a. Școlile. În plasa Bozovici există în fiecare comună câte un local de școală primară de Stat, având în total 43 puteri didactice.

În comuna Bozovici mai funcționează o grădiniță de copii cu o învățătoare și 58 copii înscriși.

Tot la Bozovici funcționează o școală de ucenici, condusă de un învățător de la școala primară de Stat.

Numărul elevilor înscriși la școlile primare din plasă este de 2290 din care urmează regulat 2051, iar restul sunt împrăștiați pe la sălașe și nu pot frecventa regulat școala.

Procentul de frecvență al elevilor variază între 65-93%.

Localurile de școală sunt întreținute în stare bună; comunele a pus la dispoziție sumele luate în bugete pentru școli.

Amenzile școlare s-au aplicat elevilor cari nu au cercetat școala, fiind înaintate cu tablou percepției spre încasare.

În comunele Prilipeți și Borlovenii Vechi localurile de școală sunt foarte vechi și insalubre, iar în comunele Borlovenii Noi și Putna se compun dintr-o singură sală de învățământ înglobată la edificiile primăriilor.

În aceste comune este necesar ca să se construiască edificii noi școlare⁸.

b. Bisericile. În plasă sunt 17 biserici și 19 preoți, dintre care 15 sunt ortodoxe și două catolice.

Bisericile din comunele Putna și Ravensca nu au preoți, fiind afiliate la oficiile parohiale din Prigor și Gârnici.

Toate bisericile sunt reparate și întreținute în stare bună.

Singura biserică din comuna Gârbovăț este în curs de reparație, comuna a dat ajutorul necesar Oficiului parohial.

Locuitorii comunelor din plasă sunt de religie ortodoxă, afară de locuitorii comunei Ravensca și populația minoritară din Bozovici cari sunt romano-catolici⁹.

În fiecare comună există câte un număr puțin important de sectanți bapțiști, cu case de rugăciuni proprii, cari însă au fost închise deoarece nu au avut numărul de 50 capi de familie și predicatorii nu au avut 4 clase secundare, conform deciziei Ministerului Cultelor.

c. Căminele Culturale. În plasă funcționează două cămine culturale în comuna Rudăria și Prigor.

Aceste cămine Culturale au fost înființate de către Echipele Regale¹⁰.

Căminul Cultural din comuna Rudăria este foarte activ, înființând și o școală țărănească.

Cu concursul Fundațiilor Regale s-a început zidirea edificiului Căminului Cultural din Rudăria, însă din lipsă de fonduri clădirea nu a fost terminată.

În comuna Lăpușnicul Mare s-a zidit o frumoasă Casă Culturală cu concursul Domnului Eftimie Gherman¹¹.

Această Casă Culturală este înzestrată cu o sală de spectacole, dispensar, săli de bibliotecă, băi, dușuri pentru săteni.

La Bozovici există încă din era maghiară o Casă națională înzestrată cu o sală de spectacole și bibliotecă.

Tot în această casă națională funcționează un cinematograful mut, care dă reprezentații pentru locuitori.

d. Starea morală a locuitorilor nu este la înălțimea cerințelor de azi. Lipsa de interes a sătenilor față de cultură se observă peste tot locul.

Se observă de asemenea că la sărbătorile naționale nu participă decât sătenii cari sunt în imediata apropiere a locului unde se desfășoară programul de serbări, iar restul nu vin că sunt contra lui, ci pentru că nu cunosc importanța lor.

Bisericile sunt foarte puțin cercetate de credincioși, deși în toate Duminicile piețele comunelor sunt pline de săteni cari stau la sfat.

Tineretul nu cercetează aproape de loc bisericile, afară de acei cari obligați ca străjari sau premilitari.

Alcoolismul este destul de răspândit, deși în majoritatea comunelor nu sunt cârciumi, aproape toți gospodari(i) au livezi cu pruni, astfel că atunci când recoltele sunt bune fiecare se transformă în cârciumari.

Mișcarea culturală este foarte slabă în mai toate comunele și nici preoți și nici învățători nu iau inițiativa întocmirii programelor culturale, cari să pună în curent pe locuitori cu cunoștințe folositoare.

Să sperăm că legea Serviciului Social prin Căminele Culturale să îndrepte această stare de lucruri¹².

V. Starea opiniei publice din comune

Opinia publică față de noua organizare a Statului¹³ este în general favorabilă. Măsurile, luate de M. S. Regele și de guvern pentru așezarea Statului pe temelii noi au fost primite de locuitori cu multă încredere.

Noua Constituție a fost votată în unanimitate de locuitorii din plasă¹⁴ arătând prin această mare speranță ce au în M.S. Regele. Apoi desființarea

partidelor politice a fost o măsură bună pe care locuitorii au înțeles-o și pe urmă căreia au încetat urile și luptele interne.

Populația din plasă privește cu ochi buni întronarea ordinei, bucurându-se că noul regim va rezolva cu punctualitate și nepărtinire toate doleanțele locuitorilor.

Înființarea Organizației Frontului Renașterii Naționale a întărit și mai mult speranța locuitorilor că interesele naționale și Unitatea Statului vor putea fi apărate, concentrând întreaga națiune în jurul M. S. Regelui și Armatei.

Înscrierile în Frontul Renașterii Naționale¹⁵ se fac din zi în zi tot mai multe, fără ca nimeni să fie silit.

Până în prezent s-au înscris la primăriile din plasă 4958 de locuitori. Totuși s-a observat că o parte din membrii fostului partid Național-Țărănesc, stau în rezervă, fără a se înscrie în Frontul Renașterii naționale, nefiind deslegați de foști șefi ai organizației lor.

În unele comune din plasă populația se plânge că unele mărfuri se cumpără la prețuri destul de ridicate cum ar fi fierul și bumbacul, și așteaptă măsurile guvernului în această privință.

Deasemeni locuitorii se mai plâng că s-a sistat pășunatul în pădurile Comunității de Avere și ale Statului, pentru motivul că toate pădurile au fost declarate ca păduri de protecție pentru apărarea națională.

În lipsă de izlazuri suficiente această măsură va cauza mari pagube economice a populației, considerând că în majoritatea comunelor creșterea vitelor este singur izvor de câștig al sătenilor.

VI. Starea economică a populației

Starea economică și financiară a locuitorilor, departe de a fi bună, este totuși satisfăcătoare.

Locuitorii sunt cultivatori de pământ și crescători de vite. Cultura pomilor este de asemeni una din ocupațiunile de seamă a locuitorilor, însă se găsește în stare primitivă. Pământul fiind în mare parte muntos este puțin productiv din care cauză produsele agricole nu pot fi vândute decât în mică parte.

Cerealele sunt necesare în întregime pentru consumul populației. Creșterea vitelor ar fi singura soluție pentru ridicarea economică a locuitorilor, însă din cauza lipsei de teren bun pentru pășunat această ocupație nu aduce venituri importante. La această situație a mai contribuit și epizootia de febră aftoasă care a bântuit în plasă și din care cauză târgurile au fost închise, iar locuitorii nu

au putut să-și valorifice vitele disponibile pentru vânzare.

Cultura pomilor este foarte neglijată. Pomilor nu se dă nici o îngrijire specială. Nu sunt curățiți de uscături, de omizi, nu sunt tratați contra boalelor criptogamice și parazitare, cari în ultimul timp au devenit tot mai accentuate¹⁶. Un alt izvor de câștig pentru locuitorii lipsiți de pământ sau cu pământ puțin este munca cu brațele în păduri la firmele cari exploatează pădurile din regiunea noastră. Locuitorii care posedă vite lucrează și la căratul lemnului, în timpul liber dintre munci și mai ales iarna.

Recolta porumbului cât și a grâului a fost mulțumitoare pentru consumul populației. Recolta trifoiului și a fânului a fost mijlocie. Pomii nu au produs nimic. Recolta prunilor a fost foarte slabă, cu mici excepții în unele comune, din care cauză prețul țuicii s-a ridicat. În toamna anului trecut Serviciul Agronomic al plășii înființat de curând a pornit o vie campanie pentru cultura pomilor.

În luna Decembrie 1938, s-au luat măsuri pentru plantarea de pomi fructiferi, acordați cu înlesniri de plată de Ministerul Agriculturii și Domeniilor. S-au împărțit respectiv repartizat următorul număr de meri:

În comuna Prilipeți la 21 locuitori 865 meri, în comuna Prigor la 26 locuitori 895 meri, în comuna Rudăria la 23 locuitori 730 meri și în comuna Gârbovăț la 24 locuitori 755 meri.

Semănăturile de toamnă s-au făcut într-o proporție destul de mare față de anii precedenți și cari în urma timpului destul de favorabil se prezintă bine.

Arăturile de toamnă s-au făcut pe o scară mai întinsă, și acolo unde sunt livezi de fân vechi.

Starea financiară a locuitorilor este ceva mai bună ca în trecut. Impozitele restante ce apăsau atât de mult pe umerii locuitorilor în ultimii ani au fost lichidate.

VII. Starea sanitară

Situația sanitară a comunelor este mai bună ca în trecut. În luna August 1938, a funcționat o echipă de medici trimisă de Ministerul Sănătății.

Această echipă a vizitat comunele și a întocmit monografiile sanitare ale comunelor din circumscripția medicală Dalboșeț și a comunelor Gârbovăț, Bănia, Rudăria și Borlovenii Noi¹⁷.

Pe lângă medicina curativă această echipă de medici s-a interesat de igiena satelor obligând locuitorii a întreține fântânele în bună stare spre a nu infecta apa. S-au luat măsuri de curățirea caselor atât în interior cât și la exterior și s-au construit closete.

Starea populației sub aspectul sanitar nu este atât de îmbucurătoare. În curțile sătenilor și în casele lor lipsa de curățenie este aproape generală. Cu toate ordinele și îndrumările autorităților locuitorii nu vreau să înțeleagă binefacerile curățeniei. Toată atenția lor se mărginește la lux, iar pentru igienă și alimentație nu dau nici un interes.

Plasa Bozovici este împărțită în două circumscripții medicale, una la Bozovici¹⁸ și alta la Dalboșeț. Cei doi medici de circ(umscripție) și-au dat toată osteneala la cercetarea comunelor dând consultații gratuite la populația săracă în dispensarele din Bozovici, Lăpușnicu Mare, Dalboșeț și Prigor. Aceste dispensare sunt înzestrate cu strictul necesar.

În comuna Prigor a funcționat în cursul verei anului 1938 o Echipă Regală. Medicii acestei Echipe au depus o vie activitate, ocupându-se de starea sanitară a comunei și a locuitorilor. La dispensarul din Prigor s-a făcut tratament antisifilitic la toți locuitorii găsiți bolnavi.

Epidemii. În cursul anului 1938 s-au descoperit 19 cazuri de febră tifoidă în comunele Bănia 11, Rudăria 4 Șopotul Vechiu 1 și Dalboșeț 2 cazuri. Toate aceste cazuri au fost izolate la Spital, nefiind nici un caz de deces. S-au mai ivit 4 cazuri de tușă convulsivă, fiind izolate toate la domiciliu. Deasemeni s-au mai ivit 13 cazuri de gripă, de erizipel, 1 caz de tetanos, care a fost izolat la Spital.

Dacă ne referim la anul precedent, în anul 1938, am avut de înregistrat o epidemie mai masivă de febră tifoidă, din cauza lipsei mijloacelor de depistare bacteriologică și marele număr de purtători de germeni convalescenți și sănătoși.

Boalele sociale. În comunele din plasă tuberculoza tinde să devină din ce în ce mai frecventă. În anul 1938 s-au înregistrat 30 cazuri noi dintre cari 22 cazuri de tuberculoză pulmonară, 3 tuberculoză osoasă, alte cinci cazuri de alte forme, înregistrându-se 13 decese.

Sifilisul. Sifilisul este destul de răspândit. S-au mai descoperit 3 de cazuri noi, dintre cari 5 erodosifilitice, 5 sifilis secundar, 12 sifilis terțiar și 1 parasifilitic. Numărul total al bolnavilor înscriși a fost de 141, numărul consultațiilor date pentru sifilis 248. S-au făcut 1069 injecții arsenicale și 690 cu bismut și mercur.

S-a ivit și 20 cazuri de cancer, iar numărul consultațiilor de cancer a fost de 83.

Igiena școlară. În tot cursul anului 1938 medicii de circumscripție au inspectat localurile de școală. Dintre bolile cele mai frecvente printre școlari au fost piodermita și scabia. S-au mai inspectat localurile publice, industriale și comerciale.

Propuneri. Este absolut necesar ca localul Spitalului din Bozovici și dispensarele din plasă să fie completate cu toate instalațiile necesare. Este nevoie de numirea unei sore de ocrotire la spitalul din Bozovici, care să se ocupe de puericultură și de

protecția maternă¹⁹. Să se numească la fiecare comună câte o moașă comună. Pentru o mai bună alimentație cu apă să se construiască în fiecare comună fântână cu pompă. Deasemeni se simte nevoie să se construiască băi publice pentru uzul populației.

VIII. Starea sanitară veterinară

În comunele din plasă afară de febra aftoasă nu a bătuit altă boală contagioasă, cu caracter epizootic. Epizootia de febră aftoasă a avut o formă benignă întrucât din totalul de 561 vite cornute, 53 porci și 44 oi ce au fost bolnave de această boală au murit numai 6 cornute/ o vacă și cinci viței sugaci/ și 4 porci, celealte cazuri s-au vindecat complet.

S-a mai constatat în mod sporadic 4 cazuri de cărbune emfizematos, unul la Prigor și 3 la Bozovici, dintre care un singur caz mortal.

S-a constatat 3 cazuri de turbare la câini, în comunele Bozovici, Rudăria și Bănia.

S-a constatat în comunele Șopotul Vechiu, Prigor și Pătaș trei cazuri de exantem genital cu caracter sporadic, terminându-se cu vindecarea vitelor bolnave. Pesta porcină în acest an a avut un caracter epizootic ca în anul 1937, constatându-se numai în comunele Bozovici, Prigor și Mocerîș, cauzând o mortalitate neînsemnată.

Serviciul Sanitar veterinar pe lângă măsurile de poliție sanitară veterinară a mai efectuat diverse vaccinări preventive, contra diferitelor boli. S-au vaccinat toți taurii comunali. S-au făcut vaccinări anticarbonoase în comuna Rudăria și a vaccinat 214 vite cornute și în comuna Prigor 271 vite cornute. Aceste animale s-au revaccinat peste 12 zile pentru obținerea unei imunități durabile.

Pentru combaterea și prevenirea peștei porcilor, s-a procedat la serovirulizarea porcilor sănătoși. Ar fi de dorit ca pentru prevenirea și combaterea diferitelor epizootii să se prevadă în anul viitor în bugetele comunelor din plasă alocațiile necesare.

IX. Starea economică a comunelor politice

Comunele aparținătoare acestei plăși sunt în general comune sărace. Afară de izlaurile comunale nu posedă domenii importante, cari să producă venituri suficiente pentru satisfacerea nevoilor generale.

Deasemeni comunele nu au nici venituri din întreprinderi economice, sau cu

scop de comercializare.

Fiecare comună posedă un local de primărie, împreună cu mobilierul necesar. Comuna Bozovici mai posedă un local, pus la dispoziție preturei, Bănia, Rudăria, Dalboșeș și Șopotul Nou posedă câte un local în plus, cari sunt destinate pentru alte oficii.

Veniturile comunelor sunt realizate exclusiv din cotele adiționale suplimentare pe cari comunele le înființează pentru acoperirea cheltuielilor obligatorii prevăzute de legea administrativă și de legile speciale în vigoare. Din această cauză comunele nu pot suporta cheltuieli mari, pentru înfăptuirea de lucrări publice.

Situația economică a Eforiilor de pășuni este de asemeni foarte slabă, tot din cauza că comunele sunt mici, iar locuitorii au un standard de viață scăzut.

Alocațiile bugetare sunt numai pentru strictul necesar. Din cauza acestei situații Eforiile comunale de pășunat nu pot lărgi activitatea lor economică. Nici o comună nu are izlaz suficient pentru pășunatul vitelor. Izlazarile comunale sunt în mare parte terenuri pietroase sau împădurite.

Din aceste cauze o parte din comune erau nevoite în fiecare an să arendeze terenuri de pășunat de la Comunitatea de Avere sau de la Stat. Prin legea privitoare la declararea ca păduri de protecție pentru apărarea națională, s-au luat atât comunelor atât și locuitorilor posibilitatea de a arenda asemenea terenuri, ceea ce constituie o problemă foarte grea pentru populație, care în viitor nu va avea unde să-și trimită vitele la pășunat²⁰.

X. Situația zootehnică a comunelor

Situația zootehnică a comunelor nu este atât de înfloritoare după cum ar trebui. În urma depresiunii economice din ultimul timp numărul vitelor a scăzut simțitor. La aceasta se mai adaugă și lipsa de pășuni suficiente, din care cauză locuitorii sunt obligați a ține vitele în grajduri atât vara cât și iarna.

Datorită acestui considerent locuitorii vând vitele tinere și în special vițeei, cari apucă toate calea abatorului. Numărul vitelor din plasă se prezintă în felul următor:

Comuna	Cabaline	Bovine	Ovine	Porcine
Bozovici	271	1001	5139	599
Lăpușnicu Mare	141	390	2842	114
Rudăria	226	858	6076	361
Bănia	297	944	2558	611
Gârbovăț	156	544	4027	631
Prilipeți	186	472	2232	272
Pătaș	78	402	3131	322
Borlovenii	61	266	1675	119
Vechi	237	632	4500	286
Prigor	42	320	1936	97
Borloveni Noui	32	175	1459	82
Putna	88	384	875	282
Dalboșeț	77	357	2397	717
Șopotul Vechiu	107	304	1553	120
Mocerîș	86	468	2334	271
Șopotul Nou	173	271	337	85
Ravensca				
Total	2259	7768	43.111	4.969

Locuitorii din plasa noastră nu țin cai de rase renumite. În toată plasa întâlnim mai mult calul mărunt de rasă țărănească, care este mai ușor de întreținut și mai potrivit pentru drumurile noastre. În schimb vitele cornute de rasă Simmenthal sunt pe o scară mai înaintată, având în vedere că comunele s-au îngrijit de reproducători. Pentru îmbunătățirea acestei rase, care este cea mai potrivită pentru regiunea noastră este că comunele să cumpere taurii pentru prăsilă numai de la crescătoriile și syndicatele cunoscute din Județ²¹.

Laptele fiind cerut de fabricile de brânzeturi din Bozovici și de lăptăriile din Prilipeți și Bănia, s-a constatat în ultimul timp mărirea stocului vacilor²².

Oile sunt de rasă țurcană, cari sunt aclimatizate regiunii noastre. Creșterea porcilor este deasemeni dezvoltată. Târgul din Bozovici aprovizionează pe măcelarii din Steierdorf, Reșița și din alte județe. Situația reproducătorilor în raport cu numărul vitelor se prezintă după cum urmează:

Comuna	Vaci	Tauri	Câți tauri sunt necesari	Vieri
Bozovici	601	4	8	2
Lăpușnicu Mare	224	2	1	2
Bănia	569	3	7	1
Gârbovăț	386	2	5	-
Rudăria	290	2	3	1
Prilipeț	317	2	4	1
Pătaș	223	1	3	1
Borlovenii	221	1	3	1
Vechi	416	2	5	1
Prigor	209	2	3	1
Borloveni Noui	119	1	1	1
Putna	289	3	4	1
Dalboșeț	167	2	2	-
Moceriș	223	2	3	1
Șopotul Vechiu	262	2	3	1
Șopotul Nou	114	1	1	-
Ravensca				
Total	4.630	32	56	16

În tabloul de mai sus se poate constata că comunele sunt înzestrate cu tauri al căror număr total se ridică la 32 tauri, cari față de numărul total al vacilor de 4630 ne-ar trebui să complectăm stocul reproducătorilor cu 24 tauri, cari se vor cumpăra în limita posibilităților în exercițiul 1939/1940.

Întreținerea taurilor se face în grajdurile comunale acolo unde au fost construite în anul 1938, o altă parte sunt întreținuți în grajduri închiriate, iar o altă parte sunt deja dați spre întreținere la gospodari până la construirea grajdurilor comunale.

Se întrețin tauri de către Eforiile comunale²³ în grajdurile proprii în următoarele comune: Bozovici, Prilipeți, Pătaș, Putna, Borlovenii Noui, Rudăria, Moceriș și Bănia. Întreținerea taurilor în grajdurile închiriate sau dați spre întreținere în comunele Prigor, Șopotul Vechiu și Șopotul Nou. Iar în comunele Borlovenii Vechi, Gârbovăț, Lăpușnicul Mare, Dalboșeț și Ravensca au taurii particulari autorizați, urmând că în anul viitor când expiră contractele să se cumpere taurii proprii.

Eforiile care întrețin reproducătorii în grajduri s-au aprovizionat cu nutrețul și grăunțele necesare, iar îngrijirea se face de către îngrijitori, cari sunt angajați de către comune.

Deși în unele comune întreținerea reproducătorilor costă scump, din cauză că nu sunt terenuri potrivite pentru însămânțare cu trifoi sau alte plante furajere, totuși taurii sunt totdeauna la dispoziția vacilor, fără a se mai produce nemulțumiri ca în trecut.

XI. Situația financiară a comunelor

Comunele din plasă luptă din greu pentru acoperirea diverselor cheltuieli ce le sunt impuse și cărora numai în parte le poate face față.

Astfel în anul financiar 1938/1939, la unele comune, deși în aparență bugetele sunt echilibrate având venituri corespunzătoare cheltuielilor înscrise în ele, totuși există un dezechilibru bugetar, prin faptul că veniturile reale sunt departe de acelea înscrise în bugete.

Cu toate greutățile expuse de noi mai sus încasările sau făcut într-un tempo mai viu, iar locuitorii au plătit impozitele cu mai multă ușurință ca în anii trecuți.

Situația încasărilor din bugetele comunelor este următoarea:

Comuna	Debit rămă- șiță	Încasări rămășiță	Debit 1938/39	Încasări 1938/39	% Răm.	%Crt.
Bozovici		110.470	798.196	411.528	12%	58%
Lăpușnicu Mare		83.676	437.963	191.864	91%	55%
Bănia		15.225	265.140	177.035	50%	77%
Gârbovăț		20.053	235.904	127.265	52%	59%
Rudăria		8.687	380.110	260.865	66%	70%
Prilipeți		28.057	315.046	201.547	64%	76%
Pătaș		16.236	176.861	142.085	73%	89%
Borlovenii Vechi		16.560	129.808	63.690	48%	62%
Prigor		16.502	209.137	140.910	55%	78%
Borlovenii Noi		13.981	131.311	80.959	70%	73%
Putna		5.696	53.047	27.436	38%	72%
Dalboșeț		49.504	309.587	158.225	80%	62%
Mocerîș		33.836	205.294	130.028	94%	76%
Șopotul Vechiu		31.942	218.758	66.898	53%	42%
Șopotul Nou		13.588	178.020	84.424	51%	55%
Ravensca		11.445	68.710	27.027	75%	50%

Situația plăților din bugetele comunelor este următoarea:

Bozovici			798.196	367.716	73%	52%
Lăpușnicu Mare			437.963	171.113	43%	53%
Bănia			265.140	175.252	17%	69%
Gârbovăț			235.904	128.896	65%	60%
Rudăria			384.110	235.527	66%	63%
Prilipeț			315.046	176.183	10%	74%
Pătaș			176.861	84.355	11%	88%
Borlovenii Vechi			129.808	62.266	10%	62%
Prigor			209.137	137.241	100%	63%
Borloveni Noi			131.311	85.093	100%	66%
Putna			53.047	31.630	-	59%
Dalboșeț			309.587	192.520	9%	74%
Moceriș			205.594	133.402	30%	78%
Șopotul Vechi			218.758	44.024	-	40%
Șopotul Nou			178.020	13.075	61%	35%
Ravensca			68.710	38.865	-	72%

Situația încasărilor din bugetele Eforiilor de pășuni a comunelor este următoarea:

Comuna	Încasări rămășiță	Debit 1838/39	Încasări 1938/39	% Răm.	% Crt
Bozovici	11.013	133.635	84.351	68%	72%
Lăpușnicu Mare	577	165.517	114.007	58%	69%
Bănia	62.086	173.427	66.585	100%	59%
Gârbovăț	44.308	110.648	24.667	99%	40%
Rudăria	2.179	49.853	40.549	36%	79%
Prilipeți	10.600	100.779	62.366	30%	87%
Pătaș	2.923	73.132	58.077	82%	84%
Borlovenii Vechi	7.300	66.017	45.400	45%	77%
Prigor	6.922	134.738	70.185	86%	52%
Borloveni Noi	745	113.444	61.061	35%	54%
Putna	1.640	45.118	26.649	32%	59%
Dalboșeț	14.112	84.646	49.046	70%	58%
Șopotul Vechiu	36.905	108.176	18.178	52%	16%
Șopotul Nou	11.166	40.062	28.799	85%	69%
Moceriș	11.166	37.368	28.779	35%	77%
Șopotul Nou	4.228	15.874	4.268	84%	27%
Ravensca					

Situația plăților din bugetele Eforiilor de pășuni a comunelor

Comuna	Din rămășiță plăți	Debit 1838/39	Plăți din 1938/39	% Răm	% Crt
Bozovici	14.000	133.635	84.351	100%	72%
Lăpușnic	-	165.517	100.335	-	62%
Bănia	-	173.140	35.317	-	31%
Gârbovăt	-	110.648	23.366	-	38%
Rudăria	3.420	49.853	38.439	51%	76%
Prilipeț	650	100.779	61.672	34%	87%
Pătaș	-	73.132	48.695	-	82%
Borlovenii	670	66.017	23.744	77%	76%
Vechi	-	134.738	59.876	-	42%
Prigor	-	113.444	61.645	-	54%
Borloveni Noui	-	45.118	26.803	-	59%
Putna	-	84.646	63.948	-	76%
Dalboșeț	-	108.176	44.024	-	40%
Șopotul Vechi	-	40.062	39.391	-	98%
Mocerîș	8.000	37.368	13.075	61%	35%
Șopotul Nou	-	15.874	5.094	-	38%
Ravensca					

Comunele și Eforiile de pășuni din plasa noastră nu au contractat nici un fel de împrumut de la Stat sau de la Societăți particulare.

Comuna Gârbovăt este debitată față de Stat pentru răscumpărarea pășunii și pădurei comunale cu suma de 284.749 lei, care sumă se va eșalona în anuități anuale pe timp de 20 ani.

Comuna Rudăria a fost împrumutată cu 578.37 Ha ca izlaz comunal pentru care în schimb comuna este dată în debit la percepția de circ(a) Bozovici pentru valoarea solului cu suma de 263.81, din care sumă a și achitat 80.000 lei. Comuna Rudăria mai este dată în debit și cu suma de 120.000 Lei, ca taxa de măsurătoare a izlazului, din care debit nu s-a achitat încă nimic, din cauza că comuna până în prezent nu a fost pusă în posesia izlazului.

Comuna Șopotul Vechiu este debitată față de Stat cu suma de 450.000 Lei în care intră și speșele de măsurătoare și punerea în posesie pentru izlazul ce-l primește din pădurile Statului, care sumă se va achita în termen de 20 ani.

Comuna Prigor datorează Camerei de Agricultură a Județului Caraș suma de 10.865, pentru cumpărarea de reproducători încă din anul 1926.

Comuna Borlovenii Noi, datorează Camerei de Agricultură suma de 12.812 Lei, pentru cumpărare de reproducători încă din anul 1926.

Comuna Putna, datorează Camerei de Agricultură suma de 12.530 Lei, pentru cumpărare de reproducători încă din anul 1926.

Comuna Borlovenii Vechi, datorează Camerei de Agricultură suma de 16.256 lei, pentru cumpărare de reproducători încă din anul 1926.

XI. Realizările din anul 1938

a./ Drumuri și șosele. În cursul anului 1938 locuitorii din comunele Borlovenii Noi, Rudăria, Bănia și Bozovici au așternut toată piatra aflată pe șoseaua națională Bozovici-Chirșia și Bozovici-Borlovenii Noi pe o întindere de 39 km, s-a așternut 1430 m.c. pietriș. Valoarea lucrării se ridică la suma de 50.000 lei.

Locuitorii din comunele Bozovici, Lăpușnicu Mare, Dalboșeț și Șopotul Nou au împietruit șoseaua județeană Bozovici-Știnăpari, cărând și împrăștiindu-se 2179 m.c. pietriș pe o întindere de 16 km. Valoarea lucrărilor se ridică la suma de 100.000 lei.

S-a reparat drumurile comunale Bozovici spre Nera, Lăpușnicu Mare-Mocerîș, Bănia-Stejar, Gârbovăț-Podul Mare, Rudăria-Bozovici, Prilipeți-Rudăria, Pătaș-Prilipeți, Borlovenii Vechi-Prigor, Prigor-Putna, Dalboșeț-Ravensca-Sichevița, cărându-se și așternându-se pe 203 km drumuri comunale 18.120 m.c. pietriș. Valoarea lucrării se ridică la suma de 450.000 lei.

S-au desfundat șanțuri în întindere de 87 km. Valoarea lucrărilor este de 50.000 lei.

b/. S-au plantat 62 km de șosele județene, naționale și comunale cu 1791 pruni, 658 duzi, 492 cireși, 695 tei, 163 meri, 65 peri și 119 nuci.

S-a mai plantat în intervalul comunelor 440 tei, 255 salcâmi, 85 nuci și 20 cireși.

S-au plantat terenurile degradate pe o întindere de 57 jughere cu 48.500 salcâmi și 8900 gladițe.

c/. Curățirea izlazurilor comunale. Izlazurile comunelor din plasa noastră fiind foarte accidentate, cu râpi prăpăstioase și în mare parte împădurite s-a simțit nevoia să se dea o mai mare atenție pășunilor propriu-zise.

Având în vedere necesitatea îngrijirii terenurilor bune pentru pășunat s-a depus toată energia pentru curățitul lor, executându-se toate aceste lucrări în prestație cu locuitorii. În cursul lunelor Mai, Iunie, Octombrie și Noembrie 1938 s-a curățit toate parcelele de pășune năpădite de spini, tufișuri și buruieni. Din totalul

de 5111 Ha. Terenuri propriu zise pentru pășunat s-a curățit în decursul anului 1938, 2739 Ha. Iar restul de 2372 Ha. Fiind în stare bună nu a necesitat curățirea lui.

d/. Construcțiuni de grajduri comunale. În exercițiul financiar 1937/38 în plasă se aflau numai 3 grajduri comunale în comunele Bănia, Mocerîș și Putna, iar restul comunelor nu aveau grajduri din care cauză reproducătorii erau dați spre întreținere la particulari. În vara anului 1938, s-a întreprins o intensă campanie pentru construirea grajdurilor comunale. Până în toamna anului 1938, cu cheltuielile foarte reduse s-au construit și amenajat 7 grajduri în comunele Bozovici, Lăpușnicu Mare, Prilipeți, Pătaș, Borlovenii Noi, Rudăria și Gârbovăț iar în celelalte 6 comune din plasă s-a procurat o parte din materialul necesar, urmând ca în cursul anului viitor să se construiască restul de grajduri.

e/. Reproducătorii comunali. Din totalul de 32 de tauri comunali ce posedă comunele din plasă s-au cumpărat în cursul anului 1938, 15 reproducători. Astfel că în prezent în toate comunele există tauri, urmând ca în exercițiul viitor să se completeze numărul lor în raport cu numărul vacilor ce sunt în comune.

f/. Alte lucrări realizate în comune. La comuna Bozovici locuitorii în mare parte și-au construit podețe peste șanțurile de la intrarea în curți. Din bugetul comunei s-au efectuat următoarele lucrări: s-au refăcut mai multe podețe în valoare de lei 1400, s-a pavat o parte din șanțuri ce traversează centrul comunei în valoare de 2535 lei. La repararea și pictarea Biserici ort(odoxe) române s-a acordat un ajutor de 20 000 lei. S-au făcut reparații la edificiile comunale în valoare de 6 000 lei. S-a îngrădit o parte din parcul comunal și s-au înlocuit unele bănci stricate în valoare de 5629 lei. S-au cumpărat accesorii la pompele de incendiu în valoare de 8280 lei.

La comuna Lăpușnicul Mare s-a desfundat albia pârâului și s-a înălțat drumul în valoare de 120 000 lei, această lucrare fiind executată în prestație. S-au reparat fântânile de pe luncă în valoare de 2431 lei. S-a instalat în centrul comunei o fântână cu pompă în valoare de 9895 lei. S-au construit podețe în valoare de 4155 lei. S-a construit din nou podul de la Căzaniță în valoare de 30 000 lei, cu subvenția primită de la Stat. S-a reparat edificiul primăriei în suma de 3544 lei. S-au construit closete comunale de 4460 lei.

La comuna Rudăria s-a făcut un pod peste pârâul Iloca care (a) costat lei 9421. S-a cumpărat material pentru amenajarea grajdului comunal în valoare de 613 lei, iar restul (de) lucrări s-a executat prin prestație. S-a adus o parte din materialul lemnos necesar reparării podului de peste râul Rudărica.

La comuna Bănia, s-a construit în curtea primăriei un gard de scânduri în valoare de 4500 lei și o poartă la curtea primăriei în valoare de 1800 lei. S-a refăcut

o fântână în interiorul comunei în valoare de 2800 lei. S-au reparat edificiile comunale în valoare de 2200 lei.

La comuna Gârbovăț, s-a transportat prin prestație lemnul necesar la acoperirea Biserici în valoare de lei 19400. S-a reparat pompa de incendiu în valoare de 300 lei. S-a refăcut drumul comunal spre pădurea Comunității de Avere în valoare de 15 000 lei.

La comuna Prilipeți, s-a construit 4 podețe în comună în valoare de 1400 lei, restul lucrării fiind executată în prestație. S-a mai dat 180 zile prestație cu mâna și 90 zile cu carele la construirea noului pod de peste râul Nera în valoare de 30 000 lei.

În comuna Prigor s-au făcut 5 podețe de-a lungul șoselei naționale peste șanțurile drumurilor. S-au făcut 2 punți peste râul ce trece prin comună. S-a cărat în prestație 43 m.c. gorun acordat gratuit de către Comunitatea de Avere pentru refacerea podului de la Putna. S-a reparat edificiile comunale în valoare de 6956 lei.

În comuna Dalboșeț s-a dat ajutor pentru refacerea Bisericii în suma de 5000 lei. La comuna Șopotul Vechiu, s-a dat un ajutor pentru renovarea Biserici în suma de lei 5000.

La comuna Mocerîș s-a dat un ajutor pentru renovarea Bisericii în suma de 6000 lei, tot la comuna Mocerîș s-a dat și prestație la terminarea edificiului școlar.

La comuna Ravensca s-a făcut reparații la edificiul școlar în valoare de lei 9000.

Afară de aceste lucrări s-au executat în comunele din plasa noastră construirea de podețe în fața locuințelor, latrine, curățirea curților, cărarea gunoiului și văruirea locuințelor, toate aceste lucrări fiind executate în timpul perioadei muncii de folos obștesc.

XIII. Realizări pentru viitor

În cursul anului 1938 comunele din plasa noastră au întocmit un plan cincinal cari urmează a se executa conform prevederilor bugetare. În acest plan s-au trecut cele mai importante lucrări de care se simte nevoie în comune. Însă s-a constatat că pentru executarea de lucrări mai importante ca edificii, băi comunale, Cămine Culturale, poduri, comunele nu au posibilitatea financiară a le realiza decât într-un timp mai îndelungat. Având în vedere că majoritatea comunelor din plasa noastră au o situație financiară foarte slabă ar fi de dorit ca să se dea tot

concursul din partea Ținutului²⁴ și a Statului pentru realizarea lucrărilor edilitare de care se simte nevoie.

La comuna Bozovici pentru anul financiar viitor este proiectată refacerea zidului de apărare de la apa Miniș în valoare de circa 100 000 lei și construirea unei băi comunale în valoare de circa 100 000 lei, întrucât prin bugetul anului viitor s-ar putea acoperi aceste cheltuieli. Afară de aceste lucrări s-a proiectat ridicarea unui monument M. Sale Regelui Ferdinand în valoare de circa 50 000 lei având până în prezent soclul de marmoră lucrat urmând a se procura numai bustul de bronz²⁵. Toate aceste lucrări făcând parte din planul de înfrumusețare și modernizare a comunei Bozovici solicităm întreg concursul organelor superioare.

La comuna Lăpușnicul Mare s-a proiectat pentru viitor construirea unui nou local pentru primărie și canalizarea apei Lăpușnic, dacă prevederile bugetare vor permite acest lucru.

La comuna Rudăria s-a proiectat terminarea podului de peste râul Rudărica și începerea procurării materialului necesar construirii noului local al primăriei și a notariatului, s-a mai proiectat acordarea unui ajutor mai important pentru terminarea localului Căminului Cultural.

La comuna Bănia s-a proiectat reconstruirea podurilor de la Stejar, Cremenita, Dela Rica, Damaschin Catană și Micșa Derlean. Refacerea fântânii publice de la Stejar. Refacerea zidului din dosul curți(i) primăriei.

La comuna Gârbovăț s-a proiectat canalizarea pârăului Gârbovăț. Deschiderea de noi drumuri în pădurea comunității de Avere pentru căratul nutrețului și lemnului de foc ale locuitorilor. Construirea unei fântâni publice în fața primăriei.

La comunele Prilipeți și Borlovenii Vechi s-a proiectat construirea de noi localuri școlare, iar la comuna Pătaș construirea unui nou local pentru primărie.

La comuna Prigor s-a proiectat construirea podului de la Putna. Refacerea podului Frescovița și construirea grajdului comunal.

La comuna Borlovenii Noi terminarea dispensarului comunal și a camerei de odihnă a jandarmilor.

La comuna Dalboșeț se va construi grajdul comunal. Repararea exterioară a Bisericii.

La comuna Șopotul Vechiu, construirea podului din interiorul comunei, construirea grajdului comunal. Canalizarea apei pârăului Valea Șopotului.

La comuna Moceris, construirea podului comunal de peste râul Nera. Terminarea completă a edificiului școlii primare.

La comunele Șopotul Nou și Ravensca, construirea grajdurilor comunale. În

afară de lucrările prevăzute de comune se vor mai executa în cursul anului viitor următoarele lucrări:

Repararea și împietruirea tuturor drumurilor comunale. Desfundarea șanțurilor cari mărginesc drumurile comunale, plantarea drumurilor comunale cu puieti procurați din pepinierele comunale, fie de la Ocoale Silvice ale Statului. Plantarea fântânelor a terenurilor comunelor și complectarea materialului de incendiu conform ordinelor primite. Executarea întregii rețele a telefoanelor comunale urmând a se înscrie în bugete alocațiile necesare.

Bozovici, la 25 Ianuarie 1939.

Pretor

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9638

---

¹ Pretura era singura instituție administrativă centrală a plasei, primul pretor al plasei Bozovici (reședința de plasă a județului Caraș) a fost Nicolae Stan, fost căpitan grănicer.

² Județul Caraș se compunea din plășile: Bocșa Montană, Bozovici, Oravița, Moldova-Nouă, Reșița și Sasca Montană

³ Aceste comune erau: Bănia, Borlovenii Noi, Borlovenii Vechi, Bozovici, Dalboșet, Gârbovă, Lăpușnicul Mare, Moceris, Pătaș, Prigor, Prilipeți, Putna, Ravensca, Rudăria, Șopotul Nou și Șopotul Vechi.

⁴ Notariatele cercuale erau la: Bozovici, Bănia, Dalboșet, Prigor, Prilipeți, Rudăria.

⁵ Despre Comunitatea de Avere, înființată după desființarea regimentului românesc de graniță nr. 13 din Caransebeș, vezi lucrarea lui A. Marchescu, *Grănicerii bănățeni și Comunitatea de Avere*, Caransebeș, 1941.

⁶ Situația geografică, inclusiv problema zăcămintelor minerale este analizată în studiul ce fixa, potrivit concepției Școlii Sociologice de la București, cadrul cosmologic, semnat de I. Stiniguță, *Valea Almăjului*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, IX(1941), ianuarie-aprilie, p. 33-46; mai-august, p. 176-185; X(1942), ianuarie-februarie, p. 58-78; martie-aprilie, p. 225-235.

⁷ Pentru comparație vom da situația din anul 1934/1935 în plasa Bozovici: nașteri-493, decese-586, căsătorii-153, divorțuri-10. Apud, *Situația generală administrativă, financiară, economică și culturală a județului Caraș pe anul 1934/1935*, Oravița, 1935, p.117.

⁸ *Ibidem*, p.120. În acest an se apreciază că: „Școlile din comunele Moceris, Prilipeți, Pătaș, Putna nu sunt corespunzătoare”.

⁹ *Ibidem* p.117. În 1934/1935 în plasa Bozovici erau recenzați: ortodocși-23638, catolici-783, bapțiști-417, mozaici-16.

¹⁰ Echipale Regale erau constituite din membrii ai „Fundației Culturale Regale

Principele Carol” cu rolul de a presta servicii socio-profesionale în satele unde erau diagnosticate probleme sociale.

¹¹ Eftimie Gherman (1894-1980), marcant reprezentant al social-democrației și al mișcării sindicale din România interbelică. Nevoit să se autoexileze, el se reîntoarce în satul său natal în 1977. Originar din Lăpușnicu Mare, Eftimie Gherman s-a implicat în susținerea unor proiecte benefice Văii Almăjului și satului său natal. Între acestea se numără și Căminul Cultural din Lăpușnicu Mare

¹² Legea la care se face referire, a fost inițiată de Dimitrie Gusti și avea ca obiectiv: emanciparea culturală a satelor. Aprobată la 13 octombrie 1938, și apreciată ca o adevărată școală a muncii pentru tineret, legea va fi suprimată după mai puțin de un an, în 1939.

¹³ Noua organizare a statului era cea instituită de „Constituția” din 20 februarie 1938 prin care în România se impune regimul de autoritate monarhică a lui Carol al II-lea. Firesc, limbajul dintr-un document oficial cum este cel de față, trebuia „ajustat” pentru a fi agreat de noul regim.

¹⁴ În Almăj a fost vorba de „unanimitate”, ca și în restul țării de altfel. „Constituția” a fost aprobată la 24 februarie 1938 cu 4 297 581 voturi pentru, și 5 843 împotriva (0,13%).

¹⁵ Frontul Renașterii Naționale (F.R.N.) a fost înființat în 1938 și reprezenta unica formațiune politică „autorizată” în timpul regimului lui Carol al II-lea. Din 1940 se va numi Partidul Națiunii.

¹⁶ Acest lucru s-a întâmplat cu toate că în anul 1934/1935 la Bozovici, personalul agronomic a susținut conferințe și cursuri speciale de pomicultură de două ori pe săptămână, câte 3-4 ore pe zi, precum și lucrări practice de altoire.

¹⁷ Pe lângă medicii delegați de minister pentru cercetarea stării sanitare au activat și medici stagieri de la circumscripțiile sanitare locale ceea ce a îngreunat activitatea Institutului Banat-Crișana care își propusese același obiectiv.

¹⁸ La Bozovici mai exista din 1934 și o farmacie publică.

¹⁹ Ca urmare a finalizării investigațiilor de la Bozovici, monografiștii au solicitat prim medicului județului numirea unei surori de ocrotire (adresa există în prezentul volum).

²⁰ Această problemă a constituit punct de interes pentru cercetările Institutului Social Banat-Crișana și în alte campanii.

²¹ Exista la nivelul județului Caraș așa numitul „Sindicat de Creșterea Simmenthalului”, apreciată ca o realizare economică deosebită.

²² Industrializarea laptelui constituia un nou sector industrial care s-a dezvoltat în Almăj mai ales după criza economică. Răspândirea rasei de vaci Simenthal a determinat sporirea cantității de lapte și necesitatea prelucrării și comercializării acestuia. În anul 1937 existau 2 lăptării la Bozovici, 3 la Prilipeți, 1 la Bănia și 1 la Dalboșeț. Pretura din Bozovici a estimat o cantitate de 4 500 000 litri anual colectat din întreaga plasă.

²³ Eforia avea caracterul unei instituții de utilitate publică cu un patrimoniu distinct de cel al statului.

²⁴ Ținutul era o nouă unitate ce s-a adăugat din 1938 odată cu reforma administrativă-județului, plasei și comunei. Existau zece astfel de ținuturi la nivelul țării conduse de un rezident numit de rege. Ținutul Timișului l-a avut ca rezident regal pe Alexandru Marta.

²⁵ Bustul respectiv nu s-a mai realizat.

8 martie 1939

Domnule Secretar General,

Dl. dr. C. Grofșorean Vă roagă să binevoiți a ne retrimite fotografiile Institutului nostru luate la Sârbova¹ și trimise pentru expoziția organizată de Fundații. În cazul că aveți nevoie de ele pentru uzul D(umneavoas)tră, atunci sunteți rugat a alege câteva din ele pe cari le credeți bune de a fi publicate în Monografia Sârbova a ne face câte un clișeu.

Deasemeni d. Dr. Grofșorean roagă pe d. Profesor Stahl² ca să ne trimită câte 10 (zece) exemplare din lucrările D-sale.

1. Tehnica Monografiei Sociologice³ și

2. Monografia unui sat⁴.

Lucrări cari urmează a fi distribuite monografiștilor noștri

Cu toată stima

Secretar

V. Nedelea

D-sale

Domnului Octavian Neamțu⁵

Secretar general al Serviciului Social București

 B.J.T., fond ISBC, V, f. 31

---

¹ Se referă la documentația realizată în timpul campaniei monografice a Institutului Social Banat-Crișana la Sârbova în anul 1935, în urma căreia s-a publicat volumul *Monografia comunei Sârbova*, Timișoara, 1939.

² Henri H.Sthal (1901-1991), reprezentant marcant al școlii Sociologice de la București, colaborator a lui D.Gusti.

³ H.H.Sthal, *Tehnica monografiei sociologice*, București, 1934.

⁴ Idem, *Monografia unui sat cum se alcătuieste, spre folosul Căminului Cultural*, București, 1937. Aceste două volume ofereau o schemă de cercetare și acțiune pentru realizarea monografiilor rurale, alta decât cea folcloristică tradițională.

⁵ Octavian Neamțu (1910-1976), originar din Caransebeș, a devenit un important colaborator al lui D.Gusti. Împreună cu Anton Golopenția, a susținut activitatea Institutului din Banat. La data adresei ocupa funcția de secretar general al Institutului Social Român.

CHESTIONAR

1. Comuna Borlovenii Vechi¹, este situată la estul văii Almăjului, pe malul stâng al Nerei, vis-à-vis de comuna Pătaș. După o legendă primii locuitori au fi fost Sârbi și Bulgari, care au avut satul mult mai spre Nord, pe valea Nerei.

Numirea comunei este Slavă. Pe vremea turcilor nu a fost nimicită. Biserica a fost ridicată în anul 1700, însă din lemn; biserica actuală s-a zidit prin anii 1830-1840, deodată cu școala².

2. Cifra totală a populației -916 locuitori.

3. Locuitorii repartizați după originea etnică: români 793, germani 6, țigani 117, dintre aceștia meseriași 15, industrii nu sunt, funcționari 12, iar restul sunt agricultori.

4. Situația geografică a comunei: Comuna este așezată într-o regiune de dealuri la o altitudine de 306 m la începutul văii Almăjului pe malul stâng al râului Nera.

5. Durata anotimpurilor în genere: Vânturi potrivite (numai locale) primăveri scurte și toamne lungi. Verile cu căldură temperată. Ploi cad mai multe primăvara. Iarna zăpada abia atinge 30-40 cm și este de scurtă durată, ceți nu sunt.

6. În general aerul este potrivit.

7. Portul național, industria casnică.

a. Locuitorii își păstrează portul național? Da.

b. Portul, parte se prelucrează de țărance și parte se cumpără din prăvălii.

c. Dintre ramurile industriale casnice se prelucrează: pânzăturii, covoare, oprege, brâuri, etc. se fac ștofe țărănești, prelucrându-se de femei, în comună văegi nu sunt.

d. Femeile știu țese, impuia și lucrează diferite lucrări de mână.

e. Comuna nu este renumită în nici o ramură în ce privește industria casnică.

8. Agricultură, creșterea animalelor.

a. Suprafața din hotarul comunei este cultivată cu grâu, porumb, secară, ovăz, orz, mai puțin, porumbul se cultivă pe o scară mai întinsă, producțiunea la jugăr este de 400-500 kg.

b. Pământul se cultivă rudimentar, însă cu tendințe cât mai rațională.

- c. Se întrebuițează mașini agricole, numai la tre(i)eratul și alesul grâului.
- d. Producția se consumă în întregime de proprietari.
- e. Cultura zarzavaturilor nu se practică, decât numai pentru folos propriu.
- f. Dacă se practică cultura pomilor: numai cultura prunilor.
- g. Cultura viei nu se practică.
- h. Dintre toate aceste culturi se remarcă țuica și prunile.
- i. În comună se crește: vaci de rasă pințgau, porci de rasă mangaliță și oi de rasă țurcană, din laptele provenit de la oi se face brânză.

j. Exporturi nu se fac.

9. Exploatări miniere și alte bogății:

În hotarul comunei la o distanță de 7 km este o carieră de piatră unde se fac pavele și este arendată de către Gruescu Maria, din comuna Berzasca.

10. Instituții financiare economice.

a. Bănci nu sunt.

b. Cooperative nu sunt.

c. Industrii, în comună nu sunt.

11. Instituții culturale;

a. Biserici 1 pentru cultul ortodox

b. Școala una cu două puteri didactice³.

c. Casă culturală nu este.

d. Comuna are cor bărbătesc, Asociația culturală Astra și Cămin Cultural.

e. Comuna are: societate de vânătoare cu sediul în Prilipeț.

f. Muzeu în comună nu este, biblioteci sunt trei, biblioteca Protopop Boldea⁴,

Biblioteca bisericească și Astra.

g. Băi populare nu sunt.

12. Igienă, vilegiatură, distracție, excursie.

a. Comuna nu are ștrand organizat pentru băi, băile se fac vara în râul Nera.

b. Lumină electrică nu este. Apa potabilă este bună și se folosește din fântânelor locuitorilor, străzile sunt bine îngrijite.

c. Grădini publice nu sunt.

d. În comună nu sunt restaurante sau hoteluri.

e. În comună camere particulare pentru a fi ocupate pentru chirii nu sunt.

f. Arene de tenis, sport, etc, nu sunt.

g. Cinematograf în comună nu este.

h. În comună monumente istorice nu sunt. Biblioteci sunt trei. Casă culturală nu are, poporul la sărbători se îmbracă în portul național păstrându-și obiceiurile vechi, hori țărănești se fac de toate sărbătorile mai însemnate, obiceiurile la morți

sunt tot cele vechi, la nunți: nunțile se fac cu petreceri, cu muzică, cu drapelul național, parcurgându-se străzile principale cu chiote. La casa miresei se face prânzul pentru toți. După masă sau a doua zi la terminarea jocului, se mută întreaga nuntă în casa mirelui, împreună cu zestrea miresei, haine, mobilă, care se transportă de către rudele miresei, spre vedere tuturor, la urma convoiului cântă muzica.

i. Comuna nu are căderi de apă, peșteri, are păduri de fag în creștere, una carieră de piatră, în apropierea comunei pe valea Nerei unde se fac pavele, distanța 7 km. drumul se poate face cu căruța în jumătate de oră cu picioarele într-o oră, cu mașina, cu mașina nu se poate transporta. Pavanele se duc la Iablanița în gara C.F.R. distanța 35 km stănele locuitorilor în timpul verii sunt în pe izlazul comunei la o distanță de 4-5 km, exploatari de păduri industriei pentru prelucrarea lemnului, crescătorii de vite, pescării nu sunt, locuri de pescuit sunt pe valea Nergăniului unde se poate pescui păstrăvul.

Transportul până la pădurea comunei sau până la stănele locuitorilor se poate face pe jos cât și cu căruța.

13. Căi de comunicație.

Prin comună traversează drumul vecinal care leagă cu gara Iablanița la o distanță de 31 km. Comunicații până la gara Iablanița se poate face la o distanță de 31 km. Comunicația până la gara Iablanița se poate face cu căruțele și autobusele din comuna Prigor la Iablanița plătind 58 lei de persoană.

a. Cu orașul Oravița comuna este legată prin drumul vecinal cu șoseaua națională la o distanță de 57 km care se parcurge cu autobusele de la Prilipeț, în trei ore, cu căruța de la Borlovenii Vechi în nouă ore, cu picioarele în 13 ore.

Comuna oficiu poștal nu are.

b. Telefon nu are.

c. Comuna aparține de oficiul poștal Prigor, care se găsește la o distanță de 3 km de comună, poșta se aduce prin curier poștal în fiecare zi.

Borlovenii Vechi, la 19 Martie 1939.

Notar,

ss. Ilie Ursu

Pentru conformitate

Notar

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9631

---

¹ Prima documentare a fost la 1603.

² Construcția bisericii de zid a început în 1806-1807 și a fost terminată în 1824. Pictura a fost realizată de D. Turcu și N. Hașca și a fost sfințită de protopopul Mehadie, Nicolae Stoica de Hațeg. Școala s-a construit în 1830

³ Primii învățători cunoscuți la 1791 au fost Râca Petrovici și Petre Popovici.

⁴ Pavel Boldea protopop militar (1856-1920).

4.

Primăria comunei Borlovenii Noi

CHESTIONAR

Servind la întocmirea ghidului turistic al jud. Caraș

1. Comuna Borlovenii Noi s-a înființat în anul 1827¹ din locuitorii veniți din comuna Borlovenii Vechi.

2. Populația comunei este de 620 locuitori.

3. După origine etnică, populația prezintă următoarea situație: Români: 653, Germani: 3, Unguri: 6, Cehi: 1, Țigani: 17.

După profesie populația comunei se prezintă astfel: Agricultori: 645, Meseriași: 10, Comercianți: 2, Funcționari: 3, Div(erse): 20.

4. Comuna este situată în regiunea deluroasă, pe șoseaua națională, Bozovici-Mehadia².

5. Durata anotimpurilor este în general normală. Clima este temperată. Căldura verii este suportabilă. Primăvara și toamna mai mult ploioase. Iarna cu zăpezi abundente. Vânturile ce bat în regiune sunt: „Sebeșanul” dinspre răsărit, „Bora” dinspre apus, „Vântul Mare” de la nord și „Coșava” de la sud. Coșava aduce ploaie. Vânturile nu sunt puternice și nu cauzează stricăciuni.

6. Aerul este mai mult uscat.

7. Portul național:

a) locuitorii, în special bărbații, își păstrează portul național. Femeile, cele tinere, în locul pânzei țărănești folosesc pentru îmbrăcăminte mătăsuri cumpărate din comerț.

b) Portul țărănesc este lucrat de țărânce, pentru bărbați în mod exclusiv. Pentru tinerele fete, portul este adeseori lucrat de croitorese (Numai hainele de sărbătoare).

c) Dintre ramurile industriei casnice se lucrează atât covoare, pânzeturi,

ștergere, oprege, cât și chițele, brâuri, târgi, stofe țărănești, pieptare și obiele.

d) Femeile știu țese, împuia, știu să face șabace și chei precum și alte lucruri de mână.

e) Comuna nu este renumită într-o anumită ramură a industriei casnice.

8. Agricultură, creșterea vitelor.

a) Terenurile agricole din comună sunt cultivate cu: grâu, dând o producție³ de 500 kg. La jug, porumb, dând o recoltă de 600 kg. la jug. Secară cu o producție de 400 kg. la jug. Și ovăz cu o producție de 250 kg. la jug.

b) Lucrarea pământului se face destul de rudimentar.

c) Mașini agricole nu se întrebuințează, chiar și tre(i)eratul cerealelor se face fără mașini datorită cărui fapt țăranii au pierderi însemnate.

d) Producțiile agricole nu se valorifică întrucât abea sunt suficiente pentru nevoile proprii ale sătenilor.

e) Cultura zarzavaturilor nu se practică pe o scară mai întinsă și mai puțin chiar decât nevoile locale.

f) Dintre pomi, cultura prunilor se practică pe o scară întinsă și mai puțin chiar decât nevoile locale o cer.

g) Cultura viței de vie nu este deloc practică.

h) Comuna nu se remarcă prin nici o ramură a agriculturii și nu are nici un renume în această direcție.

i) Creșterea vitelor este practică pe o scară destul de întinsă. Se cresc vite comute, oi și porci, fără că acestea să fie selectate. Industrii sau ateliere pentru prelucrarea produselor animale nu sunt în comună.

j) Exporturi de vite nu se fac.

9. Exploatarea minere și alte bogății: În hotarul comunei nu se fac exploatarea minere, de cariere de piatră sau nisip. În pădurea Comunității de Avere din Caransebeș, în hotarul comunei Borlovenii Noi și Pârvoava se exploatează bușteni de către fabrica de furnir și Industria lemnului „SPSA Delta”. Buștenii se transportă cu camionul până la gara Iablanița.

10. Instituții financiare, economice, ca bănci, cooperative sau industrii nu sunt în comună.

11. Instituții culturale. Biserica ortodoxă⁴, școală primară⁵ (cu o singură putere didactică), Cercul Cultural „Astra”. Casă culturală nu este în comună. În comună nu există asociații pentru vânat, pescuit și de asigurarea vitelor. Muzeu sătesc nu există în comună. Biblioteca Cercului Cultural „Astra” este compusă din 360 (de) volume.

12. Igienă, vilegiatură, distracții, excursii.

a) În comună nu există un ștrand organizat pentru băi. În general sunt foarte puține posibilități de a face baie în comună deoarece nu este în apropiere nici un râu cu un debit constant de apă.

b) Lumina electrică nu există. La fel nu există apeducte. Apă potabilă există în fântânelor din comună. Străzile sunt îngrijite, largi și curate.

c) Grădini publice și parcuri nu sunt.

d) Grădini de vară cu restaurante, restaurante și hoteluri nu sunt.

f) Camere particulare cu prețuri pentru 24 ore și la lună, nu se pot găsi.

g) Cinematograf nu este în comună.

f) În comună se pot vedea: hore țărănești în sărbători, obiceiuri la nunți și morți.

i) În apropierea comunei se află: Cheia Prigorului îngustă și cu numeroase cotituri. În întregul hotarul comunei se pot vedea stâne, viață pastorală a poporului, diferite obiceiuri la St. Gheorghe, obiceiuri strâns legate de viața de păstor. La fel se poate vedea exploatarea de pădure a firmei Prohasca Detta.

13. Căile de comunicații: comuna este traversată de șoseaua națională Oravița-Bozovici-Mehadia. Din comună sunt 18 km. Până la centrul plasei în comuna Bozovici până la Oravița, 56 km. Și până la gara Iablanița 22 km. Șoseaua națională Oravița-Bozovici-Jablanița este deservită de curse regulate de autobuz. Din comuna Borlovenii Noi se poate pleca la ora 4,30 p.m. în direcția Iablanița și la ora 5,30 a.m. în direcția Bozovici-Oravița.

Comuna nu are oficiu poștal, telegrafic, telefonic și nici telefon comunal. Cel mai apropiat oficiu poștal este în comuna Prigor la distanță de 8 km. Unde se primește zilnic poșta.

Notar
ss. indescifrabil

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9631

---

¹ De fapt este 1829 iar din 1872, conform legislației de maghiarizare a unor localități, Uj Bórlóvény.

² De-a lungul pârâului Breazova.

³ 84,9% dintre locuitori se ocupau cu agricultura.

⁴ Biserica s-a zidit în anul 1877 fiind pictată de N.Hașca.

⁵ Localitatea avea școală proprie din 1832, avându-l ca învățător pe Ion Pușchiță.

Primăria comunei Putna

Chestionar

Servind la întocmirea ghidului turistic al județului Caraș

1. Comuna Putna s-a înființat pe la anul 1500. Despre această comună se vorbește în documente din anii 1577, 1603, 1690 și 1700. Biserica s-a zidit la anul 1896¹ iar școala la 1832.

2. Cifra populației este de 300 (de) locuitori².

3. După origine etnică, populația prezintă următoarea situație: Români – 265, Cehi – 10, Țigani – 25.

4. Situația geografică a comunei: Comuna Putna este situată în regiunea deluroasă a dealurilor înalte și a munților mici, pe valea pârâiașului Putnița pe partea dreaptă a șoselei naționale Bzovici-Mehadia și la o distanță de 4 km de la această șosea. Înconjurată de feluri înalte, are o priveliște pitorească din cele mai frumoase.

5. Durata anotimpurilor este în general normală. Clima este temperată. Căldura verii este suportabilă. Primăvara și toamna mai mult ploioase. Iarna cu zăpezi abundente. Vânturile ce bat în regiune sunt: Sebeșanul, Bora, Vântul Mare și Coșava. Vântul Mare bate adesea destul de puternic, stricăciuni nu cauzează însă decât destul de rar.

6. Aerul este mai mult uscat.

7. Portul național. Locuitorii își păstrează portul național. Comuna fiind una din cele mai sărace din plasa Bozovici nici femeile nu-și permit luxul de a se îmbrăca în mătăsuri. Portul național atât al femeilor cât și al bărbaților este lucrat de țărânce. Dintre ramurile industriei casnice se lucrează atât la pânzeturi, ștergare, oprege, brăuri etc. cât și la stofe țărânești pentru haine. Văegi nu sunt în comună. Locuitorii se folosesc de văegile din comuna Prigor. Femeile știu țese, împuia, știu să facă chei și șăbace și alte asemenea. Comuna nu este renumită într-o anumită ramură a industriei casnice.

8. Agricultură, creșterea vitelor. Suprafața cultivabilă din hotarul comunei se cultivă cu grâu, porumb, ovăz etc. Producția la jugăr a cerealelor cultivată în comună este: grâu – 450 kg., porumb – 500 kg., seară – 400 kg., ovăz – 250 kg. Pământul se lucrează încă în mod destul de primitiv. Mașini agricole nu se folosesc în comună. Producția cerealelor nu este valorificată pe piață fiind abia

suficientă pentru nevoile casnice ale sătenilor. Cultura zarzavaturilor nu este cultivată pe o scară mai întinsă, din contra, pe o scară mult inferioară decât ar cere-o nevoile locale. Dintre pomi, pe o scară mai întinsă se practică cultura prunului. Cultura viței de vie nu este deloc practică. Comuna nu se remarcă prin nici o ramură a agriculturii neavând în această direcție vreun renume. Creșterea vitelor este practică pe o scară mai întinsă formând pe lângă agricultura propriu-zisă, principala ocupație a locuitorilor. Creșterea se face însă fără a ține seama de soiurile de animale. Primăria întreține tauri de rasa Siementhal și vieri Mangaliță pentru îmbunătățirea rasei de animalelor. Produsele animale nu se industrializează în comună. Laptele de vacă se transportă în comuna Bozovici unde se prelucrează de fromageria „Almăj”. Exporturi de animale nu sunt.

9. Exploatarea miniere și alte bogății. În hotarul comunei nu este nici o exploatare minieră sau alte bogății.

10. Instituții financiare și economice. Bănci nu sunt, cooperative nu sunt, industrii de orice fel nu sunt.

11. Instituții culturale. În comună există o biserică pentru cultul ortodox. Această biserică este deservită de preotul comunei Prigor, comuna neavând preot propriu. Școala primară din comună este deservită de o singură putere didactică³. Casă culturală nu este, alte instituții culturale nu sunt, asociații pentru vânat, pescuit, asigurarea vitelor nu sunt. Muzeu sătesc nu este. Biblioteca școlară este compusă numai din aproximativ 60 (de) numere. Băi populare și calde nu sunt.

12. Higienă, viligeatură, distracții, excursii. Comuna nu are ștrand organizat pentru băi, băile se fac numai în timpul verii, în aer liber, în râulețul Putnița. Lumină electrică nu este. Apa potabilă este bună. Străzile sunt destul de îngrijite. Grădini publice și parcuri nu sunt. Grădini de vară cu restaurante, restaurante și hoteluri nu sunt. Camere particulare nu se pot obține, nici masă. Arene de sport sau tenis nu sunt. Cinematograf nu este. În comună în afară de priveliștea pitorească a dealurilor și văilor din împrejurimi, presărate cu destul de numeroase stâne, nu se mai poate vedea nimic.

13. Căile de comunicație. Comuna este traversată de drumul comunal Prigor-Putna care dă în șoseaua națională la intrarea acesteia în Cheia Prigorului și la o distanță de 2 km de comuna Prigor. Drumul până în comună se poate face cu mașina. Comuna nu are oficiu telefonic, telegrafic și poștal. Telefon comunal nu este. Cel mai apropiat oficiu PTT se găsește în comuna Prigor la distanță de 6 km. La care corespondența se poate depune și ridica zilnic.

Notar

Ss indescifrabil

(Ștampila notariatului Prigor, județul Caraș)

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9636

---

¹ Biserica s-a zidit la 1891, pictată de B. Deleomini la 1897.

² Putna era localitatea cu cel mai mic număr de locuitori din întreaga plasă.

³ Primul învățător a fost Barbu Marconescu (1798).

6.

Comuna Pătaș

CHESTIONAR

1. Comuna Pătaș¹ cunoscută abia din anul 1603, când au fost două sate cu numele unul de Pătașul de jos și altul Pătașul de sus. În cel de jos au fost proprietar Bonifacius Vaida și Ladislau Vaida, iar cel de sus au fost proprietar Tivadar Ion și Pribiag Ion. După alungarea turcilor în satele Pătaș, au rămas numai 44 case. Astăzi este o singură comună cu numele de Pătaș și este așezată la nord estul văii Almăjului, pe malul drept al râului Nera. Biserica a fost ridicată în anul 1812², iar școala în anul 1830.

2. Cifra totală a populației a populației 1879 locuitori.

3. Locuitorii repartizați după originea lor etnică: români 1011, germani 1, țigani 67, dintre meseriași 2, funcționari 4, restul sunt agricultori.

4. Situația geografică a comunei; comuna este așezată într-o regiune de deal la o altitudine de 290 m la începutul văii Almăjului pe malul drept al râului Nera.

5. Durata anotimpurilor în genere: vânturile potrivite (numai locale) primăveri scurte și toamne lungi. Verile cu călduri temperate. Ploi cad mai mult primăvara, iarna zăpada abia atinge 30-40 cm și este de scurtă durată, ceți nu sunt.

6. În general aerul este potrivit.

7. Portul național industria casnică:

a. Locuitorii își păstrează portul național? Da.

b. Portul: parte se prelucrează de țărânce și parte se cumpără din prăvălii.

c. Dintre ramurile industriale casnice se lucrează: pânzături, covoare, brâuri, oprege, etc. se fac ștofe țărănești prelucrându-se de țărânce în comună, văi nu sunt.

d. Femeile știu țese, impuia și lucrează diferite lucruri de mână.

e. Comuna nu este renumită în nici o ramură în ce privește industria casnică.

8. Agricultură, creșterea vitelor:

a. Suprafața din hotarul comunei este cultivată cu grâu, porumb, secară, ovăz, orz mai puțin. Porumbul se cultivă pe o scară mai întinsă, producția la jugăr este de 500-600 kg.

b. Pământul se cultivă rudimentar însă cu tendință cât mai rațională.

c. Se întrebuițează mașini agricole, numai la treerat și alesul grâului.

d. Producția se consumă în întregime de proprietari.

e. Cultura zarzavaturilor nu se practică, decât numai pentru folos propriu.

f. Dacă se practică cultura pomilor: numai cultura prunilor.

g. Cultura viei nu se practică.

h. Dintre toate aceste culturi se remarcă țuica și prunile.

i. În comună se crește vaci de rasă Pințgau, porci de rasă Mangaliță și oi de rasă țurcană, din laptele provenit de la oi se face brânză.

j. Exporturi nu se fac.

9. Exploatarea miniere și alte bogății

În hotarul comunei la o distanță de 1 km este o carieră de piatră unde se fac pavale și este arendată de către Gruescu Maria din comuna Berzeasca.

10. Instituții financiare economice:

a. Bănci nu sunt.

b. Cooperative nu sunt.

c. Industrie în comună nu sunt.

11. Instituții culturale:

a. Biserici: 1 pentru cultul ortodox.

b. Școală un(a) cu două puteri didactice³.

c. Casă culturală nu este.

d. Comuna are cor bărbătesc, asociația culturală Astra și Căminul cultural.

e. Comuna are: societatea de asigurare a vitelor cu numele Pătășana.

f. Muzeu în comună nu este, biblioteci sunt 3, biblioteca școlară, biblioteca bisericească și biblioteca parohială.

g. Băi populare nu sunt.

12. Igienă, viligiatură, distracție, excursii.

a. Comuna nu are ștrand organizat pentru băi, băile se fac vara în râul Nera.

b. Lumină electrică nu este. Apă potabilă este și se folosește din fântânelor locuitorilor, străzile sunt bine îngrijite.

c. Grădini publice nu sunt.

d. În comună nu sunt restaurante sau hoteluri.

e. În comună camere particulare pentru a fi ocupate pentru chirii nu sunt.

f. Arene de tenis, sport, etc. nu sunt.

g. Cinematograf în comună nu este.

h. Comuna are un monument istoric și trei biblioteci. Casă culturală nu are poporul, la sărbători se îmbracă în port național păstrându-și obiceiurile vechi, hori țărănești se fac la toate sărbătorile însemnate, obiceiurile la morți sunt tot cele vechi, nunțile se fac cu petreceri, cu muzică, cu drapelul național, parcurgându-se străzile principale cu chioțe. La casa miresei se face prânzul pentru toți după masă sau a doua zi, la terminarea jocului se mută întreaga nuntă la casa mirelui, împreună cu zestrea miresei, haine, mobilă care se transportă de către rudele miresei, spre vedere tuturora, la urma convoiului cântă muzica

i. Comuna nu are căderi de apă, peșteri, chei sau văi frumoase, păduri are de fag în creștere, la o distanță de 5 km de comună, mai are o carieră de piatră stânele locuitorilor în timpul verii sunt pe izlazul comunal, la o distanță de 5-6 km, exploatarea de păduri, industrii pentru prelucrat lemnul, crescătorii de vite, pescării, locuri bune de pescuit nu sunt.

Transportul până la pădurea comunei sau până la stâncile locuitorilor se poate face pe jos.

13. Căile de comunicație:

Prin comună traversează drumul vecinal care leagă cu gara Iablanița la o distanță de 32 km, comunicația la gara Iablanița se face cu căruța și autobusul din comuna Prigor la Iablanița plătind 58 lei de persoană.

a. Cu orașul Oravița comuna este legată cu drumul național 56 km care se parcurge cu autobusul de la Prilipeț în 3 ore, cu căruța de la Pătaș în 9 ore, cu picioarele în 13 ore.

Comuna oficiu poștal nu are

b. Telefon nu are.

c. Comuna aparține de oficiul poștal Prigor care se găsește la o distanță de 4 km de comună, poșta se aduce prin curier poștal în fiecare zi.

Pătaș, la 19 Martie 1939.

Notar: ss.Ilie Ursu.

Pentru conformitate

Notar

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9620

---

¹ Comuna Pătaș dispune de una din cele mai vechi monografii tipărite semnată de preotul V.Popovici, *Monografia comunei Pătaș (Nerrepattas). Sol, Graiu, Credință și obiceiuri locale*, Caransebeș, 1914.

² După N.Cornean, în 1806-1816 (primul preot Ioan Roșca la 1807).

³ Primii învățători au fost Râca Petrovici, Petru Popovici (din Borlovenii Vechi), iar din 1808, Ioan Roșcovici.

7.

Notariatul Prilipeț
Comuna Prilipeț

CHESTIONAR

1. Comuna Prilipeț! : este așezată în cea mai frumoasă poziție de la nordul văii Almăjului, pe malul drept al râului Nera care izvorăște din munții Semenicultului și șerpuieste spre vest prin mijlocul văii trece pe lângă Biserica Albă și la Baziaș se varsă în Dunăre.

Dintre toate legendele despre valea Almăjului, cea mai aproape de adevăr, se crede a fi, că: înainte de venirea Românilor, Valea Almăjului a fost un bazin, în care s-au adunat toate apele coborâte din munții înconjurători. Aceasta se dovedește, cu aceea că așezările omenești au fost toate pe margini și înălțimi. Prin primii ani ai secolului 11 ocupând Romanii aceste teritorii, au tăiat dealurile de la vestul văii-Șopotul nou de azi-și slobozit apa din bazin, croindu-i drum spre Dunăre. Lucrările de secare fiind executate sub comanda unui general Roman Almaș-Halmaș- acestui ținut i s-a dat numele de Almăj după numele generalului. Ulterior s-au format sate în acest bazin, contopindu-se băștinașii cu coloniști spanioli, italieni, etc, aduși de Romani.

Generalul Almaș, a și rămas în aceste locuri, și se prea poate să fie înmormântat în hotarul comunei Prilipeț, în locul numit Comoară, unde de curând

s-a descoperit o ruină de mănăstire și cimitir².

2. Cifra totală a populației: 1595 locuitori.

3. Locuitorii repartizați după originea lor etnică: Români 1461 Germani 7, Unguri 1, Cehi 35, Țigani 91, dintre care meseriași 15, industrii 4, funcționari 12, restul sunt agricultori.

4. Situația geografică a comunei: Comuna este așezată într-o regiune de dealuri la o altitudine de 260 m, față de nivelul mării, pe valea râului Nera.

5. Durata anotimpurilor în genere: Vânturi potrivite (numai locale) primăveri scurte și toamne lungi. Verile cu o căldură temperată. Ploi cad mai mult primăvara. Iarna zăpada abia atinge 30-40 cm și este de scurtă durată, ceți nu sunt.

6. În general aerul este potrivit.

7. Portul național, industria casnică.

a. Locuitorii își păstrează portul național? Da.

b. Portul parte se prelucrează de țărance și parte se cumpără din prăvălii.

c. Dintre ramurile industriei casnice se lucrează: pânzeturi, covoare, oprege, brâuri, etc. se fac stoffe țărănești prelucrându-se de femei, în comună văești nu sunt.

d. Femeile știe țese, impuia și lucrează diferite lucruri de mână.

e. Comuna nu este renumită în nici o ramură în ce privește industria casnică.

8. Agricultură, creșterea vitelor: Suprafața din hotarul comunei este cultivată cu grâu, porumb, secară, ovăz, orz mai puțin, porumbul se cultivă pe scară mai întinsă producția la jugăr este de 600-700 kg.

b. Pământul se cultivă rudimentar însă cu tendință cât mai rațională.

c. Se întrebuintează mașini agricole: numai la treerat și mai ales grâului.

d. Cum se valorifică producția: se consumă în întregime de proprietari

e. Dacă se practică cultura zarzavaturilor pe o scară mai întinsă: Nu se practică.

f. Dacă se practică cultura pomilor: Numai cultura prunilor.

g. Cultura viței nu se practică.

h. Dintre toate aceste culturi se remarcă țuica și prunile.

i. În comună se crește: vaci de rasă pintzgau, porci de rasă mangaliță și oi de rasă țurcană din laptele provenit de la oi se face brânză.

(j) k. Exporturi nu se fac.

9. Exploatarea miniere și alte bogății: În comună exporturi nu sunt.

10. Instituții financiare economice.

a. Bănci? Nu sunt.

b. Cooperative: nu sunt.

c. Industrierii: în comună sunt 4 lăptării care prelucrează laptele făcând unt și cașcaval³.

11. Instituții culturale.

a. bisericesti: 1 pentru cultul ortodox⁴.

b. școala: 1 cu două puteri didactice⁵.

c. 1 casă culturală.

d. comuna are cor bărbătesc și fanfară⁶.

e. comuna are două asociații: Asociația de vânătoare din Pătaș și Jur cu sediul în comuna Prilipeț, Societatea de asigurare (a) vitelor cu numele Prilipeana.

f. muzeu în comună nu este, biblioteci sunt două: Biblioteca școlară și biblioteca bisericească.

g. băi populare nu sunt.

12. Igienă, viligiatură, distracție, excursii:

a. comuna nu are ștrand organizat pentru băi, băile se fac vara în râul Nera.

b. Lumina electrică nu este, apa potabilă este bună și se folosește numai din fântănele locuitorilor, străzile bine îngrijite.

c. Grădini publice nu sunt.

d. În comună nu sunt restaurante sau hoteluri.

e. În comună camere particulare pentru a fi ocupate pentru chirii nu sunt.

f. Arene de tenis sport, etc. nu sunt.

g. Cinematografe în comună nu sunt.

h. În comună monumente istorice nu sunt, biblioteci sunt două, una casă culturală, poporul la sărbători se îmbracă în port național păstrându-și obiceiurile vechi, hore țărănești se fac la toate sărbătorile însemnate, obiceiurile la morți sunt tot cele vechi, la nunți: nunțile se fac cu petreceri, cu muzică, cu drapelul național parcurgându-se străzile principale cu chiote. La casa miresei se face prânzul, toți după masă sau a doua zi după terminarea jocului se mută întreaga nuntă la casa mirelui, împreună cu zestrea miresei, haine, mobilă, care o transportă de către rudele miresei spre vederea tuturora, la urma convoiului cântă muzica.

i. Comuna nu are căderi de apă, peșteri, chei sau văi frumoase, păduri are de stejar și fag, la o distanță de 6 km de comună, cărieri de piatră nu are stănele locuitorilor sunt pe izlazul comunal la o distanță de 8-10 km, exploatări de păduri pentru prelucrat lemnul, crescători de vite, pescării, locuri bune de pescuit nu sunt.

Transportul până la pădurea comunei sau până la stânele locuitorilor se poate face pe jos.

13. Căile de comunicație: Prin comună traversează drumul vecinal. Șoseaua națională, care leagă cu gara Iablanița la o distanță de 35 km, comunicația până la gara Iablanița se face cu căruța și autobusul. La autobus taxa de persoană de la Prilipeț, la Iablanița este de 68 de lei.

a. cu orașul Oravița, comuna este legată cu drumul național 53 km care se parcurge cu autobusul în 3 ore, cu căruța în 8 ore, cu picioarele în 12 ore.

Comuna are a. Oficiu Poștal nu are.

b. telefon are numai la notariat.

c. comuna aparține de oficiul poștal Prigor care se găsește la o distanță de 5 km de comună. Poșta se aduce prin curier poștal tot a doua zi.

Prilipeț, la 19 Martie 1939

Notar
Ilie Ursu

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, neinventariat.

---

¹ Atestată documentar la 1484. Vatra veche a satului a fost pe Dealul Teilor.

² Mănăstirea încă nu s-a identificat, iar cimitirul de care se vorbește este o necropolă romană.

³ În 1937 la trei lăptării se colectau 2000 de litri lapte zilnic.

⁴ Biserica a fost zidită în 1831 și pictată de D.Turcu în 1863. Preoți: Radu Popovici (1757), Micșa Drăgilă (1774).

⁵ Școala a avut ca învățători: Ieremia Drăgilă (1794), Gh.Lenga (1796), Mihail Mihuțescu (1799), Petru Drăgilă (1808).

⁶ Corul a fost înființat în 1900 avându-l ca dirijor pe învățătorul I.Bojincă care conducea și fanfara.

8.

Comuna Gârbovăț

Chestionar

1. Numele comunei: Gârbovăț¹. După legendă la început satul s-a numit „Săliște” pe locul numit „Prăvălie” după numele locului unde s-a așezat în icul

împreunării pârâului Gârbovăț cu pârâul Valea-Mică și Ogașu-Rău. Că pe acest loc a fost așezat satul mai întâi dovedesc pietrile de temelie a caselor scoase din pământ cu plugul apoi descoperirea cimitirului făcută în anul 1929 care a fost așezat vis-a-vis de „Prăvălie” pe țărâmul stâng al pârâului Gârbovăț în pământul (aflat) astăzi (în) proprietatea lui Mihail Străin, nr.86 în care în urma adâncirii albiei pârâului cu aproape 2 metri a ieșit la iveală două cranii de om. Unul de bărbat și unul de copil. Martori ai acestei descoperiri sunt Matei Goga, nr.81, Petru Pitic nr. 113 și Mihail Strein nr. 86.

2. Cifra totală a populației. Populația comunei este de 1540 (de) suflete.

3. Locuitori repartizați: după originea lor etnică-1540, toți români, după profesii: agricultori-1508, meseriași-18, industriași-4, funcționari-10.

4. Situația geografică: Comuna este așezată în valea Gârbovățului apa cu același nume. Spre nord pământul e șes, spre sud, în dreapta și stânga, dealuri mai apoi munți: Smulma, Prunișor, Ilova cu 700-800 m înălțime. Comuna luată în ansamblul plasei este în așezare pitorească. Are locuri frumoase îndeosebi în pădure, Gabreca, lacul Roșiu, Cracu Nod și Ilova. Pe Valea Ilovii se construiește o linie ferată industrială fiindcă regiunea (e) bogată în lemn și (are) subsol cu cărbune și fier.

5. Durata anotimpurilor e normală. Vânturi obișnuite: Crivățul, Acustul, Băltărețul, Sebeșanul, Jug și Vântul Mare. Primăvara și toamna (sunt) scurte. Vara caldă mare, ploaia primăvara și toamna rareori multă. Zăpadă puțină și ceață. Grindină rareori.

6. Aerul în general foarte uscat.

7. Portul național, industria casnică. Locuitorii păstrează portul național. Portul este lucrat tot de țărânce. Se lucrează mult pânzeturi, covoare (procoviți), ștergare, chițeli, brâuri, brăciri, obiele, traiste. Se fac stofe țărănești, se argălesc piei pentru cojoace mari, căculi, pieptare. În comună nu sunt văiegi. Femeile țes, lucră ciupage, poale, țărghi cu chei, șabace, pui, dantele și motive naționale. Comuna în industria casnică nu se remarcă față de alte comune.

8. Agricultură, creșterea vitelor: Suprafața din hotarul comunei este cultivată cu grâu-57 jughere, porumb-381 jughere, secară-2 jughere, ovăz-16 jughere, lucernă-39 jughere și trifoi-149 jughere. Pământul se lucrează rudimentar, unii totuși mai rațional. Mașini agricole nu se întrebuintează. Valorificarea produselor se face prin cumpărări în comună și la târgul săptămânal din Bozovici. Cultura zarzavaturilor se practică mai puțin, abea pentru nevoile casnice. Cultura pomilor lasă de dorit însă se cultivă prunul. Via se cultivă slab. Satul se remarcă prin cultura trifoiului. Creșterea vitelor se practică: bovine

rasa Simental, oi de rasă Țurcană, porci rasa Mangalița. În comună nu se găsesc lăptării pentru prelucrarea laptelui. Exporturi de vite nu se fac.

9. Exploatarea miniere și alte bogății. Subsolul teritoriului comunei Gârbovăt este bogat în minereuri însă din lipsa mijloacelor de transport nu se exploatează. S-au făcut diferite explorări în urma cărora s-a constatat că subsolul acestei comune este bogat în cărbune și fier. Mine propriu-zise nu sunt².

10. Instituții financiare, economice. În comună s-a înființat Banca Populară cu numele „Gârboviceana”, cooperativă de economie și credit³.

11. Instituții culturale: Biserică pentru creștini ortodocși⁴ și o biserică pentru secta religioasă baptistă care a fost închisă pe motivul că nu a avut autorizația de funcționare și nici numărul recerut de membrii. Școala primară (are) trei puteri didactice⁵. N-are Casă Culturală. Are cor bisericesc, fanfară⁶, cămin cultural în curs de înființare în legătură cu „Astra”, „Asociația mutuală pentru asigurarea animalelor”. Muzeu nu are. Biblioteci – „Astra și Bibicescu”. Băi populare nu sunt.

12. Igiena, viligiatura, distracție, excursii. Strand nu este, băi numai vara în aer liber la râul Nera la 6 km depărtare de comună. Lumină electrică n-are, apeduct n-are. Apă potabilă (este) bună. Străzile (sunt) bine îngrijite. Grădini publice și parcuri nu sunt. Camere particulare se pot obține numai la foarte puțini locuitori pentru 24 de ore și (pe) lună pe prețul lunar, pentru casă și masă, de 1200 (de) lei de persoană. Teren de tenis, popicărie și teren de sport nu sunt. Cinematograf nu are. Caracteristice sunt obiceiurile la nunți și morți. În apropierea comunei sunt văi frumoase, stâni și exploatarea de păduri: Valea-Mare (la) 2-4 km numai pe jos sau călare, Valea Satului (la) 2-4 km numai pe jos sau călare Ogașu-Rău (la) 1-2 km. Pe jos sau cu trăsura, Lacu-Roșiu (la) 8-10 km. Pe jos, călare și cu trăsura, Cracu Nodului (la) 15-16 km. Pe jos, călare și cu trăsura.

13. Căile de comunicație. Prin comună trece drumul comunal. Până la șoseaua județeană (sunt) 3 km și până la Bozovici, la sediul plasei, 11 km, până la Oravița (Gară), 57 km, la Iablanița (gară) 50 km. Din sat până la autobus (sunt încă) 3 km pe jos sau cu trăsura. (Biletul costă) lei 50. Cu autobusul până la Oravița (costă) lei 80. Din comună până la Bozovici, târgușor, centrul plasei (se fac) 2 oare pe jos, până la Oravița pe jos (se fac) 10-12 oare, până la Iablanița peste Brestovăț pe jos (se fac) 8 oare.

Comuna are telefon la primărie. Oficiul poștal (este) în Bozovici la 11 km depărtare. Poșta se primește zilnic la notariatul Bănia.

În rezumat comuna are legătură cu Valea Almăjului prezintă un interes deosebit. Din punct de vedere istoric, geografic, național, patriotic, al datinilor,

credințelor și altor manifestări, și geologie îndeosebi. Această comună și întreaga Valea Almăjului trebuie cercetată de specialiști întâi apoi de amatori cari vor admira întregul specific al nostru dovedind și altora că au văzut un colțișor de rai ce rivalizează cu oricare altul.

Gârbovăț la 20 martie 1939

ss. Notar Nicolae Novacovici
pentru conformitate
(stampila notariatului Bănia, județul Caraș).

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9639

---

¹ Despre istoria satului Gârbovăț vezi: L.Smeu, *Contribuții la istoria Almăjului*, București, 1977, p.194-195.

² Exista huilă iar dreptul de exploatare a fierului îl avea Societatea Industriilor Miniere din Banat.

³ Banca avea un capital social de 500000 de lei și 360 de acționari. Nu se cunoaște data înființării.

⁴ Biserica ortodoxă s-a zidit în 1789, s-a refăcut în 1872, și s-a pictat de Nicolae Hașca în 1878. Nu știm când s-a înființat casa de rugăciune baptistă.

⁵ Școala s-a înființat între 1804-1808, primul învățător cunoscut a fost Nicolae Iodemircovici (1812).

⁶ Corul s-a înființat în 1934 dirijat de învățătorul Petre Pistrilă. Fanfara s-a înființat ulterior, probabil în 1935-1936.

9.

(Rudăria)

Răspuns la chestionar

1. Comuna Rudăria¹, plasa Bozovici, Județul Caraș, pomenită pentru prima dată în istorie la 1241, când Iacob de Gârliște, din această comună este numit de Regele unguresc, ban în Bosnia. După istoricul maghiar Pesti Frigyes numele vechiu al cestei comune era „Gerlistyei alias Rudăria”. Aci este originea întregii familii a banilor de Lugoj și Caransebeș, Gârlișteni, cărora regii unguri le dădură ca proprietăți multe din comunele vecine².

Aici a văzut lumina zilei marele căpitan al Banatului din 1848 naționalistul Eftimie Murgu³; aici și-a trăit copilăria generalul Traian Doda⁴, întemeietorul Comunității grănicerești de Avere din Caransebeș; aici s-a născut din vechea familie preotească, istoricul Dr. Ion Sârbu⁵, premiat al Academiei Română cu marele premiu Năsturel, pentru valoroasa sa lucrare istorică „Mihai Viteazul”.

2. Cifra totală a populației este 2583 suflete.

3. După originea etnică: Români 2582 suflete, unguri 1 suflet.

După profesii: agricultori 2534, meseriași 36, funcționari 7 și diverși 5.

4. Comuna este așezată la poalele munților Almăjului, pe valea râului Rudărica, într-o regiune destul de pitorească.

5. Nu este bântuită de vânturi mari, datorită așezării la poalele dealurilor, care sunt spre răsărit. Are primăveri și toamne lungi. Verile nu sunt prea călduroase. Precipitațiunile ce au căzut în decursul anului 1938 au fost de 837 mm., deci destul de abundente.

6. În general aerul este uscat.

7. A/. Locuitorii își păstrează cu sfințenie portul național.

B/. Tot portul este prelucrat de către țărance.

C/. Se lucrează în industria casnică tot felul de îmbrăcăminte folosită de săteni.

Văiegi nu sunt în comună, dar stofele țărănești sunt date la o vâială din comuna Putna, vecină.

D/. Femeile știu țese, împuia, face alesături destul de frumoase și vechi, fiind o comună care a primit cel mai puțin din portul orășenesc.

E/. Nu.

8. Agricultură, creșterea vitelor.

A/. Grâu 900 Kgr. La Jugăr, porumb 850, precum și secară, orz și ovăs.

B/. Pământul a început să se lucreze mai rațional, datorită îndemnurilor date de echipele regale ce au activat aci timp de trei ani consecutivi.

C/. Mașini agricole întrebuințate: Triorul.

D/. Producția se valorifică prin vânzarea în târgul Bozovici.

E/. Cultura zarzavaturilor se practică puțin.

F/. Pomărutul și în special prunele sunt foarte multe. Restul fructelor se găsesc în cantitate mai mică.

G/. Cultura viței este inexistentă.

H/. Ca produs este vestită „Țuica de Almăj”.

I/. Creșterea vitelor este principala ocupație a locuitorilor. Laptele se vinde cu 3 lei litrul la Fromajeria din Bozovici, ale cărei produse sunt apreciate pe piață.

K/. Export de vite nu se face. Vitele se vând în târg.

9. exploatări miniere nu se fac, cu toate că subsolul comunei este foarte bogat în zăcăminte de fier, cărbuni de pământ, asbest, aramă, aur, etc.

10. Instituții financiare și economice.

a/. Bănci nu sunt.

b/. Cooperativa „Rudăreana”, cu 68 membrii, 50 000 capital⁶.

c/. Industrii nu sunt.

11. Instituții culturale:

a/. Biserica Ort.Rom. cu două parohii⁷.

b/. Școala primară cu 5 puteri⁸

c/. Căminul cultural în construcție⁹.

d/. Alte instituții culturale nu sunt.

e/. Are muzeu sătesc la școala primară¹⁰. Bibliotecă cu 1200 volume.

f/. Baia populară este în construcție.

12. Igienă, viligiatură, distracție, excursii.

a/. Nu are strand. Băile se fac în aer liber fără taxe.

b/. Nu are lumină electrică. Apă de băut potabilă au izvoarele din apropiere.

c/. Nu are grădini publice.

d/. Nu are restaurante.

e/. Nimic.

f/. Este stadionul P.P. bine întreținut.

g/. Nu are cinematograf.

h/. În comună se poate vedea: Muzeul școalei, Corul căminului¹¹, portul național, bradul la morții tineri, hore frumoase și echipa de dansatori a căminului care a luat premiu de la Fundația Culturală.

i/. Sunt în apropierea comunei: Renumita în frumusețe „Vale a morilor”¹², pitorească vale la o depărtare de numai 10 minute de sat. Sunt pe această vale sălbatecă 15 mori țărănești precum și o coastă cu liliac sălbatec care atrage mulți vizitatori din partea locului în timpul înfloririi. Deasemenea vârful „Omul” o stâncă interesantă, Piatra linsă, la care poporul pretinde că se adunau fiarele sălbatice să lingă sare precum și Sfinceea, cel mai înalt vârf din munții Almăjului. Valea Rudărica este bogată, căci are apă destulă.

13. Căile de comunicație. Prin comună nu trece nici cale ferată și nici un drum național sau județean. Legătura cu Oravița /48km/ se face cu cursele de automobile ce pleacă din Bozovici. Gara cea mai apropiată este Iablanița /42km/ care deasemenea este legată prin curse de autobus. De asemenea se poate trece cu piciorul la Orșova, peste pădure. Drumul trece prin inima codrului și un bun mărșuitor îl poate face, vara, în timp de 6-7 ore.

Comuna are:

a/. Telefon comunal.

b/. Oficiu poștal la Bozovici. Poșta zilnică.

Rudăria, la 20 Martie 1939.

Notar Ion Murgu

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9632

---

¹ Despre localitatea Rudăria, azi Eftimie Murgu, vezi monografia lui V.Nemiș, *Despre satul lui Eftimie Murgu*, București, 1981.

² Rudăria este menționată documentar la 1484. În 1256 se face o mențiune despre Iacob de Gârliște aflat în serviciul regelui Bela IV-lea. Cu certitudine este vorba însă de gârleștenii almăjeni care apar într-un document la 1381.

³ Eftimie Murgu (1805-1870) cărturar și revoluționar român, conducător al mișcării revoluționare de la 1848 în Banat, al cărui bust realizat de Cristian Breazu, se află expus în localitatea ce îi poartă numele.

⁴ Traian Doda (1822-1895). General în armata imperială, lider al mișcării naționale românești din Banat la sfr. sec. al XIX-lea.

⁵ Ion Sârbu (1865-1922), important istoric care s-a evidențiat prin lucrările sale despre Matei Basarab și Mihai Viteazu ce rămân și astăzi exemplare sub aspectul informației și corectitudinii științifice.

⁶ Cooperativa „Rudăreana” a existat din martie 1933, fiind prima din valea Almăjului având la înființare 244 membrii și un capital de 143500 lei. În momentul întocmirii răspunsului de la chestionar se afla în declin. S-a desființat la 1952.

⁷ Zidirea bisericii a început în 1805 și a durat până în 1832.

⁸ Primul învățător cunoscut este Simion Murășan.

⁹ Construcția căminului cultural a început în 1936 cu ajutorul echipelor de la Fundațiile Culturale Regale. Proiectul aparține arhitectului Florin Bucă. În 1940 construcția a fost întreruptă, dar va fi terminată în 1955.

¹⁰ Muzeul a fost înființat de învățătorul Vasile Nemiș.

¹¹ Corul din Rudăria a fost înființat în 1905, dirijat de Ilie Ruva din Bozovici.

¹² Valea morilor este declarată rezervație etnografică. Prin grija sătenilor și cu sprijinul competent al domnului dr. Cornel Bucur, director al muzeului „Astra” din Sibiu, morile au fost restaurate în 2001. În anul 1999 aici s-a desfășurat o aplicație practică în cadrul Congresului Mondial de Mulinologie prin colaborarea unei echipe mixte româno-maghiare (dr. Balasz György și dr. Valeriu Leu).

Chestionar

Asupra istoricului și a diferitelor date ale acestei comune

1. Numele comunei și istoricul ei

Comuna Dalboșeț¹ este pomenită pentru prima oară în documente la anul 1603. La anul 1717 avea 15 case, la anul 1800, 130 comunioane ajungând în anul 1930 – cel din urmă recensământ – la 651 (de) case (vezi broșura Pr. C. Buracu-„Din trecutul Almăjului și Rudăriei”)².

Desigur, comuna a existat și mai înainte de data amintită în documente însă credem că după lupta de la Mohaci³ și ocuparea Banatului de turci, marea populație a pierit în luptele de penetrație ale turcilor ce au urmat după această bătălie iar altă parte a fugit în alte părți mai puțin expuse pericolului⁴.

Comuna Dalboșeț face parte din districtul cu trecut glorios al Almăjului iar istoria acestei comune se confundă cu istoria districtului.

Este lucru definitiv constatat că Almăjul și-a avut istoria sa din cele mai vechi timpuri. Almăjul este pomenit în documente de la anul 1000 sub această denumire⁵. A ascultat în cursul timpului de ordinele banilor olteni și severineni⁶. A luptat sub stindardul domnilor munteni cari adeseori erau stăpâni pe aceste meleaguri. Este demn de amintit că regele Ungariei, Ladislau V Postumul, la anul 1457 a acordat nobililor, cnezilor și tuturor locuitorilor români din cele 8 districte românești printre care și Almăjul, o diplomă privilegiată drept recompensă pentru vitejia cu care aceștia au apărat vadurile Dunării contra turcilor sub comanda lui Ion Huniadi, la 6 august 1456. Această diplomă privilegiată a fost confirmată la anul 1551 de regina Elisaveta și la anul 1609 de Gavril Bathori. Puțin timp după de turcii sunt alungați din Banat la anul 1768⁷ se înființează batalionul românesc de graniță, la 1773 se alătură la acest batalion și grănicerii din Valea Almăjului. După această perioadă urmează un șir de construcții grănicerești care se păstrează și în prezent.

La 1 septembrie 1838 se reorganizează Granița înființându-se regimentul româno-banatic nr. 13 cu garnizoana în Caransebeș. Sediul companiilor din Valea Almăjului erau: Dalboșeț, Bozovici și Prigor. În fiecare săptămână se ținea un raport la sediul companiei. La raport se constituia o comisie formată din ofițeri, 2 subofițeri, delegații comunali, medic, silvicultor. Această comisie avea un caracter judecătoresc instituind disciplina în satele grănicerești. La 9 iunie 1872

prin desființarea regimentului grăniceresc nr. 13 ținuturile grănicerești trec sub administrația maghiară pentru ca să se elibereze pentru totdeauna de sub stăpânirea străină la 1 Decembrie 1918.

2. Cifra totală a populației este de 2156 (de) suflete cari repartizați după originea lor etnică se împart în: români-1919, germani-14, cehi-8, țigani-215. După profesii se împart în: tăbăcari-1, tâmplari-9, fierari-6, jocari-4, măcelari-2, brutari-2, dogari-3, croitori țărănești-3, vopsitori chimici-2, comercianți-6, cârciumari-3, funcționari-11, agricultori-2105.

3. Situația geografică. Comuna Dalboșeț este așezată la 254 metri (223-405m), latitudine de 44 grade, longitudine 39 grade, la est de Ferro, pe malul stâng al râului Nera (hotar (cu) Lăpușnic (și) Mocerîș). Este situată între dealuri și chiar munți: Poiana Mare-782 m, Blidariu: 897 m. Comuna se întinde la poalele dealurilor pe Valea Satului. Constituția geologică a solului este următoarea: un strat superficial argilos, arabil. Straturile de fundație sunt formate din șisturi și roci eruptive. Dealurile din preajma comunei sunt foarte pitorești. Masivul Blidar, Valea Satului, Valea Bârzului și Valea Nerei merită a fi cercetate de iubitorii de natură.

4. Climatul este temperat. Temperatura maximă, vara: +30 grade celsius, iarna – 22 grade celsius. Umiditatea maximă (se constată) la începutul primăverii. Iarna (este) zăpadă abundentă, toamna ceață frecventă.

Clima, în general, este foarte plăcută și prielnică sănătății.

Comuna este așezată în depresiunea Nerei înconjurată din toate părțile de munți așa că este ferită de vânturi. În intervale de timp apreciabile bate vântul numit „Coșava”. Clima, în general, este uscată.

5. Portul național și industria casnică. Portul național se mai păstrează. A început însă în ultimul timp să se manifeste anumite fenomene de înstrăinare a portului național. Totuși acest proces de înstrăinare este la început și dacă s-ar lua măsuri de îndreptare am putea ajunge la combaterea acestui fenomen.

Femeile și bărbații poartă cămașa lungă de fuior sau bumbac țesut în casă. Încălțăminte, atât la bărbați cât și la femei, este formată din obiele și opinci. În timpul verii bărbații poartă pălării, iarna căciuli, femeile năframă. Cingătorile sunt făcute din lână colorată. Pânza pentru cămăși este țesută dec către femei în timpul iernii din bumbac și cânepă. De asemenea femeile țes la războiu cingătoare sau brâuri, covoare, ștergere, oprege. Pentru îmbrăcăminte de iarnă a locuitorilor femeile țes la războiu stoffe țărănești (cioareci).

În comună sunt 4-5 jocari cari argăsesc pieile de oi și de miei din care apoi se confecționează căciuli, pieptare, mânecare și cojoace pentru îmbrăcăminte

locuitorilor.

În ceea ce privește țesutul și împuierea pânzei și a covoarelor, femeile de azi sunt foarte pricepute. Cămășile mai ales la cei tineri sunt frumos împuiate cu flori făcute în diferite culori. Cea mai renumită industrie casnică este țesutul opregelor și al covoarelor.

6. Agricultura și creșterea vitelor. Ocupația principală a locuitorilor din această comună este agricultura. Locuitorii lucrează pământul în mod mulțumitor obținând un randament suficient fiind considerați ca cei mai buni agricultori din plasă. În al doilea rând se ocupă cu creșterea vitelor, pomicultură și în măsură mai mică cu apicultura.

Suprafețele cultivate în hotarul comunei Dalboșeț sunt următoarele: ovăz-16 jughere, grâu de toamnă-411 jughere, porumb-826 jughere, lucernă-100 jughere, trifoi-180 jughere, ceapă-20 jughere, cartofi-80 jughere, varză-40 jughere și cânepă-20 jughere.

Pământul se lucrează mai rațional fără însă a se respecta toate referințele economice.

În agricultură se întrebuițează unele mașini agricole ca: mașină de semănat grâul, mașină de semănat porumbul, mașină de semănat trifoiul și lucerna. Se mai întrebuițează mașini pentru treieratul păioaselor și a trifoiului și lucernei. Se întrebuițează trioare pentru alesul grâului și a celorlalte păioase, mașină pentru curățat porumbul. De asemenea comuna posedă o vânturătoare pentru alesul seminței de trifoi și lucernei care se pune la dispoziția locuitorilor din Dalboșeț. Un locuitor din comuna Dalboșeț posedă o uruitoare pentru uruitul cocenilor și o presă pentru storsul uleiului vegetal din semințe de floarea soarelui și dovleac.

Produsele se valorifică în majoritate în târgul de la Bozovici care este mai vestit pentru vânzarea animalelor. Cerealele fiind cultivate pe o scară mai redusă din lipsa terenurilor producția totală se întrebuițează pentru consumul intern. Cultura zarzavaturilor se face pe o scară relativ mică în comparație cu numărul locuitorilor.

7. Exploatări de mine și alte bogății. În comuna Dalboșeț astfel de bogății nu sunt⁸. Se crede însă că în hotarul acestei comune la locurile numite Ostru, Boina și Boinița sunt puternice zăcăminte de cărbuni cari ar trebui exploatare⁹. De asemenea pe râul Nera și pâraile din hotarul comunei ca Reșița și Bârzul se găsește nisip aurifer care a și fost exploatat înainte de război¹⁰. Din dealurile acestei comune s-ar putea exploata piatră pentru pavarea drumurilor.

8. Instituții financiare și economice. Bănci, cooperative și industrii nu sunt.

9. Instituii culturale. În această comună se află o singură biserică ortodoxă¹¹, o școală primară cu trei puteri didactice¹². Casa Culturală, până în prezent, nu este. S-au luat însă măsuri pentru adunarea materialului necesar.

Comuna posedă o societate de cetire și cântări¹³ precum și un cor bisericesc¹⁴. Muzeu istoric nu este, în schimb sunt trei biblioteci: una a reuniunii de cetire și cântări, una a societății culturale „Astra” și o bibliotecă donată de așezământul cultural „I. Bibicescu” din Turnu Severin.

Băi în această comună nu sunt. S-a luat inițiativa de către Ministerul Sănătății Publice de a construi o baie populară.

10. Igienă, vilegiatură, distracții și excursie. În comună nu se găsesc stranduri organizate, nici lumină electrică nu se găsește. În comună sunt fântâni bine întreținute cu apă potabilă. În centrul satului, din inițiativa Ministerului Sănătății Publice s-a construit o fântână din beton cu pompă de mână.

Străzile comunei sunt foarte bine întreținute fiind pietruite în fiecare an de câte 2 ori.

Clădiri publice, parcuri, grădini de vară cu restaurante, restaurante și hoteluri nu sunt. Totuși se găsesc 15-20 (de) camere mobilate în stil țărănesc întreținute curat care ar putea fi închiriate cu ziua sau cu luna viligiaturistilor cu preț variind între 200-400 lei lunar. Masa complectă pentru o persoană înțelegându-se trei mese pe zi, se poate oferi călătorilor cu circa 800-1200 lei lunar.

Arene de tenis nu sunt. La terenul destinat premilitarilor s-a amenajat un teren pentru foot-ball. De asemenea se găsește și o popicărie în stare bună. Cinematograf nu este. Ceea ce se poate vedea ziua în comună sunt horele țărănești care se fac cu ocazia sărbătorilor mari. De asemenea se pot vedea frumoasele costume naționale, obiceiurile de la nunți și morți. În ceea ce privește cântecele acestea se pot culege de la diferiți locuitori.

Împrejurimile comunei sunt pitorești și vrednice de a fi cercetate de către excursioniști. Astfel la o distanță de 2-3 km se găsește o vale îngustă și un șuvoi de apă limpede și rece cu multă umbră numită „Valea Satului” și în apropierea căreia se găsește un mic masiv numit „Grădiște” despre care tradiția spune că acolo s-ar fi găsit o cetate datând din perioada preromană¹⁵. Excursii în aceste locuri se pot face numai cu picioarele putându-se parcurge în circa 40 de minute. Masivul Blidariului și Popova situate la o distanță de circa 7 km de comună, sunt demne de vizitat fiind împădurite cu păduri de fag și cu numeroase poieni iar în aceste locuri se găsește ici-colea câte o stână unde călătorul poate primi pe prețuri scăzute lapte și brânză. Menționăm că pe aceste masive se găsesc o

mulțime de izvoare cu apă potabilă și rece printre care cel mai important este izvorul „Fântâna cu Leac” despre care poporul spune că este tămăduitoare la diferite boli, însă este în complectă părăsire deoarece nimeni nu s-a străduit să-i dea o înfățișare mai bună. Din piscul acestui masiv de o înălțime de circa 800 m. se vede întreaga panoramă a Almăjului iar înspre răsărit se văd munții atât de frumoși ai Almăjului pe care ochiul îi pierde din vedere în cute din ce în ce mai slabe și se pierd în depărtare tocmai în regiunea Dunării, la Cazane. Excursiile pe aceste masive se fac numai cu picioarele, pe poteci în timp de circa 2 ore.

De asemenea sunt demne de văzut „Valea Bârzului” cu o mulțime de mori țărănești și Valea Boinii.

11. Căile de comunicație. Prin comună trece drumul județean Prilipeți-Cărbunari care face legătura cu Sasca și Oravița. Acest drum se încrucișează la Bozovici cu șoseaua națională Oravița-Iablanița. Distanța dintre comună și sediul plasei Bozovici este de 9 km. Distanța între Dalboșeț și Iablanița unde se găsește cea mai apropiată stație de cale ferată este de 45 km. Distanța dintre comună și Oravița, pe șoseaua națională Bozovici-Oravița, este de 43 km. Transportul călătorilor de la Dalboșeț la Oravița se face cu autobuzul, cu prețul de 85 (de) lei de persoană. De la Dalboșeț-Bozovici la cursa Iablanița, transportul se face cu trăsura care costă circa 50 (de) lei iar transportul de la Dalboșeț la Sasca se face cu trăsura fiind costul unui transport de lei 200-200. Poteci de legătură cu orașele principale nu sunt.

Comuna are telefon public la notariat. Oficiul poștal se găsește la Bozovici iar poșta se primește zilnic prin curier.

Dalboșeț la 26 martie 1939.

Notar ss. Fronhoffer.

Conform cu originalul-Petre Ciortuz

(ștampila notariatului Cercual Dalboșeț. Județul Caraș)

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9640

---

¹ Despre satul Dalboșeț vezi L.Smeu, *Contribuții la istoria Almăjului*, București, 1977, p. 193.

² C.Buracu, *Din trecutul Almăjului și al Rudăriei*, Turnu-Severin, 1932.

³ Lupta de la Mohacs în care turcii au înfrânt armata maghiară (1526) a fost începutul unui proces istoric care s-a finalizat cu organizarea pașalâcului de la Buda și Timișoara.

⁴ Afirmatie neconfirmată de documentele istorice. Este mai degrabă un clișeu istoriografic care își are geneza în epoca mișcărilor naționale, menit să justifice includerea Banatului în imperiul habsburgic și de a *anula „primatul și permanența românească aici”*.

⁵ Este incorect, prima mențiune a districtului Almăj s-a făcut la 31 august 1430.

⁶ Districtul Almăj a fost uneori subordonat banului de Severin cum s-a întâmplat chiar în 1430, dar niciodată banilor Olteniei.

⁷ Organizarea Confiniului militar bănățean începe la 1766.

⁸ Existau totuși zăcăminte de pirită.

⁹ Până la primul război mondial era firma „Max Ulrich et Johanny” care obținuse concesiunea unei suprafețe de 18 ha din teritoriul Dalboșețului, pentru exploatarea cărbunelui (lignit), ulterior dreptul de exploatare l-a avut ing. Florea Maios din București.

¹⁰ Până în 1910 exista o mașină-bagher care spăla nisipul aurifer al Nerei.

¹¹ Biserica-sa zidit la 1825.

¹² Școala este atestată în 1778.

¹³ Casina română s-a înființat în 1902 de către preotul Ilie Imbrescu, învățătorul Petre Budescu și notarul Carol Ristici. În cadrul acesteia a funcționat „Reuniunea de cetire și cântări”.

¹⁴ Corul dirijat de Ilie Imbrescu la 1902 a participat la manifestările jubiliare de la București din 1906 și a obținut medalia de aur.

¹⁵ Cercetările arheologice confirmă existența unei fortificații dacice.

11.

Comuna Mocerîș

Chestionar

Asupra istoricului și asupra diferitelor date a acestei comune

I. Numele comunei și istoricul ei. Comuna Mocerîș este amintită în documente pe la anul 1439¹. Din tradiție se spune că a fost întemeiată de către un anume Negru din Gârliște și Iana din Oltenia².

II. Cifra totală a populației. Cifra totală a populației este de 1095 suflete de origine etnică română dintre 6 meseriași, 2 comercianți, 5 funcționari iar restul de 1082 sunt agricultori³.

III. Situația geografică. Comuna este așezată în regiune deluroasă împrejmuită cu dealuri mari. Dintre cele patru anotimpuri, primăvara și toamna în special sunt mai prelungite. Vânturile nu băntuie în această comună. Ușor se resimte Vântul Mare de la răsărit, Boarea de apus și Dunăreanțul.

IV. Climatul este temperat. Temperatura maximă vara: +30 grade C, iarna- 22 grade C. umiditatea maximă la începutul primăverii, iarna, zăpadă abundentă, toamna ceață frecventă. Clima în general este foarte plăcută și prielnică sănătății.

V. Portul național și industria casnică. Portul național este pe cale de dispariție. Doar bărbații îl mai păstrează. Femeile sunt harnice și pricepute la lucrul de mână. Industria casnică cea mai importantă este țesutul covoarelor

țărănești în războiu.

VI. Agricultura și creșterea vitelor. Majoritatea pământului este cultivat cu porumb și fânețe. Porumbul este cultivat pe circa 488 jughere iar fânețele 817 jughere. Mașini agricole nu sunt. Pământul se muncește rudimentar, produsul cerealelor nesatisfăcând nici consumul intern al comunei. Zarzavaturile se cultivă numai pentru necesitatea gospodăriei. Pomii fructiferi nu se îngrijesc îndeajuns cultivându-se pe o scară mai mare. Vița-de-vie nu se cultivă. Vitele sunt îngrijite bine. Calul de munte predomină iar din vitele cornute predomină cele din rasa Simenthal și roșii. Valorificarea vitelor se face în târgurile din Bozovici și Sasca.

VII. Exploatarea de mine și alte bogății. La o distanță de 3 km de comună se găsesc cariere de piatră de construcție și de var. Piatra de var este exploatată aflându-se în comună 4 cuptoare de var.

VIII. Instituții financiare și economice. Bănci, cooperative și industrii nu sunt.

IX. Instituțiuni culturale. Comuna are o singură biserică ortodoxă care este zidită în anul 1802⁴ iar în anul 1938 a fost refăcut turnul și s-au făcut reparații generale. De asemenea se găsește o școală primară⁵ cu 2 puteri didactice zidită în anul 1928 iar în anul 1935 s-au început construirea noului local pentru școala primară prevăzut cu 2 săli de clasă ajungându-se cu construcția la roșu iar interiorul celor doua sale sunt terminate unde și funcționează școala primară. Casă culturală nu este⁶. Școala posedă o bibliotecă cu un număr de 119 volume.

X. Igienă, vilegiatură, distracție și excursie. Băi populare nu sunt în comună. În timpul verii locuitorii fac băi în râul Nera. De asemenea comuna nu posedă lumină electrică, grădini publice, restaurante și hoteluri. Locuitorii acestei comune sunt renumiți prin cântecele almăjenești. Comuna Mocerîș este așezată în mijlocul unei priveliști frumoase ce pot fi vizitate de excursioniști.

XI. Căi de comunicație. Prin această comună nu trece nici o șosea importantă dar se găsește la o depărtare de 2 km de șoseaua județeană. Distanța între comună și Oravița este de 49 km. Acest drum se poate parcurge cu autobusul. Prețul transportului unei persoane până la Iablanița și Oravița este de 85 lei.

Comuna nu are telefon și oficiu poștal. Telefonul public se găsește în comuna Dalboșeț iar oficiu poștal în comuna Bozovici.

Dalboșeț la 26 martie 1939

Notar

ss. Frohoffer

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9640

---

¹ Prima atestare documentară este din 1484.

² Afirmăția este neconfirmată documentar.

³ Statisticile vorbesc de 90,5% din locuitori care se îndeletniceau cu agricultura.

⁴ Biserica s-a construit într-adevăr în 1802 iar pictura datează din 1914.

⁵ Primul învățător este atestat în Mocerîș la 1799. Anul 1828 pentru zidirea clădirii școlii nu se poate atesta documentar.

⁶ Exista însă o fanfară în perioada interbelică precum și taraful Ioța Orbu angajat în 1929 de Asociația Culturală din Moldova Nouă.

12.

Comuna Ravensca

Chestionar

Asupra istoricului și a diferitelor date a acestei comune

I. Numele comunei și istoricul ei. Comuna Ravensca este așezată pe vârful munților din Valea Almăjului. Comuna este întemeiată la anul 1828 de către coloniști cehi¹.

II. Cifra totală a populației este de 492 (de) suflete de origine etnică cehă. Locuitorii se ocupă numai cu agricultura și creșterea vitelor.

III. Așezarea geografică: comuna este așezată în munți la o altitudine de 500-600 m deasupra nivelului mării. Întreg teritoriul comunei este accidentat.

IV. Climatul este subalpin. În toate anotimpurile bate vântul numit „Coșava”.

V. Portul național și industria casnică. Se păstrează foarte bine portul național ceh. Femeile sunt gospodine. Lipsește industria casnică.

VI. Agricultura și creșterea vitelor. Comuna fiind așezată pe munte, majoritatea hotarului de circa 500 ha este cultivată cu cartofi, fânețe, seară, ovăz și orz iar grâu și porumb în cantități mai însemnate.

Pentru treieratul păioaselor nu se folosesc de mașini agricole ci se bat în snopi cu mâna iar aratul și lucrarea pământului se face în mod foarte primitiv cu toate că aceste terenuri sunt foarte roditoare fiind pământ deluros. În grădini se cultivă zarzavaturi pentru necesitățile gospodăriei. Ca pomi fructiferi se cultivă

mai mult pruni și cireși din care se fabrică țuică, magiun, prune uscate. Vitele sunt îngrijite slab din cauză că nici pășunile nu sunt corespunzătoare și nici locuitorii nu au prea mult pământ.

O ramură importantă de câștig, în agricultura comunei, este cultura cartofilor care aduce locuitorilor beneficii, cartofii valorificându-i în centrele industriale și muncitorești din apropiere (Steierdorf-Anina, Moldova-Nouă).

VII. Exploatarea miniere și alte bogății. În această comună nu sunt mine și nici alte bogății.

VIII. Instituțiuni financiare și economice. Bănci, cooperative și industrii nu sunt în comună.

IX. Instituțiuni culturale. Comuna are o singură biserică de rit romano-catolic zidită prin anul 1815², o singură școală care este zidită în anul 1910 cu una sală de învățământ și locuință pentru învățător având o singură putere didactică. Școala posedă o bibliotecă de 100 (de) volume cari sunt cetite de către elevi și populație. Comuna nu are casă culturală, asociații culturale³, muzeu sau băi populare.

X. Igienă, vilegiaturi, distracții și excursii. În această comună nu se găsesc decât 2 fântâni de la care locuitorii sunt alimentați cu apă potabilă și câteva izvoare. Grădini publice, parcuri, restaurante, hoteluri etc. nu sunt.

XI. Prin această comună nu trece nici un drum important ci un drum comunal în stare foarte proastă. Comuna, prin aceste două drumuri, este legată de Oravița, Iablanița și Moldova Nouă. Distanța până la Oravița este de 64 km, până la Iablanița, 55 km, până la Moldova Nouă, 30 km.

În comună nu este telefon public și oficiu poștal. Oficiul poștal se găsește în comuna Bozovici iar telefon public în comuna Dalboșeț.

Dalboșeț la 26 martie 1939.

Notar ss. Fronhoffer

Pentru conformitate

Ciortuz Petru

(ștampila Notariatului Cercual Dalboșeț. Județul Caraș)

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9640

---

¹ Coloniștii cehi au venit în 1828 la Poneasca apoi au fost mutați la Ravensca în 1836.

² Afirmatia nu se confirmă documentar. Biserica a fost zidită în 1915. Este desigur vorba de o greșală de dactilografiere.

³ Trebuie menționată pentru perioada interbelică existența unei orchestre.

Chestionar

Asupra istoricului și a diferitelor date ale acestei comune

I. Numele comunei și istoricul ei. Comuna Șopotul Nou este așezată în partea de apus (mează-zi) a Văii Almăjului și a fost întemeiată în anul 1828¹ de prezent comuna are 342 clădiri.

II. Cifra totală a populației este (de) 1463 (de) suflete. Populațiunea este curat românească. Repartizați pe ocupațiuni: 2 comercianți, 3 funcționari și restul agricultori.

III. Comuna este așezată în partea muntoasă a acestei regiuni și pe o porțiune din Valea Nerei. Comuna se compune din 5 cătune situate unele de altele la distanțe de 3-5 km. Aceste cătune sunt de dată recentă căci până în anul 1910 comuna a format un tot. În acest an s-a întâmplat o inundație mare în urma căreia comuna a fost complet distrusă. Locuitorii, de frica inundațiilor, și-au așezat gospodăriile pe dealuri înfiripându-se cu timpul cătunele amintite mai sus.

IV. Climatul este temperat. Temperatura maximă vara (este de) +26 grade C, iar iarna (de) -22 grade C, umiditate maximă primăvara și toamna, iarna ceață. În general temperatura este potrivită și prielnică sănătății.

V. Portul național și industria casnică. Portul național se păstrează și este lucrat în casă de către femei. Dintre ramurile industriei casnice cea mai importantă este facerea pânzeturilor, a covoarelor și îmbrăcămintelor.

VI. Agricultura și creșterea vitelor. Ocupațiunea principală a locuitorilor este creșterea vitelor și mai puțin agricultura. Suprafața din hotarul comunei este cultivată mai mult cu fânețe și puțin cu cereale. Pământul se lucrează în mod rudimentar cu unelte agricole primitive. Populația este foarte săracă din această pricină și are un standard de viață extrem de scăzut. Zarzavaturi aproape nu se cultivă. Pomicultura este complet neglijată iar pomii rodesc când dă Dumnezeu cu toate că terenul comunei este prielnic culturii acestei ramuri a agriculturii. Dintre pomii fructiferi cel mai răspândit este prunul. Creșterea vitelor se practică mai mult. Vitele nu sunt însă de calitate superioară și nu sunt bine îngrijite. Se valorifică în târgurile din Bozovici și Sasca. Pentru ca locuitorii să-și completeze nevoile lor sunt nevoiți să lucreze în păduri la exploatarea și fasonatul lemnului.

VII. Exploatări de mine și alte bogății. Astfel de exploatări nu sunt. Se exploatează în prezent, pentru scurtă durată, stejar din pădurea Comunității de Avere din Caransebeș de firma „La Roche et Darwas”.

VIII. Instituții economice și financiare nu sunt în comună.

IX. Instituții culturale. Comuna posedă o biserică ort(odoxă)² și 2 școli primare³ cu câte 1 putere didactică fiecare școală. Casa culturală, muzeu, băi populare, biblioteci etc. nu sunt în comună.

X. Igienă, vilegiatură, distracție și excursie. În comună nu se găsesc: ștrand organizat, băi populare, restaurante, grădini publice etc. Locurile și împrejurimile sunt pitorești însă nu se pot vizita din cauză că nu este comunicație bună, confort etc.

XI. Căi de comunicație. Comuna este așezată pe drumul județean Bozovici-Cărbunari. Distanța până la Sasca este de 30 km. Drumul se poate face numai cu căruța pe un preț de 200-250 (de) lei. Comuna nu are nici telefon public și nici oficiu poștal. Oficiu poștal este la Bozovici situat la 21 km. Depărtare de comună iar telefon public la Dalboșeț situat la 12 km, de comună.

Dalboșeț, 26 martie 1939

Notar ss Fronhoffer

Pentru conformitate Petre Ciortuz

(Ștampila Notariatului Cercual Dalboșeț. Județul Caraș)

M.B.M, Fond C. Grofșorean, nr. 9640

---

¹ Șopotul Nou s-a înființat prin strămutarea unor locuitori din Șopotul Vechi.

² S-a zidit în 1850.

³ Prima școală s-a zidit în 1850.

14.

Comuna Șopotu-Vechiu

Chestionar

Asupra istoricului și a diferitelor date a acestei comune

I. Numele comunei și istoricul ei. Comuna Șopotul-Vechiu este așezată în mijlocul Văii Almăjului. Această Vale este cunoscută sub această denumire încă

din veacul al XI-lea iar de prezent formează plasa Bozovici¹. Comuna Șopotul-Vechiu este cunoscută din anul 1603 ajungând în anul 1717 a avea 35 (de) case iar în anul 1800, 122 comunioane și în anul 1930-după ultimul recensământ-1363 (de) suflete cu un număr de 336 case.

Desigur că această comună a existat și mai înainte de data amintită mai sus pe motiv că încă la anul 1452 se găsea un cneaz cu numele Ion fiul lui Dragomir care era stăpân peste cetatea zidită la locul numit Dragomireana².

II. Cifra totală a populației este de 1310 suflete care repartizați după originea lor etnică se împart în: 1306 români, 2 germani și 2 țigani. După profesii se împart în: 2 comercianți, 6 zidari, 1 fierar, 1 tâmplar, 7 funcționari și 1293 agricultori.

III. Situația geografică. Comuna Șopotu-Vechiu este așezată după cum am amintit mai sus în regiunea numită Valea Almăjului pe partea stângă a râului Nera care izvorăște din Munții Semenicului. Ca așezare se găsește în gura Văii Șopotului care comunică cu comuna Berzeasca.

IV. Climatul este temperat. Temperatura maximă vara (este de) 30 grade C, iarna (de) -22 grade C. Umiditatea maximă (se constată) la începutul primăverii. Iarna (este) zăpadă adulentă, toamna ceață frecventă. Clima, în general, este foarte plăcută și prielnică sănătății.

V. Portul național și industria casnică. Populația acestei comune este, tot anul, mai mult la sălașe ocupându-se cu creșterea vitelor care, de altfel îi face ca să fie mai buni păștrători ai portului. Atât bărbații cât și femeile poartă cămăși de fuior cât și de bumbac țesute în timpul iernii în războaie. Bărbații mai poartă ciorapi de lână sau obiele, jiletcă cu numirea locală de laibăr și căpute (paltoane) confecționate din cioareci precum și cingători sau brăciri, brâuri compuse din diferite culori așezate cu mare măiestrie și țesute în războaie. Femeile mai poartă cătrînțe și oprege pe care le țese de asemenea în războaie înfrumusețându-le cu diferite deseme iar la cămăși fac diferite chei, șabace și deseme naționale. Cea mai renumită industrie casnică este a țesutului.

VI. Agricultură și creșterea vitelor. Ocupația principală a locuitorilor din această comună este agricultura, creșterea vitelor și pomăritul.

Suprafețele cultivate cu diferite plante sunt următoarele: grâu-71 ha, ovăz-82 ha, porumb-270 ha, trifoi-38 ha, cartofi-37 ha, ceapă-1 ha, varză-2 ha, cânepă-4 ha.

Lucrarea pământului este mai rudimentară datorită faptului că locuitorii nu dispun de capitalurile necesare procurării uneltelor agricole necesare unei agriculturi model spre a putea obține maximum de randament.

Valorificarea produselor se face în târgul din Bozovici dacă se găsește surplus deoarece locuitorii posedă pământ puțin, neputând obține recolte decât numai pentru consumul lor propriu.

Cultura zarzavaturilor se face pe o scară mai redusă datorită faptului că populația nu dă o importanță mai însemnată consumației acestora.

Cultura pomilor de asemenea este neglijată care ar trebui să fie printre cele dintâi culturi datorită faptului că, comuna posedă terenuri potrivite pentru această cultură și care ar fi un izvor de câștig mai lesnicios.

Se cultivă, în măsură mai mică, următoarele varietăți de pomi: pruni, meri, peri, cireși, gutui iar pe scară mai întinsă, pruni.

Vița-de-vie nu se cultivă aproape deloc cu excepția câtorva locuitori mai bine îngrijiți. Cea mai însemnată ramură de cultură însă este creșterea vitelor și agricultura. Creșterea vitelor se practică mai mult pe motivul că, comuna posedă izlaz suficient pentru creșterea vitelor, în schimb nu posedă vite de rasă mai bună, din care cauză nici exporturi nu se fac.

VII. Exploatarea de mine și alte bogății nu sunt negăsindu-se zăcăminte în afară de exploatarea pădurii de la locul numit „Cracul Nordului” care este exploatată de ocolul silvic al statului din Berzeasca.

VIII. Instituții financiare și economice. Bănci, cooperative și industrii nu sunt.

IX. Instituții culturale. În comună se află o singură biserică ortodoxă³ și o școală primară cu 3 posturi de învățători⁴. Casă culturală nu este. Există organizat un despărțământ cultural a societății „Astra” care dispune și de o bibliotecă. Muzee și băi populare nu sunt.

X. Igienă, vilegiatură, distracții și excursii. În comună nu se găsește strand organizat datorită faptului că râul Nera trece prin apropierea comunei unde populația în timpul verii face băi în aer liber. Lumina electrică nu este, iar fântâni cu apă potabilă se găsesc fiind bine îngrijite.

Grădini publice nu sunt. Parcuri, restaurante sau hoteluri nu sunt. Totuși se găsesc circa 8 camere mobilate în stil țărănesc cari s-ar putea pune la dispoziția excursioniștilor contra cost pentru suma de lei 1400-1600 (socotind și mâncarea). Arene de tenis, sport, popicărie, cinematografie și monumente istorice nu sunt, în schimb se poate vedea îmbrăcămintea populației făcută cu atâta gingășie de femei însă numai cu ocazia sărbătorilor mari apoi obiceiurile vechi ale strămoșilor cari și de prezent se redau cu ocaziunea nunțurilor și înmormântărilor.

Prin această comună curge un râu ce vine de pe Valea Șopotului care este o vale largă înzestrată pe ambele maluri cu păduri de fag și salcâmi de care se

folosesc locuitorii. În apropierea acestei văi se găsesc vârfuri înalte numite Nasovăț și Cerceg cari din primăvară și până cade zăpada sunt acoperite de verdeață. Pe locurile înalte locuiesc oameni în colibe ocupându-se tot timpul cu creșterea vitelor, cultivarea pomilor fructiferi, în special prunii. Toate aceste locuri frumoase cu aer curat sunt vizitate în timpul verii de bolnavi. Distanța de la comună până la aceste locuri pe care se poate merge numai cu picioarele este de 4-5 km.

XI. Căile de comunicație. Comuna Șopotul Vechiu este traversată de drumul comunal care o leagă cu Oravița pe o distanță de 56 km. Având ca mijloc de comunicație autobusele. Costul unui transport fiind de 86 de lei de persoană.

M.B.M., Fond C. Grofșorean, 9640

---

¹ Informația este inexactă. Districtul Almăj este menționat în diplomele din 1457, 1552 și 1609. Atestarea arheologică a locuirii datează din neolitic.

² La Dragomireana a fost cercetată arheologic o „villa rustica” romană.

³ Biserica s-a zidit în 1810 și s-a pictat în 1853 de L. Alexendrievici.

⁴ Primul învățător este atestat în 1796 în persoana lui Mihai Măran.

15.

Comuna Bozovici, Jud(ețul) Caraș.

Chestionar

1. Numele comunei. Scurt istoric asupra comunei.

Comuna Bozovici este așezată în partea de sud a județului Caraș la o depărtare de 46 km. De reședința județului. Asupra numelui comunei sunt mai multe păreri. Unii susțin că, comuna a luat numirea de la baronul Bozovici care a fost proprietar aici în secolul al 15-lea¹. Alții susțin că de la planta „boz” (sambucus ebulus) care era atât de abundentă și atât de mare în acest loc încât pe timpul năvălirilor turcești românii se ascundeau aici, de unde nu se mai vedea nici de pe cal și trăgeau asupra dușmanului. Comuna este așezată între râul Miniș care trece prin centrul comunei și râul Nera.

2. Populația comunei.

Comuna Bozovici are o populație totală, după ultimul recensământ de 3.663 (de) suflete.

3. Numărul locuitorilor repartizați după origina etnică:

Români: 3.399, Germani: 131, Unguri: 13 , Evrei: 21, alții: cehi etc. 99 însă toți au naționalitatea română.

4. Situația geografică a comunei.

Comuna Bozovici este așezată (situată) în regiunea deluroasă pe valea râului Miniș care o desparte în două și la o depărtare de 1/2 km de râul Nera într-o regiune pitorească.

5. Durata anotimpurilor, vânturi etc.

Durata anotimpurilor este regulată. Toamna se prelungește până la începutul lui decembrie. Iarna este foarte ușoară și cu puțină zăpadă, sunt ierni aproape goale. Vânturile ce bat sunt mai mult locale. Câteodată vara bate Vântul Mare sau Coșava. Vara căldura este temperată. Precipitațiunile sunt mai ales primăvara și toamna.

6. În general aerul comunei este umed

7. Portul național.

Portul național este următorul: la bărbați primăvara, vara și toamna pălărie iar iarna căciulă, cămașă de bumbac și ismene prelucrate de țărance, pieptar (cojoc) și vara laibăr de cioarec iar cei tănări, unii au și laibăre de stofă, ciorapi de lână iar la bătrâni obiele, opinci de piele iar în ultimul timp de cauciuc. Toată această îmbrăcăminte este prelucrată de țărance. Se argălesc piei din cari locuitorii își fac cojoace și pieptare, comuna având mai mulți cojocari. Dintre ramurile industriei casnice ce se lucrează mai mult este țesutul pânzei de bumbac necesară pentru cămăși apoi se mai fac covoare, ștergare, oprege chițele și târgi, brăuri pentru bărbați lucrate toate de țărancele din comună. Se lucrează cioarecii din cari își fac paltoane și (laibere) veste cari se vâiegesc în altă parte nefiind vâiegi în comună. Femeile încă de tânăre învață arta țesutului pânzei, a cioarecului și a stranelor (pături) precum și dantelă, chei șabace, împuie etc. Comuna este mai renumită în creșterea vitelor.

8. Agricultură și creșterea vitelor.

Suprafața hotarului comunei este cultivată îndeosebi cu porumb și în al doilea rând vine grâul, ovăsul, secara și celelalte păioase. Totalul suprafeței cultivate este de 1.694 jughere, 1.199 stp. Producția agricolă se valorifică în târgurile din comună. Cultura zarzavaturilor se practică pe o scară mai mică. Cultura pomilor și mai ales a prunului se practică pe o scară întinsă comuna având frumoase moșii de pruni. Țuica din comună este foarte căutată pe piață. Restul poamelor ca mere, pere etc. se practică pe o scară foarte întinsă și se valorifică în târgurile din Bozovici și pe piața din Steierdorf-Anina. Via nu se

practică decât pe o scară foarte mică și vie nealțiotă, hibridi. Creșterea vitelor lături de agricultură este ocupația principală a locuitorilor, comuna având suficiente pășuni. Ca soiuri de vite mari avem rasa Simantal și corcitură. Laptele se valorifică prin lăptăria particulară din Bozovici iar din laptele de oaie fac locuitorii brânzeturi cari brânzeturi le valorifică în târgul din localitate.

9. Exploatarea afară de cele din pădurea Comunității de Avere, altele nu sunt.

10. Instituții financiare, economice.

1. Bănci: Banca Almăjana² 2. Banca Almăjului³ 3. Banca Populară filială⁴
4. Banca Orăvițana filială și Cooperativa de Credit.

2. Industrii. Lăptărie adică „Fromageria Almăjului”⁵ industrie particulară pentru industrializarea laptelui.

11. Instituții culturale.

În comună există două biserici⁶, una ortodoxă, română și ceialaltă romano-catolică, una școală primară cu 6 învățători, una grădiniță cu o învățătoare și una școală de ucenici⁷.

În comună se găsește o Casă Națională proprietatea bisericii ortodoxe compusă dintr-o sală mare pentru spectacole, una sală de bibliotecă și una cameră pentru repetiții a corului vocal bisericesc. La Casa Națională este instalat un dinam pentru lumina electrică furnizând curent bisericii și Casei Naționale. Dinamul este proprietatea bisericii ortodoxe.

În comună se găsește asociația „Astra” având și bibliotecă. Asociația vânătorilor, „Vidra”, Asociația asigurării vitelor. La despărțământul „Astra” se găsește pe lângă bibliotecă⁸ și un muzeu.

În comună nu se găsesc băi populare calde.

Comuna nu are organizat un ștrand pentru băi, băile se fac în liber fără nici o taxă adică în râul Miniș și în râul Nera.

În comună se găsește un parc, în fața parcului este ridicat un monument al luptătorului naționalist Eftimie Murgu⁹.

În comună se găsesc două hoteluri de clasa a 3-a și anume: Hotelul lui Ioan Wittak unde se găsește o popicărie și camere de închiriat. Prețul unei camere pentru 24 (de) ore costă 25 lei și se servește și mâncare. Prețul unui dejun mic (este de) 10 lei, prânz 30 lei și cină 20 lei. La hotelul Nicolae Mihaiuți se găsește popicărie, camere de închiriat și servește mâncare cu prețurile de mai sus.

În comună se poate vedea un monument istoric așezat în fața parcului comunal și în fața Cazarmei. Cazarma s-a construit prin prestație în anul 1745 după tipul

celor din Arad, Timișoara, Caransebeș. Afară de comună se mai vede și monumentul eroilor din valea Almăjului¹⁰. Splendoarea portului național la horele țărănești din duminici și sărbători la care cântă fanfara „Doina Almăjului” condusă de D-șoara Floarea Matei învățătoare¹¹. În mijlocul parcului se găsește o troiță ridicată în memoria eroilor din Bozovici după normele societății „Cultul Eroilor” din București. Această troiță a fost sfințită în 2 iunie 1933 de episcopul Grigorie Comșa în prezența MS Regelui Carol II și a Marelui Voevod Mihai, Prim-Ministrul Vaida Voevod¹² etc.

În apropierea comunei, la circa 12 km, lângă șoseaua ce duce spre comuna Steierdorf se găsește o cascadă „Coronini”¹³ de o frumusețe rară. Excursia se poate face cu mașina în 30 minute, cu trăsura în 2 ore și cu picioarele în 3 ore. La 15 km, loc de viligeatură Poneasca cu vile în stil elvețian, excursia se poate face cu mașina în timp de 45 (de) minute, cu trăsura în 3 ore și cu picioarele în 4 ore. De la cascada Coronini, pe poteci, printre stânci pe jos în timp de o oră se poate ajunge la locul numit „Gozna” care prezintă cercetătorilor o priveliște minunată putând vedea întreaga Valea Almăjului având la dispoziție izvoare de munte, umbră și verdeață. Din Poniasca se continue excursiuni pe jos pe poteci minunate sau cu căruțe până la șoseaua Poneschi sau 3 Movili de unde apoi pe jos până la vârful muntelui Semenici în decurs de 3-4 ore atingând locurile Pietra Nedeii, Scăldătoarea Vulturilor etc. la o înălțime de 1458 metri.

12. Căi de comunicație.

Comuna o traversează șoseaua națională Mehadia-Bozovici-Oravița. Comuna este legată de capitala județului Caraș, orașul Oravița, prin curse zilnice de autobuze cu o taxă de 75 (de) lei de persoană. De la Bozovici-Oravița, cu autobuzul, 2 ore, cu trăsura 6 ore și cu picioarele 10 ore. În comună se găsește oficiul poștal, telegrafic și telefonic. Poșta sosește zilnic.

Bozovici la 30 martie 1939

Notar ss. P. Magiaru

Pentru conformitate

Bozovici la 14 iulie 1939

Notar ss. P. Magiaru

(S-a aplicat ștampila Notariatului Cercual Bozovici)

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9633

---

¹ Documentul se referă probabil la Lazăr de Bozovici, intitulat de Nicolae Iorga, Lazăr Almăjanu, a fost vicecomite al „Băniei Lugojuului și Caransebeșului”.

² Banca Almăjana a fost înființată în 1896, având, după 1900, ca acționari, funcționari ai statului maghiar și câțiva localnici români.

³ Banca Almăjului era noua denumire a Băncii Nera-Albina, reînființată înainte de al doilea război mondial. Avea ca președinte pe Iancu Conciatu (deputat liberal) și director pe Ilie Ruva.

⁴ Banca Populară era filială a Băncii Poporane din Caransebeș.

⁵ Fromageria Almăj avându-l ca proprietar pe Frenda Arpad, va fi distrusă de un incendiu în 1944 în timpul luptelor de eliberare cu trupele germane.

⁶ Biserica s-a zidit între 1798-1805, pictată de Mihail Popovici, Dimitrie Turcu și Nicolae Hașca.

⁷ În comună mai exista un gimnaziu desființat în 1931 și Școala de arte și meserii desființată la rândul ei, trei ani mai târziu.

⁸ Biblioteca era donație a asociației culturale Astra din Sibiu și cuprindea 400 de cărți, reviste românești și ziare.

⁹ Monumentul din bronz a fost lucrat după schițele lui Oscar Han și s-a dezvelit în 1929.

¹⁰ Monumentul eroilor, zidit în piatră cu acvila de bronz, a fost ridicat la 1930 de Societatea „Cultul Eroilor”.

¹¹ Fanfara din Bozovici s-a constituit în 1908 și a fost reorganizată de dirijorul Ilie Ruva în 1922.

¹² Este Troița eroilor ridicată în memoria celor 108 eroi de la Bozovici, căzuți în primul război mondial.

¹³ Astăzi se numește cascada Bigăr.

16.

Comuna Lăpușnicul Mare, jud(ețul) Caraș

Chestionar

1. Numele comunei. Scurt istoric asupra comunei.

Comuna Lăpușnicul Mare¹ este așezată în partea de sud a Județului Caraș la o depărtare de 50 Km de reședința județului și la 7,50 km. De la comuna Bozovici unde este și reședința plasei. Numele comunei vine, după unii, de la ungurescul Laposneg ceea ce înseamnă loc mlăștinos și de fapt lunca Nerei ce trece pe la marginea comunei a fost pe vremuri o mlaștină împădurită cu trestie și tufișuri cari prin inundările din 1910 au dispărut prin împotmolire. După alții

numele comunei are origine slavă ca aproape toate numirile din Valea Almăjului².

2. Populația comunei.

Comuna Lăpușnicul Mare are o populație totală după ultimul recensământ de 2.500 (de) suflete, toți de naționalitate română. În comună există un număr de 35 (de) meseriași și 7 funcționari de stat.

3. Situația geografică a comunei.

Comuna Lăpușnicul Mare este situată într-o regiune de deal pe Valea pârâului Lăpușnic care o desparte în două și, la o depărtare de 1 km de râul Nera într-o regiune pitorească.

4. Durata anotimpurilor, vânturi etc.

Durata anotimpurilor este regulată. Toamna se prelungește până în luna decembrie, iarna este foarte ușoară și cu puțină zăpadă. Sunt ierni aproape goale. Vânturile ce bat sunt mai mult locale. Câteodată, vara, bate Vântul Mare sau Coșava. Vara căldura este temperată. Precipitațiunile sunt mai ales primăvara și toamna.

5. În general aerul comunei este umed.

7. Portul național.

Portul național este următorul: la bărbați pălărie și iarna căciulă, cămașă de bumbac și izmene, pieptar (cojoc) și vara laibăr de cioarec, ciorapi de lână iar la bătrâni obiele, opinci de piele iar în ultimul timp de cauciuc. Tot această îmbrăcăminte este prelucrată de țărance. Se găsesc piei din care locuitorii își fac cojoace și pieptare, comuna având 5 cojocari. Dintre ramurile industriei casnice ce se lucrează mai mult este țesutul pânzei de bumbac necesară pentru cămăși, apoi se fac asemenea covoare, ștergere, oprege chițele și târgi, brăuri pentru bărbați lucrate toate de țărancele din comună. Se lucrează apoi ceoarece din care se fac paltoane și laibăre cari însă se văegesc în altă parte nefiind văiegi în comună. Femeile încă de tânăre învață arta țesutului pânzei în războaie și să facă dantele, șabece, chei etc.

8. Agricultură și creșterea vitelor.

Suprafața hotarului comunei se cultivă îndeosebi cu porumb și numai în al 2-lea rând vine grâul, ovăsul și celelalte păioase. Pământul se lucrează în mod rațional. A început a se introduce mașini agricole ca semănătoarea. Producția agricolă se valorifică prin vânzări la târguri și mai ales la cel din comuna Bozovici. În ultimul timp cultura zarzavaturilor a luat un avânt oarecare, ele valorificându-se prin vânzare la târgul din Bozovici și mai ales la piața din Steierdorf-Anina. Cultura pomilor și mai ales a prunului se practică pe o scară întinsă comuna având frumoase moșii de pruni. Țuica din comună ca și aceia din întregul Almăj este destul de

bine căutată pe piață. Via se practică pe o scară mai mică și e dintre aceea neolitoită. Creșterea vitelor alături de agricultură e ocupația de căpetenie a locuitorilor comunei, comuna având destule pășuni pentru aceasta. Ca soiuri de vite avem rasa Simental și Pitzgau. Laptele se valorifică prin lăptăria din comuna Bozovici iar din cel de oaie se face brânzeturi de însuși locuitorii comunei.

9. Exploatari în afară de cele de pădure din pădurea Comunității de Avere ale Societății UDR, altele nu sunt.

10. Instituții financiare-economice nu sunt în comună afară de trei joagăre mecanice.

11. Instituții culturale.

În comună există o singură biserică ortodoxă³ și o școală primară de stat⁴ cu 4 puteri didactice. Asemenea există o casă culturală de toată frumusețea al cărei deviz se ridică la suma de lei 6 milioane. În casa culturală⁵ funcționează o reuniune culturală, corul și fanfara.

Tot la Casa Culturală există o bibliotecă destul de mare, un dispensar medical unde în fiecare Luni medicul de circumscripție dă consultări, baie populară. Băile (în afară de cele calde) se fac în aer liber. Ștranduri organizate nu sunt.

Casa culturală are instalat un dinam pentru lumina electrică furnizând curent în școală, biserică și pe stradă. Are, asemenea un apaduct pentru apă de care are nevoie casa pentru beut și băi, apa captată din izvoare de la o depărtare de circa 500 m. Străzile comunei sunt bine îngrijite. Grădini publice, parcuri nu sunt. În comună afară de 2 cârciumi, hoteluri, restaurante etc. nu sunt. La aceste cârciumi se poate căpăta și mâncare. În casa culturală există o cameră cu 20 (de) paturi pentru dormit necesare diferiților excursioniști și vizitatori. Comuna are o arenă de sport folosită de subcentrul premilitar și străjerii din comună. În comună se poate vedea, în piața din fața bisericii, monumentul eroilor căzuți în războiul mondial, o casă culturală de toată frumusețea, o bibliotecă la această casă culturală, splendoarea portului nostru național la horele țărănești din duminici și sărbători la care cântă fanfara comunei. Asemenea există cor condus de directorul școalei. La 8 km de la comună în susul Văii pârauului Lăpușnic pe dealurile din apropiere există două întinderi mari de pășuni de toată frumusețea. De aici se poate vedea toată „pusta” până la Dunăre. Prin aceste pășuni trece trenul industrial al Soc(ietății) UDR.

Căile de comunicație.

13. Drumurile ce trec prin comună sunt comunale. La o distanță imediată e drumul județean Bozovici-Știnăpări și la 3 km drumul național. Distanța față de reședința județului e de 50 km. Și față de gara cea mai apropiată, Iablanița, este de 45 km. Ca mijloace de locomoție există în comună 2 autobuze cari

deservesc traficul de călători la reședința județului și gara Iablanița. Taxele ce se încasează atât pentru gara Iablanița și cât și pentru Oravița sunt de 80 (de) lei de persoană. Aceste distanțe cu piciorul pe drumul mare se fac în circa 9 ore putându-se mult reduce în cazul când se dă pe poteci, peste dealuri.

Comuna n-are oficiu poștal telegrafic și telefonic, primăria însă, în anul 1936, și-a întins linia telefonică de la comuna Bozovici până aici având instalat telefonul comunal. Poșta se primește zilnic și este deservită de factorii poștali și de oameni anume însărcinați cu aceasta de primărie (quarzi).

Bozovici la 30 martie 1939

Notar.
ss. P. Magiaru

Pentru conformitate

Bozovici la 14 iulie 1939

Notar

ss. P. Magiaru

(S-a aplicat și ștampila notariatului cercual Bozovici)

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9633

---

¹ Lăpușnicu Mare este atestat documentar la 1540.

² Afirmția nu este confirmată documentar. O altă denumire a localității din perioada stăpânirii maghiare a fost Nagyláposnoc.

³ Biserica din lemn a fost atestată documentar la 1753, biserica de zid din 1780.

⁴ Școala din Lăpușnicu Mare este atestată documentar în anul 1789, primul învățător fiind Frâncu Gherman.

⁵ Casa culturală s-a înființat prin acțiunea unui comitet condus de cunoscutul social-democrat, originar din Lăpușnicu Mare, Eftimie Gherman (vezi nota la raportul anual asupra plășii Bozovici pe anul 1938).

17.

Pretura Plasei Bozovici

Obiect: **Raport pe trimestrul
Ianuarie-Martie 1939**

Domnule Prefect,

În conformitate cu art. 106 din Legea Administrativă, avem onoare a Vă înainta prezentul raport pe trimestrul Ianuarie-Martie 1939, despre starea populației, activitatea notariatelor și primăriilor, precum și realizările efectuate în

acest timp în raza plasei noastre.

În decursul acestui trimestru atât cu ocazia inspecțiilor ce am făcut în comune, cât și la conferințele administrative ce au avut loc la pretură, am dat îndrumări pentru aplicarea legilor, regulamentelor și executarea ordinelor.

Am supravegheat cum notarii, primarii și funcționarii comunali își îndeplinesc atribuțiunile.

Am controlat registrele și casieriile comunale și am dat îndrumări pentru întocmirea bugetelor comunale și ale Eforiilor comunale de pășuni.

Am luat măsuri pentru activarea încasărilor și am dat ordine pentru încheierea anului financiar.

Am dispus să se repare și să se văruiască edificiile comunale și să le păstreze în cea mai perfectă curățenie.

Am luat măsuri ca să se repare fântânelor, podurile și drumurile comunale.

Am luat măsuri pentru desfundarea șanțurilor, amenajarea cimitirelor și executarea tuturor lucrărilor de interes gospodăresc în comună.

Am îndemnat primarii ca să păstreze o desăvârșită curățenie în comune și să oblige pe locuitori ca să văruiască locuințele și să curețe curțile.

Am luat măsuri pentru plantarea drumurilor și curățitul izlazurilor.

Starea populației

Populația din plasa noastră este liniștită. Acțiuni subversive și manifestațiuni politice nu s-au întâmplat.

Toți locuitorii își caută de gospodăriile lor și sunt mulțumiți cu regimul actual.

Cu ocazia concentrărilor s-au prezentat cu multă însuflețire la unități, iar acei cari s-au întors au moralul mai ridicat.

Muncile agricole au fost executate la timp fără a fi stânjenite din cauza acestor concentrări.

Semnăturile sunt foarte frumoase, iar pomi promit a da un rod bogat.

Epidemii nu au fost, epizootii nu s-au ivit, afară de câteva cazuri de holeră aviară.

Mișcarea populației

Mișcarea populației în decursul acestor trei luni a fost următoarea:

Nr. crt.	Comuna	Nașteri	Morți	Căsătorii	Divorțuri
1	Bozovici	13	26	8	
2	Lăpușnicu Mare	14	8	12	
3	Rudăria	18	18	8	1
4	Bănia	7	12	8	
5	Gârbovăț	12	11	3	
6	Prilipeț	8	6	3	
7	Pătaș	7	14	2	
8	Borlovenii Vechi	9	9	4	
9	Prigor	5	5	2	
10	Borloveni Noui	4	2		
11	Putna		1	5	
12	Dalboșeț	12	9	10	
13	Moceriș	9	5	8	
14	Șopotul Vechi	7	12	5	
15	Șopotul Nou	21	11	1	
16	Ravensca	2	4	7	
	Total	148	153	85	1

Din cifrele de mai sus se poate constata că mișcarea populației este în continuă descreștere, cu excepția comunelor Lăpușnicul Mare și Șopotul Nou, unde de câțiva ani natalitatea este în creștere.

Activitatea administrativă a Notariatelor

În decursul acestui trimestru s-au alcătuit bugetele comunale și ale Eforiilor de pășuni.

Toate ordinele și actele intrate au fost rezolvate, cu excepția a câtorva ordine bănești, cari din lipsă de numerar sau de alocații în bugete au trebuit amânate pentru exercițiul viitor.

Tot în acest trimestru autoritățile administrative au dat un real concurs la trimiterea locuitorilor concentrați la unitățile lor, punându-le la dispoziție trăsurile până la gările cele mai apropiate.

Deși o parte din personalul administrativ a fost concentrat, totuși s-a făcut față la executarea ordinelor și lucrărilor la termenele fixate

Starea Financiară a Comunelor

În acest trimestru s-a închis exercițiul financiar pe anul 1938/1939. Bugetele au fost executate cu mai multă ușurință ca în anii trecuți. Încasările rezultate la fiecare comună sunt după cum urmează:

Nr. crt.	Comuna	Debit	Încasări	Procentul
1	Bozovici	798.196	661.580	80%
2	Lăpușnicu Mare	437.963	339.512	82%
3	Rudăria	384.810	319.229	83%
4	Bănia	265.140	247.890	94%
5	Gârbovăț	287.304	249.439	87%
6	Prilipeț	315.046	280.946	100%
7	Pătaș	176.861	176.942	100%
8	Borloveni Vechi	129.808	105.853	90%
9	Prigor	209.137	178.281	85%
10	Borloveni Noui	131.311	106.626	81%
11	Putna	53.047	37.225	70%
12	Dalboșeț	309.587	280.531	81%
13	Șopotul Vechiu	218.754	183.686	84%
14	Moceriș	205.294	198.306	97%
15	Șopotul Nou	178.020	149.176	94%
16	Ravensca	68.710	56.695	90%

Situația Financiară a Eforiilor de pășuni

Încasările rezultate până la finele anului financiar sunt următoarele:

1	Bozovici	133.635	115.581	88%
2	Lăpușnicu Mare	165.517	135.060	82%
3	Rudăria	69.853	61.930	89%
4	Bănia	173.427	154.137	90%
5	Gârbovăț	110.648	90.303	82%
6	Prilipeț	73.132	71.505	93%
7	Pătaș	66.017	56.915	86%
8	Borloveni Vechi	100.779	82.690	82%
9	Prigor	142.738	95.965	86%
10	Borloveni Noui	113.654	70.454	67%
11	Putna	45.618	28.879	63%
12	Dalboșeț	104.646	84.315	81%
13	Șopotul Vechiu	170.176	71.006	41%
14	Moceriș	53.862	49.980	93%
15	Șopotul Nou	50.368	48.171	96%
16	Ravensca	15.874	15.954	100%

Lucrări realizate în comune

La comuna Bozovici s-a cărat pietrișul necesar pentru împietruirea drumului Bozovici-Lăpușnicu Mare.

La comuna Lăpușnicu Mare s-a împietruit drumul comunal. S-a amenajat curtea bisericii și s-a reparat drumul ce duce la cimitir. S-a plantat 600 anini și salcâmi pentru întărirea albiei râului Lăpușnic. S-a refăcut podețul de peste pâraul Oraștica.

La comuna Rudăria s-a împietruit drumul ce duce la cimitir. S-a cărat 30 m.c. pietriș pe drumul comunal și s-a curățit o parte din șanțurile de pe drumul comunal.

La comuna Bănia s-a amenajat cimitirul. S-a plantat drumul comunal până la Stejar. S-a construit un podeț de piatră la (i)eșire din comună.

La comuna Gârbovăț s-au plantat cu tei străzile din comună și s-au împietruit străzile din comună și o parte din drumul comunal.

La comuna Prilipeți s-a dat concurs la reconstruirea podului de pe râul Nera, la care s-a lucrat 500 zile prestație.

S-a reparat gardul cimitirului comunal.

La comuna Pătaș s-a cărat 80 m.c. pietriș pe drumul comunal. S-a terminat grajdul comunal.

La comuna Borlovenii Vechi s-au reparat străzile din comună și s-a cărat 110 m.c. pietriș pe drumul comunei spre Prigor.

La comuna Prigor s-a cărat 700 m.c. pietriș pe drumul Prigor-Putna și pe străzile comunale.

La comuna Borlovenii Noi s-a cărat pietriș pe străzile din comună.

La comuna Putna s-a cărat 80 m.c. pietriș pe drumul comunal.

La comuna Dalboșeț s-a reparat drumul care duce la cimitir.

S-au împietruit străzile din comună. S-a plantat străzile din comună, s-a mai plantat cu 150 pomi șoseaua județeană Dalboșeț-Șopotul Nou, pe o distanță de 5 km.

La comuna Șopotul Vechiu s-a reparat drumul comunal, cărându-se 300 m.c. pietriș. S-a plantat 85 bucăți pomi pe șoseaua comunală Șopotul Vechi Dalboșeț.

La comuna Mocerîș s-a amenajat curtea bisericeii. S-a plantat 10 bucăți pomi pe șoseaua comunală Mocerîș-Lăpușnicu Mare.

S-au reparat străzile din comună și s-a împietruit drumul Mocerîș-Dalboșeț.

La comuna Șopotul Nou s-au reparat străzile din comună. S-au plantat 115 buc(ăți) pomi pe șoseaua Șopotul Nou-Cărbunari.

Bozovici, la 6 Mai 1939.

Pretor¹ :

Gh. Stăncescu.

M.B.M., fond C. Grofșorean, nr. 679

---

¹ Pretorul în cadrul circumscripției sale avea aceleași atribuții la nivelul respectiv ca și prefectul, fiind funcționar în administrația locală, reprezentant al puterii centrale. Printre obligații era și raportarea periodică a situației din comună.

18.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale
al României

București 21.VI.1939

D-Sale
D-lui Dr. C.Grofșorean
Directorul Institutului de Cercetări Sociale al
României, Regionala Timișoara
Automobil-Club R.R.
Timișoara

Stimate Domnule Director,

În urma scrisorii Dv. din 2.VI.1939 am socotit neînțelegerea dintre noi definitiv înlăturată¹ și sunt bucuros să vă stau la dispoziție și pe mai departe pentru o colaborare cât mai strânsă și mai rodnică.

Între lucrurile pe care vreau să le lămurim este și problema echipei permanente și a colaborării Dv. cu Serviciul Social². Nu este necesar ca toți cercetătorii să stea la teren trei luni. Ei pot sta și numai câte două-trei săptămâni, cum ați procedat și până acum, pentru că ar fi păcat să renunțați la vechea Dv. echipă. În măsura în care bugetul vă permite să găsiți și colaboratori permanenți, se înțelege că e bine să stea în teren o durată mai lungă. Noi am fixat campania de lucru pentru trei luni sau eventual chiar patru luni, din pricina Serviciului Social care va trimite echipe de absolvenți în acest răstimp. Dv. aveți la dispoziție pe acești absolvenți pentru cercetările științifice. Echipele vor veni numai la 1 August și vor sta trei luni. Cum ele se compun din aprox(imativ), veți avea la dispoziție în chip gratuit un personal

suficient de bine pregătit care vă poate da concursul. E bine însă să aveți și o echipă monografică a Dv., mai ales din vechea gardă a Institutului Banat-Crișana, pentru că au o altă înțelegere a realităților din Banat și e experiență de teren peste care nu se poate trece. În privința echipei Dv. aveți în calitate de director, libertatea s-o organizați cum doriți și să scurtați timpul după dorință; important e să se săvârșească lucrurile.

Cu deosebită considerațiune

Traian Herseni³

B.J.T., V, vol. I, f. 6.

---

¹ Neînțelegerea despre care se vorbește a fost tratată pe larg în studiul semnat Carmen Albert, Valeriu Leu, *Din istoria cercetării sociologice în Banat: Dimitrie Gusti, Anton Golopenția, Cornel Groșorean și Institutul Social Banat-Crișana (1932-1944)*, în „Banatica”, 14/1996, Reșița, p. 347-385.

² Legea Serviciului Social, propusă de D.Gusti, a intrat în vigoare la 13 oct.1938 și stipula obligația fiecărui absolvent cu studii superioare, să presteze cel puțin 3 luni o activitate culturală la sat. Din păcate legea a fost suspendată în 1939.

³ Traian Herseni (1907-1980), sociolog, psiholog și etnolog român, colaborator a lui D.Gusti. În vara anului 1938 se ocupa de coordonarea echipelor de monografiști ai Institutului Social Român, devenit Institutul de Cercetări Sociale al României. Institutul Social Banat-Crișana, în calitate de „Regională”, trebuia să se supună „Centrului”, deși beneficia de o considerabilă autonomie.

19.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale
al României

București 21.VI.1939

Onor. Institut de Cercetări Sociale
Al României, Regionala Timișoara
Automobil Club R.R.
Timișoara

Domnule Director,

Am onoare a vă aduce la cunoștință că am făcut intervențiile necesare pentru ca domnii notari și învățători din plasa Bozovici să vă stea la dispoziție. Chiar fără

această ir.tervenție Dv. aveți dreptul să faceți apel la concursul lor pe baza legii Serviciului Social.

Am intervenit la Direcția Generală a C.F.R. pentru foile de drum, încă de acum două luni, prin Serviciul Social, nu ni s-a dat însă nici până acum. Îndată ce le vom obține, vă vom trimite numărul cerut. La nevoie puteți începe cercetările ceva mai târziu.

Am intervenit la Banca Națională pentru a vi se pune la poziție ancheta cerută.

Cum în plasa Bozovici se vor trimite și echipele Serviciului Social, veți avea la dispoziție agronomul și veterinarul cerut. Echipele Serviciului Social (aprox. 80 persoane) vă vor sta la dispoziție pentru cercetările monografice în măsura permisă de acțiunea culturală, care este scopul lor principal¹.

Spor la lucru și sănătate!

Director,
Traian Herseni

B.J.T., V, vol. I, f. 5

---

¹ Transformarea Institutului Social Banat-Crișana în „filială” a avut și avantaje; mare parte a preliminariilor campaniei fiind rezolvate de la București.

20.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara

Timișoara la 22 Iunie 1939

Onor.

Prefectura Județului Caraș

Oravița

Domnule Prefect,

Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, execută programul Serviciului Social, prin anchetarea plasei model, Bozovici de la 2 Iulie

până la 17 Septembrie 1939, conform ordinului primit de la Serv(iciul) Soc(ial) din București.

Pentru cercetarea situației demografice avem nevoie de statistica populației comunelor din plasa Bozovici pe anul 1938, centralizate la Serviciul Statistic al județului¹.

Cu onoare Vă rugăm deci, să binevoiți a da ordin acestui serviciu, să pună la dispoziție toate statisticile de cari avem nevoie². Totodată rugăm să binevoiți a da ordin plasei Bozovici și tuturor notarilor din plasă în acest sens.

Sănătate!

Director

C.Grofșorean

Secretar General

V. Nedela

B.J.T., V, vol. I, f. 51.

---

¹ Cererea de date statistice de la Prefectul județului era justificată pe deplin. Prefectul avea obligația supravegherii serviciilor publice din județ, iar prin Consiliul de Prefectură se asigura bunul mers al acestora.

² Notarii din plasa Bozovici, cu siguranță au primit ordinul Prefecturii și au răspuns acestuia pentru că, mișcarea populației în intervalul 1928-1938 reprezintă unul din punctele chestionarului administrativ, răspunsurile aflându-se în prezentul volum.

21.

SERVICIUL SOCIAL

Institutul de Cercetări Sociale al României

Regionala Timișoara

Domniei Sale

Domnului Traian Herseni

Directorul Cercetărilor Sociologice și al legăturilor cu

Institutele Regionale

București

Str. Dr. Radovici, 11

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a Vă reaminti promisiunea făcută d-lui profesor Ilie Stiniguță¹, cu ocazia vizitei d-sale la București, de a-i trimite, după serbările restaurației, texte și formulare de anchete monografice, pentru cadrul cosmologic și celelalte cadre și manifestări².

Natural aceasta numai dacă sunt gata și-n cazul acesta Vă rugăm a le trimite pentru ziua de 29 iunie a.c. când echipa statistică se deplasează la Bozovici.

Sănătate!

Director
C. Grofșorean

Secretar General
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f. 109

---

¹ Ilie Stiniguță, atașat ulterior echipei monografice a realizat în urma investigației un amplu studiu referitor la localizare, coordonate geografice, structură geologică, resurse minerale în *Valea Almăjului*, Revista Institutului Social Banat-Crișana VIII (1940) nr. 27, 28-29.

² Sistemul de cercetare monografică conceput de Dimitrie Gusti și adaptat de Institutul bănățean se referea la 4 cadre și 4 manifestări: 2 cadre naturale (cosmologic și biologic), 2 cadre sociale (istoric și psihologic), 2 manifestări constitutive (economice și spirituale), 2 manifestări regulative (etico-juridic și politico-administrativ). Acestea în unitatea lor gravitau în jurul „voinei sociale” ca esență a vieții sociale, parte din gândirea sociologică gustiană.

22.

Institutul Central de Statistică

22.VI.1939

Către
Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale
Al României Regionala Timișoara
AutoClub R.R. etaj II
Timișoara

Drept răspuns la scrisoarea Dvs. Nr. 597 din 19.VI. 1939, avem onoare a vă trimite în mod gratuit următoarele publicațiuni:

- 1) Anuarul Statistic al României, 1937-1938.
- 2) Buletinul Statistic al României, nr. 1-2/1939.
- 3) “ Preșurilor, nr. 1-5/1939.
- 4) Statistica Minieră a României, 1929-1934.
- 5) “ Industriei Extractive, 1935, 1936.
- 6) “ Societăților pe Acțiuni, 1930, 1931, 1933, (1)934, (19)35
- 7) “ “ Anonime, 1936-1937.

8) Nomenclatura profesiunilor.

9) Quantum index pentru Comerțul Exterior al României de N.St. Georgescu-Roegen și vă rugăm să binevoiți a confirma primirea.

Totodată vă face cunoscut că Statistica Agricolă, în anul 1937, fiind epuizată, veți găsi în Anuarul Statistic, un capitol special asupra Statisticii Agricole în România pe pag. 403-Metoda Statistică de N.St. Georgescu-Roegen este deasemenea epuizată¹.

Directorul Institutului
D. Georgescu

Directorul Oficiului de Studii

B.J.T., V, vol. I, f.4.

---

¹ Pentru redactarea Rapoartelor de sinteză și a monografiei propriu-zise erau necesare nu numai informații din localitățile investigate dar și la nivel național, în perspectiva comparației; pentru aceasta Institutul de la București a pus cu promptitudine la dispoziția cercetătorilor bibliografia solicitată.

23.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale
al României

București 24.VI.1939

D-Sale
D-lui Dr. C. Grofșorean
Directorul Institutului de Cercetări
Sociale al României, Regionala
Timișoara

Stimate Domnule Grofșorean,

Am intervenit la Serviciul Social să ne comunice lista satelor în care vor fi plasate echipele studențești, dar ele nu sunt stabilite încă definitiv. Îndată ce vom avea răspuns vi-l comunicăm. Am intervenit și pentru agronomul și veterinarul cerut, deși, fiind vorba de o plasă model¹, acești doi tehnicieni nu vor lipsi nici într-un caz.

Dacă Dv. puteți angaja prin Regionala Dv. 20 de echipieri absolvenți² care să vă ajute în munca Dv. pe speșele lor proprii, după cum propuneți, Centrul nu se opune. Vă rugăm să ne trimiteți urgent lista celor care acceptă acest aranjament

și noi vom interveni la Serviciul Social să vă fie repartizat imediat, urmând să facă numai școala de echipieri³ timp de 15 zile (15 Iulie-1 August), pe cheltuiala Serviciului Social. În afara de aceasta, dacă Dv. doriți să fie trimiși în plasa Bozovici anumiți absolvenți, pe care îi cunoașteți, și îi puteți utiliza în afară de programul Serviciului Social, și la cercetările monografice, trimiteți-ne lista, ca să fie repartizați din vreme. În orice caz, veți pute utiliza pentru cercetările monografice, într-o oarecare măsură, pe toți echipierii Serviciului Social, care vor fi destul de numeroși (aprox. 80 persoane). În chipul acesta cred că veți reuși să realizați pe deplin programul de lucru care vă revine. Noi vă stăm la dispoziție cu multă plăcere pentru a vă ușura munca aceasta.

Vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Spor la lucru și sănătate!

Traian Herseni

B.J.T., V, vol. I, f. 7.

---

¹ „Plasa model” reprezintă o nouă unitate de cercetare în optica Institutului de Cercetări Sociale. Această nouă direcție promovată de Anton Golopenția, a înscris Școala Sociologică de la București într-o nouă etapă evolutivă de cercetare sociologică zonală sau regională. Firesc, Institutul Social Banat-Crișana s-a încadrat imediat noii scheme metodologice, inaugurând cercetarea monografică în „plasa model Bozovici”.

² Echipieri existau încă din 1934 de când Dimitrie Gusti preluase conducerea Fundației Culturale „Regele Carol”. Aceștia erau constituiți în echipe de acțiune culturală, numite și „Echipe Regale”, conform concepției gustiene care înțelegea cultura ca o unitate a sănătății, muncii, minții și sufletului.

³ Echipierii erau absolvenți de facultate care efectuau conform Legii Serviciului Social, muncă obligatorie la sate. Pentru înțelegerea corelațiilor între diferitele acțiuni exercitate de aceștia (agronomie, asistență medicală, educație etc.) și a integrării într-un sistem sociologic, trebuiau să urmeze un curs de instruire, iar șefii de echipă, cursurile „Școlii de comandanți”.

24.

Fundația Culturală Regală
„Principele Carol”

București 27 Iunie 1939

D-Sale Domnului
Director al
Institutului de Cercetări Sociale
Regionala Timiș
Timișoara
Auto Club Regal Român

Domnule Director,

Ca urmare la raportul D-Voastră No. 644 din 21 Iunie a.c. avem onoarea a vă face cunoscut că deoarece nu avem aparate de filmat, studiem procurarea lor în toate unitățile noastre¹.

Agronom și veterinar² pentru Echipa monografică vă vom putea trimite numai la 15 iulie, când începe campania de lucru a Echipelor.

Primiți, vă rugăm, Domnule Director, încredințarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președintele Serviciului Social
Octavian Neamțu³

Secretar General

B.J.T., V, vol. II, f. 5.

---

¹ Monografiile trebuiau însoțite și de material filmat, după modelul I.S.R. În cazul Banatului acestea nu s-au realizat.

² Echipele monografice erau constituite din specialiști în diverse profesii: medici, agronomi, veterinari, învățători folcloriști, juriști, etc.

³ Octavian Neamțu era atunci director al Direcției Serviciului Social al Tineretului, ocupându-se de dificila misiune de a organiza echipele și „școlile de comandanți”.

25.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara

Timișoara la 28 Iunie 1939

Stimate Domn!

Conform hotărârei definitive a adunării generale din 23 Iunie a.c.a. Institutului Social Banat-Crișana institutul nostru s-a transformat în Regionala Institutului de Cercetări Sociale al României de la București, prezidat activ de Majestatea Sa Regele Carol al II-lea și condus de d(omnul) profesor D. Gusti în calitate de vicepreședinte.

Conform statutelor de la Centru a fost numit vicepreședinte al Regionalei inginer C. Teodorescu, directori d. dr. C. Grofșorean și secretar general d. dr. E. Botiș și încă 13 echipieri ca membri inițiatori ai Regionalei.

Întrunindu-se cei numiți în 26 Iunie a.c. în ședință constitutivă v-a deveni membru în comitetul de conducere, care se compune din:

Biroul:

Inginer C. Teodorescu vicepreședinte

Dr. C. Grofșorean director

Dr. Emil Botiș secretar general

Dr. Nerva Drăgan casier

Membri activi:

Excelența Sa dl. Dr. Alexandru Marta Rezident Regal

Excelența Sa dl. Dr. Coriolan Băran Subsecretar de stat.

Dl. Dr. Gheorghe Ciupe secretar general al Ținutului Timiș

Dl. inginer Victor Blașian fost președinte al I.S.B.C.

Dl. Adrian Brudariu deputat decanul baroului avocaților

Dl. Sabin Evuțianu directorul Serviciului Social

Dl. Dr. Dimitrie Nistor fost prefect

Dl. Dr. inginer C. Mikloși directorul I.E.T.

Dl. Dr. Iosif Nemoianu inspector general sanitar fost sec(retar) gen(eral) al I.S.B.C.

Dl. Dr. Victor Mercea fost decan

Dl. Dr. Ion Doboșan fost primar

Dl. Iuliu Coste

Censori:

D(om)nii Dr. Victor Mercea și dr. Ion Doboșan

Comitetul de Redacție

D(om)nii ing. C. Teodorescu, dr. C. Grofșorean, dr. E. Botiș

Directorul responsabil al revistei D. Dr. C. Grofșorean

Numele revistei: Revista Institutului de Cercetări Sociale al României Regionale Timișoara.

Mulțumindu-Vă să binevoiți a primi această demnitate, priinți asigurarea deosebitei considerațiuni

Sănătate!

Președinte
(C. Teodorescu)

Directori
C. Grofșorean

Secretar general
E. Botiș

B.J.T., V, vol. I, f. 137

---

30 Iunie 1939

Către

Institutul Central de Statistică

București

Spl(aiul) Unirii nr. 28.

Avem onoare a Vă confirma primirea publicațiilor Dv. statistice, enumerate în adresa Dv. Nr.12.741 din 22 Iunie crt. Pentru care vă mulțumim călduros.

Totodată V-am fi foarte recunoscători dacă ați binevoi a ne comunica de urgență dacă Institutul Central de Statistică dispune de date statistice speciale asupra plasei Bozovici (județul Caraș) cari nu figurează în publicațiunile Dv. decât totalizate în cifrele pe județ.

Anume ne-ar interesa:

1) Mișcarea populației din plasa Bozovici¹.

2) Statistica economică a plasei.

3) Statistica agrară etc. adică toate datele statistice ce dispuneți asupra plasei Bozovici unde se va desfășura campania Serviciului Social din ținutul Timiș în acest an.

Sănătate

Director

C. Groșorean

Secretar

V. Nedelea

N.B. Întrucât aveți încă în depozit lucrările cerute mai sus Vă rugăm a le trimite adresa noastră direct la Bozovici.

B.J.T., V, vol. I, f.8.

---

¹ Din fondul documentar cercetat de noi, nu rezultă dacă Institutul Central de Statistică a pus la dispoziția echipei monografice, materialele cerute.

27.

Secția medico-socială

Dr. Virgil Popovici	medic	IV Gojdu 4	președinte
Gheorghe Atanasiu	prof.dir.	III. Doja 15	
Dr. Nicolae Borcea	medic	Jimbolia	
Dr. Ioan Teleguțiu	medic dir.	IV. Lab. de Igienă	

Dr. Iosif Todan	medic	I. Lonovici 12
Aleodor Suciu	medic	III. Doja 15
Dr. Maria Popovici	medic	IV. Gojdu 4
Dr. Emil Pocrean	medic	
Dr. Octavian Neagoe	medic	IV. Bdul Carol 8
Dr. Aurel Nagel	medic veterinar	Abator
Dr. Augustin Maior	medic	Ambulatoriul Policl(inicii)
Dr. S. Gușu	medic vet.	Memorandului 75
Dr. Liviu Gabor	medic dir.	III. Spl. Stâng 5
Dr. Nerva Drăgan	medic dir.	III. Mitr. Mețianu
Dr. Gh. Crăciun	medic	III. Spl. T. Vladimirescu 5
Dr. Ion Corcan	medic	Bdul Carol 6
Dr. Isaia Popa	medic	Bonaz 1
Dr. Iosif Nemoianu	medic dir.	Milano 1
Dr. Leonte Munteanu	Prim medic șef	Primărie II.
Ioan Imbroane	preot	
Dr. Nicolae Gașpar	medic	III. Nistru 13
Dr. Engels Adalbert	medic	Spl. Kunz 1
Dr. Aurel Contrea	medic	V. Bdul Cetății 2
Dr. Nicolae Buteanu	insp. gen sanitar	I. Bdul Regele Ferd. 8
Dr. Constantin Popescu	medic	Spitalul militar
Ștefan Vulpe	inspector	Căminul de Ucenici 1
Dr. Selegeanu	medic	Domnița Balașa 10

B.J.T., V, vol. I, f. 27

28.

Campania monografică din plasa Bozovici

Echipa statistică

1) prof. Ilie Stiniguță	Loco. III str. Putna 4
2) Titus Oancea	II. str. Foffre 10.
3) Ion Maxim	Becicherecul-Mic
4) Mircea Olariu	Loco . V. b-dul Cetății 43

Echipa propriu-zisă

1) Dr. C. Groșorean	Loco II str. 3 August 1
2) Dr. Emil Botiș	“
3) Dr. Elena Secoșan	Loco III.b-dul Dr. Babeș 7

4) Dr. Alexandru Grozescu	III. Str. Putna 8
5) Marius Bucătură	Fratelia
6) Dr. Nicolae Ursu	Loco III. Str. Rozalia 3
7) Gheorghe Atanasiu	Loco. III. institutul Surdo-Mușilor
8) Paul Cocârlan	Loco. II. Calea Dorobanților 16.
9) Romeo Feraru prof.	Loco III. B-dul Mihai Viteazul 40.
10) Aurora Baicu	Giroc
11) Traian Stângu	Loco III. Str. Putna 8
12) Gheorghe Ionescu	Loco 1. Politehnică
13) V. Nedela	Loco IV. Str. I.C. Brătianu 15/a.

B.J.T., V, vol. II, f. 35.

29.

Serviciul Social
 Institutul de Cercetări Sociale al României
 Regionala Timișoara
 Echipa monografică din plasa Bozovici (Caraș)

1 Iulie 1939

Către Pretura plasei Bozovici

Domnule Pretor,

În conformitate cu ordinele Prefecturii Județului Caraș no. 9865 și 9893 din 27 Iunie 1939, avem onoare a Vă ruga a ne trimite următoarele acte:

1) Copie de pe Raportul trimestrial întocmit potrivit art. 106 din L.A. no.Dvs. din 8 Mai 1939.

2) Copie de pe Raportul anual pe 1938 no. Dvs. 40 din 25 Ianuarie 1939.

3) Un tabel asupra preturilor și personalului Preturei de la Unire până astăzi.

4) Un rezumat asupra lipsurilor constatate și propunerile Dvs pentru îmbunătățirea administrației plasei¹.

5) Datele după prelucrare vot fi publicate în monografia plasei Bozovici de către Institutul de Cercetări Sociale al României al cărui președinte activ este M(ăria) Sa Regele Carol al II-lea².

Secretar general
 E. Botiș

Director
 Șef de echipă
 C. Grofșorean

¹ Prefectura județului Caraș a trimis aceste situații care se regăsesc în prezentul volum.

² Monografia plasei Bozovici nu s-a mai realizat. Există câteva studii publicate în Revista Institutului Social Banat-Crișana și materialul documentar inclus în volumul de față.

30.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara
Echipa monografică din plasa Bozovici (Caraș)

1 Iulie 1939

Către Pretura plasei Bozovici

Domnule Pretor,

În conformitate cu ordinele Prefecturii județului Caraș no. 9865 și 9893 din 27 Iunie 1939 avem onoarea a vă ruga a da adresă tuturor Primăriilor comunelor din această plasă să trimită până la data de 15 Iulie 1938 următoarele date:

1) Complectarea chestionarului alăturat¹

2) Situația încasărilor și rămășițelor impozitelor directe, adiționale și comunale la iunie 1939.

3) Situația încasărilor din debitele eforturilor comunale din rămășițe din trecut și debitele anului curent întocmite la data de 1 Iunie 1939².

4) Tabelul nașterilor din comună pe întreg anul 1938, născuți vii B, F, născuți morți B, F, morți, populația rămasă³.

5) O copie de pe chestionarul ordonat ca no. Pretura Bozovici 349 din 17 Februarie 1939 și Prefecturii Caraș no. 2436 din 14 Februarie 1939.

6) O copie după recapitulația bugetului 1939/40 al comunelor (p. 52-53)

Datele de mai sus complete vor fi adunate și trimise pe adresa Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, Școala Politehnică Timișoara.

Totodată vă rugăm a pune în vederea notarilor comunelor de plasă că sunt responsabili de exactitatea datelor, care vor fi controlate. Datele după prelucrare vor fi publicare în monografia plasei Bozovici de către Institutul de Cercetări

Director Șef al echipei
Dr. C.Grofșorean

Secretar General
Șef de echipă
Dr. E. Botiș⁴

B.J.T., V, vol. I, f. 15.

---

¹ Este vorba de chestionarul administrativ înaintat primăriilor întregii plase, ale căror răspunsuri sunt publicate în prezentul volum

² Există asemenea evidențe, doar până la începutul anului 1939 inserate în Rapoartele anuale și trimestriale existente în volum.

³ Acest tabel se află în „Raportul anual asupra stării generale a plășii Bozovici pe anul 1939”.

⁴ Emil Botiș (n. 1904), avocat, membru fondator și fost secretar general al Institutului Social Banat-Crișana.

31.

Domnului Traian Herseni
București, VI
Strada Doctor Radovici, 11.

Vă aduc la cunoștință că la 1 iulie echipa noastră monografică a sosit la Bozovici. Stop. În cât e posibil, rog, a interveni la subinspectoratul pregătirii premilitare universitare¹ din București pentru ca studentul Alexandru Ieva de la Facultatea de Drept din București, repartizat la munca de folos obștesc în județul Argeș, să fie lăsat la tabăra din Bozovici urmând să facă serviciul la echipa noastră stop.

(1939)

Doctor Grofșorean

B.J.T., V, vol. I, f. 97

---

¹ Pregătirea premilitară era obligatorie pentru toți tinerii de 18 ani, încadrați în școli sau universități. Pe lângă cele 40-50 de ședințe, în fiecare an se mai adăuga câte o concentrare

anuală de 4-7 zile. Această pregătire era coordonată de Ministerul Apărării Naționale și consta din ședințe de educație fizică, civică, igienă, instrucție militară elementară, dar și din „muncă cu folos obștesc”, cum rezultă din document.

32.

Adrese¹ din plasa Bozovici

Pretor: Nicolae Stăncescu

Notar cercual: Pavel Magiaru

Bănia: Nicolae Novacovici

Dalboșeț: Sigismund Fronhoffer

Prigor: Adrian Popovici

Rudăria:

Bozovici: Mihai Suveți, director, Floarea Matei, Emilia Boldescu, Gheorghe Mihailoviciu, Maria Novacovici, Simiona Lazăr și Eugenia Stoicescu, conducătoarea grădinei de copii mici.

Bănia: Găvan Nivac, director Maria Micicoi și Constantin Turcilă.

Borlovenii-Noi: Gheorghe Berca, director.

Borlovenii-Vechi: Sabin Popovici, director și Iconia Griveiu.

Dalboșeți: Ioan Chivu, director, Eufrosina Chivu și Iosif Grozav.

Gârbovăț: Petru Pistrilă, director Nicolae Cipagea, și Dorina Berindeiu.

Lăpușnic: Aurel Saberca, director, Tatiana Saberca, Ioan Roșca și C.Ursu.

Moceriiș: Constantin Popescu, director și Janetta Segărceanu-Popescu.

Pătaș: Ioan G.Afremie, director și Lucreția Lazarescu.

Prigor: Vasile Coiculescu, director Silvia Coiculescu și Tudor Buracu.

Prilipeți: Constantin Sporea, director și Viorica Sporea.

Putna: Dimitrie Valușescu, director

Rudăria: Alexandru Dinu, director și Elena Dinu, Vasile Nemiș și Valeriu Franț

Șopotul-Nou: Gheorghe Seracoveanu.

Șopotul-Vechi: Iosif Brezoiu director, Aurelia Babeanu și Aurel Opran

Stancilova: Dimitrie Ispășoiu, director

Ravensca:

¹ Persoanele desemnate, în principal cadre didactice, erau informatori, colaboratori, persoane de contact care facilitau cercetătorilor integrarea în colectivitatea satului în vederea investigației.

33.

**Tablou
despre locuința echipierilor la Bozovici**

	<i>Echipierul</i>	<i>Locuiește la</i>	<i>De la</i>	<i>Observații</i>
1.	Dr. C. Grofșorean	Ocolul silvic	1 VII.	
2.	Elena dr. Secoșan	Dna Golopenția	1.VII	Plecat la 11/7
3.	Aurora Baicu	"	"	
4.	Vasile Nedela	Lepși	"	
5.	Ion Maxim	"	"	
6.	Marius Bucătura	Draxler	3.VII.	Plecat la 14/7
7.	Traian Stăngu	Roza Horváth	3.VII	Plecat la 12/7
8.	Prof. Ilie Stănișă	Anton Mălo	30.VI.	Plecat la 14/7
9.	Prof. Dr. N. Ursu	Draxler	3.VII	Plecat la 14/7
10.	Titus Oancea	Moșă	2.VII	29, 30, 1
11.	Mircea Olariu	%	"	
12.	pr. Melentie Sora	dna Golopenția	5.VII	Plecat la 3,4 a dormit la dl. Grofșorean
13.	P. Cocârlan	Roza Horváth	11.VII	
14.	Prof. Feraru	Roza Hrováth		

B.J.T., V, vol. II, f. 30

34.

Memoriu asupra Situației Administrative a Plășii Bozovici

Plasa Bozovici, datorită configurației sale geografice, este un ținut care s-a afirmat totdeauna independent de restul județului.

Delimitarea ei mărgininându-se la bazinul râului Nera, înconjurat din toate părțile cu munți împăduriți și cunoscut sub numele de valea Almăjului a fost încă din vechimea timpurilor o organizație administrativă aparte.

Valea Almăjului și-a păstrat entitatea ei administrativă în tot decursul istoriei.

Această regiune a Almăjului o găsim trecută în documente încă din secolul al XV-lea făcând parte ca organizațiune administrativă independentă printre cele 8 districte valahice¹, din Banatul Severin.

Almăjul cu satele lui îl găsim pe vremea ocupației Turcilor, când oștile turcești coborau prin foc și sabie comunele din această vale².

Almăjul îl găsim pe timpul dominației austriace făcând parte din fosta graniță, având în comunele Bozovici, Dalboșeț și Prigor trei reședințe de campanie.

Almăjul îl găsim după anul 1873, când s-a desființat granița și s-a introdus administrația maghiară³.

Almăjul a rămas până în ziua de azi aceeași unitate administrativă cu reședința în comuna Bozovici.

Plasa Bozovici are 16 comune înșirate de o parte și de cealaltă a râului Nera.

Aceste 16 comune sunt împărțite în șase circumscripții notariale, cu sediul în comunele mai principale.

Cele șase notariate sunt: notariatul Bozovici cu comunele Bozovici și Lăpușnicul Mare; notariatul Rudăria cu comuna Rudăria; notariatul Bănia cu comuna Bănia și Gârbovăț; notariatul Prilipeți cu comunele Prilipeți, Pătaș și Borlovenii Vechi; notariatul Prigor cu comunele Prigor, Borlovenii Noi și Putna și notariatul Dalboșeț cu comunele Dalboșeț, Moceriș, Șopotul Vechiu, Șopotul Nou și Ravensca.

Acest sistem administrativ a fost moștenit dela Unguri și a fost menținut până în ziua de azi în tot Ardealul.

La sediul notariatelor se păstrează archiva și toate actele comitatelor din circumscripția notarială.

Fiecare notariat are birourile sale proprii, personal administrativ și este condus de către un notar cercual.

Notariatele cercuale au un singur avantaj, dând posibilitatea comunelor sărace, ca să se asocieze între ele, pentru a putea suporta sarcinile întreținerii unui notariat.

Însă locuitorii sunt obligați a se deplasa la distanțe foarte mari pentru a putea rezolva doleanțele lor.

Astfel de multe ori locuitorii din comunele pendinte de un notariat pierd zile întregi pentru obținerea unui certificat comunal, pentru a plăti taxele comunale sau a rezolva plângerile ce au de adresat notarului.

Notarii având mai multe comune, rezolvă cu mare greutate lucrările fiecărei comune din notariat.

Fiind reținuți de lucrările de birou nu se pot deplasa des în comune, așa că toată grijea și gospodăria comunei rămâne în sarcina primarului, care în majoritatea

cazurilor este un om lipsit de pregătire și este neputincios a satisface cererile locuitorilor.

Legiuitorul a ținut seamă de această greutate și a căutat prin noua lege administrativă din 13 August 1939 să repare această lacună, menționând în art. 109 din lege că fiecare comună să aibe un notar, însă din economii bugetare nu s-a putut aplica până în prezent dispozițiunile legii.

La noi în plasă avem această situație la Notariatul Prilipeți, Prigor și mai ales la notariatul Dalboșeț, care are de administrat cinci comune, răspândite la distanțe foarte mari.

Ar fi de dorit să se înființeze un notariat la Pătaș, care să aibe în raza sa comunele Pătaș, Borlovenii Vechi și Borlovenii Noi.

Notariatul Prilipeți ar rămâne cu comuna Prilipeți care este o comună mare și care are venituri suficiente, pentru a se întreține singură.

Notariatul Prigor ar rămâne cu comunele Prigor și Putna.

Din notariatul Dalboșeț s-ar mai putea înființa încă două notariate, rămânând Notariatul Dalboșeț cu comunele Dalboșeț și Șopotul Vechiu, Notariatul Șopotul Nou cu comunele Șopotul Nou, Ravensca și Stancilova/cătunul Stancilova urmând a fi declarat comună rurală, căutându-se prin această măsură a se realiza o veche dorință a locuitorilor din Stancilova/.

În comuna Lăpușnicul Mare să se înființeze un notariat nou și să se alipească comuna Mocerîș de la notariatul Dalboșeț.

În felul acesta s-ar face o mai justă repartiție a comunelor pe notariate, putându-se administra mai ușor și s-ar scuti locuitorii să piardă vremea pe la notariatele actuale.

O altă problemă administrativă este clădirea de noi localuri pentru notariate și primării, deoarece majoritatea edificiilor comunale sunt vechi și necorespunzătoare.

Deoarece comunele sunt sărace nu au posibilitatea să clădească edificii noi, decât într-un timp mai îndelungat, luând în bugete în fiecare an câte o sumă după posibilitățile financiare.

Este nevoie ca să se termine locuința notariatului Prilipeți, care este începută încă din era maghiară și șade neterminată până astăzi.

Să se clădească edificii comunale la Prigor, Rudăria și Dalboșeț, necesare atât pentru notariat cât și pentru primării.

Să se clădească localuri pentru primării la Pătaș, Borlovenii Vechi, Borlovenii Noi, Lăpușnicu Mare, Mocerîș și Șopotul Vechiu.

Un alt desiderat de ordin administrativ este construirea rețelei telefoanelor comunale.

Această lucrare a fost începută în anul curent, prin constituirea celor 16 comune din plasă în asociație pentru construirea telefoanelor comunale.

Planurile și devizele s-au întocmit, ridicându-se la suma de aproape 1000000 lei, însă din lipsă de numerar nu se poate înfăptui decât într-o perioadă de câțiva ani.

Plasa Bozovici fiind o plasă izolată și lipsită de legături de cale ferată, acest lucru se resimte foarte mult atât din punct de vedere administrativ cât și economic.

Pentru rezolvarea acestei probleme, care interesează și apărarea noastră națională suntem de părere să se studieze din nou construirea unei linii ferate, care să lege Bozoviciul cu linia principală Timișoara-Turnu Severin .

Din punct de vedere al mersului aparatului administrativ din plasă în urma măsurilor luate de actualul regim, se poate constata o schimbare în bine⁴ .

Prin numirea primarilor dintre cei mai buni gospodari ai comunelor, prin lărgirea autorității pretorului, prin intronarea cinstei și legalității, prin scoaterea administrației de sub tutela oamenilor politici și mai ales prin îndepărtarea moravurilor politice de la gospodăria comunelor, starea administrativă a plășii Bozovici, s-a schimbat și promise a da roadele dorite de toți buni români.

Bozovici, la 1 Iulie 1939.

Pretor

G.H. Stăncescu

M.B.M. Fond C. Grofșoreanu, nr. 9638

¹ Cele 8 districte românești erau: Almăj, Ilidia, Caransebeș, Lugoj, Mehadia, Comitat, Carașova și Bârzava.

² Stăpânirea turcească s-a sfârșit în anul 1718.

³ Administrația maghiară a existat din 1873 (după instaurarea dualismului austro-ungar) până la 1 decembrie 1918 când Banatul a revenit României.

⁴ Regimul politic care ar fi asigurat o „schimbare în bine” era cel autoritar instaurat de Carol al II-lea, care desființând partidele politice, a permis doar existența „Frontului Renașterii Naționale”.

35.

Comuna Ravensca

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Comuna Ravensca a fost înființată la anul 1828 de către coloniști cehi, colonizați în această regiune de către fosta monarhie austro-ungară cu scopul

(de) a infiltra în masa românismului de aici elemente străine cu scopul de deznaționalizare a elementului autohton¹. De la data înființării acestei comune și până la anul 1873 că întreaga regiune de graniță bănățeană a fost guvernată de către curtea militară de la Viena cu ajutorul armatei. De la 1873 ea a fost administrată conform legiurilor românești.

2. Numele notarilor. Vezi notarii amintiți în chestionarul comunei Dalboșeț la notariatul căreia îi aparține și această comună.

Numele primarilor: Balat Voita, Mojici Procop, Vocaci Petru, Fiala Vențel, Mojici Martin, Pincova Ignat, Spițel Petru, Subert Ion.

Numele funcționarilor comunali: vezi subnotarii și impegații comunali amintiți în chestionarul comunei Dalboșeț căci comuna a aparținut întotdeauna la notariatul Dalboșeț.

Antistia comunală de dinainte de războiu și până la anul 1925, data unificării legii administrative, nu se poate preciza din cauză că în arhivă nu se păstrează registre în această materie.

Consilieri comunali: 1925-1932: Procop Mojici, Pincova Vențel, Ion Subert, Prajac Franț, Cotoca Carol, Vocaci Carol, Balat Franț.

Consilieri comunali: 1933-1934: Pincova Vențel, Holacec Adalbert, Vocaci Carol, Balat Vențel, Prajac Franț, Prohasca Ion, Subert Ion, Spițel Petru, Pincova Vențel.

Comisie interimară: Petri Spițel, Ion Subert, Adalbert Holicec, Balat Vențel, Prohasca Ion.

1934-1938. Consiliul comunal: Petru Spițel, Fișer Iosuf, Pincova Toma, Balat Franț, Subert Ion, Iosif Balat, Iosif Fișer.

Comisie interimară 1938: Petru Spițel, Ion Subert, Iosif Balat, Iosif Fiala, Ion Mojici, Mudra Vențel și Franț Pincova.

3. Întinderea comunei: Arab(il)-384 ha, 13 ari, fânețe naturală-71 ha, 8 ari, pășuni-75 ha, 16 ari, vii-0,09 ha, livezi-1 ha, 0,3 ari, păduri-1940 ha, 27 ari, clădiri, curți, neutilizabil-27 ha, 0,8 ari. Suprafața totală a comunei-2498 ha, 84 ari.

4. Patrimoniul comunei: nr. cf.122, casa (cu) nr. 75 de 30 stp. Edificiul primăriei-lei 50000, nr.cf.29; casa nr.31 de 1600 stp.edificiul școalei primare, lei 80000; nr. cf.122, casa (cu) 159 edificiu bisericeii romano-catolice, lei 100000; nr. cf. 122, 1 jugher gr. 10000 lei; nr.cf. 122-1 jugher, 200 stp.; nr.cf. 29-9 jughere arător lei 90000; nr.cf. 29-7 jughere fânețe lei 70000. Avera mobilă conform inventarului se cifrează la suma de 50000 și constă din mobilier și pompă de incendiu.

5. Primăria comunei Ravensca este construită în anul 1933 și posedă 2 camere și un coridor. Birourile primăriei funcționează la Notariatul Cercual Dalboșeț.

1928	bărbați 5	femei 6	Total 11
1929	3	3	6
1930	6	4	10
1931	4	3	7
1932	5	2	7
1933	4	4	8
1934	7	4	11
1935	8	6	14
1936	3	5	8
1937	4	6	10
1938	5	8	13

populația (este) staționară

6. Diversele servicii comunale funcționează în mod corespunzător fiind conduse de notarul cercual Dalboșeț. În fiecare lună se deplasează un impiegat de la notariatul cercual Dalboșeț unde lucrează pe teren.

7. Procedurile se îndeplinesc conform normelor de procedură penală, actele se înmanuează la timp.

8. Comuna nu posedă în localitate oficiu poștal. Poșta se ridică de trei ori pe săptămână de la notariatul Dalboșeț prin curieri și se împarte în comună din partea guarzilor comunali.

9. Comuna nu posedă moașă diplomatică.

10. Medicul de circumscripție din Dalboșeț se deplasează odată pe lună în comună pentru a face inspecție medicală.

11. În comună nu există post de jandarmi, comuna aparținând postului de jandarmi Șopotul Nou. Pentru îndeplinirea serviciului de pază comuna are 2 guarzi comunali² și 2 paznici de câmp.

12. În comună există o formație de pompieri militarizați. Grupul de comandă al acestei formațiuni a făcut până în prezent un curs de specializare. Comuna posedă o pompă de mână cu accesoriile necesare. În caz de incendiu formația de pompieri a intervenit întotdeauna cu succes.

13. Hornăritul este organizat pe plasă. Pentru fiecare coș se plătește o taxă anuală de 20 lei înscrisă în rolul taxelor comunale. Coșurile se curăță de 2 ori pe an.

14. Măsurile pentru combaterea inundațiilor nu s-au luat datorită faptului că, comuna este situată pe munți.

15. În caz de accidente nu se pot da primele ajutoare deoarece comuna este situată de medicul circumscripției Dalboșeț la o depărtare de 16 km.

16. Comuna nu posedă teren amenajat pentru educație fizică. Premilitari rurali din această comună aparțin secției PP Șopotul Nou sub comanda învățătorului director Gh. Seracovan. Formația premilitară are un efectiv de 6 premilitari. Pavilion străjeresc până în prezent nu s-a ridicat³.

17. În comună nu există cămin cultural.

18. Deciziile primarului nu au fost anulate de către jurisdicția administrativă.

19. Prefectul face inspecție administrației comunale odată pe an iar pretorul odată în fiecare trimestru⁴.

20. Siguranța publică se face de către jandarmi și guarzi comunale. Închisoare comună nu este.

21. Ba(i)e comună nu este.

22. Casele sunt numerotate.

23. Autorizațiile de construcție se eliberează de primărie. Alinierea se respectă.

24. Din domeniul public al comunei, în speță izlazul comună s-au făcut câteva încălcări din dreptul de proprietate al comunei din partea unor locuitori.

25. Comuna posedă pădure comună care însă nu se poate exploata decât după 50 de ani fiind în formație. Izlazul comună se administrează din partea comunei sub controlul Camerei de agricultură.

26. Pe izlazul comună (pasc) foarte puține turme de vite, izlazul fiind în majoritate împădurit. Comuna posedă animale de reproducție Siementhal și Mangalița.

27. Comuna nu posedă instalații agricole.

28. Împotriva câinilor și pisicilor vagaboande nu s-a luat nici o măsură.

29. La institutul antirabic, în ultimii ani nu s-au trimis nici o persoană mușcată de animale turbate. Până în prezent n-a murit nici o persoană de turbare.

30. Contravenție la legea monopolului nu sunt. Alte contravenții sunt de domeniul penal.

31. Comuna a înființat taxele prevăzute de art. 167 din L.A. pentru funcționarea serviciilor comunale. Regulamentele de taxe comunale nu au fost respinse de autoritatea tutelară.

32. Urmărirea veniturilor publice se face conform legii de urmărire. Apeluri împotriva impunerilor nu s-au făcut. Lucrurile sechestrate cu ocazia urmăririlor nu ajung a se vinde la licitație publică din motivul că locuitorii își plătesc impozitele regulat.

33. În lista electorală pentru alegerile generale au fost înscrși: categoria I - 61 alegători, categoria II și III nici un alegător⁵. Au votat toți alegătorii înscrși. În lista electorală pentru alegerile comunale au fost înscrși (la) categoria I, 100 alegători iar la categoria II și III nici un alegător.

34. Lucrări importante în cursul ultimilor au fost: construirea primăriei, repararea drumurilor comunale și plantarea terenurilor degradate.
35. În comună nu au fost cazuri de exproprieri de utilitate publică.
36. Comuna are cimitir comunal bine întreținut. Nu posedă cimitir și monument al eroilor.
37. Locuitorii au făcut o prestație în natură pentru refacerea șoselelor. Comuna este legată printr-o șosea comunală de comuna Dalboșeț pe o porțiune de 5 km, iar de comuna Sichevița pe o porțiune de 10 km.
38. Drumurile din interiorul comunei se curăță în fiecare Duminică.
39. Drumurile sunt sădite cu pomi, trecând prin pădure. Circulația pe drumuri se face conform legii circulației. Circulația cu automobile nu se poate face în această comună fiind așezată la o altitudine de 800 m, de la nivelul mării. Accidente de circulație nu au fost.
40. Locuitorii au contribuit la repararea bisericii cu 50 de lei de cap de familie.
41. Comuna nu are gropi cu var pentru îngroparea hoiturilor de animale.
42. Comuna nu are rampă de gunoi.
43. Comuna nu are apă suficientă fiind numai două fântâni în comună.
44. Serviciul petiționării funcționează în mod normal. Cererile adresate autorității comunale sunt rezolvate în cel mult 48 de ore.
45. Pentru îmbunătățirea administrației comunale ar fi necesar să se reducă subvențiile plătite de comună diferitelor instrucțiuni cari se ridică la 40% din bugetul ordinar al comunei.
46. Doleanțele locuitorilor sunt: construirea unui cămin cultural, primirea unui izlaz din partea statului, repararea temeinică a drumurilor comunale și plantarea terenurilor degradate.
47. Solidaritatea locuitorilor este slabă.
48. Dalboșeț, 1 iulie 1939

Notar

Petre Ciortuz

(stampila Notariatului Cercual Dalboșeț, Județul Caraș)

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 9640

---

¹ Scopurile vizate de colonizatori urmăreau în principal asigurarea prosperității provinciei și implicit a imperiului.

² Guarzii comunali reprezentau poliția comunală.

³ Băieții între 7-18 ani și fetele între 7-21 de ani erau obligatoriu încadrați în Straja Țării. Această formațiune, pe lângă activități educative exercitate în folosul tinerilor, mai constituia și un instrument de manipulare în favoarea regimului de autoritate monarhică a lui Carol al II-lea, regim instaurat în 1938.

⁴ Prefectul avea obligația unei inspecții, o dată pe an, și dreptul de a aplica măsuri disciplinare asupra funcționarilor județeni, primari și ajutari de primari din județ.

⁵ Potrivit Constituției adoptate la 27 feb. 1938, și a unei noi legi electorale, alegătorii se împărțeau în trei categorii în funcție de profesie: agricultori și munca manuală; comerț și industrie și ocupații intelectuale.

36.

Familii fruntașe

1. Marian Budu (Toldău), nr. 508.
2. Ioan Pungilă (Ciochină), nr. 325.
3. Ioan Chetrinescu (Pucia) nr. 45.
4. Ioan Mateiu (Novac), nr. 911.
5. Ioan Beloiescu (Vacă), nr. 81.
6. Gheorghe Disela (Ploaie) nr. 452.
7. Nicolae Adamescu (Lalea) nr. 468.
8. Vasile Piescu (Răducanu) nr. 699.
9. Simeon Iosif Smeu nr. 814.
10. Traian Smeu nr. 844.

Familii mijlocii.

1. Pavel Mateiu (Victoran) nr. 95. (Golibreg)
2. Gheorghe Mateiu, nr. 97. (Golibreg)
3. Pavel Jurchescu (Cheșchet) nr. 104. (Golibreg)
4. Gheorghe Piescu (Nanu), nr. 779. (Luncaviși)
5. Marin Chetrinescu (al lui Nae), nr. 376
6. Vasile Ignea, nr. 375.
7. Ioan Bucurescu (Șpanț), nr. 973. (Dubovancea)
8. Pavel Mateiu primar (al lui Radu) nr. 436.
9. Ion Jurchescu (Ieneșel) nr. 151.
10. Moise Ignea, nr. 376.

Familii sărace.

1. Pavel Tuculia (Jianu) nr. 132. (Golibreg)
2. Ioan Juana (Gonaie), nr. 166.
3. Ion Jurchescu (Igodici) nr. 40.
4. Pavel Miloi (Râpă) nr. 54.

5. Petru Iovescu (Sucitu) nr. 360.
  6. Noe Iovescu (Dâcă) nr. 262.
  7. Grigore Beloiescu (Chichirez) nr. 78.
  8. Nicolae Beloiescu (Cioancă) nr. 80.
  9. Ion Beloiescu (Cioancă), nr. 80 (Golibreg)
  10. Pavel Izverneanu (Bufan) nr. 489.
- Bozovici, 3/VII. 1939.

Timput trece și ne îngroapă și toate în noi și în jurul nostru se schimbă. Nicăiri n-am constatat aceasta mai elocvent ca în Bozovici trecând pe lângă casa unde au stat cândva părinții mei¹ și unde eu am petrecut atâtea zile fericite ale adolescenței mele... Casa veche a dispărut, azi se ridică în locul ei o casă nouă, frumoasă, spațioasă. Fostul proprietar e mort de mult, părinții mei la fel, numai cei trei duzi (fragi) sădiți pe acele timpuri – acum 40 de ani – stau neclintiți pe loc. Deci omul și construcția sa a dispărut, arborele a rămas...

Privesc sătenii. Bărbații bine, sdraveni, ca atuncea. Femeile însă îmi par mai degenerate². În schimb țigăncile au rămas tot la fel, cum au fost : bine făcute, frumoase, sănătoase. Și cum dâsele și azi sunt foarte prolifiche, nu știu, dacă nu metodelor anticoncepționale și a multelor avorturi uzuale la români, nu se datorește acest fenomen de degenerescență.

Incontestabil țăranul din Bozovici prezintă un tip mai înaintat de urbanizare, simțindu-se aproape burghez, cu alururi orășenești. D.e. țărani care joacă șah ori jocul de hazard : «ferbli» (?) cum am văzut în seara de 2/VI în restaurantul frecventat de intelectuali. La fel la nunta din aceaș(i) zi când tot convoiul se strecura pe străzi ținându-se perechile, ca domnii, subsuară, de braț. Dealtminteri obicei domnesc ce m-a captivat încă acum 40 de ani când prima oară petreceam în acest orășel. Și ce este mai original această urbanizare s-a petrecut fără vreo influență a unei industrializări deoarece în comună nu se află întreprinderi industriale ci este un proces firesc al civilizației țăărănești în bine și în rău așa cum se întâmplă d.e. la Comloșul Bănățean, țăranul urbanizat, cu pretenții de standard ridicat, cu case frumoase, mobilar domnesc, un fel de țăran-aristocrat. Verosimil, influența binefăcătoare a administrației austriece care s-a revărsat asupra graniței militarizate.

Un alt fenomen îmbucurător se manifestă în formarea unei mici burghezii românești deoarece aproape tot comerțul și meseriile sunt în mâna românilor. Comerciant străin ori evreu nu se mai află în comună ci chiar din pătura țăărănească s-au ridicat comercianți și meseriași. Apoi te izbește acea mândrie de om conștient chiar până la exces de încredere oarbă în sine și în puterile sale. Am aflat în biroul unor avocați, secretari în haine țăărănești de o rară inteligență și încredere în puterile

lor în raport cu vârsta de 18-20 (de) ani. La fel ne-a impresionat atitudinea elevilor de la școalele secundare și a studenților cari în prima zi a sosirii noastre și-au oferit serviciile.

Administrația însă nu pare să fie la înălțime, nici intelectualii măcar așa se desprinde din faptul că parcul, cândva foarte frumos, acum e părăginit, îngrădirea bustului al marelui bănățean Eftimie Murgu, nu este împodobită cu flori, drumul mare și piața, cam murdară. Apoi este un regres deprimant mutarea școlii de meserii de aci din localitate și ridicarea gimnaziului într-o regiune destinată industriei lemnului. În privința aceasta ne dă indicații precise muzeul de la școala primară unde te surprinde lucrările elevilor executate în lemn dar tot acolo ne-a izbit lipsa totală a motivelor românești la țesături și dantele. Și în adevăr, în convoiul nunții de ieri, 2/VI unde se perindau în fața noastră circa una sută (de) perechi tinere, n-am văzut nici un costum național.

Și același(i) fenomen de lux – așa relatează d-l avocat dr. Drăghici – se petrece și la Prilipeț și în parte la Dalboșeț. Urmarea e – zice interlocutorul nostru – ca bozovicenii slăbesc economicște pe când celelalte comune, și îndeosebi Bănia, Rudăria, Gârbovățul și Lăpușnicul unde lumea e mai cruțătoare, se întărește materialicește.

5. Iulie

Mândria bănățeanului este potențată la almăjeni însă ceva mai conștientă ca în șes. Faptul acesta îl influențează de multe ori în dauna sa deoarece refuză un serviciu oarecare socotit ca nedemn. Astfel nu se angajează bucurosi nici ca servitor, nici ca servanță. Urmarea este că cehii din cele două sate³ și țiganii invadează gospodăriile. În felul acesta minoritarii aceștia câștigă și mai bune cunoștințe și mai multe parale. Cum ei sunt ceva mai cruțători, femeile lor nefiind atât de robite de luxul nebun este de temut că vor copleși pe români. Ceea ce se poate constata și din faptul că țiganii nomazi, aci numiți lăieți s-au așezat într-un cartier separat stabilindu-se la marginea satului. Iară ceilalți, cari încă în trecut erau deja stabiliți în case proprii, trec prin un proces lent de asimilare înstărindu-se și economicște.

Acest proces de asimilare însă nu prea este privit cu simpatie de către săteni. Căsătorii mixte între români și țigani abia sunt. Natural, românul nu reacționează față de acest fenomen cu violență dar îl combate cu ironia sa pișcătoare. Astfel, îmi zicea subnotarul maxim Surulescu, chioșcarul de lângă primărie este țigan. Om bogat, cu avere. Are o față școlată, o frumuseță de tip mediteranian. Totuși tineretul intelectual din comună evită societatea ei deoarece țărani îl iau în batjocură pe acela care-i face curte.

Evident deci că avem a face cu un instinct rasiial care emană din subconștient.

Astfel din partea țărănimii nu ne amenință, în privința aceasta, nici un pericol. Degenerescența bănățeanului, cum am susținut-o și altădată, este rezultatul unei civilizațiuni precipitate, rău înțeleasă și catastrofal aplicată de către femeia bănățeană. Ea este cauza acestei nenorociri deoarece datorita educațiunei sale hipertradiționaliste din trecut, nu a fost pregătită pentru această civilizație individualistă⁴.

Degenerescența provocată prin factorul biologic ne amenință neamul din partea intelectualilor, gata la orice tranzacție asimilatorică. Și aici ne pândește pericolul deoarece în felul acesta ne pregătim singuri o nouă protipendadă fanariotă care se strecoară în straturile suprapuse azi pentru a ne domina mâine. Astfel Scotus Viator⁵ are toată dreptatea când afirmă că în România nu s-a terminat nici azi cu epoca fanarioților, ea continuă și azi încă. Și este de temut ca să nu o pățim ca poporul maghiar care nu mai este stăpânul țării sale fiind dominat și exploatat de către toți aventurierii și de toate haimanalele Europei Centrale. Natural, sub frazeologia cea mai deșănțată unui naționalism și șovinism falș. Va fi ea oare în favoarea neamului din punct de vedere generic?

Ziceam mai sus că, consider această afinitate sufletească ca un semn trist pentru că denota nivelul cultural al poporului nostru apropiat de cel al țiganilor. Adică distanța între poporul român și între țigani este mai redusă ca între români și nemți, unguri, evrei deși chiar aici am aflat un exemplar foarte reușit al unei căsătorii mixte între un român și o fată cehă germanizată. Băiatul român sadea, student foarte inteligent, cu însușiri frumoase.

Seara când țărani s-au reîntors de la luncă unde lucrau greu la cositul și strânsul fânului, se strâng pe la vreun vecin, la drum, pentru a se odihni și a schimba o vorbă. Și eu m-am dus la așa un „givan”, lângă părăul Bozovici. Oamenii erau cam puțin băuți, în voie bună. Mai o glumă, mai un răs apoi schimb vorba și trec la ceva serios. Arunc câte o idee apoi îi ascult. Încet-încet li se deschide inima și ca un torent izbucnesc neindestulirea.

Sunt adânc mâhniți că li se interzice pescuitul. Trăiesc lângă apă și nu pot prinde pești. Nu atâta ca hrană le lipsesc peștii. Căci sunt micuț(i), însă mai mult îi interesează îndeletnicirea. Măcar aceasta îmi este impresia. Se văd lipsiți de o îndeletnicire nevinovată. Apoi se plâng împotriva jandarmilor afirmând că pentru cea mai mică iregularitate sunt amendați și bătuți. Un moș foarte necăjit zice că a făcut denunț disciplinar către un jandarm care a bătut pe fiul său și încă până azi, timp de un an, nu s-au luat măsuri. Este așa de revoltat încât afirmă în gura mare că așa ceva nu s-a întâmplat în fosta Ungarie, la ce altul adaugă: „*Când am fost în Ungaria ne apucau fiorii dacă ne întâlneam cu ei (jandarmii). Credeam că în România Mare soarta noastră va fi mai bună dar ne-am înșelat*”. (Era de față și Nedelea⁶).

Reîntorcându-ne seara târziu vedeam cârciumile asediate de țărani. Istoviți de lucru căutau remediu în alcool adică într-un moment când beutura era mai periculoasă.

De la grupul acesta am trecut la fostul primar naț(ional)-țăr(ănist), Ilie Mateiu. Deja după-masă m-am interesat de la o femeie care venise pe drum unde locuiește Mateiu. Mi-a dat deslușirile necesare vorbind de numitul cu mare respect deoarece este, zicea, un om cu minte și foarte cinstit.

În adevăr am aflat un bărbat de vreo 45 (de) ani cu o înfățișare simpatică și un spirit vioi și iscusit.

Ascultându-mă cu atenție asupra scopului venirii mele, mi-a făcut direct o mică expunere despre situația școlii, a sistemului, a programei analitice constatând că școala, așa cum este întocmită, nu-și atinge scopul deoarece copiii rămân și azi încă analfabeți deși statul cheltuiește sume enorme cu învățământul primar. Astfel și copiii săi – deși destul de ageri la minte – au fost instruiți de el deoarece nu cunoșteau nici cele mai elementare noțiuni.

Obiecționează lipsa învățământului religios deși în viață omul nu se poate lipsi de credință ori copii de azi abia cunosc Biblia (Biblia se afla pe masă).

Cât privește partidele politice, recunoaște că au făcut mult rău⁷ dar au făcut și bine. Îndeosebi în administrație se observă (de)osebirea. Sub regimul partidelor primarul și organele administrative erau mai prevenitori, mai serviabili față de oameni deoarece conducerea partidelor avea tot interesul ca să satisfacă doleanțele alegătorilor (Uită însă că numai a clientelei proprii). Azi primarul este independent de voința poporului. Face ce vrea ! „*Este primarul domnilor și nu al poporului!*”⁸ La fel, declară că de când avem regim nou nu s-a observat până de prezent nici o schimbare spre bine: „*Toate merg așa ca până acuma*”⁹.

10 iulie

M(i)-am regăsit prietenul din adolescență: Ion Ciosa Plângescu. Azi e de 55 de ani, pe atunci un flăcău vesel, cântăreț bun și tovarăș la petreceri. Stă cu babă la marginea satului în casa lui proprie. Este un om umblat în lume și bun cunoscător al regiunii deoarece cutreiera valea în tovărășia inginerilor unguri, nemți și cehi cari explorau munții și pădurile după aur, cărbuni și alte minereuri. Aur îndeosebi în Putna și Rudăria se află în mari cantități.

Își mai aduce aminte, împreună cu mine, că o societate din Hamburg (și ce frumoase amintiri mă leagă de o fată !) a avut un bagger în Nera pentru a spăla aurul din nisip. Pe semne nu se rentă afacerea căci după câțiva ani s-a dizolvat societatea. A mai fost și o altă tovărășie a lui Szabo-Fink-Ringaisen care a câștigat la timp câteva perimetre pentru exploatarea cărbunelui. Această societate a și vândut

concesiunile însă exploatarea nu s-a început din cauza războiului.

La întrebarea mea: cum se comportă tineretul față de bătrâni, față de părinți, răspunde că și azi încă, cu mici excepții, bătrânii sunt respectați¹⁰.

De la el am plecat la familia lui Adamescu pe Golibreg unde trăiesc în cea mai bună armonie 4 generații. În general am constatat că familiile care trăiesc în comunitate familială sunt mai armonice, mai ordonate însă majoritatea familiilor nu mai respectă tradiția comunității familiale¹¹ introducându-se sistemul proprietății individuale. Deci chiar și în regiunea unde sistemul comuniunilor familiale era și prin legiuirea austriacă reglementată, abia se mai menține însă prescripțiile și obiceiurile de pe acele timpuri (cum le-am descris în monografia de la Belinț ed(iția), 1934)¹² nici nu mai se cunosc.

11 iulie

Procesul de urbanizare este aici foarte pronunțat adică trecerea țăranului din statul său ancestral în cel burghez-modern, chiar și fără influența industriei. Deși pe semne Constituția urmărește scopul ca să precipite acest proces prin cooperarea muncitorilor manuali (industriali) cu agricultorii (art. 61, p. 1).

Acest scop îl urmărește, pe semne, și deputatul socialist Gherman în Lăpușnic unde a ridicat o pompoasă Casă Națională pentru muncitori industriali și agricoli. Întrebarea este dacă cooperarea politică a proletarilor cu agricultorii, va fi ea oare salutară pentru evoluția nației? Fi-va massa mare deci cantitativul în stare ca să contrabalanseze calitativul? Adică fi-va în stare țăranimea ca să se ridice la treaptă burgheză cu ajutorul proletariatului facilitând acest proces și în rândurile proletariatului român? Ori că proletariatul internațional își va imprima ideologia și țăranimei noastre? Cu alte cuvinte: ne vom (îm)burghezia ori ne vom proletariza¹³? Evoluția românismului va rămâne oare pe linia tradiției naționale ori se va îndrepta spre internaționalism?

Astfel colaborarea politică impusă prin Constituție are un caracter foarte interesant însă nu exclude surprize neprevăzute.

În definitiv chiar și în Valea aceasta am ajuns la aceeaș(i) problemă urmărită deja de anul trecut la Ohaba: influența industriei asupra păturei țărănești.

Seara la Wittak (?) ne-a cântat Ion Ciosa al meu apoi l-am interogată cu toții. Om inteligent și isteț, ne-a făcut destăinuirii cu privire la viața satului. Astfel am aflat că în sat se cunosc vreo trei cazuri de incest survenit între socru și noră. Chiar și în familia fruntașă și bogată a lui B...râvnind socrul încă țăran la noră. Și cum în această familie sunt două fete mari, una chiar și cu 4 clase secundare, la întrebarea: de ce nu se mărită fetele, zicea: „*cam cu greu că satul știe ce s-a întâmplat și fapta bunicului se răsfrânge asupra familiei întregi. La noi lumea caută vișă bună*”.

12 iulie

Intelectualii satelor nu se însuflețesc deloc pentru munca noastră. Tineretul, 2-3 zile, ne-a ajutat cu elan apoi încet-încet s-a retras. Dăscălimea deși obligată la asistență conform legii¹⁴, ne-a dat mână de ajutor vreo 2 zile. Acum am fost nevoit ca să fac apel oficial la directorul școlii. De restul „domnilor și doamnelor” nici nu mai vorbesc, atât de pronunțată este stratificarea socială. Urmarea e că nu mai există nici o viață socială, nu este nici o chestiune. S-au format grupulețe mici, coterii cari n-au contact între ele. La întrebarea mea pretorul zicea că dușmăniile politice din trecut au dus la fărâmițarea societății. Totuși cred că, cu o puțină abilitate s-ar putea strânge mănunchi toată societatea făcând apel la tineret. Îndeosebi fii de țărani școlaiți ar trebui atrași facilitând în felul acesta conștient, burghezia lor adică facilitând procesul de urbanizare.

Ceea ce pare curios din punct de vedere juridic este abandonarea tradiției cu referire la comunitatea familială sub influența sistemului individualist al proprietății deși dreptul de proprietate colectivă a fost prin legi austriace pe deplin reglementat astfel circulara din 8 iunie 1871 care aduce unele modificări Constituției din 1850 publicată și în românește la Buda, decretează: Administrația internă a comunelor rurale sau sătești s-a reglementat în 1871 prin un „Regulament comunal pentru comunele rurale seau satesci din Confiniu Militariu”. Acest regulament împărțea comunele în:

- a) „comune locali”
- b) „comune de regimentu”.

Cele dintâu erau subordonate autorității „cercuali” (districtuali) comandantului de regiment și comandamentului general (militar). Iar comuna de regiment stătea direct sub comanda generală.

Comuna locală era reprezentată de un consiliu comunal compus din ½ parte din membrii aleși iar restul se recruta din cei ce plăteau mai multă dare deci aici, în Banat (exista) un sistem electiv și censitar. Consiliul comunal avea în comunele până la 1000 (de) locuitori împreună cu primarul 12 membrii, în cele cu maximum 3000 (de) locuitori, 18 membrii iar în comunele cu peste acest număr, 24 membrii. Drept electiv avea orice bărbat major care plătea impozit comunal. Listele electorale se întocmeau la autoritatea cercuală administrativă fiind aduse la cunoștință publică. Contra listelor electorale se putea înainta excepțiune la „autoritatea cercuală administrativă”. În instanța ultimă hotăra regimentul. Votul era public. Reprezentanții comunali apoi alegeau din sânul lor, cu majoritate absolută pe primarul și substitutul său. Alegerea trebuie întărită de către Com(amentul) regimentului. Până atunci însă alegătorii pot ataca alegerea în decurs de 8 zile. Toate mandatele durează 3 ani.

Cât privește atribuțiunile Cons(iliului) com(unal), ele sunt precizate în 19 puncte dintre cari p(unctul) 1 declară: „Veghiarea mediunilor (hotarelor) comunali” apoi întocmirea inventariului asupra averii comunale, „cari afaceri se împlinesc prin un comitetu constatatoriu din primariulu și doi reprezentanți ai comunei locali”, înarendările, distribuire a lucrărilor publice, contractări, întocmirea bugetului, exercitarea dreptului de patronat și donațiune „conform legilor și fundațiunilor în vigoare” iar p(unctul) 16 decretă: „dare de opiniuni și propunere la provocarea autorității, în fine, supravegherea treburilor comunale, „fipsarea speselor anuali” și stabilirea statului asupra personalului comunal, împlerea posturilor de funcționari și servitori și al pensiunilor fiindcă „Consiliul Comunal este îndreptățitu a dispune între marginile preliminarului anualu fipsat și aprobat prin autoritate despre averea comunală”. Ședințele se țin lunar, convocarea le face primarul. Toamna se convoacă totdeauna o ședință extraordinară pentru „fipsarea preliminarului anuale” iar primăvara pentru revizuirea socotelilor anuali. Preliminarul se va publica luându-se eventualele observațiuni în seamă. Bugetul trebuie aprobat de către comandantul regimentului. Ședințele consiliului sunt publice. Ele sunt prezidate de către primar. Votarea se face prin grai cu majoritate absolută. „La înstrăinarea averii comunale se recere învoirea alor doue tertialități din totalitatea reprezentanților comunali”. Cei nemotivat absenți pot fi amendați cu „o muleta (globa)” de 10 fl. Rezultatul ședințelor se introduce într-un „protocol” „dacă deciziunile aduse de consiliu comunale esu din sfera de drept prescrișă seau contrarie legilor custatatorie ori sunt spre dauna comunei, presiedintele este îndreptățitu a sista esecutarea conclusiunilor aduse și e obligatu a raporta despre aceasta autorității cercuali de administrațiune publică”. Iar dacă o persoană particulară se simte vătămată, are drept de „plânsoare” în decurs de două săptămâni.

Articolul 26 parcă este formulat în zilele noastre când decretează: „Comuna locale garantează în sensul codicelui civile universale pentru toată dauna casianată statului seau altora prin persoanele alese seau aplicate de ea”.

Art(icolul) 27: „Din motive ponderoase comuna generale (militaria) poate disolva consiliul comunal și până la instituirea unei operațiuni reprezentative noue a împlini afacerile oficiali curente prin un comisariu guverniale”.

Lângă primariu comunal funcționează un notar comunal însă primul e responsabil pentru buna funcționare a cauzelor comunale iar pentru afacerile comunale răspunde împreună cu notarul. Consiliul comunal poate suspenda pe notar.

Legea apoi enumeră în 1-11 puncte atribuțiunile primariului dintre cari cea mai elocventă era depusă în p(unctul) 9 cu următorul conținut:

P(unctul) 9: „Licenție la ținerea de reprezentațiuni teatrale periodice, producțiuni maiestroase, la espusețiuni de obiecte de artă, de menazerii etc. mai

departe pentru ținerea petrecerilor de jocu, a balurilor mascate și a altor baluri publice”.iar p(unctul) 1 reglementa viața internă familiară când decreta:

„Luarea și midliocirea causeroru de impartiela și de comuniune, mai departe de proprietari” și p(unctul) 11 „Complanarea tuturoru causeroru de carta și acelea de împarțiela familiarie inainte de ce acele a-i ajunge înaintea autorității de administrațiune publică respective înaintea judecătoriei de pace”.

Dreptul de control asupra administrației locale le exercita în numele statului un comisar guvernial.

Ceea ce ne uimește azi e dispoziția legii privitoare la asociația satelor, ordonând că: „Toate comunele locale (satele) ale unui regiment constituie comuna de regiment (de batalion tetelian) urmând ca câte 6 comune să formeze o unitate administrativă cu un consiliu propriu în care fiecare comună își avea reprezentanții. Acest consiliu era prezidat de către comandantul regimentului care avea numai vot consultativ. La fel, erau prezenți toți referenții regimentului și medicul militar.

Din numeroasele atribuțiuni ale consiliului cele mai numeroase au fost reglementate la p(unctul) a) referindu-se la „economia de câmp, economia de vite, pomaritu, prașirea murului și a vermilor de mătase, cultura de vinie, plantarea șărurilor de arbori și a grădinilor, înfrumșetări locali, înmulțire animalelor de sementia, procurarea modelelor de instrumente de aratu etc. etc.” și câte alte probleme cari nici azi nu sunt mai bine administrate ca pe acele timpuri. Abia urmărind din punct în punct intențiunile legii ne dăm seama de nivelul înalt al administrației austriece de pe acele timpuri, spirit ordonat ce a lăsat urme adânci pretutindeni, în toate satele din pitoreasca Vale a Almăjului.

Această lege s-a grefat pe legea din 1807 modificând unele dispozițiuni esențiale. Ori chiar acea lege fundamentală „Grundgesetz” (ed(iția) din 1831, la Tipografia K. Gerold), conține cele ami interesante principii de organizare a vieții grănicerești. Chiar din motivul acesta ne vom ocupa mai pe larg cu economia acestei legi numită: „Grundgesetz für die Carlstader, Warasdiner, Banal-Slavonische und Banatische Militär-Grenze”. Prefața legii se începe cu o introducere imperială:

„Wir Franz der Erste von Gottes Gnaden Kaiser von Österreich König zu Ierusalem, zu Hungarn etc.” dând strălucit un document istoric despre atitudinea eroică a românilor grăniceri, când declară: „*Solicitudinea, curajul, dârzenia și fidelitatea grănicerilor cu care s-a(u) prezentat întotdeauna la arme ne-a îndemnat de la prima zi a domniei Noastre ca să ne interesăm de îmbunătățirea situației lor. Din aceste motive ne-am hotărât de-a învrednici bravii și curajoșii grăniceri de o mai constantă constituție*” care apoi a reglementat toate drepturile și îndatoririle grănicerilor. Este interesant de remarcat că proiectul acestei constituțiuni a fost supus

anterior grănicerilor cerându-li-se opinia. Conținutul acestei legi , în linii generale este următorul:

1. Toate imobilele sunt considerate ca inarendări militare (Militär-Lehen) deoarece dreptul de proprietate se asigură exclusiv împăratului pe când uzufructul rămâne nealterat și perpetuu al grănicerilor.

13. Iulie

Am vizitat comunele Dalboșeț, Mocerîș, Șopotul Nou, Stancilova pentru a ne informa asupra satului unde ne vom deplasa după Bănia. Ne-am oprit la Mocerîș.

În fuga drumului am constatat că dintre comunele amintite, Dalboșeț – sediul notariatului- este cea mai avansată. Comună curată, cu străzi largi, case frumoase, curate, cu câte două camere la stradă.

Mocerîșul mai mic dar curat și bine ordonat.

Comuna cea mai neglijată și oropsită este Șopotul Nou datorită îndepărtării sale de la centru și nenorocirei cauzate prin inundarea teribilă din 1910, catastrofă a cărei urmări n-au fost eliminate nici după 29 de ani, nici de către administrația maghiară nici de cea română. Așa, bunăoară podul șoselei principală dărâmat pe atuncia, nu este reparat nici până în ziua de azi încât șoseaua admirabilă care șerpuieste pe nește culmi pitorești și serpentine șvițeriene de la Bozovici peste Cărbunar(i), sus , la cumpăna apelor, la sud spre Moldova Nouă, Baziaș, la nord spre Sasca-Oravița este brusc întreruptă și circulația se face prin apa râului Buceagă care toamna și cu ocazia ploilor mai abundente este impracticabilă datorită acestei inundări care a distrus partea cea mai mare a economiei, locuitorii s-au refugiat la sălașele lor la o altitudine de 6-700 m(etri) formând acolo o nouă colonie, un nou sat foarte răsfirat cu numele de Stancilova.

Ei bine, aceștia oameni viguroși, sănătoși și extraordinar de prolifici sunt total părăsiți într-o regiune de o frumusețe emoționantă. Sunt peste 120 de familii deci mai multe ca în satul-macă, fără nici o organizație administrativă fără biserică, cu o școală și un singur dascăl. Din punct de vedere administrativ aparține notariatului din Dalboșeț la o distanță de peste 10 km. În Vale pe când colonia este așezată la o altitudine de circa 6-700 mtr. Lesne de înțeles cu ce greutate se poate administra un sat atât de răsfirat de la Dalboșeț mai ales că șoseaua n-are pod la Șopotul Nou. Apoi biserica este tot jos, în vale. Locuitorii ar vrea să-și ridice o biserică cu parohie proprie. Interese meschine, egoistice împiedecă inițiativa aceasta laudabilă a locuitorilor. Deși este vorba de formarea unui sat nou, curat românesc, cu o populație sănătoasă și politică. Un sat-santină, aici, la granița dunăreană. Ori administrația timp de 20 (de) ani nu și-a luat nici măcar atâta osteneală ca să-i fie dat coloniei noi un nume românesc tolerând că așezământul acesta nou, românesc, să-și însușească

numirea veche a luncii pe care s-a format. Mâine-poimâne sârbii vor reclama localitatea ca fiind sârbească însă romanizată. Apoi acești oameni cari trăesc din creșterea vitelor, n-au izlaz comunal, n-au pășune, pentru vitele și oile lor deoarece pe fostele pășuni particulare cari formau proprietatea lor și-au ridicat casele noi, și-au făcut grădini prefăcând restul proprietății lor în pământ arabil. Acum stau acolo cu vitele în grajd. La o altitudine de 700 mtr., în mijlocul pădurei UDR-ului¹⁵, departe de orice alt centru să stai cu vitele în grajd. Fenomenală indolență a conducătorilor ! deși aranjamentul ar fi atât de simplu: statul să exproprieze 2-300 jugh. (de) pădure și fânețe contra cost de vreun milion (de) lei de la Societ(atea) UDR transformând terenul astfel câștigat în izlaz comunal.

Episcopia de la Caransebeș să treacă peste considerente localnice și să înființeze o parohie proprie iar administrativ colonia ar fi să fie racordată comunei Cărbunari formând împreună cu comuna Știnăpări un notariat comunal deoarece toate trei așezăminte se află pe cununa munților la o altitudine de 6-800 m(e)tr(ii). Și la o distanță una de alta, la vreo 5-6 K(ilo)metr(ii).

Bănia, 24 / VII

Impresiile sunt favorabile. Sat curat, ordonat, cu o populație fizicește bine dezvoltată, ținută mândră și demnă. Prevenitori și prietenoși însă cu multă rezervă, almăjenii fiind în general mai neîncrezători. Economicește sunt, pe lângă cei din Rudăria, mai bine înzestrați. Dispun chiar și de bani gata încât conversiunea¹⁶ abia avuse repercusiune asupra lor. Afirmative numai 30-40 de familii au beneficiat de conversiune. Împrumuturile s-au luat, în majoritate, de la banca „Almăjana” proprietate, aproape în întregime, a familiei Bartal din Bozovici¹⁷.

În general această familie evreo-română, prin căsătorii mixte, a cucerit toată viața economică din valea Almăjului dominând și cu biroul avocațial deoarece cei doi Bartali – tata și fiul – acordau avansuri, împrumuturi etc. fiind bogați. S-au îmbogățit pe spinarea românilor deși nu nutresc sentimente prea calde pentru elementul românesc (deși din mamă româncă, cel tânăr a fost candidat parlamentar maghiar. O soră (este) măritată după un maior român din Gendarmerie) totuși joacă un rol în viața socială din Bozovici fapt despre ce m-am convins personal la serbarea de adio aranjată de noi la plecarea noastră.

Ceea ce mi-a atras atenția era(u) relațiile amiabile între cei patru avocați din Bozovici.

Din atitudinea celor din Bozovici, care verosimil este similară și în altă parte, am constatat din nou indiferența românului în privința naționalism(ului) când este vorba de interesele sale momentane mai iminente. Nici măcar după valul destul de agitat al naționalismului politic din anii din urmă nu s-a deșteptat

în noi, nici chiar aici, în Almăj, acea conștiință de colectivitate românească. Nici azi românului nu-i intră în cap că are datoria sfântă ca să sprijinească numai pe ai săi. Atunci când jur-împrejurul nostru toate minoritățile din România au reglementat această autarhie națională în cadrele lor proprii, numai românul a rămas, în privința aceasta, internațional chiar și aici, în Almăj, în fortăreața naționalismului...

La sosirea noastră în comună m-a isbit pasivitatea d-lui notar Novacovici pe care-l știam inimos. Privea cu oarecare indolență sbuciumul nostru pentru a ne încartirui. Nu-mi puteam imagina care e motivul. Ulterior, stând de vorbă cu sătenii mai bătrâni, cu preoții și cu notarul mi-am dat seama de situația cât se poate de nostimă a regimului actual care în loc să întroneze un spirit în adevărat mai autoritar, a provocat nesiguranță și mai accentuată în rândurile funcționarilor administrativi. În trecut se știa: dispune notarul ori, după reforma administrativă, primarul. Azi administrația locală n-are stăpân fiind limitate atribuțiunile notarului, primarului și ale jandarmeriei. Și cum nici unul nu are putere discrețională, fiecare așteaptă să activeze celălalt pentru a nu suporta răspunderile. Deci regimul este și mai democrat în privința răspunderilor. Deși un regim autoritar se sprijină în primul rând pe răspunderi individuale doar chiar acest tembelism – lipsa de răspundere – este argumentul principal al autoritarismului împotriva sistemului democrat-colectiv. Azi, în urma nesiguranței stabilității, toți funcționarii fug de sub răspunderea individuală¹⁸.

Abia în orbita acestor constatări înțeleg și atitudinea d-lui primprețor de la Bozovici. În loc ca să regenerăm în domeniul administrativ constat o molatecă inactivitate. Nu este cine să poruncească ! Mai bine zis: nimeni nu îndrăznește ca să poruncească evitând ca să-și asume răspunderea deși lumea așteaptă cu dor pe omul care știe și vrea să dispună. Văd din practica proprie: dacă mă las în grija autorităților, nimic nu se urnește din loc. În momentul când iau eu însumi comanda deci răspund, toate merg strună, se lucrează cu însuflețire, organele administrative imediat acționează coordonat. Va să zică predispoziția sufletească există, spațiul psihic este creat (dar) lipsește omul și executiva.

Moș Pavel Stroca de 91 de ani a fost primul notar al comunei, mai târziu prim-codrean (tata protop(opului) militar din Timișoara), a făcut examenul de notar în limba germană în fața consiliului regimentului de grăniceri din Caransebeș. Și-a păstrat până azi judecata limpede și o memorie impecabilă. A firmă că n-a beut în viața sa bere și țuică, numai ici-colea, vin, care însă a mâncat carne multă și mănă și azi. De altminteri absolvise și „Regiment-schule”. Este tipul grănicerului de altădată care judecă lumea prin prisma regimului autoritar-militar. Astfel, își exprimă satisfacția față de regimul actual în comparație cu regimul partidelor pe care-l califică a fi fost anarhic. Susține însă că nici regimul actual nu este destul de sever deoarece

– zice moșul – „românul până tră(i)ește e hoț. Când moare se face muroni ca să sperie pe cei vii”.

În 1872 a fost ales notar și a funcționat ca atare până la 1879 când administrația era trecută ungarilor. Cum dânsul nu a vroit ca să învețe ungurește, a demisionat și a intrat în serviciul Comunității de Avere unde a servit până în 1922.

După dânsul a venit ca notar, în era maghiară deja, Terentie Pucea, funcționar român. Când moșu era notar au fost doi preoți, Vichentie Pircea și Ion Bogoievici, familie de obârșie veche din Bănia. Învățător era Dănilă Verendean și Bârsan.

În școală umblau 160 (de) copii. Azi sunt 4-5 învățători cu leafă mare și copii tot nu învață nimica.

În adevăr ! Am pus câteva întrebări elevilor pe cari îi întâlneam atât la Bănia cât și la Bozovici constatând cu uimire lipsa cunoștințelor elementare.

Moșul e dealtminteri pornit și împotriva preoților. În trecut erau mai modest salariați și totuși își făceau serviciul cu abnegație. Azi un preot are 5-6 mii lei leafă bună de stat, 32 jug. sesie parohială și stolă urcată, totuși bisericile sunt goale deoarece poporul nu poate suporta aceste sarcini grele când o înmormântare costă 4-500 lei, un „Tatăl Nostru”, 20 lei, astfel (că) pentru un om cu stare mijlocie un caz de moarte înseamnă ruină materială.

Și băiatul meu e popă zicea bătrânul “*dar totdeauna i-am zis să nu facă din cruce un obiect de afaceri*”.

La fel, este revoltat pentru taxele succesoriale ce se plătesc statului și notarului public deoarece taxarea se face pe baza unor clasificări de pământuri „*ce nu mai corespond azi. Sunt parcele ce figurează în cadastru ca grădini pomicali, în realitate, de mult au rămas, nește stânci improductive*”. În adevăr, în privința aceasta pretutindeni se ridică aceeași(i) obiecțiune în Valea Almăjului. Astfel se impune necesitatea unei noi clasificări cadastrale.

Punându-i întrebarea firească : care sistem administrativ a fost mai bun, deoarece servise sub cele trei regimuri, interlocutorul răspunde: „*Cea austriacă a cruțat mai mult pe locuitorii satelor. Și administrația maghiară era destul de bună deoarece păstra stabilitatea. Azi însă în fiecare zi avem altă lege. Cât privește oamenii din sat, în trecut erau foarte sălbateci. Tot cu cuțitul umblau la brâu și terorizau toată lumea. Săvârșeau și multe hoții încât hoții s-au îmbogățit. Îndeosebi se practicau incendiile ca acte de răzbunare*”.

Bătrânul a păstrat în arhiva sa și o carte veche, scrisă în limba germană, anume legea din 1807 promulgată sub împăratul Franz I, lege care apoi a fost modificată în 1875 cum am văzut ulterior în colecția legilor aflată la Bozovici.

Înfăptuindu-se aceste nu prea grele desiderate România va avea la granița

dunăreană cea mai fericită populație.

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 8115.

¹ Părinții săi erau Ioan Grofșorean și Iulia, născută Dogariu. La Bozovici, tatăl fusese notar.

² Observația este superficială. Grofșorean, adept al tradiționalismului considera femeia din Banat o „degenerată” fiindcă manifesta tendințe de emancipare: abandonarea portului popular, controlul nașterilor etc.

³ Cele două sate cu populație exclusiv cehă sau mixtă erau: Ravensca în plasa Bozovici și Șunița în plasa Oravița. Alte localități mai erau: Ogradena Nouă, Berzasca, Liubcova, Bigăr, Sf. Elena, Zlatița.

⁴ Concepția autorului privind rolul femeii ca agent al schimbării unei tradiții de care el însuși se simțea legat, era puternic marcată de ideologia vremii, așa cum am arătat și la nota 2.

⁵ Scotus Viator, pseudonim al istoricului englez R. W. Seton Watson (1879-1951).

⁶ Vasile Nedelea era secretarul Institutului Social Banat-Crișana.

⁷ Răul făcut de partidele politice era generat de instabilitate politică, dese schimbări guvernamentale, cu repercusiuni asupra vieții social-economice.

⁸ În baza unei noi legi administrative din 13 august 1938, primarul nu mai era ales democratic prin votul cetățenilor, ci numit pe o perioadă de 6 ani.

⁹ Evident percepțiile sunt diferite. Referitor la aceeași problemă pretorul Gh. Stăncescu care semnează „Memoriul asupra Situației Administrative a Plășii Bozovici”, apreciază situația ca fiind „o schimbare în bine”, probabil pentru că și el întocmai ca primarul este numit, nu ales, deci avantajat de noul regim.

¹⁰ Raportul părinți-copii, tineri-bătrâni, a respectului între generații, apare cu regularitate în investigațiile realizate. Interesul decurge din înțelegerea rolului pe care acest aspect îl are în conservarea unității familiale și implicit menținerea în limitele unui tradițional ce amenința să dispară.

¹¹ Adept înverșunat al tipului de familie lărgită (comuniune familială), C. Grofșorean consacră câteva studii pe această temă, publicate în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”: *În țara dacilor*, VIII(1940), nr. 27-32, 35-36; *În cuib de vulturi daco-vlah XI*(1943), mai-iunie și *Originea comunității familiale la români în colaborare cu jus valahicum*, X(1942), mai-aug. În studiile de mai sus utilizează multe din însemnările cuprinse în acest document.

¹² Campania monografică întreprinsă de Institutul Social Banat-Crișana în 1934 a fost prima de acest gen, finalizându-se cu volumul *Anchetă monografică în Comuna Belint, Timișoara*, 1938. Pentru alte detalii privind campaniile monografice vezi: Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002.

¹³ Această problemă studiată cu un an înainte la Ohaba-Bistra, s-a concretizat în studii publicate în revista institutului semnate de Cornel Grofșorean și Emil Botiș.

¹⁴ Conform Legii Serviciului Social.

¹⁵ Uzinele și Domeniile Reșița (U.D.R.) era o societate română anonimă pe acțiuni înființată în 1920 având la bază patrimoniul mobil și imobil al STEG-ului.

¹⁶ Legea Conversiunii datoriilor, preciza că datoriile proprietarilor sub 10 ha care se ridicau până la suma de 37 miliarde lei, se reduceau la jumătate.

¹⁷ Președintele băncii „Almăjana” era avocatul L. Barthal, iar acționarii erau în general reprezentanți ai minorităților naționale din Almăj.

¹⁸ Fenomenul constatat este de altfel specific tuturor regimurilor dictatoriale, când statul concentrând puterea politică, degrevează factorii locali de autoritate dar și de răspundere.

37.

Bozovici, 4 Iulie 1939.

Onor.

Chestura de poliție a Municipiului
Timișoara

Avem onoarea a Vă ruga să binevoiți a lua la cunoștință (că) d-nii:

1. Dr. C. Grofșorean domiciliat în Timișoara II. Str. 8 August, 1.
2. Preot Melentie Șora Casa parohială.
3. Elena Dr. Secoșan III. B-dul Dr. V. Babeș, 7.
4. Profesor dr. N. Ursu III, str. Rozalia, 3.
5. Vasile Nedelea IV. Str. I.C.Brătianu, 15/a.
6. Profesor Ilie Stiniguță III, str. Putna, 4.
7. Titus Oancea II. Str. Mareșal Joffre, 10.
8. Mircea Olariu V. B-dul Cetății, 43.

Se găsesc în comuna Bozovici, județul Caraș unde activează în echipa monografică a Institutului nostru, de la 1 Iulie a.c. și până la noi dispoziții.

Vă aducem aceasta la cunoștință spre a avea adresa lor în caz de nevoie.

Sănătate !

Director
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. II, f. 48.

38.

Bozovici, 6 iulie 1939.

Mult-stimate D-Le Director,

Deplasându-ne la Bozovici, conform planului Serviciului Social, am constat cu surprindere că iluminatul electric care a fost deja o dată instalat aici nu mai

există de când Școala de Meserii¹ a fost mutată la Oravița pentru că un domn director voia să-și petreacă zilele în oraș. Așa se administrează la noi!

Interesându-mă de problema electrificării, am aflat că la Borloveniul-Vechi ar fi o cascadă, apă care să producă curentul electric pentru valea Almăjului, 18 comune plus comunele din județul Severin, până la Iablanțița.

Instalațiunile ar costa-măcar așa susțin localnicii-17 milioane lei.

D-l f(ost) ministru Banu², substitutul d-lui Gusti la Serviciul Social, vizitând valea acum câteva săptămâni în vederea deplasării echipelor Serviciului Social, promisese sprijinul Fundațiilor Regale. A pretins însă o calculație de rentabilitate.

Conform datelor Serviciului Școalei de meserii, luminatul a fost rentabil deoarece din venitul net s-a susținut școala deși luminatul s-a restrâns la comuna Bozovici.

Luând în considerare cheltuielile mari rețeaua din Valea întregă, circa 40 km. La est de Bozovici și 45 km. La vestul Văii, cred că rentabilitatea ar depinde de instalarea mai multor curse de trolleybus. Anume, pe linia Oravița-Iablanțița este o circulație foarte mare deoarece pe aici se strecoară tot transitul înconjurând cotitura considerabilă Oravița-Lugoj-Orșova ori Reșița-Caransebeș-Orșova.

În considerarea problemei foarte interesante, am onoare a Vă invita ca să ne onorați cu prezența D-Voastră pentru a lua la cunoștință de părerea D-Voastră.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Director, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni.

Director
C. Groșorean

Secretar
V. Nedelea

Domniei Sale
Domnului inginer Dr. C. Mikloși³, Timișoara

B.J.T., V, vol. II, f. 61.

---

¹ La Școala de Arte și Meserii, Uzina Electrică a funcționat din 1928 până în 1934, când respectiva școală s-a mutat la Oravița.

² G. Banu, profesor de medicină socială la facultatea din București, membru al Institutului Social Român, se îngrijea și de publicarea „Revistei de igienă socială”.

³ Cornel Mikloși (1887-1963), de profesie inginer, era directorul I.E.T. (Întreprinderile Electromecanice Timișoara), profesor la Politehnica din Timișoara. Din 1955 este membru titular al Academiei Române.

39.

Bozovici

6 Iulie 1939

Onor.
Judecătoria de Ocol

Bozovici

Echipa monografică a Institutului de Cercetări Sociale al României Regionala Timișoara, având nevoie de o copie după „Squellete” Bozovici 1803 ce se găsește la Cartea Funduară, Vă rugăm să binevoiți a aproba ca, un desenator expert venit din partea noastră, să poată scoate copia respectivă în birourile Judecătoriei de ocol.

Totodată Vă mai rugăm să aprobați ca d. Alexandru Ieva, student în drept¹ din Bozovici, să poată scoate copii după primul volum de carte funduară 1884 și din volumul II.1867.

Sănătate

Director
C. Grofșorean

Secretară
V. Nedela

B.J.T., V, vol. 1, f. 21

---

¹ Pentru cercetarea diferitelor aspecte ale vieții satului, Institutul Social Banat-Crișana a apelat la profesioniști sau cadre în curs de devenire.

40.

Bozovici

6 Iulie 1939

Onor.

Serviciul Censurei

Timișoara

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a dispune ca organele D-Voastră cari fac cenzura poștei să nu rețină cele 6 cărți trimise de firma Kiss A. din Budapesta pe adresa Dlui Dr. C Grofșoreanu din Timișoara II str. 3 August 1, ci să le dea drumul la

destinație, fiind comandate pe seama Institutului nostru.

Sănătate

Director
C.Groșorean

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f. 28.

41.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale
al României

București 7.VII.1939

Onor. Institut de Cercetări Sociale al României,
Regionala Timișoara

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că s-au trimis lei 100 000 din bugetul Dv. pentru ca să puteți face față cheltuielilor de cercetare. V-am trimis și 30 foi de drum, urmând să vă trimitem mai multe îndată ce ni le aprobă C.F.R. Trimitem azi 80 de legitimații în plicuri de câte 20 exemplare.

Spor la lucru și sănătate!

Director

Traian Herseni

B.J.T., V, vol. I, f.23

42.

Serviciul Social
8.VII.1939

Onor.Institutul de Cercetări Sociale
al României, Regionala Timișoara

Domnule Director¹,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că Marele Stat Major al Armatei, Secția II, a aprobat prin adresa nr. 23053/27.VI.1939, cercetările sociologice ale Institutului

de Cercetări Sociale al României și ale Regionalelor sale în toate ținuturile administrative ale țării și deci puteți întrebuința unelte științifice, aparate fotografice, hărți turistice, în afară de hărțile militare la scara 1/20.000 și mai mari.

În scopul ca lucrările să se poată executa cât mai complet, fără ca să întâmpinați greutăți din partea organelor militare, a jandarmeriei sau poliției, Statul Major obligă pe fiecare conducător de echipă să se prezinte la Comandamentul Corpului de Armată pe raza căruia va lucra. Acel Comandament va încunoștința pe conducătorul echipei asupra restricțiilor de ordin militar ce se aplică în zona respectivă, dându-i și un bilet colectiv de circulație în zonă. Biletul colectiv de circulație va fi eliberat pe numele echipei respective, în dreptul ficcării fiind trecut numărul carnetului de identitate eliberat de Institut. V-am trimis carnete de legitimație și vă rugăm să le dați număr.

Spor la lucru și sănătate!

Directorul Cercetărilor
Sociologice
Traian Herseni

B.J.T., V, vol. 1, f.3

---

¹Scrisoarea era adresată lui Cornel Groșorean

43.

Bozovici

9 Iulie 1939

Onor.

Oficiul Poștal
Bozovici

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a ne pune la dispoziție următoarc statistică:

1. Numărul ziarelor care vin în sat prin intermediul poștei.

2. Statistica pe ultimul trimestru a scrisorilor, telegramelor, a mandatelor, coletelor ce vin în sat, deasemeni a convorbirilor telefonice.

Totodată Vă mai rugăm ca în măsura posibilului să ne informați și cine primește mai multe scrisori.

Aceste date ne sunt absolut necesare la întocmirea monografiei acestei comune¹.

Sănătate!

Director
(C.Grofşorean)

B.J.T., V, vol.1, f.31

---

¹ Potrivit metodologiei lui D.Gusti, o campanie monografică trebuia să cuprindă obligatoriu şi o „echipă spirituală” care să urmărească nivelul cultural al satului.

44.

10.VII.1939

Onor. Institut de Cercetări Sociale al României,
Regionala Timişoara Bozovici, Jud.Caraş
La pretură¹

Domnule Director,

Am onoarea a vă aduce la cunoştinţă că am făcut intervenţia cerută de Dv. la Inspectoratul General al Muncii de Folos Obştesc pentru repartizarea studentului Alexandru Ieva la lucrările Dv².

Vă aduc totodată la cunoştinţă că, începând de la 10 Iulie a.c. toată Direcţia Cercetărilor este plecată în cercetări la Făgăraş. Cum conducerea acestor lucrări îmi revine mie, vă rog să binevoiţi a vă adresa pe timpul campaniei de lucru Secretariatului General, str. Latină, 8, care va rezolva în lipsa noastră toate chestiunile în legătură cu Regionalele.

Vă stau la dispoziţie şi în acest răstimp cu orice lămuriri în legătură cu cercetările ştiinţifice. Adresa: Şcoala Superioară ţărănească din Făgăraş³.

Spor la lucru şi sănătate!
Directorul Cercetărilor Sociologice
Traian Herseni

B.J.T., V, vol. 1, f.25.

---

¹ Desfășurând cercetări în plasa Bozovici, era firesc să se primească corespondența la pretură-singura instituție administrativă centrală.

² Institutul Social Banat-Crișana solicitase repartizarea respectivului student pentru participarea la lucrările campaniei.

³ Școlile Superioare țărănești făceau parte din același vast program legiferat prin legea Serviciului Social, de formare a cadrelor țărănești necesare organizării vieții rurale, prin Căminul Cultural sătesc. La Făgăraș exista un astfel de centru permanent, cu local special înzestrat și o structură asemănătoare universității.

45.

Echipe monografică din comuna Bozovici-Caraș

11 Iulie 1939

D-Sale

Domnului Dr. Ioachim Miloia¹
Directorul Muzeului Municipal
Timișoara

Stima D-le Director!

Am onoare a Vă aduce la cunoștință că la familia de veche obârșie din această comună: Cialma, am aflat în posesia Doamnei Olga Cialma portretul tatălui ei: Pavel Cialma, născut în 1802 și a soției sale, fata preotului din Lăpușnicul-Mare de pe acele timpuri și pictate de către pictorul Turcu² în 1849 care a pictat și biserica. Tot în posesia acestei familii se află un tablou al Sf. Ion Botezătorul. După afirmația familiei tot numitul a pictat și acest tablou, mult timp utilizat în biserica ortodoxă din localitate.

Îndeosebi tablourile sunt de o frumusețe frapantă. Am ținut să Vă aducem la cunoștință, în mod oficial, descoperirea făcută.

Sănătate

Director
Secretar

B.J.T., V, vol.1, f.31.

---

¹ Ioachim Miloia (1897-1940) istoric de artă, director al Muzeului Banatului, a fondat și condus revista „Analele Banatului”.

² Dimitrie Turcu, pictor bănățean la mijlocul veacului al XIX-lea.

46.

Echipe monografică din comuna Bozovici-Caraș

11 Iulie 1939

D(omniei)sale

Domnului Prim medic al Județului Caraș¹

Oravița

Vă rugăm să binevoiți a delega pe Domnișoara Tamara Popov, soră de ocrotire² în comuna Bozovici, la echipa noastră monografică deoarece avem nevoie de o soră de ocrotire care cunoaște împrejurările. De d(omnia) sa avem între 23 Iulie și 6 August în comuna Bănia, între 13-27 August în comuna Moceriș și eventual într-o altă comună pe care o vom fixa ulterior³. Și am dori să înființăm un dispensar medical pentru copii de la 0-15 ani, anchetând toți copiii din aceste sate, cu atât mai vârtos că ni se va trimite de la Centru un medic.

Totodată Vă aducem la cunoștință că aici în Bozovici am înființat un dispensar⁴ sub conducerea studentului medicinist pe anul V. Popovici unde Domnișoara Tamara Popov deasemeni dă ajutor.

Sănătate

Director
(C.Grofșorean)

Secretar (V.Nedelea)

B.J.T. Fond „I.S.B.C.” vol.1, f.36

---

¹ Era medicul primar de județ care conducea serviciul sanitar.

² Surorile de ocrotire făceau parte din personalul sanitar auxiliar. Absolvente ale Școlilor aparținătoare Institutelor de Igienă sau a Școlii speciale de la Cluj, ele făceau parte din „corpul de infirmiere vizitatoare”, având rolul de a asigura îndrumarea în problemele intime ale familiei în vederea unei educații igienice pentru prevenirea mortalității infantile.

³ Comuna fixată ulterior a fost Borlovenii Noi.

⁴ Înființarea dispensarelor medicale rurale se înscria în politica Fundațiilor Culturale Regale și a statului, de a acționa în spiritul medicinei preventive, de supraveghere și combatere a bolilor epidemice.

Echipa monografică Bozovici-Caraș

12 Iulie 1939.

D-Sale

Domnului Dr. Emil Botiș

Referent la Curtea administrativă Timișoara

Stimate D-le Secretar General !

Cu referire la adresa D-Voastră din 11 Iulie a.c., am onoare a Vă încunoștința că, cu data de 1 August socot numirea D-Voastră ca echipier permanent¹ revocată deoarece nu-mi pot asuma răspunderea unei cheltuieli inutile.

Eu înțeleg situația D-Voastră pe deplin însă nu pot admite că situația unui echipier permanent să fie degradată la o sinecură. Anume dacă cineva nu activează pe teren, n-are ce să prelucreze în timpul iernii.

De altminteri nu-mi convine nici rolul care-l vreți a-mi impune, ca D-Voastră să dispuneți iar eu să execut.

Însă subliniez că această măsură a mea nu atinge întru nimic situația D-Voastră ca Secretar General al Regionalei.

Sănătate !

Director

C. Grofșorean

 B.J.T., V, vol.1, f. 21

---

¹ Încadrarea Institutului Social Banat-Crișana la Institutul de Cercetări Sociale al României și subvenționarea de către acesta, a creat și posibilitatea constituirii unei echipe permanente, remunerată. Componența ei era: M.Șora, I.Stiniguță, P.Cocârlan, E.Secoșan, N.Ursu, M.Bucătură, A.Grozescu, Gh.Atanasiu, I.Crișan, C.Coloșan, A.Percea, N.Drăgan, G.Birăescu, C.Teodorescu, C.Grofșorean, E.Botiș.

Echipa monografică din comuna Bozovici-Caraș

Bozovici

12 Iulie 1939

Onor.

Oficiul principal de reședință P.T.T.

Oravița

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a dispune ca oficiul poștal Bozovici să ne pună la dispoziție următoarele date statistice:

1. Numărul ziarelor cari vin în sat prin intermediul poștei,

2. Statistica pe ultimul trimestru a scrisorilor, telegramelor, mandatelor, coletelor ce vin în sat, deasemeni a convorbirilor telefonice.

Totodată Vă mai rugăm ca în măsura posibilului să ne informeze și cine primește mai multe scrisori¹.

Aceste date ne sunt necesare la întocmirea monografiei comunei Bozovici.

Datele de mai sus au fost cerute de noi prin adresa noastră nr. 32 de la oficiul Bozovici însă prin adresa acestuia nr. 1575 ca să cerem D-Voastră.

Sănătate

Director

C. Groșorean

Secretar

V. Nedela

B.J.T., V, vol.1, f.39.

---

¹ Datele respective ar fi constituit un indicator al gradului de urbanizare a plasei. În fondul documentar însă, nu am găsit nici o dovadă că Oficiul poștal din Oravița ar fi răspuns solicitării.

Echipa monografică din comuna Bozovici-Caraș

12 Iulie 1939

D-Sale

Domnului Prof. Constantin Daicoviciu¹Cluj

Universitate

Mult stimat D-le Profesor!

În conformitate cu convorbirea noastră de la Timișoara, am onoare a Vă comunica că, din 1 Iulie activăm pe teren chiar aici, în Bozovici, unde stăm până la 16 I.cor(ent). Iară de la 23 Iulie începând vom activa la Bănia. Am aflat nește date foarte interesante de la d-l inginer Vasile Spräger din Bozovici². Între altele urmele unui castru lângă Bozovici³, șoseaua romană „ad Panoniam” de la Mehadica peste Valea Almăjului. Nește urme hunice./ Familia Zaberca din Prigor are numele unui rege hunic etc./⁴

Cred că, ar fi bine dacă ați face o săritură până aici; continuând apoi drumul la Cărbunari. În absența noastră Vă rog a lua necondiționat contact cu d-l Spärger.

Primiți, d-le Profesor, asigurarea distinsei considerațiunii.

Sănătate

Director
(C.Grofșorean)

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T., V, vol.1, f.40

---

¹Constantin Daicovicu (1898-1973)-reputat istoric al antichității, arheolog, originar din Banat, la data scrisorii era profesor la Universitatea din Cluj.

²V.Spräger, inginer cadastral, posesorul unei bogate biblioteci și al unei arhive în care s-au adunat documente semnificative privind Valea Almăjului. Nu se știe ce s-a întâmplat cu toate acestea după moartea sa.

³La Bozovici s-au descoperit vestigiile unei așezări romane în stânga șoselei ce duce spre Prilipeți dar nu a fost cercetată arheologic.

⁴Afirmații nefondate științific.

50.

Echipa monografică din comuna Bozovici-Caraș

13 Iulie 1939

Stimate d-le Director!

La 16 I(una) cor(entă) terminăm ancheta aici la Bozovici. Am făcut tot, ce era posibil. Din 29 Iunie începând lucrul o echipă statistică la teren², iară după plecarea

noastră mai rămân aici Doamna Secoșan, d.dr. Grozescu și d.Cocârlan, cari nu și-au terminat încă lucrările.

La 17 I (una) cor(entă) d.secretar V.Nedela pleacă cu echipa statistică /maxim, Olariu și Oancea/ la Bănia, pentru întocmirea foilor de familie.

Echipa întreagă, în frunte cu mine, se reîntoarce la 23 Iulie la Bănia, unde stăm până la 6 August.

Dealtminteri în privința aceasta ași dori, să am asentimentul Centrului. Anume propun pentru anchetele monografice Bănia, Mocerș și dacă vom avea încă bani la dispoziție / deoarece pentru munca serioasă nu sunt bani în Țara asta/, apoi ne-am deplasa și la Șopotul-Vechiu.

Acest program, însă, depinde de planul general de lucru, deoarece în caz că, în aceste comune vor fi deplasate și alte echipe premilitare și ale Serviciului Social. Apoi acțiunea noastră devine imposibilă, atâtea încurcături se fac. Dealtminteri deplasarea mai multor echipe în aceste localități este o imposibilitate fizică.

În consecință am onoare a Vă ruga, să binevoiți a interveni la Serviciul Social și la Comandamentul premilitar, ca în comunele susamintite să nu fie plasate și alte echipe, având noi deplină liniște, pentru a săvârși programul nostru.

De la Serviciul Social ași avea nevoie neapărată de un agronom/ acesta de aici este domn mare, fiind doar comandant de echipă / un veterinar și 1-2 juriști / de cari să se interpreteze Serviciul Social, restituindu-ne cheltuielile/.

Ce se întâmplă cu campania sanitară?

Propun că, d-l prof.Gusti să ia contact cu Ministerul Sănătății, deoarece ar fi nevoie de un medic specialist în puericultura și de o soră de ocrotire / din Bozovici ni s-ar putea detașa D-Șoara Tamara Popov, soră de ocrotire/ pentru anchetarea copiilor de la 0-15 ani. Apoi de un venerolog, deoarece sifilisul este foarte răspândit³.

Acești doi medici n-ar face decât anchete, constatând starea reală. Urmând că, după plecarea noastră/ stăm într-o comună 14 zile/ să se deplaseze imediat o echipă medicală, pentru a executa medicina curativă.

Natural specialiștii detașați nouă ar fi să fie înarmați cu instrumente de cercetare și observație.

Bine înțeles întreținerea acestor echipe și etc. nu ar putea greva bugetul nostru / înțeleg întreținerea medicului pentru puericultura, a sorii de ocrotire, a urologului specialist, a agronomului și veterinarului.

În felul acesta ași putea garanta o monografie serioasă, deși numai sintetizată, deoarece din rezultatul a patru comune nu se poate trage concluziuni științifice pentru o regiune întreagă.

Dealtminteri stau pe teren și privesc la enorma risipă de bani, fără rost și rezultat.

Numai noi, cari depunem în adevăr o muncă serioasă, numai echipele Institutului Social sunt tratate. Da, da! Inter arma, sileat Muze.

Sănătate!

Director
(C.Grofşorean)

B.J.T., V, vol.1, f.46

---

¹ Directorul vizat era Traian Herseni.

² Echipa statistică efectua „cercetarea pilot”.

³ Campania sanitară s-a concretizat exclusiv pe tărâm practic. Nu există studii publicate în această privință, referitoare la Almăj.

51.

Tabelul

pretorilor și personalului preturei Bozovici dela Unire și până în prezent

În anul 1918 izbucnind revoluția¹ primpretorul Samuil Argalaș s-a repatriat în Ungaria, iar în anul 1918 Consiliul Dirigent² din Sibiu a numit de primpretor al plasei Bozovici pe pretorul Dr. Ilie Micleu.

Până în luna Aprilie 1919 Banatul a fost ocupat de armata sârbă, în Bozovici staționa o companie de soldați sârbi³.

Sârbii numiseră din partea lor ca primpretor pe Teodor Luchici fostul notar al comunei Dalboșeț, care era sârb de origină, iar ca pretor pe I.Radosavljevici, sârb de origină, fost student la Universitatea din Cluj.

Astfel că la Pretura Bozovici se lucra în două părți, sârbii deoparte în sârbește iar noi în ungurește, deoarece până atunci încă stam sub directivele Guvernului Károly din Budapesta⁴.

După Dr. Ilie Micleu a urmat Gheorghe Pop, care a stat foarte puțin, venind în anul 1920 Dl Ioan Grofşorean⁵, având ca pretor pe Barbu Bujor, actualul pretor al plășii Lugoș, iar mai târziu Dl Chiprian Birta în prezent avocat în Cluj.

În anul 1922 Dl Ion Grofşorean s-a pensionat, fiind numit în acel an ca primpretor Dr.Alexandru Popovici, având ca pretor pe Domnul Traian Roșca, în prezent funcționar la Rezidența Ținutului Timiș.

Domnul Dr. Alexandru Popovici fiind transferat în anul 1925 la plasa Făget, a

fost numit primpretor Dr. Gheorghe Guiman, care a stat numai câteva săptămâni.

După Domnul Gheorghe Guiman a fost numit Dr. Virgil Todoran ca primpretor delegat, iar în anul 1926 a fost numit căpitan Dumitru Menciu.

Legea administrativă din 1925 a desființat posturile de pretor și primpretor, astfel că Domnul căpitan Dumitru Menciu a funcționat până în anul 1929 cu titlu de pretor, având ca secretar al plășii pe Domnul Ilie Borlovan care funcționează ca primoficial încă din timpul erei maghiare.

În anul 1929 căpitan Dumitru Menciu a fost mutat iar în locul său a fost numit Gheorghe Boeriu, care a fost scos la pensie după puțin timp iar la 1929 a fost numit Domnul Mihail Grivei, care a fost mutat în luna Noembrie 1933, iar în locul vacant a fost numit Domnul Constantin Stoica care a stat până la August 1935.

La 15 August 1935 a fost numit Domnul Dr. Gavril Bordaș, care a fost mutat la 1 Iulie 1936, iar în locul vacant a fost numit pe aceeași dată Domnul pretor Gheorghe Stăncescu, care funcționează și astăzi.

După Domnul Ilie Borlovan secretar de plasă care în anul 1929 a fost pensionat, ca secretar al plășii a fost numit Domnul Titu Roșca până la anul 1932 când a fost mutat rămânând locul vacant până în anul 1933.

În anul 1933 ca secretar al plășii a fost numit Domnul Ioan Pirtea care funcționează și astăzi.

Bozovici, la 14 Iulie 1939.

Pretor Gh. Săncescu

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9640.

---

¹În 1918, revolta care a cuprins satele almăjene odată cu destrămarea Imperiului austro-ungar, a rămas în memoria colectivă drept „revoluție”.

² Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Banatului și ținuturile românești din Ungaria, s-a constituit prin Decretul-lege din 13 dec. 1918, dat pe baza votului Adunării Naționale din Alba-Iulia de la 1 dec. 1918. Era format din 15 membrii și era prezidat de Iuliu Maniu.

³ La 10 dec. 1918 a sosit la Bozovici un escadron de cavalerie sârb și o companie de infanteriști, comandate de maiorul Zubeici.

⁴ Conte Mihály Károlyi prezida Consiliul Național Maghiar de la Budapesta. Conform armistițiului semnat la Belgrad în 13 nov. 1918 între împunerniciții guvernului maghiar și trupele Antantei, în Banat, deși armata sârbească staționa temporar, rămâne vechea administrație maghiară.

⁵ Ioan Grofșorean (1850-1925) era tatăl lui Cornel Grofșorean.

Dalboșeț

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Comuna Dalboșeț care face parte din regiunea de graniță bănățeană a fost administrată până la anul 1873 cu ajutorul organizației militare de către curtea din Viena. De la 1873 și până la 1918 a fost administrată de către maghiari conform legii administrative maghiare. De la 1918 și până în prezent este administrată conform legii române¹.

Numele notarilor: Iosif Badescu, Popovici Pavel, Carol Ristici, Teodor Lukici, Călniceanu Gheorghe, Bihoi Nicole, Mircea Pavel, Fronhoffer Sidmund.

Numele primarilor: Uscatu Nicolae, Uscatu Călin, Epure Călin, Peța Pavel, Serafin Vasile, Fuicu Iosif, Marin Ștefan, Băcilă Nicolae, Fuicu Iosif, Ciuciuc Iosif, Fuicu Ion.

Funcționari comunali:

a. Subnotari: Gh. Pop, Bela Bagoy, Gheorghe Călniceanu, Silvași Zoltan, Vass Bela, Mariși Simion, Fürstner Rudolf, Novicici Mladen, Incze Eduard, Rotariu Iosif, Disela Pavel, Ursu Ilie, Bihoi Nicolae, Săvescu Dumitru, Surulescu Maxim, Ciortuz Petru, Bumbu Dumitru.

b. Impiegați: Budescu Iosif, Ion Bala, Băcilă Ion, Micșa Mihai, Goanță Iosif, Budescu Ion, Bădin Victor, Novacovici Iosif, Detari Simion, Nagy Anton, Papp Ion, Bulza Gh., Stoinel Simion, Marin Ion, Săin Pavel, Serafin Ștefan, Negru Vasile, Curița Nistor.

Consilieri comunali:

Antistia comunală dinainte de război și până la 1925.

Câmpianu Stanomir, Marian Budescu, Filip Cazacu, Marian Prsca, Feigl Ion, Iosif Dumitru, Iosif Cazacu, Pavel Stână, Alexandru Feigl, Pecină Vasile, Ilie Imbrea, Valuțan Ion, Nicolae Câmpianu, Petru Câmpianu, Uscatu Ion, Prăsca Alimpe, Iancu Budescu, Iosif Baba, Iosif Stoinel, Ilie Câmpianu, Petru Cogea, Ștefan Budescu, Petru Marin și Nistor Dumitru.

Consiliul comunal:

1925-1928: Iosif Prăsca, Călin Sporea, Nistor Budescu, Nistor Stoinel, Gligorie Cărăba, Ion Uscatu, Radivoi Băcilă, Iacob Dumitru, Ion Băcilă, Iosif Ciuciuc.

1929-1930: Nistor Stoinel, Petru Cogea, Nistor Băta, Alimpe Prăsca, Ion Uscatu, Iosif Ciuciuc, Iosif Prăsca, Bădin Nicolae.

1930-1931: Badescu Nicolae, Curița Nistor, Maxim Badescu, Petru

Câmpianu, Vasile Bâta, Ion Radomir, Pavel Radomir, Călin Baba, Iosif Stoinel, Iosif Prâsca, Petru Cogea, Alimpe Prâsca.

Comisie interimară:

1931-1932. Petru Serafin, Băcilă Nicolae, Petru Budescu, Ion Uscatu și Iosif Prâsca.

Consilierii comunali:

1933-1938. Iosif Fiucu, Iosif Ciuciuc, Iosif Prâsca, Călin Marin, Dumitru Bâta, Nicolae Stoinel, Mondoc Nicolae, Iosif Câmpianu.

Comisia interimară:

1938: Iosif Ciuciuc, Călin Dumitru, Iosif Badescu, Aurel Dumitru, Străin Nicolae, Budescu Nicolae.

II. Numărul locuitorilor bărbați și femei pe 10 ani în urmă. Se va arăta creșterea sau descreșterea populației

Anul	Bărbați	Femei	Total
1928	18	37	65
1929	14	24	38
1930	25	25	50
1931	23	20	43
1932	12	31	44
1933	17	21	38
1934	31	15	46
1935	15	28	43
1936	25	21	46
1937	31	15	46
1938	23	21	44

Populațiune în ușoară descreștere.

III. Întinderea comunei: Arabil – 856 ha. 78 ari, Fânețe naturală – (...) 17 ari, Pășuni – 253 ha. 82 ari, Vii – 1 ha 35 ari, Livezi – 183 ha, (...) ari, Suprafața totală a comunei – 5.318 ha. 33 ari.

IV. Patrimoniul comunei: Nr. c.f. 543, casa nr. 313 de 43 stp. – localul primăriei în valoare de 200.000 lei. Nr. foi c.f., casa nr. 141 de 500 stp – edificiul școlii primare în valoare de 200.000 lei, Nr. c.f. 194/1, casa nr. 137 – clădirea notariatului de 100 stp. În valoare de 100.000 lei. La această clădire comuna Dalboșeț este coproprietară cu comunele următoare cari formau notariatul cercual: Dalboșeț 43/153, Șopotul Vechiu 26/153, Mocerîș 26/153, Șopotul Nou 18/153, Ravensca 9/153, Lăpușnicul Mare 39/153, nr. c.f. 206 de 621 stp. Fond grăniceresc, locuință

destinată pentru directorul școlar în valoare de 50.000 lei. Nr. c.f. 194/II de 7 jughere 1.125 – Stadionu (de) Preg(ătire) Premilitară în valoare de 110.000 lei, Nr. c.f. 543 – 1 jugher - pepinieră în valoare de 20.000 lei. Nr. c.f. 543 de 3 jughere 391 stp. – izlaz în valoare de 800.000 lei. Netrecut în cartea funduară în întindere de 40 m, b. 40 m, c. 30 m – hambar de lemne, remiza cazanului comunal și remiza pompei de incendiu în valoare totală de 60.000 lei. Averea mobilă a comunei constând din: mobilier, mașini agricole, tulumă de incendiu și accesorii, cazan de fiert țuică ce cifrează, conform inventarului, la suma de lei 160.000.

V. Primăria și istoricul ei. Localul actual al primăriei a fost construit în anul 1928-1929 și a costat circa 300.000 lei. Clădirea executată în stil românesc este compusă din 4 camere cu coridor și cerdac. Starea actuală a clădirii este bună. La notariatul Dalboșeț care cuprinde afară de comuna Dalboșeț și comunele Șopotu Vechiu, Mocerîș, Șopotul Nou și Ravensca funcționează următoarele birouri: Biroul Administrativ, Biroul Stării Civile, Biroul M.O.N.T., Biroul Petiționării, Biroul Contabilității. Toate aceste birouri funcționează conform legilor în vigoare și instrucțiunilor primite. Arhivele sunt întocmite și păstrate în bună stare în localul primăriei. Localul notariatului nu este corespunzător și ar fi nevoie de o construcție nouă.

VI. Cum funcționează diferitele servicii comunale? Serviciile comunale funcționează în mod corespunzător fiind personal suficient și bine pregătit.

VII. Procedurile se îndeplinesc conform codului de procedură penală. Actele se inmanuează în timp.

VIII. Comuna nu posedă în localitate oficiu poștal. Transportul poștei oficiale și particulare se face în fiecare zi de către curier plătit de către comună. Distribuirea poștei în comună se face în fiecare zi de către guarzii comunali.

9. În comună funcționează o moașă diplomată cu diplomă din timpul Austro-Ungariei², cu numele Maria Goșa. Este foarte slab pregătită, salariul este înscris în bugetul comunei în sumă de lei 300 lunar.

10. În comună este sediul circumscripției medicale. Medicul este în permanență la dispoziția locuitorilor.

11. În comună este post de jandarmi.

12. Comuna are trei guarzi comunali atât pentru serviciul de zi cât și pentru serviciul de noapte și 2 paznici de câmp.

13. Grupul de pompieri din Timișoara a organizat și în această comună o formațiune de pompieri militarizați. Grupul de comandă a acestei formații a făcut până acum 2 cursuri de specializare. Exerciții se fac în fiecare duminică. Comuna posedă o remiză de incendiu cu o pompă de incendiu de mână cu accesoriile necesare. Deasemenea, posedă 2 sacale de lemn așezate pe roate de câte 100 de vedre fiecare.

Toate sunt păstrate în bună stare. Pentru întreținerea pompei de incendiu comuna cheltuiește în fiecare an 5-6.000 lei. În toate cazurile de incendiu, care sunt foarte rare, 1 la 5-6 ani, intervenția pompierilor a fost încununată cu succes.

14. Hornăritul este organizat pe plasă. Pentru fiecare coș se plătește o taxă anuală de lei 20 înscrisă în bugetul comunei. Măturatul coșurilor se face de 2 ori pe an.

15. Până în prezent, pentru evitarea inundațiilor nu s-a luat nici o măsură. De câteva zile funcționează în această comună o tabără de premilitari în cadrul muncii de folos obștesc care a început să îndrepte cursul pârâului "Valea Satului" care face mari stricăciuni cu ocazia ploilor. Ar fi necesar în cadrul unui ansamblu de lucrări mai mari să se îndrepte cursul râului Nera și să se îndiguiască pentru că în fiecare an cu ocazia ploilor face mari stricăciuni.

16. În caz de accidente primele ajutoare se dau de medicul de circumscripție.

17. Comuna are teren pentru educație fizică atât pentru străjeri cât și pentru premilitari. Atât comandantul subcentrului P.P. Dalboșeț cât și comandantul Stolului³ școlii primare este dl. Ion Chivu înv(ățător) director. Efectivul Stolului școlii primare este de circa 160 străjeri iar efectivul subcentrului P.P. Dalboșeț este de circa 23. Activitatea depusă de aceste organizații este cea prevăzută de legi.

18. În comună s-a înființat un cămin cultural în luna mai a.c. Căminul este în curs de organizare neavând local corespunzător.

19. Deciziile primarului nu au fost anulate de jurisdicții administrative.

20. Prefectul face controlul administrației comunale o dată pe an. Pretorul, în fiecare trimestru o dată.

21. Siguranța publică se face de organele jandarmeriei și guarzii comunale. Închisoare în comună nu este.

22. Bae comunală nu este.

23. Casele sunt numerotate.

24. Autorizații de construcții se eliberează de către primărie. Alinierea se respectă.

25. Din domeniul public al comunei, în speță izlazul, s-au făcut câteva încălcări ale dreptului de proprietate de către ocupați.

26. Comuna posedă pădure comunală care însă nu poate fi exploatată decât după circa 50 de ani. Pășunea comunală este necorespunzătoare pentru creșterea vitelor fiind împădurită și formată în unele părți de terenuri degradate. Administrarea pășunii se face de către comună sub controlul Camerei de Agricultură.

27. Pe izlazul comunal nu pasc turme de vite decât câteva ciopoare de oi din cauză că terenul este neprielnic. Animalele de rasă pentru reproducție sunt de rasă

Simenthel și Mangaliță care formează proprietatea comunei.

28. Comuna nu are instalații agricole.

29. Împotriva câinilor și pisicilor vagaboande nu se ia obișnuit nici o măsură.

30. La institutul antirabic se trimite câte unu-doi oameni anual fiind mușcați de animale turbate. Până în prezent nu a murit nici o persoană de turbare.

31. Contravenții la Legea Monopolului⁴ sunt rare. În fiecare an sunt 2-3 contravenții. Alte contravenții sunt de domeniul penal.

32. Comuna a înființat taxele prevăzute de art. 167 din L.A. pentru funcționarea serviciilor comunale. Regulamentele nu au fost respinse de autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice se face conform legii de urmărire. Apeluri împotriva impunerilor nu s-au făcut. Lucrurile sechestrate cu ocazia urmăririlor nu ajung să se vândă la licitație publică din cauză că locuitorii înțeleg să-și achite impozitele.

34. În listele electorale pentru alegerile generale au fost înscrși la categoria I, 190 locuitori, la categoria II, 8 alegători și categoria III, 7 alegători.

35. Nu au fost cazuri de expropriere pentru utilitate publică.

36. Repararea drumurilor, construirea șanțurilor, facerea podețelor, plantarea terenurilor degradate și plantarea drumurilor din interiorul comunei au fost lucrările cele mai importante din cursul ultimilor ani. Deasemenea s-a adunat materialul necesar pentru construirea unui grajd comunal și s-a dat să se facă pentru căminul cultural, 50.000 (bucăți de) cărămidă.

37. Comuna are un cimitir comunal bine întreținut. Nu are cimitir al eroilor, în schimb are Monumentul Eroilor.

38. Locuitorii au făcut prestație în natură pentru refacerea șoselelor.

39. Drumurile în interiorul comunei se curăță în fiecare săptămână. Podețele existente se repară în fiecare an. Drumurile sunt în stare bună.

40. Drumurile sunt practicabile. Drumul comunal ce leagă comuna Dalboșeț de Mocerș este de 1/2 km, iar cel care leagă comuna Dalboșeț de Șopotul Vechiu este de 1/2 km. Prin aceasta se înțelege numai porțiunea de drum din hotarul comunei. Drumul comunal ce leagă comuna Dalboșeț de Ravensca este de 8 km. Acest drum este construit în munți și este de pământ așa că în sezonul ploios devine impracticabil dar altcum se nivelează în fiecare an. Drumul județean Prilipeți-Șopotul Nou trece prin comuna Dalboșeț pe o porțiune de 8 km.

41. Drumurile sunt sădite cu arbori. O parte din arbori au fost tăiați de locuitori după război. Comuna se străduiește să planteze drumurile în fiecare an însă nu cu prea mare rezultat din cauză că locuitorii distrug plantațiunile pe motiv că li se crează umbră care face stricăciune holdelor.

42. Legea circulației se respectă. Automobilele nu cauzează pagube la animalele

domestică circulația cu astfel de vehicule fiind rară. Accidente nu s-au întâmplat până în prezent.

43. Locuitorii comunei au contribuit la repararea și întreținerea bisericii cu câte 100 lei de familie când a fost cazul. În mod normal biserica încasează un impozit pentru acoperirea nevoilor numit Cult care este de 13 lei anual de cap de familie. În mod excepțional au fost locuitori (foarte puțini) cari au contribuit la cumpărarea praporilor, odăjdilor etc. cu câte 3.000-5.000 (de lei).

44. În comună se găsește un cimitir de animale însă necorespunzător.

45. În comună numai edificiile publice (în speță Primăria și Postul de jandarmi) sunt iluminate noaptea cu lampe cu petrol.

46. Comuna nu are rampă de gunoi.

47. Comuna posedă apă potabilă suficientă. Fântâncle publice sunt în număr de ... și bine întreținute.

48. Serviciul de petițiuni funcționează normal. Cererile adresate către autoritatea primarului sunt rezolvate în fața petiționarului și imediat. Cererile adresate celorlalte autorități se expediază de către notariat în cel mult 48 (de) ore.

49. Pentru îmbunătățirea Administrației ar fi nevoie să se reducă subvențiile pe care comuna le plătește diferitelor instituțiuni și cari reprezintă aproape 40% din bugetul originar.

50. Doleanțele locuitorilor sunt următoarele: Primirea unui teren de izlaz din pădurea statului, construirea unui cămin cultural, construirea unui dispensar și a unei băi populare.

51. Sentimentul de solidaritate a locuitorilor este slab.

Dalboșeț la 14 iulie 1939.

Notar

ss. Ciortuz Petre (pentru)

(Ștampila Notariatului Cercual Dalboșeț, Județul Caraș).

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9640

---

¹Despre istoricul localității vezi Liviu Smeu, *Contribuții la Istoria Almăjului*, București, 1977, p.193.

²Banatul a fost sub stăpânirea Imperiului Austro-Ungar în intervalul 1867-1918.

³Stolul făcea parte din organizația Straja Țării a cărei structură de tip celular era următoarea: cuibul (6 străjeri), grupa (3-6 cuiburi), centurie (6-15 cuiburi), stolul (2 sau mai multe centurii), cohortă (stolurile dintr-o localitate), legiune (cohortele dintr-un județ), falanga (totalitatea legiunilor). Stolul era prima unitate administrativă cu pavilion.

⁴ Se referă la Legea monopolului alcoolului introdusă în 1932. Aceasta fixa acest monopol numai asupra băuturilor spirtoase: spirt industrial, spirt produs în fabricile de spirt din vin și rachiurile din fructe indigene.

53.

COMUNA: Mocerîș

Chestionar administrativ

I. Comuna Mocerîș, care face parte din regiunea de graniță bănățcană, a fost administrată până în anul 1873 cu ajutorul organizației militare de către curtea de la Viena și dela 1873 și până la anul 1918 a fost administrată de maghiari conform legii administrative maghiare. Dela 1918 și până în prezent este administrată conform legiurilor române.

Numele notarilor: Vezi notarii amintiți la chestionarul comunci Dalboșeț, comuna aparținând acestui notariat.

Numele primarilor: Pavel Frâncu, Ion Târba, Iosif Bulza, Ion Novacovici, Ion Iana, Negru Iosif, Negru Ilie, Pleștici Ilie, Alimpe Stoicu, Miloia Cucu, Iosif Pleștici, Iosif Cucu, Gheorghe Dragoescu.

Funcționarii comunali, vezi funcționarii comunali subnotari și impegați amintiți în chestionarul comunei Dalboșeț, la notariatul căruia aparține și comuna Mocerîș.

Consilieri comunali. Antistia comunală dedinainte de războiu și până la anul 1925, data unificării legii administrative, nu se poate preciza din cauză că în arhivă nu se mai găsesc registrele respective.

Consilieri comunali: 1925-1930. Bosioc Frâncu, Iosif Stângu, Mihai Grozav, Lazăr Iancuța, Nicolae Negru, Nicolae Dragoescu, Alimpe Stoicu, Ion Iancuța, Ilie Negru.

Comisia interimară 1931. Alimpe Stoicu, Ilie Jura, Lazăr Iancuța, Nicolae Dragoescu.

Comisia interimară 1932. Ilie Jura, Ion Negru, Gavrilă Busa.

Comisia interimară 1939. Iosif Pleștici, Mihai Grozav, Dionesie Goanță, Nicolae Dragoescu, Ilie Jura, Eftropie Cerbu, Vichentie Negru, Gh. Dragoescu, Iosif Stângu și Pavel Chirilă.

Consiliul comunal 1934. Alimpe Stoicu, Iosif Pleștici, Gh. Dragoescu, Mihai Grozav, Ilie Jura, N.Dragoescu, Dionisie Goanță, Pavel Chirilă, Cerbu Eftropie, Negru Vichentie, Iosif Stângu.

Comisia interimară 1934. Alimpe Stoicu, Dionisie Negru, Gh. Dragoescu, Lazăr Iancuța, Gh. Derleanu.

Consiliul comunal 1934. Lazăr Iancuța, Alimpe Stoicu, Mihai Grozav, Gh. Derleanu, Iosif Pleștici, Iosif Târba, Nicolae Jura, Miron Epure, Gh. Dragoescu și Gh. Jura.

Comisia interimară 1935. Miloia Cucu, Vichentie Negru, Gh. Dragoescu, Mihai Grozav, N.Dragoescu.

Consiliul comunal 1937, Miloia Cucu, Gh. Dragoescu, Bosioc Frâncu, Nicolae Jura, Andrei Petroca, Iosif Pleștici, Andrei Jura, N. Dragoescu, Ion Negru, Mihai Grozav.

Comisia interimară 1938. Iosif Pleștici, Irimia Iancu, Negru Miuța, Săin Ion, Petroca Andrei

II.

	Bărbați	Femei	Total
1928	12	14	26
1929	12	21	33
1930	18	16	34
1931	10	16	27
1932	24	22	46
1933	14	12	26
1934	13	10	23
1935	16	14	30
1936	17	19	36
1937	14	6	20
1938	11	8	10

Populațiunea în scădere

III. Întinderea comunci. Arab. 290 ha 0,6 ari, f. naturală 408 ha, pășuni 253 ha, 0,5 ari, vii 0,72 ha, livezi 93 ha 0,1 ari, păduri 5691 ha 0,7 ari curți și clădiri neutilizabile 130 ha 0,2 ari. Suprafața totală a comunei 6866 ha 0,93 ari.

4. Patrimoniul comunei Nr. C.F. 395, Casa nr. 87 de 350 stp. Localul Școlii primare în valoare de 150 000 lei, nr. C.F. 395 islaz 1367 jugh. 579 stp. islaz în valoare de 367 000 lei. Avera mobilă a comunei în valoare de lei 100 000 lei formată din mobilier și pompă de incendiu.

5. Primăria și istoricul ei. Primăria comunei Mocerîș este construită în anul 1933, ea este formată din 2 camere un coridor și un cerdac. Birourile primăriei

funcționează la notariatul Dalboșeț de care depinde această primărie.

6. Diversele servicii comunale, funcționează în mod corespunzător fiind conduse de către notarul cercual Dalboșeț. În fiecare săptămână de două ori se deplasează în comuna Mocerîș câte un impiegat de la notariatul Dalboșeț care efectuează lucrările de teren.

7. Procedurile se îndeplinesc conform normelor de procedură, actele imanuându-se la timp.

8. Comuna nu posedă în localitate oficiu poștal. Poșta se ridică în fiecare zi de la notariatul Dalboșeț de către un gurađ comunal. Distribuirea poștei se face în comună de către un guard comunal.

9. Comuna nu are moașă diplomată.

10. Medicul de circumscripție Dalboșeț se deplasează cel puțin o dată pe lună pentru a face inspecție în comună. Dealtcum, comuna fiind situată de sediul circumscripției medicale la o distanță de 3 km bolnavii pot fi transportați cu ușurință pentru a fi tratați.

11. În comună nu există post de jandarmi, comuna aparținând postului de jandarmi Dalboșeț. Comuna are trei guarzi comunali atât pentru serviciul de zi cât și de noapte și 2 paznici de câmp.

13. Grupul Pompierilor din Timișoara, a organizat și în această comună o formație de pompieri militarizați. Grupul de comandă al acestei formațiuni a făcut până în prezent două cursuri de specializare. Exerciții cu pompa de incendii se fac în fiecare duminică. Comuna posedă o remiză de incendiu, pompă de mână cu accesoriile necesare. Pentru întreținerea pompei comuna cheltuiește în fiecare an 5-6000 lei. În cazurile de incendiu formația de pompieri a intervenit cu succes, cu toate că incendiile sunt foarte rare la câte 3-4 ani.

14. Hornăritul este organizat pe plasă. Pentru fiecare coș se plătește o taxă anuală de câte 20 lei înscrisă în rolul taxelor comunale. Măturatul coșurilor se face de 2 ori pe an.

15. Măsuri pentru combaterea inundațiilor nu sau luat. Ar fi nevoie să se canalizeze râul Nera.

16. În caz de accidente primele ajutoare se dau de către medicul circumscripției Dalboșeț.

17. Comuna nu are teren amenajat pentru educație fizică. Stolul de străjeri ai școalei primare cu un efectiv de 90 elevi străjeri, face exerciții în curtea școalei primare. Comuna aparține secției P.P.Lăpușnicul Mare cu un efectiv de 15 premilitari. Comandantul stolului de străjeri este dl înv. Director Popescu Constantin. Comandantul secției P.P. este dl învățător Ursu din Lăpușnicul Mare. Programul

acestor organizații este cel prevăzut de lege.

18. În comună s-a înființat un cămin cultural în luna mai a.c. Căminul este în curs de organizare și nu are local propriu.

19. Deciziunile primarului nu au fost anulate de jurisdicția administrativă.

20. Prefectul face controlul administrației odată în fiecare an. Pretorul în fiecare trimestru odată.

21. Siguranța publică se face de către organele jandarmeriei și guarzi comunale. Închisoare comună nu există.

22. Ba(i)e comună nu este.

23. Casele sunt numerotate.

24. Autorizațiile de construcție se eliberează de primărie. Alinierea se respectă.

25. Din domeniul public al comunei în speță islazul comună s-au făcut câteva încălcări din dreptul de proprietate de către localnici.

26. Comuna posedă pădure comună care însă nu se poate exploata decât după 50 ani fiind în formație. Islazul comună fiind împădurit nu este apt pentru creșterea vitelor. Deaceia nici nu pășunează vite pe acest islaz cu excepția câtorva ciopoare de oi. Administrația comunei de face de către comună sub controlul Camerei de Agricultură.

27. Pe islazul comună nu pasc turme de vite, terenul fiind neprielnic. Animalele de reproducție sunt de rasă Simenthal și Mangaliță și formează proprietatea comunei.

28. Comuna nu posedă instalații agricole.

29. Împotriva câinilor și pisicilor vagabonde nu s-au luat nici o măsură.

30. La institutul antirabic se trimit anual câte 1-2 persoane fiind mușcate de animale turbate. Până în prezent nu a murit nici o persoană de turbare.

31. Contravenții la legea monopolului sunt rare, 1-2 în fiecare an. Alte contravenții sunt de domeniul penal.

32. Comuna a înființat taxele prevăzute de art. 167 din L.A. pentru funcționarea serviciilor comunale. Regulamentele de taxele comunale nu au fost respinse de către autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice se face conform legii de urmărire. Apeluri împotriva impunerilor nu s-au făcut. Lucrurile sechestrate cu ocazia urmăririlor nu ajung să se vândă la licitație publică locuitorii plătindu-și impozitele.

34. În lista electorală pentru alegerile generale au fost înscriși la categoria I, 120 locuitori, la categoria II, 1 locuitor, iar la categoria III, 1 locuitor. În listele pentru alegerile administrative au fost înscriși la categoria I-278 locuitori, la categoria II-1 locuitor și la categoria III-1 locuitor nu au votat la alegerile generale circa 4 locuitori.

35. Lucrări mai importante executate în cursul ultimilor ani au fost repararea

drumurilor comunale, refacerea podurilor și podețelor din interiorul comunei, desfundarea canalelor de scurgere pe lângă drumurile comunale, construirea unui local de școală primară și repararea Sf. Biserici.

36. În comună nu au fost cazuri de exproprieri pentru utilitate publică.

37. Comuna are un cimitir comunal bine întreținut. Nu posedă nici cimitir al eroilor și nici monument al eroilor.

38. Locuitorii au făcut prestație în natură pentru refacerea șoselelor. Comuna are două drumuri comunale unul care leagă comuna Mocerîș de comuna vecină Dalboșeț în lungime de 1½ km.

39. Drumurile din interiorul comunei se curăță în fiecare duminică. Podețele existente se repară în fiecare an.

40. Drumurile sunt practicabile.

41. Drumurile comunale sunt sădite cu arbori. Legea circulației se respectă. Automobilul nu cauzează pagube animalelor domestice din motivul că circulația cu astfel de vehicule este rară. Locuitorii au contribuit la repararea Sf. Biserici cu câte 100 lei de cap de familie. În mod normal biserica încasează un impozit anual numit Cult care este de 20 lei de cap de familie. În comună se găsește cimitir pentru îngropatul animalelor care este necorespunzător. Primăria comunei este luminată noaptea cu lampă de petrol.

46. Comuna nu are rampă de gunoi.

47. Comuna are apă potabilă suficientă. Fântânile publice sunt în număr de 21 și bine îngrijite.

48. Serviciul petiționării funcționează normal. Cererile adresate către autoritatea comunală sunt rezolvate în fața petiționarului imediat iar celelalte sunt expediate de către Notariatul Dalboșeț în 48 ore cel mult locului în drept.

49. Pentru îmbunătățirea administrației ar fi nevoie să se reducă subvențiile pe care comuna le plătește diferitelor instituțiuni și cari se ridică la 40% din bugetul ordinar.

50. Doleanțele locuitorilor sunt următoarele: Terminarea edificiului destinat pentru școala primară, repararea în interior a Sf(intei) biserici, construirea unui cămin cultural, intensificarea pomiculturii și crearea unei cooperative de credit.

51. Sentimentul de solidaritate a locuitorilor este slab.

Dalboșeț la 14 iulie 1939.

Notar
Ciortuz Petru

M.B.M., Fond Cornel Groșorean, nr. 9640.

Anchetă monografică a plasei BozoviciComuna Rudăria

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

Istoricul comunei

1. Din cele mai vechi timpuri administrația comunei Rudăria se făcea de către primar ales de obștea satului/bărbați capi de familie cu avere și necondamnați/, ajutat fiind de către supleant/ ajutor de primar/, 4 jurați și 30 consilieri comunali, din cari 15 aleși de obște și 15 numiți dintre cei mai înstăriți cari plăteau cele mai mari impozite către Stat. Mai târziu comuna se administra de către primar, ajutor de primar și consilieri comunali, a căror număr varia între 6 și 9. Dintre consilierii comunali se alegeau 2 care formau delegația permanentă și 2 comisia de cenzori.

De existența comunei Rudăria se amintește de pe la anul 1842¹. Documente vechi nu există. Din informațiile culese și din datele ce le posedăm au servit la această comună următorii:

A/. Primari:

Petruț Petru, Marcea Iancu, Ignat Crăciun, Dănuț Iulian, Liubimirescu David Harmuz Lazăr, Didraga Petru, Murgu Marcu, Craia Cuzma, Dobren Clemente, Harmuz Ștefan, Dragota Iachin, Dancea Ambrosie, Murgu Ion, Didraga Milan, Dancea Miron, Suta Toma, Crașovan Ștefan, Didraga Dumitru, Liubimirescu Solomon, Popovici Ion, Popovici Gheorghe și Suta Nicolae.

B/. Consilieri comunali:

Suta Iacob, Soameș Traian, Soameș Isac, Otiman Gheorghe, Dancea Adam, Murgu Iosif, Otiman Vichentie, Otiman Mihail, Rădulea Mihail, Haramuz Simion, Turnea Simion, Haramuz Petru, Suta Gheorghe, Haramuz Dumitru, Vlădia Ion, Suta Andrei, Soameș Ion, Suta Lazăr, Otiman David, Liubimirescu Andrei, Murgu Ion, Dancea Dumitru, Suta Mihail, Didraga Ion, Doda Andrei, Crașovan Nicolae, Dancea Ambrosie, Rădulea Milan, Craia Mihail, Suta Dumitru, Murgu Vichentie, Otiman Andrei, Sârbu David, Popovici Mihail, Sârbu Petru, Rădulea Dumitru, Popovici Petru, Craia Petru, Dănuț Pavel, Rădulea Alimpie, Rădulea Veselin.

C/. Notarii:

Notariatul Rudăria a luat ființă în anul 1936. Primul notar a fost Aurel Petrila, actualmente postul de notar îl girează D-l Cornel Micicoi. Până la 15 Septembrie 1936, comuna Rudăria a aparținut de notariatul de circumscripție Bănia.

Ca impegați la notariat a funcționat Ion Murgu, Ion Suta și Aurel Craia.

II. Numărul locuitorilor

Comuna Rudăria în ultimii 10 ani a avut următoarea populație:

În anul 1928 au fost 2449 locuitori -1111 bărbați și 1338 femei.

În anul 1929	“	2432	“	-1103	“	“	1329	“	
“	1930	“	2437	“	-1105	“	“	1332	“
“	1931	“	2406	“	-1097	“	“	1309	“
“	1932	“	2395	“	-1108	“	“	1287	“
“	1933	“	2387	“	-1112	“	“	1275	“
“	1934	“	2379	“	-1109	“	“	1270	“
“	1935	“	2370	“	-1100	“	“	1270	“
“	1936	“	2365	“	-1101	“	“	1264	“
“	1937	“	2416	“	-1116	“	“	1300	“
“	1938	“	2586	“	-1326	“	“	1260	“

3. Întinderea comunei

Comuna are o suprafață totală de 17.174 Jugăre 534 stp./9883 Ha. 199 are.

4. Patrimoniul comunei.

Comuna Rudăria are o avere a ei proprie, compusă din izlaz comunal și clădiri, evaluată la 2.799,299 lei.

5. Istoricul primăriei

Primăria comunală a fost construită la anul 1859, care în vara acestui an se dărâmă deoarece în locul ei se construiește noul local al Căminului Cultural. Localul primăriei a fost construit de obștea comunei. Serviciile comunei sunt primăria și notariatul. Registre și arhivă există numai din anul 1936 până azi, iar restul se găsește la Notariatul Bănia.

6. Funcționarea serviciilor administrative

Serviciile administrative funcționează în mod normal nesimțindu-se nici o lipsă.

7. Îndeplinirea procedurilor.

Procedurile se îndeplinesc cu punctualitate. Lipsuri nu sunt pentru înmânarea actelor de procedură comuna are angajat un înmânător.

8. Funcționarea serviciului poștal

Oficiu poștal nu este în comună. Corespondența se trimite și se aduce zilnic, prin curier special, angajat de comună, la și de la Bozovici. Distribuirea corespondenței se face de către notar prin guarzii comunali, cari duc corespondența direct la domiciliul

destinatariilor.

9. Moașa comunală

Comuna are moașa comunală pe Stana Dobren care posedă diplomă de absolvire a cursului de moașe comunale de la Timișoara. Moașa este salarizată cu 250 lei lunar din bugetul comunei și 300 lei lunar de către județ.

10. Medic de circumscripție

Medicul de circumscripție, cu sediul în Bozovici, stă la îndemâna sătenilor, dându-le ajutoarele cuvenite la cazuri de boală.

11. Post de jandarmi

Post de jandarmi nu este în comună. Comuna se ține de postul de jandarmi Bănia.

12. Guarzi și paznici comunali.

Comuna are 2 guarzi comunali și 2 paznici de câmp salarizați din bugetul comunei.

13. Măsuri luate contra incendiilor.

În comună există o formație de pompieri rurali, compusă din 25 persoane. Instrumente: un pompă de incendiu, prevăzută cu toate accesoriile necesare. Pompierii rurali din această comună au intervenit în 4 cazuri cu succes.

14. Organizarea hornăritului

Comuna este asociată cu toate comunele din plasă în ceiace privește hornăritul. De prezent hornăritul este luat de către Ion Witak din Bozovici.

15. Măsuri contra inundațiilor, epidemiilor și epizotiilor.

S-a(u) luat următoarele:

a/. contra inundațiilor. Canalizări și indiguiri.

b/. contra epidemiilor. Vaccinări și izolări.

c/. contra epizotiilor. Vaccinări și izolări.

16. Ajutoare sanitare.

În caz de accidente se pot da primele ajutoare. Comuna are dispensar la căminul cultural cu medicamente de primă necesitate. Se simte nevoia unui agent sanitar. Comuna nu are surori de ocrotire.

17. Educația fizică și munca obștească.

Comuna are un teren de 10.000 m. patrați pentru educație fizică, care însă nu este încă amenajat complet. Elevii școlii primare în număr de 120 sunt toți străjeri. În comună funcționează un subcentru de premilitari cu un efectiv de 65 tineri, din Rudăria și Bănia, cari pe lângă instrucția ce o fac execută și munca de folos obștesc. Comandant al străjerilor este D-l înv(ățător) Vasile Nemiș și a premilitarilor D-l înv(ățător) dir(ector) Alexandru Dinu. Atât premilitarii cât și străjerii pe lângă instrucția

militară mai execută și muncă de folos obștească. Până în prezent au făcut plantații și au lucrat la amenajarea terenului de educație fizică.

18. Căminul cultural

Comuna are un cămin cultural din 14 Iulie 1935. A fost înființat de Echipa Regală, care a funcționat în comună 3 ani consecutivi.

Realizări:

Amenajări de terenuri, canalizări, transportare de material pentru construcția căminului, pepinieră, etc.

19. Deciziunile primăriei.

Deciziunile primăriei nu au fost anulate de nici o autoritate tutelară.

20. Inspecții făcute de către organele superioare.

Domnul Pretor controlează administrația comunală cel puțin odată pe lună, iar Domnul Prefect de 3-4 ori pe an.

21. Siguranta publică

Ordinea și liniștea în comună este păstrată de către organele administrative cu concursul jandarmilor de la postul Bănia. Închisoare comunală nu există.

22. Baie comunală.

Baie comunală nu este. De prezent este în construcție la Căminul cultural.

23. Numerotarea caselor.

Casele sunt toate numerotate încă din anul 1930.

24. Autorizații de construcție

Autorizațiile de construcție se eliberează de către primar în urma referatului făcut de către notar, cu respectarea aliniilor.

25. Încorporări ale domeniului public.

Încorporări de fapt ale domeniului public nu au avut loc.

26. Păduri și pășuni comunale.

Comuna are păduri și pășuni comunale pe cari le administrează primăria, în conformitate cu instrucțiunile primite. Paza acestor bunuri se face de către pădurarul comunal.

27. Turme și cirezi comunale.

Comuna nu are turme și cirezi de vite. Animale de rasă au locuitorii, iar pentru reproducție și îmbunătățire, întreține comuna 2 tauri și 1 vier de rasă.

28. Instalații agricole

Instalații agricole nu sunt în comună.

29. Măsuri împotriva câinilor și pisicilor vagabonde.

Câinii și pisicile vagabonde se stârpesc prin împușcare de către autoritățile de pază ale comunei și de către jandarmi.

30. Locuitorii trimiși la institute antirabice.

La institutul antirabic din Cluj² s-au trimis în ultimii 10 ani, 12 persoane din care n-a murit nici unul.

31. Contravenții la Legea monopolului și altele.

Contravenienții la legea monopolului nu au fost. În ultimii 10 ani au fost 15 contravenienți la legea circulației, 21 la Legea beției.

32. Taxe comunale.

Comuna a înființat taxe comunale pentru paza în comună, paza țarinei, curățitul homurilor și executarea tuturor serviciilor comunale. Toate aceste taxe au fost aprobate de către autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice.

Urmărirea veniturilor publice comunale se face de către funcționarii comunali, iar cele a Statului se face de către agenții fiscali. Apeluri contra impunerilor comunale nu au fost. Scăderi și reduceri la taxele comunale nu s-au făcut. Sechestre și licitații nu s-au făcut.

34. Listele electorale și participarea la vot.

Comuna are înscriși în listele electorale pentru camera deputaților la agricultură și muncă 217 alegători, la industrie și comerț 4 alegători și la ocupațiuni intelectuale 9 alegători, din care nu au votat 11 alegători din categoria agricultură și muncă. Se constată o participare la vot mai mare ca în trecut. În listele electorale pentru comună sunt înscriși 565 alegători. Alegeri comunale până în prezent nu s-au făcut.

35. Exproprieri pentru utilitate publică

Pentru utilitate publică s-a expropriat de la Stat 1005 jug(ăre) pășune ca izlaz comunal.

36. Lucrări publice executate.

În ultimii ani s-au făcut următoarele lucrări publice mai importante:

A/. Începerea construcției localului Căminului Cultural.

B/. Construirea a 2 poduri de piatră și a 2 poduri de lemn.

C/. Împetruirea șoselei comunale Rudăria-Bozovici. /8km/

D/. Canalizarea pârâului Cotovăț, etc.

37. Cimitir comunal și monument al eroilor.

Comuna are 2 cimitire comunale și un monument al eroilor.

38. Prestație pentru întreținerea drumurilor.

Refacerea și întreținerea drumurilor-în întregime- s-a făcut prin prestație.

39. Curățirea ulitelor și șanturilor.

Ulițele și drumurile se curăță în mod regulat Sâmbătă seara și în ajunul sărbătorilor. Șanțurile și podurile sunt întreținute în stare bună.

40. Drumurile comunale.

Drumurile comunale sunt toate practicabile. Comuna are drumuri: Rudăria-Bozovici și Rudăria-Prilipeț.

41. Sădirea drumurilor cu arbori.

Drumurile-în parte-sunt sădite cu arbori și sunt destul de bine păziți de stricăciuni. Paza se face de către paznici de câmp.

42. Circulația pe drumuri.

Circulația pe drumuri și șosele se face cu respectarea legii circulației. Automobilele circulă rar și nu cauzează accidente și pagube.

43. Zidirea și repararea bisericii și a altor clădiri publice.

Locuitorii comunei au contribuit la zidirea și repararea bisericii precum și a tuturor clădirilor și monumentelor publice. Contribuția lor în bani a variat după împrejurări de la 20-200 lei de familie și au mai contribuit cu brațe de muncă.

44. Gropi cu var pentru îngroparea hoiturilor de animale.

Comuna are în cimitirul de animale în permanență una groapă cu var pentru îngroparea hoiturilor de animale.

45. Rampă de gunoi

Comuna nu are rampă de gunoi din cauză că fiecare locuitor își are platforma sa de gunoi pe care îl cară pe locurile lor.

46. Iluminatul public.

Iluminatul public se face cu gaz.

47. Serviciul de petițiuni. Funcționarea lui.

Serviciul de petițiuni funcționează normal. Cererile înregistrate se rezolvă în 24 ore. Doleanțele locuitorilor sunt satisfăcute în conformitate cu legile țării.

48. Propuneri pentru îmbunătățirea administrației

Lipsuri nu sunt de semnalat în administrație.

49. Apă potabilă.

Apă potabilă este dar neîndestulătoare. În comună sunt 31 fântâni publice.

50. Doleanțele locuitorilor.

Doleanțele locuitorilor sunt: Permitearea pășunatului în pădurile Statului și a Comunității de avere și ajutoare în bani pentru terminarea construcției căminului cultural și a noului local al primăriei.

51. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor.

Sentimentul de solidaritate există între locuitori. În comună mai există și azi sistemul clăcii pentru a se ajuta unul pe altul.

Tabel
de nașterile, născuți morți și morțile din anul 1938

Comuna	Născuți		Născuți morți		Morți		Populația rămasă	
	B	F	B	F	B	F	B	F
Rudăria	26	37	-	-	32	41	1326	1260

Rudăria, la 14 iulie 1939.

Notar

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr.9632

---

¹ Rudăria este menționată documentar la 1484, așa cum am precizat în notele la „Răspunsul comunei Rudăria la chestionarul ordonat de prefectură”.

² Alte Institute Antirabice mai erau la București, Iași, Cernăuți.

55.

COMUNA: ȘOPOTUL NOU

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

Comuna Șopotul Nou, care face parte din regiunea de graniță Bănățeană a fost administrată până în anul 1873 cu ajutorul organizației militare de către curtea din Viena și de la 1873 și până la anul 1918 a fost administrată de către maghiari conform legii administrative maghiare. De la 1918 și până în prezent este administrată conform legiurilor române.

Numele notarilor. Vezi notarii amintiți la chestionarul comunei Dalboșeț, comuna aparținând acestui notariat.

Numele primarilor: Adam Brebu, Pavel Balaure, Ilie Balaure, Gruia Herac, Dănilă Pura, Ion Miloș, Pavel Miloș, Traian Velcotă, Pavel Brebu și Ion Pura.

Funcționarii comunali: Vezi funcționarii comunali, subnotari și impiegați amintiți în chestionarul comunei Dalboșeț la notariatul căreia aparține și comuna Șopotul Nou.

Antistia comunală de dinainte de război și până în anul 1925, data unificării legii administrative, nu se poate preciza din cauză că în arhivă nu se mai găsesc registrele respective.

Consilierii comunali 1925-1930: Velcotă Traian, Goanță Ion, Pura Danilă, Herac Ion, Râncu Nicolae, Crăciun Nicolae, Pistrilă Nicolae, Crăciun Păun și Boia Nicolae. Comisie interimară 1931/32: Danilă Pura, Dănilă Ciuciuc, Nistor Boia, Traian Tunea.

Comisiei interimare 1932/33: Ion Miloș, Danilă Pura, Ilia Tunea, Nicolae Pura. Consiliu comunal 1933, Ion Miloș, Velcotă Traian, Ilie Tunea, Pau Crăciun, Ion Pura, Ciuciuc Danilă, Ion Herac, Nicolae Crăciun, Nicolae Pura, Alexa Anghel și Adam Brebu.

1934 Comisie interimară: Miloș Pavel, Ion Pura, Bosioc Velcotă, Ilie Găină, Vasile Tunea,

Consiliu comunal 1934-37: Traian Velcotă, Ion Pura, Ion Herac, Pavel Miloș, Nicolae Voin, Nicolae Crăciun, Păun Crăciun, Alexa Anghel.

Consiliu comunal 1937: Ion Miloș, Alexa Anghel, Nicolae Pura, Pavel Perciu, Păun Crăciun, Traian Voin, Nicolae Crăciun, Bosioc Brumariu, Pavel Miloș, Ilie Tunea.

1938. Comisie interimară: Ion Miloș, Ion Pura, Nicolae Pura, Dănilă Ciuciuc, Alexa Anghel, Păun Crăciun, Dănilă Crăciun.

2.

	Bărbați	Femei	Total
1928	24	17	41
1929	20	18	38
1930	22	19	41
1931	28	24	52
1932	32	21	53
1933	16	14	30
1934	23	30	53
1935	20	21	41
1936	22	20	42
1937	22	22	44
1938	23	14	37

3. Întinderea comunei: arabil 367 ha 0,4 ari, fânețe exnaturale 462 ha, 0,5 ari, pășuni 251 ha 0,3 ari, vii 0,04 ha, livezi 61 ha 0,2 ari, păduri 4609 ha 20 ari, curți și clădiri neutilizabile 89 ha 0,2 ari. Suprafața totală a comunei 5839 ha 40 ari.

4. Patrimoniul comunei: nr. C.F. 375 Casa nr. 127 de 100 stp. clădirea primăriei în valoare de 100 000 lei. Nr. C.F. 375 casa nr. 11 de 760 stp. Edificiul școlii primare 100 000 lei, nr.C.F.375 casa nr. 12 de 140 stp. Locuința parohială lei 50 000, nr. C.F. 199, de 495 stp. edificiul notrial 200 000 lei netrecut în C.F. Locuința învățătorului și școala primară din cătunul Stancilova lei 50 000 Nr. C.F. 375-6847 jugh. 344 stp.lei 1 200 000. Averea mobilă a comunei conform inventarului se cifrează la suma de lei 100 000 și constă din mobilier și pompa de incendiu.

5. Primăria comunei Șopotul Nou este construită în anul 1937 și posedă 4 camere și un coridor. Birourile primăriei funcționează la notariatul Dalboșeț de care depinde această comună.

6. Diversele servicii comunale funcționează în mod corespunzător fiind conduse de către notarul cercual Dalboșeț. În fiecare săptămână se deplasează de 2 ori un impiegat de la notariatul Dalboșeț în această comună unde lucrează pe teren.

7. Procedurile se îndeplinesc conform normelor de procedură penală, actele imanuându-se la timp.

8. Comuna nu posedă în localitate oficiu poștal. Poșta se ridică de 3 ori de către guarzii comunali.

9. Comuna nu are moașă diplomată. Medicul de circumscripție Dalboșeț se deplasează în comună odată pe lună pentru a face inspecție medicală.

11. În comună există un post de jandarmi. Comuna are 3 guarzi comunali pentru îndeplinirea serviciului de zi și de noapte și 2 paznici de câmp.

13. În comună există o formație de pompieri militarizați. Grupul de comandă al acestei formații a făcut până în prezent 1 curs de specializare comuna posedă pompa de mână și accesoriile necesare. În cazurile de incendiu formația de pompieri a intervenit întotdeauna cu succes.

14. Hornăritul este organizat pe plasă. Pentru fiecare coș se plătește o taxă anuală de 20 lei înscrisă în rolul taxelor comunale. Coșurile se curăță de 2 ori pe an.

15. Măsurile pentru combaterea inundațiilor nu s-au luat. În ultimile zile a sosit în această comună o tabără de premilitari cari în cadrul muncii de folos obștesc lucrează la regularea albiei pe râul Buceava.

16. În caz de accidente primele ajutoare se dau de către medicul din Dalboșeț.

17. Comuna posedă amenajat un teren pentru educație fizică. Comandantul secției P.P. din localitate este înv. Dir. Gh. Seracoveanu. Formația premilitară are un efectiv de circa 25 premilitari. Pavilion străjeresc până în prezent nu s-a ridicat.

18. În comună nu există cămin cultural.

19. Deciziunile primarului nu au fost anulate de către jurisdicția administrativă.

20. Prefectul face controlul administrației comunale odată pe an iar pretorul în

fiecare trimestru odată.

21. Siguranța publică se face de către jandarmerie și guarzi comunale. Închisoare comunală nu există.

22. Ba(i)e comunală nu este.

23. Casele sunt numerotate.

24. Autorizațiile de construcție se eliberează de primărie. Alinierea nu se poate respecta din cauză că, comuna este răspândită sub forma de sălașe.

25. Din domeniul public al comunei în speță izlazul comunal s-au făcut câteva încălcări din dreptul de proprietate al comunei din partea locuitorilor.

26. Comuna posedă pădure comunală care însă nu se poate exploata decât după 50 fiind în formație. Izlazul comunal se administrează din partea comunei sub controlul Camerei de Agricultură.

27. Pe izlazul comunal pasc foarte puține turme de vite izlazul fiind în majoritate împădurit. Comuna posedă animale de reproducție Siementhal și Mangalița.

28. Comuna nu posedă instalațiuni agricole.

29. Împotriva câinilor și pisicilor vagabonde nu s-au luat nici o măsură.

30. La institutul antirabic se trimit anual 1-2 persoane mușcate de animale turbate. Până în prezent nu a murit nici o persoană de turbare.

31. Contravenție la legea monopolului sunt rare 1-2 în fiecare an. Alte contravenții sunt de domeniul penal.

32. Comuna a înființat taxele prevăzute de art. 167 din L.A. pentru funcționarea serviciilor comunale. Regulamentele de taxe comunale nu au fost respinse de către autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice se face conform legilor de urmărire. Apelurile împotriva impunerilor nu s-au făcut. Lucrurile sechestrate cu ocazia urmăririlor nu ajung să se vândă la licitație publică, locuitorii plătindu-și impozitele.

34. În lista electorală pentru alegerile generale au fost înscriși la categoria I-53 locuitori, categoria II nici un locuitor, la categoria III-2 locuitori. Cu ocazia alegerilor generale au votat toți alegătorii înscriși în listele electorale. În lista pentru alegerile comunale au fost înscriși la categoria I - 308 alegători, categoria II - nici un alegător, categoria III - 2 alegători.

35. Lucrări mai importante efectuate în cursul ultimilor ani au fost: repararea drumurilor, împădurirea terenurilor degradate, construirea primăriei, construirea școlii primare din cătunul Stancilova și repararea bisericei.

36. În comună nu au fost cazuri de exproprieri pentru utilitate publică.

37. Comuna are un cimitir comunal bine întreținut. Nu posedă cimitir și monument al eroilor.

38. Locuitorii au făcut prestație în natură pentru refacerea șoselelor.
39. Comuna este legată prin drumul județean de comuna Dalboșeț pe o porțiune de un km, de comuna Știnăpări pe o porțiune de 15 km.
40. Drumurile din interiorul comunei se curăță în fiecare Duminecă.
41. Drumurile sunt sădite cu pomi.
42. Circulația pe șosele și drumuri se face conform legii circulației. Automobilele nu cauzează pagube animalelor domestice din cauza că circulația este rară. Accidente nu au fost.
43. Locuitorii au contribuit la repararea bisericii cu câte 50 lei de cap de familie.
44. Comuna nu are gropi cu var pentru îngroparea hoiturilor de animale
45. Comuna nu posedă rampă de gunoi.
46. Iluminatul clădirilor publice se face cu lampe de petrol.
47. Comuna are apă potabilă suficientă și la 18 fântâni publice.
48. Serviciul de petiționări funcționează în mod normal, cererile adresate autorității comunale se rezolvă în cel mai mult 48 ore de către autoritatea comunală.
49. Pentru îmbunătățirea administrației comunale ar fi bine să se reducă subvențiile pe care comuna la plătește diferitelor instituțiuni publice și cari formează 40% din bugetul ordinar al comunei.
50. Doleanțele locuitorilor sunt: construirea unui cămin cultural, canalizarea puhoaielor cari fac diferite stricăciuni cu ocazia inundațiilor, primirea unui loc mai bun pentru islaz comunal de la Stat și plantarea terenurilor degradate.
51. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor este slab.

Dalboșeț la 14 Iulie 1939

Notar

Ciortuz Petru

M.B.M., Fond Cornel Groșorean, nr. 9640.

56.

Șopotul Vechiu

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Comuna Șopotul Vechiu, care face parte din regiunea de graniță Bănățeană, a fost administrată din anul 1873 cu ajutorul organizației militare de către Curtea din Viena. Dela 1873 și până la 1918 a fost administrată de maghiari conform legii

administrative maghiare. Dela 1918 și până în prezent este administrată conform legiurilor române.

Numele notarilor-Vezi notarii amintiți la chestionarul comunei Dalboșeț, comuna aparținând acestui notariat. Numele primarilor Dănilă Baltoni, Traian Olariu, Ion Nedelcu, Meilă Tunea, Emilian Găină, Ionichie Cocora, Ion Berbentea, Traian Balaure, Nicolae Badescu, Ion Tunea și Pavel Tunea.

Funcționari comunali, vezi funcționarii comunali, subnotari și impiegați amintiți în chestionarul comunei Dalboșeț la notariatul căruia aparține și comuna Șopotul Vechiu.

Consilieri comunali. Antistia comunală de dinainte de război și până la 1925 data unificării legii administrative nu se poate preciza din cauză că în arhivă nu se mai găsesc registrele respective.

Consilierii comunali din 1925 și până azi.

1925-1930 Ionichie Cocora, Petru Bala, Emilian Găină, Ilia Ruiu, Danilă Anghel, Iosif Tunea și Dănilă Găină.

1931-32. Ilie Berbentea, Pavel Pura, Pavel Cocora, Pavel Boia, Dănilă Berbentea, Nicolae Balaure, Matei Tunea, Vidu Tunea, Pavel Tunea și Ion Olariu.

1932. Comisie interimară: Emilian Găină, Petru Găină, Dănilă Bala și Nicolae Morariu.

1933. Consilieri comunali: Ion Berbentea, Nicolae Balaure, Pavel Boia, Pavel Pura, Ilie Ruiu, Traian Badescu, Ionichie Voin, Iosif Găină, Matei Tunea, Ion Mirea, Iosif Olariu.

1934 Comisie interimară: Traian Balaure, Nicolae Verna, Aurel Olariu, Traian Anghel și Andrei Pura.

1934-38, Consiliu comunal, Traian Balaure, Nicolae Verna, Traian Anghel, Ion Berbentea, Matci Găină, Ion Găină, Andrei Pura, Dănilă Găvan.

1938 Comisie interimară: Tunea Iosif, Voin Nicolae, Voin Mihail, Ciuciuc Iosif, Găină Andrei.

2. Numărul locuitorilor, bărbați și femei pe 10 ani în urmă. Se va arăta creșterea sau descreșterea populației.

1928	Bărbați 18	Femei 20	Totale 38
1929	9	13	22
1930	14	15	29
1931	15	17	32
1932	11	15	26
1933	26	17	43
1934	11	12	23

1935	22	13	35
1936	21	14	35
1937	16	15	31
1938	11	7	18

Populația în scădere.

3. Întinderea comunei: 740 ha 0,5 ari, fânețe naturale 284 ha, pășuni 313 ha 0,1 ari, vii 1 ha 49 ari, livezi 90 ha, păduri 3695 ha 57 ari. Clădiri, curți neutilizabil 124 ha. Suprafața totală a comunei 5248 ha 12 ari.

4. Patrimoniul comunei. Nr. C.F. 455 Casa nr. 161 480 stp. Edificiul primăriei în valoare de 250 000 lei Nr. C.F.455 Nr. top.380 7 jugh.100 stp.ar 70 000 lei,/ în prezent acest teren se află în folosința împrumozitarișilor fără ca împrumozitarierea să fie rămas definitivă. Nr. C.F. 455 2 jugh. 548 stp f. în valoare de 20000 lei /în prezent în favoarea împrumozitarișilor fără ca împrumozitarierea să fi rămas definitivă. Nr. C.F.455 1 jugh. 540 stp. gr. în valoare de 10 000 lei. Nr. C.F.455, 1048 Jugh. 628 stp. Islaz împădurit, în valoare de 1 048 628 lei.

Averea mobilă a comunei conform inventarului se cifrează la suma de lei 28 780. Averea constă din mobilierei și pompă de incendiu.

5. Primăria și istoricul ei. Primăria comunei Șopotul Vechiu este construită cam pe la anul 1840 și este compusă din 4 camere și un coridor. Birourile primăriei funcționează la notariatul Dalboșeș unde aparține această comună. De asemenea și arhivele sunt la notariatul Dalboșeș. Localul primăriei fiind vechiu și neîncăpător se impune o nouă clădire.

6. Diversele servicii comunale, funcționează în mod corespunzător fiind conduse de către notarul cercual Dalboșeș. În fiecare săptămână de două ori se deplasează în comuna Șopotul Vechiu un impiegat dela notariatul cercual Dalboșeș, care efectuează pe tren lucrările necesare.

7. Procedurile se îndeplinesc conform codului de procedură penală. Actele se imaneuează la timp.

8. Comuna nu posedă în localitate oficiu poștal. Poșta se ridică în fiecare zi dela notariatul Dalboșeș de către un guard comunal. Distribuiera poștei în comună se face în fiecare zi de către un guard comunal.

9. În comună funcționează o moașă diplomată, cu diplomă din timpul Austro-Ungar, cu numele Liuba Balaure. Este foarte slab pregătită. Salarul este înscriș în bugetul comunei în suma de lei 300 lunar.

10. Medicul de circumscripție Dalboșeș se deplasează cel puțin odată pe lună pentru a face inspecție oficială. Dealtcum, comuna fiird situată de sediul circumscripției

medicale la o distanță de 4 km bolnavii pot fi transportați cu ușurința la dispensar pentru a fi tratați.

11. În comună nu este post de jandarmi, comuna aparține postului de Jandarmi Dalboșeț, care este situat de comună la o depărtare de 4 km.

12. Comuna are 3 guarzi comunali, atât pentru serviciul de zi și de noapte și doi paznici de câmp.

13. Grupul Pompierilor din Timișoara a organizat și în această comună o formație de pompieri militarizați. Grupul de comandă al acestei formații a făcut până în prezent două cursuri de specializare. Exerciții cu pompa de incendii se face în fiecare Duminică. Comuna posedă o remiză de incendiu cu pompă de mână și accesoriile necesare. Pentru întreținerea pompei de incendiu comuna cheltuiește în fiecare an 3-4000 lei. În toate cazurile de incendiu cari sunt foarte rare, unu la trei patru ani, intervenția pompierilor a fost încununată de succes.

14. Hornăritul este organizat pe plasă. Pentru fiecare coș se plătește o taxă anuală de lei 20 înscrisă în bugetul comunei. Măturatul coșurilor se face de două ori pe an.

15. Până în prezent, pentru evitarea inundațiilor nu s-a luat nici o măsură. Este nevoie urgentă să se canalizeze pârâul numit Apa Șopotului care cu ocazia ploilor face mari inundații amenințând însăși existența comunei.

16. În caz de accidente primele ajutoare se dau de către medicul de circumscripție din Dalboșeț.

17. Comuna nu are teren amenajat pentru educație fizică. Stolul de Străjeri al școlii primare face exerciții în curtea școlii primare care este destul de încăpătoare. Secția P.P. din această comună, face exerciții pe terenul comunei numit Peperigi. Atât comandantul Stolului de Străjeri cât și comandantul secției PP este Dl înv-director Iosif Brezoiu. Efectivul stolului de străjeri este de circa 106 străjeri, iar efectivul secției P.P. este de circa 30. Activitatea depusă de aceste organizații este cea prevăzută de legi.

18. În comună s-a înființat un cămin cultural în luna mai. Căminul este în curs de organizare, neavând local propriu.

19. Deciziunile primarului nu au fost anulate de jurisdicția administrativă.

20. Prefectul face controlul administrației odată pe an. Pretorul face în fiecare săptămână odată.

21. Siguranța publică se face de organele jandarmeriei și guarzi comunali. Închisoare comunală nu este.

22. Bae comunală nu este.

23. Casele sunt numerotate.

24. Autorizații de construcții se eliberează de primărie. Alinierea se respectă. Din domeniul public al comunei, în speță islazul s-a făcut câteva încălcări ale dreptului de proprietate de către localnici.

25. Comuna posedă pădure comunală care însă nu poate fi exploatată decât după 50 ani fiind în formație. Pășunea comunală este necorespunzătoare pentru creșterea vitelor fiind împădurită și formată în unele părți din terenuri degradate. Administrația pășunii se face de către comună sub controlul Camerei de agricultură conform Legii Administrative și Legii pentru Organizarea Camerei de Agricultură.

27. Pe islazul comunal nu pasc turme de vite decât numai câteva ciopoare de oi din cauză că terenul este neprielnic. Animalele de reproducție sunt de rasă Simenthal și Mangaliță și formează proprietatea comunei.

28. Comuna nu posedă instalații agricole.

29. Împotriva câinilor și pisicilor vagabonde nu s-au luat nici o măsură.

30. La Institutul antirabic se trimite câte unu, două persoane anual, fiind mușcate de animale turbate. Până în prezent nu a murit nici o persoană de turbare.

31. Contravenție la legea monopolului sunt rari. Una, două în fiecare an. Alte contravenții sunt de domeniul penal. La fiecare doi trei ani se întâmplă câte o crimă.

32. Comuna a înființat taxele prevăzute de art.167 din L.A. pentru funcționarea serviciilor comunale. Regulamentele de taxe nu au fost respinse de către Autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice se face conform legii de urmărire. Apeluri împotriva impunerilor nu s-au făcut. Lucrurile sechestrate cu ocazia urmăririlor nu ajung să se vândă la licitație publică din cauză că locuitorii înțeleg să-și plătească impozitele.

34. În lista electorală pentru alegerile generale au fost înscriși categoria I-133 alegători, categoria II-1 alegător, categoria III-6 alegători. În lista electorală pentru alegerile administrative au fost înscris la categoria I-357 alegători, la categoria II-1 alegător iar la categoria III 6 alegători. Lucrări importante executate în cursul ultimilor ani au fost: repararea drumurilor comunale, desfundarea șanțurilor de pe lângă șosele, plantarea terenurilor degradate, repararea bisericii atât în interior cât și exterior și construirea remizei pompei de incendiu.

37. Comuna are un cimitir comunal bine întreținut. Nu posedă nici un cimitir al eroilor și nici monument al eroilor.

38. Locuitorii au făcut prestație în natură pentru refacerea șoselelor.

39. Drumurile din interiorul comunei se curăță în fiecare comună. Podețele existente se repară în fiecare an. S-a adunat materialul necesar pentru construirea grajdului comunal. Comuna Șopotul Vechiu are un singur drum comunal care leagă

comuna Șopotul Vechiu de comuna Dalboșeț și este bine întreținut.

40. Drumul comunal este practicabil.

41. Drumul comunal este sădit cu arbori.

42. Legea circulației se respectă. Automobilele nu cauzază pagube la animalele domestice din motivul că circulația cu astfel de vehicule este rară.

43. Locuitorii comunei au contribuit la repararea Sf. Biserici cu câte 100 lei de cap de familie când a fost cazul. În mod normal biserica încasează un impozit numit Cult, care este de 15 lei anual de cap de familie.

44. În comună se găsește un cimitir de animale însă necorespunzător. Primăria comunei este iluminată noaptea cu lampe de petrol.

46. Comuna nu are rampă de gunoi.

47. Comuna are apă potabilă suficientă. Fântânelor publice sunt în număr de 19 și bine întreținute.

48. Serviciul petiționării funcționează normal. Cererile adresate către autoritatea comunală sunt rezolvate în fața petiționarului și imediat iar acelea adresate celorlalte autorități se expediază de către notariat în cel mult 48 de ore.

49. Pentru îmbunătățirea administrației ar fi nevoie să se reducă subvențiile pe care comuna le plătește diferitelor instituții și care reprezintă aproape 40% din bugetul ordinar. Doleanțele locuitorilor sunt următoarele: canalizarea și îndiguirea pârâului al Șopotului și plantarea terenurilor degradate în hotarul comunei Gârbovăț de unde izvorăște acest pârâu din care cauză se întâmplă dese inundații. Construirea unui cămin cultural, reconstrucția primăriei și a unei sale de învățământ, construirea unui cuptor pentru uscatul prunelor. Construirea unei case parohiale și intensificarea pomiculturii.

51. Sentimentul de solidaritate a locuitorilor este slab.

Dalboșeț, 14 iulie 1939.

Notar

Ciortuz Ion

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9640.

ANCHETA MONOGRAFICĂ A PLASEI BOZOVICI

Comuna Borlovenii Noi

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Comuna Borlovenii Noi s-a înființat abea în anul 1827¹ din locuitorii veniți din comuna Borlovenii Vechi. Până la 1872 comuna a fost sub conducerea militară a regimentului No. 13 grăniceresc din Caransebeș din care compania 3-a își avea sediul în comuna Prigor. După 1872 administrația comunei se făcea conform legiurilor austro-ungare, având primarul ei și depinzând de notariatul Prigor. Întreaga arhivă a comunei fiind distrusă în timpul ultimei revoluții afară de actele de stare civilă, culegerea datelor privitoare la numele primarilor și consiliilor comunale este imposibilă. Singurul registru despre desbaterile consiliilor comunale ce există la comună datează din anul 1926 de la care începând se pot da datele în chestiune. În privința notarilor comuna depinzând de notariatul Prigor, a avut în tot timpul aceiași notari ca și comuna Prigor.

Numele primarilor și consilierilor:

1926

Primar: Mihai Ienea

Consilieri: preot Traian Călțun, înv(ățător) Gheorghe Matei, Gavrilă Cărăba, Meilă Borchescu. Meilă Imbrescu, Dumitru Boldea, Petru Borchescu, Matei Păunescu, Gavrilă Boldea și Zaharia Boldea.

1927: Aceiași ca mai sus.

1928: Aceiași ca mai sus.

1929: Aceiași ca mai sus.

1930. Comisie intermediară: Mihai Ienea președinte, Zaharia Boldea, Gavrilă Boldea. Mihai Borchescu și Dumitru Vădraru membrii.

1930: Consiliul comunal: Lazăr Păunescu primar, Ioan Băcilă, Irimie Petruică, Maxim Ionescu, Gheorghe Băcilă, Petru Borchescu, Ioan Boldea, Anesie Boldea și Lazăr Moți consilieri.

1931: Aceiași ca mai sus.

1932: Comisie interimară: Mihai Borchescu președinte, Dumitru Vădraru și Ilie Băcilă membrii.

1932: Consilieri comunali: Petru Boldea primar, Dănilă Roșcovan, Petru Bojinescu, Dumitru Băcilă, Matei Păunescu, Eremia Petruică, Ion Careba și Lazăr Serafin consilieri.

1933: Aceiași ca mai sus.

1934: Comisie interimară: Petru Borchescu primar, pr(eot) Traian Călțun, Mihai Borchescu, Lazăr Moți, Dumitru Vădraru, Ilie Băcilă, Zaharia Zaberca, Ilie Careba, Lazăr Serafin, Constantin Cochină înv(ățător), Irimie Petruică și Ananie Boldea consilieri.

1935: Aceiași ca mai sus.

1936: Aceiași ca mai sus.

1937: Aceiași ca mai sus.

1938: Zaberca Zaharia primar.

1939: Zaberca Zaharia primar.

2. Numărul locuitorilor pe ultimii 10 ani

Anul	B.	F.	Total	Dif. în plus	Dif. în minus.
1928	328	361	689		
1929	328	358	686		2
1930	330	356	686		
1931	334	344	678		8
1932	333	348	681	3	
1933	330	350	680		1
1934	329	347	676		4
1935	307	353	660		16
1936	303	366	669	9	
1937	303	371	674	5	
1938	308	370	678	4	

3. Întinderea comunei este de 3.841 jug. 1.175 stp.

4. Patrimoniul comunei: 662 jug. 44 stp. Repartizat astfel: arător: 1.389 stp., fân: 5 jug. 599 stp., pășune: 274 jug. 468 stp., păduri: 341 jug. 1.228 stp., neprod(uctiv): 39 jug. 1.160 stp.

5. Localul primăriei datează încă de la înființarea comunei în anul 1827. Tot în acest local se adăpostește și școala primară. Pentru cancelaria primăriei se folosește 1 cameră, pentru gardii comunali 1 cameră și pentru camera de odihnă a jandarmilor, 1 cameră. Localul este vechi și prea puțin corespunzător destinației ce are.

6. Administrația comunei se face la notariatul cercual Prigor, în comună executându-se numai conducerea gospodărească.

7. Actele de procedură se înmanează de către primar după ce mai întâi au fost înregistrate la notariat care le trimite în comună prin curierul ce face legătura cu notariatul la fiecare 2 zile.

8. Serviciul poștal este îndeplinit de oficiul PTT din Prigor și distribuirea corespondenței se face de către guarzii comunali.

9. În comună nu se găsește post de jandarmi și comuna se găsește în raza postului Prigor.

10. Medicul de circumscripție este la îndemâna locuitorilor.

11. În comună nu se găsește post de jandarmi și comuna se găsește în raza postului Prigor.

12. Paza în comună se face de către 2 guarzi comunali.

13. Împotriva incendiilor s-a organizat serviciul de pompieri rurali cari au la dispoziție o pompă de incendiu în bună stare de funcționare. Materialul de incendiu trebuie completat cu furtuni și sorburi precum și alte unelte. Incendii nu s-au întâmplat în comună în ultimii ani.

14. Hornăritul este organizat pe plasă.

15. Terenuri inundabile nu sunt în comună. Pentru prevenirea epidemiilor și epizotiiilor s-au luat măsuri pentru curățirea caselor, a curților și a grajdurilor de animale.

16. În caz de accidente comuna nu poate da primele ajutoare neavând nici dispensar, nici geantă sanitară cu medicamente de imediată necesitate. Agent sanitar și soră de ocrotire nu sunt în comună.

17. Teren de educație fizică nu este. Școala are stol de străjeri. Premilitarii din comună fac instrucție la subcentrul Prigor.

18. Comuna nu are cămin cultural.

19. Deciziunile primarului nu au fost anulate de autoritatea tutelară.

20. Dl. Prefect și Dl. pretor al plasei fac controlul administrației comunale deplasându-se trimestrial în comună și în mod accidental aproape în fiecare lună.

21. Siguranță publică este menținută de guarzii comunali și patrurile de jandarmi de la postul Prigor. Închisoare comunală nu este.

22. Casele nu sunt numerotate.

23. Autorizațiile de construcții se dau în conformitate cu legea și cu respectarea alinierii în comună.

24. Ba(i)e comunală nu este.

25. Încorporări de fapt s-au făcut în izlazul comunal.

26. Există pășune și pădure comunală, administrate de primărie.

27. Turme și cirezi, vâcari și ciobani nu sunt.

28. Instalațiuni agricole nu sunt.

29. Împotriva câinilor și pisicelor vagaboande s-au luat măsuri de dare în judecată a proprietarilor.

30. La institutul Antirabic nu au fost trimiși locuitori din comună. Cazuri de turbare nu au fost la oameni.

31. Contravenienți la legea monopolului nu sunt. Alte contravențiuni sunt în număr destul de însemnat. O evidență a contravențiunilor nu este ținută și prin urmare nu se poate da numărul contravenienților.

32. Comuna a înființat prin regulament taxe conform art. 166 și 167 din Legea Administrativă cari au fost aprobate de autoritatea tutelară.

33. Apeluri contra impunerilor nu s-au făcut. Urmărirea veniturilor s-a făcut aplicându-se sechestre fără a se ajunge la emiterea publicației de vânzare.

34. În listele electorale ale comunei sunt înscrși 70 locuitori la categoria agricultură și muncă 1 locuitor la ocupațiuni intelectuale și nici un locuitor la comerț și industrie. Numărul alegătorilor este mai mic decât sub vechile regimuri. Participarea la alegeri se face însă în procent mai mare.

35. Cazuri de expropriere pentru utilitate publică nu au fost.

36. Comuna are cimitir comunal, nu are cimitir pentru eroi și nici un monument al eroilor.

37. Locuitorii au făcut nenumărate prestațiuni de serviciu pentru refacerea și repararea drumurilor.

38. Ulițele și drumurile din comună se curăță de către locuitori odată pe săptămână. Șanțurile și podurile sunt în bună stare.

39. Drumurile sunt practicabile, Prin comună trece șoseaua națională Bozovici-Mehadia. Drumuri comunale sunt (cele) cari duc spre pădure și izlaz.

40. Drumurile sunt sădite cu arbori cari până în prezent nu au suferit stricăciuni din cauză că șoseaua nu se mărginește decât numai în puține locuri cu proprietățile locuitorilor.

41. Legea circulației pe drumurile publice este respectată. Automobilele nu cauzează pagube în animalele domestice și nici accidente.

42. Locuitorii nu au contribuit la zidirea sau renovarea ei nefiind, până în prezent, cazul de a recurge la contribuția lor. La fel nu au avut de contribuit nici la alte clădiri sau monumente publice.

43. Comuna are gropi pentru îngroparea cadavrelor animalelor moarte, în cimitirul de animale al comunei. Gropile nu sunt cu var.

44. Comuna nu are rampă de gunoi.

45. Iluminatul public se face cu lămpi de gaz în câteva puncte din comună.

46. În comună este apă potabilă bună. Sunt 20 (de) fântâni din care 5 publice.

47. Serviciul de petițiuni funcționează la notariatul Prigor în bune condițiuni.

Petițiunile sunt satisfăcute momentan. Locuitorii n-au prevăzut serviciului de petițiuni doleanțe mai importante.

48. Lipsuri în buna funcționare a administrației nu s-au constatat.

49. Una din principalele doleanțe ale locuitorilor este scoaterea ocupanților din izlazul comunal.

50. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor este destul de dezvoltat.

Prigor la 15 iulie 1939.

Notar
ss. indescifrabil

Tabel. 1 Bugetul de venituri și cheltuieli al localității Borlovenii Noi².

Natura veniturilor	Alocația din anul precedent Lei	Sumele propuse Lei	Sumele votate Lei	Sumele aprobate Lei
Partea I-a Cap. I Venituri ordinare				
1. venituri încasate prin Stat	19.950	4.108	4108	4.100
2. imp.pe venitul proprietății agricole		88.358	88.358	44.179
3. Impozite comunale	3.600	2.600	2.600	2.600
4. taxe	600	710	710	710
5. taxe în baza art. 167 L.A.	66.001	106.944	108.944	98.176
6. taxe asupra gazului				
7. venituri din averi imobil		2 000	2 000	2 000
8. venituri din averi	760	90	90	90
9. venituri diverse	20 100	16 618	16 618	16 600
Total venituri ordinare	111 001	221 428	223 428	168 455

Cap. II

Venituri extraordinare

1.administrația generală	1 200	1 300	1 300	1 300
2. drumuri				
Tot.chelt.extraordina-re	1 200	1 300	1 300	1 300

Cap. III

Venituri cu dest.specială

1.veniturile drumurilor	2 600	5 526	5526	5 500
2.fond serviciului de pază	16 500	16 800	16 800	16 800
3.cotizațiuni				
4.împrumuturi				
5.fonduri cu destin.specială				
6.fonduri și legate cu destinație specială				
Tot.cu dest.specială.	19 100	22 326	22 326	22 300
Total general	131 311	245 054	247 054	192 055

Natura cheltuielilor	Alocația din anul precedent	Sumele propuse	Sumele votate	Sumele aprobate	Observații
		pe paragrafe			
		Lei	Lei	Lei	
Partea a II-a Capitolul I Cheltuieli ordinare 1.0 Comunală /personal/	55 235	70 795	70 795	62 420	
2.ad-ția com.material	25 130	73 889	75 889	26 340	
3.subvenții	800	11 135	11 135	13 485	
4.anuități și datorii	7 355	18 974	18 974	22 535	
5.adm-trărea bunuri com.	7 501	11 219	11 219	9 419	

6.facerea comunală	1 000				
7.serv.de inc.și Ap.Pas.		11 506	11 506	11 456	
8.Învățământ și culte	7 090	15 600	15 600	12 700	
9.serviciul sanitar	1 900	3 310	3 310	5 100	
10.serv.sanit.vet.și zoot.					
11.fondul de credite	5 000	5 000	5 000	5 000	
Tot.chelt.ordinare	111 001	221 428	223 428	168 455	

Cap. II

Cheltuieli extraordinare

1.administrația generală	1 200	1 200	1 200	1 200	
2.drumuri		100	100	100	
Tot.chelt.extraord.	1 200	1 300	1 300	1 300	

Cap. III

Chelt. cu dest.specială

1.serviciul tehnic și al drumurilor	2 600	5 526	5 526	5 500	
2.serviciul de pază	16 500	16 800	16 800	16 800	
3.cheltuieli din cotizațiuni					
4.execut.lucr.din împrumuturi					
5.fonduri cu destinație					
6.pentru despăg.cărnuri confiscate					
7.fundațiuni					
Tot.chelt.cu destin.specială	19 100	22 326	22 326	22 300	
Total general	131 311	245 054	247 054	192 055	

¹ În realitate este vorba de anul 1829, vezi „Răspunsul comunei Borlovenii Noi la chestionarul ordonat de prefectură”.

² Am reprodus acest document pentru a evidenția structura și nivelul veniturilor și cheltuielilor cuprinse într-un buget rural din plasa Bozovici.

58.

(Bozovici)

Chestionar Administrativ

1. În timpurile cele mai îndepărtate despre care ne vorbesc bătrânii, în fruntea comunei era un primar cu atribuții foarte largi atât administrative cât și atribuții referitoare la școală și biserică. Era și judecătorul satului. În atribuțiile de judecător era ajutat de 2 sau 3 jurați. Ca semn distinctiv a primarului, era un baston cu efigia Țării cu care ori de câte ori pleca prin comună, era în exercițiul funcțiunii. Cei 2 jurați aveau asemenea 2 bastoane însă mai mici ca a primarului. În fiecare duminică înaintea de a începe slujba religioasă, primarul făcea un apel nominal al capilor de familie. Cei cari lipseau de la acest apel (de la slujba religioasă), mâne zi trebuiau să facă robotă comunală (prestație). Pentru aceste servicii era investit și cu atribuții de administrator al bisericii, ținea o ladă unde se păstra banii bisericii. Această ladă avea 3 chei – una era ținută de primar alta de preot și a treia de epitropul bisericii – care ladă se deschidea în așa fel încât unul fără altul nu o puteau deschide. Primarul administra și averea imobilă a bisericii. Prin el s-au donat câteva pământe bisericii, da în arendă prin licitații pământele bisericii, îngrijea de buna stare a lor și îngrijea de îngrădirea și înfrumusețarea cimitirului. Primarul făcea parte de drept din Consiliul Parohial. Ca dovadă de largile atribuții pe cari le avea primarul cât privește biserica, documentele bisericii ne arată că el era în majoritatea cazurilor președintele Consiliului Parohial în cari vremuri primarul era totul iar preotul era ținut a-și face numai slujbele religioase. În ce privește școala era administrată de primar care era de drept președintele Comitetului Școlar. Învățătorul nu avea nici o obligație, nici nu avea dreptul să mânuiască bani în nici un fel. Toată întreținerea și buna stare a școlii era în sarcina primarului cari se îngrijea de asemenea de averea școlii ba avea și un control asupra învățătorilor întrucât își îndeplinesc sau nu datoria. Conducerea administrativă a

comunei era încredințată primarului ajutat fiind de supleant și 4 jurați și un cassar pentru cele bănești. Primarul sau în lipsa lui supleantul împreună cu jurații constatau și încercau să împăciuiască toate diferendele dintre locuitori. Pentru diferendele ce nu se puteau termina de către această judecătorie comunală, cel în cauză trebuia să obțină de la primar o dovadă că a trecut pe la judecătoria comunală și numai în baza acestei dovezi era ascultat și i se primea plângerea la pretură care era o a doua instanță de judecată, bineînțeles că în cauză de ordin administrativ, de disciplină comunală și pricini de hotar, pagube la câmp etc. Casierul era însărcinat cu încasările și plățile comunei de cari era ținut să dea socoteală numai înaintea primarului. Cel mai vechi primar de care se amintește a fost Alimpie Ignea.

Numele primarilor de cari ne amintesc scriptele vechi sunt următorii: Mărin Chetrinescu, Antonie Craia, Nicolae Terian, Petru Ienea, Craia Piescu, Nicolae Olariu, Vențel Csesnic, David Popiști, Nicolae Popiști, Mihail Andrei, Iancu Pungilă, Nicolae Olariu, Ilie Matei, Marian Budu, Romon Adamescu și actualul, Pavel Matei.

2. Numărul populației în anul 1929 (era de) 1705 bărbați și 1827 femei iar în 1939 (era de) 1694 bărbați și 1821 femei, deci o descreștere cu 11 la bărbați și 6 la femei, în total 17.

3. Întinderea comunei este de 26.939 (de) jughere cadastrale.

4. Patrimoniul comunei: comuna posedă 2 case cu etaj în cari sunt adăpostite serviciile comunale, pretura și locuințele notarului și pretorului. Mai posedă 3.141 jughere terenuri, parte izlaz comunal, parte izlaz împădurit și parte locuri neproductive (stânci etc.)

5. Primăria împreună cu notariatul până la anul 1904 a avut o clădire mică care data din timpuri vechi. La anul 1904 s-a construit actualul local cu etaj care are la parter 8 încăperi ocupate de serviciile primăriei și notariatului, guarzi comunali, magazie, închisoare iar la etaj încăperi cari formează locuința notarului. Locuința e în stare bună. Serviciile funcționează regulat având toate registrele prevăzute de legi și regulamente iar arhiva aranjată pe ani.

6. Serviciile funcționează bine, lipsuri nu sunt.

7. Pentru îndeplinirea procedurilor primăria are un agent care-și îndeplinește serviciul sub supravegherea notarului.

8. În comună există un oficiu poștal autorizat care distribuie corespondența zilnic având un personal constator din 4 persoane.

9. Postul de moașă în comună este vacant, fosta moașă fiind „licențiată” din serviciu pentru necunoașterea limbei oficiale.

10. În comună este medic la dispoziție care întotdeauna este la îndemână sătenilor.

11. În comună este secție și post de jandarmi.

12. Comuna are 5 guarzi comunali salarizați cu câte 1.100 lei lunar și 4 paznici agricoli salarizați cu 200 lei lunar.

13. Comuna are organizat serviciul de pompieri conform legii și are toate instrumentele necesare (trei pompe, sorburi, furtunuri, sacaună etc.) și în anul curent o singură dată au avut ocazia de a interveni și atunci cu succes.

14. Serviciul de hornărit este organizat de plasă.

15. Comuna nu este periclitată de inundații. Pentru evitarea epizootiilor și epidemiilor se iau măsuri de vaccinare, izolare și dezinfectare.

16. În comună avându-și sediul medicul de circumscripție și sora de ocrotire, dânsii au toate cele necesare pentru primele ajutoare în caz de accidente.

17. Comuna are teren pentru educația fizică care însă în acest an va fi amenajat de către tabăra de muncă obștească care a și început lucrările în comună. În comună a luat ființă stolul de strejeri și s-a ridicat pavilionul având ca comandanți pe dl. Mihail Suveți învățător și d-șoara Floarea Matei învățătoare și care imediat după înființare a și dat câteva serbări. În comună este un subcentru de premilitari sub comanda provizorie a șefului de post care își face instrucția conform dispozițiilor primite de la centru.

18. Căminul cultural, în conformitate cu dispozițiunile legii pentru serviciul social, abia de câteva zile a luat ființă și deci nu se poate vorbi încă de realizări. Până în prezent pe teren cultural a activat despărțământul Astrei¹, corul vocal bisericesc și fanfara „Doina Almăjului” având la dispoziție Casa națională care este proprietatea bisericii ortodoxe române.

19. Nici o decizie a primarului în anii din urmă nu a fost anulată de autoritatea tutelară sau Curtea Administrativă.

20. Dl. Prefect, în vara acestui an, a fost în comună de 5 ori interesându-se de mersul administrației, curățenie și altele. Dl. pretor avându-și sediul în localitate se interesează zilnic de mersul lucrărilor și inspecții propriu-zise face aproape în fiecare lună.

21. Siguranța publică este bine organizată având în localitate secția și postul de jandarmi și 5 guarzi comunali. Închisoare este care însă nu se prea folosește fiind foarte rare cazurile de infracțiuni.

22. Baia comunală este în proiect, și serviciul social încă în anul acesta începe construirea ei.

23. Casele în comună sunt numerotate.

24. Autorizațiile de construcție se dau de la primărie. Alinierea se respectă așa după cum a fost pe timpul Graniței.

25. Încorporări din domeniul public s-a(u) făcut prin împrăștiere primind comuna pe lângă terenurile avute din vechime un teritoriu de 131 jughere cadastrale de la Societatea UDR.
26. Pădure propriu-zisă care s-ar putea exploata nu are comuna ci are pășune comunală din care o parte este împădurită cu păduri de protecție și care se administrează conform legii pășunilor de (către) primar și notar sub supravegherea și controlul Camerei de Agricultură din Oravița.
27. Turme și cirezi nu sunt. Fiecare proprietar își îngrijește și păzește vitele sale. Pentru îmbunătățirea rasei comuna are 4 tauri de rasă Simental și 2 vieri de rasă Mangaliță.
28. Instalațiuni agricole nu sunt.
29. Serviciul sanitar veterinar a dispus otrăvirea cânilor și pisicilor vagaboande. Cazuri de turbare au fost foarte rare.
30. În fiecare an au fost trimiși la Institutul Antiranbic câte 1-2 locuitori cari au fost mușcați de animale dintre cari nici unul nu a murit.
31. Contravenții la legea monopolului alcoolului sunt cam frecvente. Cele mai frecvente sunt delictele silvice.
32. Comuna a înființat prin regulament taxele prevăzute în tabloul anexat la Legea Administrativă și taxe pentru diferite servicii aduse locuitorilor (hornărit etc.) cari taxe au fost aprobate de autoritatea tutelară.
33. Urmărirea veniturilor publice se face de agenții fiscalului pentru stat și de funcționarii primăriei pentru veniturile comunei. Apeluri contra impunerilor la Stat se soluționează din caz în caz de către Comisia de Apel de pe lângă Administrația Financiară Caraș iar contra impunerilor comunale nu s-au înaintat asemenea apeluri. Sechestre se fac în cazuri excepționale dar la licitații nu ajunge.
34. În listele electorale pentru alegerile parlamentare sunt înscrși 682 alegători din cari la alegerile recente au votat mai mult de 90%. Se constată o participare mult mai mare la vot acum, sub noul regim. În listele electorale pentru alegerile comunale sunt înscrși 915 (de) alegători.
35. Cazuri de expropriere pentru utilitatea publică nu au fost.
36. În ultimii ani s-a construit Spitalul de Stat², remiza pentru pompele de incendiu, grajd pentru taurii comunali și câteva poduri și punți în comună. S-au mai construit în hotarul comunei 4 fântâni.
37. Comuna nu are cimitir comunal ci fiecare confesiune își are cimitirul propriu.
38. Locuitorii comunei fac în fiecare an prestația stabilită prin regulament pentru refacerea și întreținerea drumurilor.
39. Șanțurile și podurile din comună sunt în stare bună. Ulițele se curăț de

locuitori 1-2 ori pe săptămână.

40. Drumurile sunt practicabile. Avem șoseaua Bozovici-Steierdorf-Oravița, șoseaua comunală Bozovici-Lăpușnicul Mare și drumurile de pădure și câmp.

41. De câțiva ani se încearcă sădirea de arbori de-a lungul drumurilor dar fără mult succes deoarece populația, adică proprietarii de pământ sunt ostili acestei sădiri pe motiv că le umbrește locul. Aceasta nu o manifestă populația temându-se de urmări însă în secret le face rost arborilor să se usuce.

42. La circulația pe drumuri și șosele se respectă legea circulației. Pagube în animale făcute de automobile sau accidente nu au fost.

43. Locuitorii comunei au contribuit repartizați pe categorii după starea materială la repararea și zugrăvirea bisericii care s-a făcut în anul trecut și la cumpărarea clopotelor.

44. Comuna are cimitir de animale cu gropi făcute din bună vreme pentru îngroparea hoiturilor.

45. Comuna nu are rampă de gunoi ci fiecare locuitor își cară gunoiul în holdă.

46. Iluminatul public se face cu petrol.

47. Serviciul de petițiuni este în funcțiune. Petițiuni adresate altor autorități până în prezent nu s-au înaintat la noi iar petițiunile adresate primăriei se soluționează imediat în prezența petentului.

48. Credem că administrația funcționează destul de bine astfel că nu avem propuneri de îmbunătățire.

49. Comuna pe lângă apa curgătoare ce se folosește pentru spălatul rufelor și altele, are 50 (de) fântâni publice în stare destul de bună. Este de dorit să se construiască câteva fântâni igienice (cu pompă) care lucrare o are în program Serviciul Social.

50. Doleanțele populației ar fi: reglementarea cursului apelor, permiterea pășunatului în pădurile Statului și ale Comunității de Avere, rezolvarea chestiunii celor 1.500 jughere izlaz comunal expropriat de la Stat de pe care însă nu s-a extras materialul lemnos și deci nu li se îngădu(i)e pășunatul și să li se facă înlesniri la valorificarea prunelor prin fierberea de țuică.

51. În comuna Bozovici sentimentul de solidaritate de odinioară a cam dispărut. Clăci nu se prea fac doar că rudele se mai ajută între ei.

Bozovici la 15 iulie 1939

Notar

ss. indescifrabil

P. Magiaru

(ștampila notariatului cercual Bozovici. Județul Caraș)

¹Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), având un rol deosebit de important în susținerea emancipării cultural-politice a populației românești, era structurată în „despărțăminte”, adică regionale, una din ele fiind „Astra bănățeană”.

²Spitalul a fost înființat în 1934.

59.

(Lăpușnicu Mare)

Chestionar Administrativ

1. În timpurile cele mai îndepărtate despre care ne vorbesc bătrânii, în fruntea comunei era un primar cu atribuții foarte largi atât administrative cât și atribuții referitoare la școală și la biserică. Era și judecătorul satului. În atribuțiile de judecător era ajutat de 2 sau 3 jurați. Ca semn distinctiv al primarului era un baston cu efigia țării cu cari, ori de câte ori pleca prin comună, era în exercițiul funcțiunii. Cei doi jurați aveau asemenea 2 bastoane însă mai mici ca a primarului. Erau de o disciplină severă. În fiecare duminică înainte de a începe slujba religioasă, primarul făcea un apel nominal al capilor de familie, cei cari lipseau de la acest apel de la slujba religioasă) mâne zi trebuiau să facă robotă comunală (prestație). Pentru aceste servicii era investit și cu atribuții de administrator al bisericii, ținea o ladă unde se păstra banii Bisericii. Această ladă avea 3 chei, una era ținută de primar, alta de preot și a treia de episcopul Bisericii, care ladă se închidea în așa fel încât unul fără altul nu o putea deschide. Primarul administra și averea imobilă a Bisericii. Prin el s-au donat câteva pământe Bisericii, da în arendă prin licitații pământele Bisericii îngrijea de bună stare a lor și îngrijea de îngrădirea și înfrumșetarea cimitirului. Primarul făcea parte de drept din consiliul parohial. Ca dovadă de largile atribuții pe cari le avea primarul cât privește biserica, documentele bisericii ne arată că el era în majoritatea cazurilor președintele consiliului parohial în cari vremuri primarul era totul iar preotul era ținut a-și face numai slujbele religioase. În ce privește școala era administrată de primar cari era de drept președintele comitetului școlar. Învățătorul nu avea nici obligație, nici nu avea dreptul să mănuiască bani în nici un fel. Toată întreținerea și buna stare a școlii era în sarcina primarului cari se îngrijea de asemenea și de averea școlii ba avea și un

control asupra învățătorilor întrucât își îndeplinesc sau nu datoria. Conducerea administrativă a comunei era încredințată primarului ajutat fiind de supleant, 2 jurați și un cassar pentru cele bănești. Primarul sau în lipsa lui, supleantu împreună cu jurații constatau și încercau să împăciuiască toate diferendele dintre locuitori. Pentru diferendele ce nu se puteau termina de către această judecătorie comunală cel în cauză trebuia să obțină de la primar o dovadă că a trecut pe la judecătoria comunală și numai în baza acestei dovezi era ascultat și i se primea plângerea la pretură cari era a doua instanță de judecată, bineînțeles în cauză de ordin administrativ de disciplină comunală și pricini de hotar, paguba de câmp etc. Casierul era însărcinat cu încasările și plățile comunei de cari era ținut să dea socoteală numai înaintea primarului. Cel mai vechi primar de cari se pomenește, se amintește, a fost Vuc Goșa cu cheltuiala căruia s-a zidit biserica și după toate probabilitățile, primăria și școala. Aceasta pe la 1770¹.

Numele primarilor de cari ne amintesc scriptele vechi sunt următorii: Cismariu Constantin, Iancu Bihoi, Stanomir Ghera, Nicolae Oberșterescu care a stat ca primar 40 (de) ani, Avaram Cherescu pe timpul războiului mondial, Iosif Chera în mai multe rânduri, Nicolae Oberșterescu, Dănilă Oberșterescu, Nicolae Bihoi, Ilie Surulescu, Vasile Suru, Dionisie Cismariu și actualul Aurel Băncilă. De notat că primarii în vechime nu se schimbau atât de des ca până mai eri ci stăteau câte 10-40 (de) ani. În anul 1928 s-a înființat în comună notariat având ca prim notar pe Nicolae Bihoi cari după moarte a fost înlocuit cu notaru(I) Maxim Conrad.

Acest notariat din cauza noilor politici și vrăjmășiile din comună a fost desființat în 1931 iar comuna s-a alăturat la notariatul Bozovici de cari depinde și azi.

2. Numărul locuitorilor bărbați și femeii pe zece ani în urmă se prezintă astfel: s-au născut 326 bărbați, 286 femeii și au murit 243 bărbați și 213 femeii. Rezultă deci o creștere în acești 10 ani a populației cu 83 bărbați și 73 femeii.

3. Întinderea comunei este de 9.858-1.418 jughere.

4. Patrimoniul comunei se compune din clădirea primăriei, grajdul și pământele comunei în întindere de 1.989-715 jughere.

5. Primăria, după toate probabilitățile, datează de pe la anul 1770. Clădirea de atunci cu mici modificări a rămas și este și se compune din 3 camere de birou, una cameră pentru guarzii comunale și una închisoare. Localul se găsește în perfectă stare.

6. Pentru ușurința lucrărilor de birou și pentru ușurința populației din anul 1934, se găsește în permanență în comună un subontar cari rezolvă aproape toate actele referitoare la comună. Se simte însă nevoia înființării din nou a notariatului.

7. Îndeplinirea procedurilor se face regulat și fără întârzieri de un funcționar anume însărcinat cu aceasta.

8. Serviciul poștal se îndeplinește de factorii poștali rurali plătiți de Societate și

de către un om asemenea destinat pentru aceasta. Factorul poștal aduce corespondența la primăria iar distribuirea ei se face de către oamenii primăriei (guarzi). Comuna în anul 1935 a construit linia telefonică.

9. Comuna are la dispoziție o moașă comunală al cărei nume este Elisaveta Oberșterescu, moașă diplomată plătită din partea comunei cu lei 300 lunar plus ce are de la stat.

10. Medicul de circumscripție în fiecare Luni vine în comună și dă consultații la dispensarul comunal din localitate în mod gratuit. Când este cazuri urgente se cheamă telefonic.

11. Comuna n-are post de jandarmi ci depinde de postul de jandarmi Bozovici împreună cu alte comune.

12. Comuna are angajați 3 guarzi comunali salarizați cu câte 1.000 (de) lei lunar precum și trei păzitori de câmp plătiți cu câte 250 (de) lei lunar.

13. Pentru prevenirea incendiilor primăria a dat ordine în acest sens. Comuna posedă una pompă de mână înzestrată cu toate cele necesare are un corp de pompieri organizați militărește. Cazuri de incendii sunt mai rari casele fiind construite din materiale și depărtate una de alta, nu ca la orașe, aici locuitorii dispunând de terenul necesar de construcție ori de câte ori au intervenit pompierii în cazuri de incendii, focul s-a localizat imediat și s-a stins.

14. Hornăritul este organizat pe întreaga plasă venind în comună de 4 ori pe an.

15. Pentru evitarea inundațiilor s-au luat măsuri de îndiguire (aceasta pentru toamna aceasta) a pârâului Lăpușnic unul din cele două pâraie torențiale ce le are comuna. Pentru evitarea epidemiilor și epizootiilor se iau măsuri de vaccinare și izolare și dezinfectare.

16. Comuna dispune de un dispensar medical al Ministerului Muncii unde se dau primele îngrijiri. Dispensarul are un (agent) camerist și doctorul tămăduitor. Mai dispune de moașă comunală diplomată.

17. Comuna, anul trecut a amenajat terenul de sport și educație fizică, teren necesar pentru premilitari, străjeri etc. Efectivul premilitarilor din această comună este de 69 la care se alătură și cei din comuna Mocerîș, având comandant pe învățătorul Constantin Ursu. Efectivul străjerilor este de 146 având ca comandant străjer pe învățătorul Aurel Saberca. Atât străjeria și îndeosebi premilităria depune activitate intensă pentru înfrumusețarea comunei pe toate terenurile pe lângă activitatea lor strict profesionistă.

18. Comuna dispune de o Casă Culturală ce găzduie în ea Serv(iciul) Social deci devenind Cămin Cultural. Acest cămin s-a început în anul 1937 din inițiativa

unui grup de intelectuali și săteni din comună ajutați de D-I Eftimie Gherman deputat. Casa are o valoare de șase milioane. De notat însă că s-a depus munca satului ajutoare din toate părțile pentru realizarea acestui cămin. Acest cămin a fost inaugurat la 6 iulie a.c.

19. Deciziile actualului primar nu au fost nicicând atacate sau anulate de către autoritatea tutelară.

20. Prefectul vizitează în fiecare lună câte o comună din plasă făcându-i control administrativ, rămânând această sarcină pretorului care vine neapărat în fiecare comună din plasa sa odată pe lună pentru control.

21. Siguranța în comună se face de către 3 guarzi comunali. Comuna are închisoare comunală încă din vremurile vechi.

22. Căminul Cultural este înzestrat cu o baie de toată frumusețea, cu trei cabine, cu patru vane și o sală de dușuri cu 20 (de) dușuri.

23. Casele sunt toate numerotate din anul 1930.

24. Comuna n-are încă plan de sistematizare, dar alinierea se respectă. Autorizațiile se dau de primărie din partea unei comisii.

25. Încorporări la patrimoniul comunei din patrimoniul public s-au făcut prin expropriere sau cumpărătură. Astfel, avem de la reforma agrară 169 jughere și teren cumpărat pentru pășunat tot de la stat de 369 jughere.

26. Pășune comunală avem însă mai trebuie, căci avem și de cele arendate anual. Pădure comunală există, însă a cam dispărut. De esență, fag și stejar. Ambele se administrează de eforiile de pășunat și regimul silvic al Statului.

27. Comuna n-are turme, cirezi. Aici se formează pâlcuri de oi din împreunarea oilor a mai multor proprietari. Comuna posedă Tauri și vieri de rasă pentru reproducători.

28. Comuna n-are instalații agricole.

29. Căinii și pisicile vagaboande se otrăvesc sau se îneacă.

30. Cam în fiecare an și mai ales în tiomplul verilor fierbinți se întâmplă cazuri, ca câte un locuitor să fie mușcat de un câine turbat, fiind trimis imediat la institut. Cazuri de morți rabiati nu avem.

31. Contravenții la legea monopolului alcoolului sunt cam frecvente. Cele mai frecvente sunt delicturile silvice.

32. Comuna a înființat pe anul acesta taxe pentru hornărit, pentru pompieri și diferite servicii aduse populației. Aceste taxe au fost aprobate.

33. Apeluri contra impunerilor comunale nu s-au făcut. Scăderi de impozite comunale se fac pe bază de cereri de la primarul comunei. Sechestre se mai fac, licitații nu.

34. Comuna are înscris în listele electorale un număr de 500 alegători. La alegerile parlamentare au votat un număr de 472 din totalul de 500. Se constată o participare mare la vot la aceste ultime alegeri.
35. Cazuri de expropriere pentru utilitate publică n-au fost.
36. Lucrări mari publice s-au făcut în comună ca: Casa Culturală în valoare de șase milioane, un pod nou în valoare de 50.000 (de) lei și alte reparații.
37. Comuna are cimitir comunal, un monument al eroilor, n-are însă cimitir al eroilor.
38. Comuna cu prestație și-a reparat toate șoselele.
39. Ulițele și drumul se curăță în fiecare săptămână. Șanțurile sunt curățite. Podurile din comună, după inundațiile de primăvara curentă, sunt stricate urmând a fi reparate.
40. Drumurile sunt practicabile. Avem șoseaua județeană care ne leagă de comuna Bozovici 7 km, de comuna Dalboșeț, 4 km. Și drumul comunal care ne leagă de comuna Mocerîș.
41. Drumurile au început a fi sădite cu arbori cari vor fi păziți de păzitorii de câmp.
42. În ce privește circulația pe drumuri, legea se respectă. Pagube în animale nu sunt.
43. Locuitorii comunei au contribuit cu munca lor (prestație) la repararea bisericii, casa Culturală etc.
44. Pentru îngroparea animalelor moarte comuna are cimitir de animale.
45. Comuna încă n-are rampă de gunoi.
46. Există un început de lumină electrică în comună la Casa Culturală și deservește casa, școala și biserica și pentru strada principală (piața).
47. Serviciul de petițiuni în comună este înființat însă are foarte puține cereri din comună.
48. În comuna Lăpușnic se simte nevoia reînființării notariatului comuna fiind în stare pentru întreținerea lui.
49. Comuna nu duce lipsă de apă potabilă. Aproape fiecare casă are fântână în curte. În afară de acestea avem una fântână cu pompă și 20 publice.
50. Cea mai arzătoare doleanță a locuitorilor ar fi îndreptarea râului Nera cari le cauzează enorme pagube. Mărirea terenului de pășunat înființarea notariatului și clădirea primăriei și școalei.
51. Sentimentele de solidaritate se păstrează, claca există pe o scară frecventă.

Lăpușnicul-Mare la 15 iulie 1939

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9.633.

---

¹ Vezi „Răspunsul comunei Lăpușnicu Mare la chestionarul ordonat de prefectura județului Caraș”, în prezentul volum.

60.

Comuna Prigor

Chestionar Administrativ

1. Istoricul administrației comunei. Până la anul 1872 comuna Prigor era sub conducerea militară a Regimentului no. 13 Româno-Bănățean. În comună era sediul unei companii din acest regiment. Administrația era aceea aplicată în toate comunele grănicerești. După 1872 administrația comunei se face conform legiurilor austro-ungare¹. Date scrise nu se posedă de către autoritățile din comună privitor la modul de administrare a comunei și la reprezentanții acestor autorități decât în mod accidental fără a permite culegerea de date precise în mod cronologic. Arhiva comunei fiind distrusă în timpul revoluției din 1919, la comună nu se mai găsește decât un singur registru de ședințe ale consiliului comunal din anii 1896 și 1897 și acesta distrus. Din informații se află că ar fi existat la nivelul notariatului comunei un registru în care erau înscrise toate actele administrative precum și ofițerii cari aveau conducerea comunei înainte de 1872. Acest registru, sub regimul politicianist, acum aproximativ 10 ani, a fost ridicat și dus la Pretura Plasei Bozovici pentru a fi păstrat la muzeul plasei. Totuși se pare că registrul a dispărut și nu se știe de el.

După datele ce se pot culege de la primărie, de la 1895 și până în prezent comuna a avut următorii notari, primari și consilieri comunali:

În 1895:

Notar: Cimponieru Alfred

Primar:

În 1896:

Notar: Bogdan Gheorghe

Primar: Negoită Veselin

Consilieri: Teodor Câmpianu, Selariu Ilie, Toader Iosif, Andrei Sârbu, Străin Moți, Nistor Vintilă, Stolț Melihor, Nicolae Negoită, Floca Simion, Jifcu Moise, Calin Petru, Alexa Jifcu, Pavel Ruja, Alexa calin, Ruja Dumitru și Miclău Damaschin.

În 1897.

Notar: Zurstner Rudolf

Primar: Marconescu

Ajutor de notar: Borduț Traian

Consilieri: Gligor Murgu, Simion Floca, Iosif Câmpian, Antonie Stașik, Stolț Melchior, Gavrilă Ruja, Pavel Lăzărel, Damaschin Miclău, Petru Cornean, Nicolae Negoită, Petru Calin, Alexa Jifcu, Moise Jifcu, Damaschin Ruja, Pau Burac și Alexa Calin.

În 1898.

Notar: Borduț Traian

Primar: Ruja Damaschin

Consilieri: Floca Simion, Stolț Melhior, Hașca Nicolae, Câmpian Iosif, Stașek Anton, Burac Pau, Toader Iosif, Rotariu Mihai, Miclău Damaschin, Jifcu Alexa, Ruja Gheorghe.

În 1899.

Notar: Vanco Anton.

Subnotar: Drâmba Alexandru.

1900-1901:

Notar: Drâmba Alexandru

1902-1906:

Notar: Satinger Iosif.

Subnotar: Satmary Marcel, Schatman Ion, Câlniceanu Gheorghe.

1907.

Subnotar: Câlniceanu Gheorghe.

1908-1918.

Notar: Câlniceanu Gheorghe

Subnotar: Sabo Daslo, Michel Iosif, Ciobanu Gheorghe, Karpati Kalman, Bordeaux Oscar, Kovacs Lazar.

În 1919:

Notar: Toader Iosif.

1919-1920:

Notar: Anton Zimbran

1921-1922

Notar: Magiaru Pavel

Subnotar: Santo Alexandru.

1923-1927: Tudor Rotaru, notar.

1927-1936: Ilie Ursu notar.

1936-1938: Aurel Birou notar, Lopatița Iosif, Lepși Theofil subnotari.

1939: Popovici Adrian notar, Lepși Theofil subnotar.

Primari și consilieri comunali:

1926: Primar: Iosif Licareț.

Consilieri: Ion I. Toader, Iosif Câmpianu, Dumitru Matei, Zăria Negoită, Tudor Burac, Matei Rotaru, Teodosie Tira, Careba Iosif, Andrei Cioclodă, Chirilă Rotariu.

1927-1929: Ca mai sus.

1930: Primar: Luca Jifcu.

Consilieri: Simion Miclău, Toma Jifcu, Solomon Rotariu, Toma Negoită, Tudor Jifcu, Vasile Burac, Novac Burac, Anton Cornean, Gheorghe Miulescu.

1931: Primar: Luca Jifcu.

Ajutor de primar: Hânda Nicolae, apoi primar.

Consilieri: Toma Jifcu, Solomon Rotariu, Novac Burac, Antonie Cornean, Teodor Jifcu, Simion Miclău, Gheorghe Miulescu, Alexandru Rotariu, Toma Negoită, Vasile Burac.

1932: Primar: Nicolae Hânda.

Consilieri – ca mai sus.

1933: Primar : Nicolae Hânda.

Consilieri – ca mai sus.

1934: Comisie interimară

Hânda Nicolae președinte.

Iosif Toader, Toma Negoită, Dumitru Matei, Simion Miclău, membrii.

1935. Primar: Hânda Nicolae.

Consilieri: Ioan Vladu, Iosif Toader, Dumitru Matei, Simion Miclău, Teodor Jifcu, Mihail Burac, Matei Strezariu, Luca Jifcu, Toma Negoită, Alexandru Rotariu și Gheorghe Miulescu.

1936. Primar: Hânda Nicolae.

Consilieri: Coiculescu Vasile înv(ățător) dir(ector), Vladu Ion preot, Negoită Toma, Burac Mihail, Miclău Simion, Matei Dumitru, Jifcu Teodor, Miulescu Gheorghe, Jifcu Luca, Rotaru Alexandru.

Din informațiile locuitorilor au mai funcționat ca notari: Fischer, înainte de anul 1881 și Topan de la 1881 până la 1895.

2. Numărul locuitorilor pe ultimii 10 ani.

Anul	B.	F.	Total	Diferență	
				În plus	În minus
1928	763	701	1464		
1929	766	702	1468	4	
1930	782	702	1484	20	
1931	782	711	1493	9	
1932	781	715	1496	3	
1933	782	719	1501	5	
1934	785	726	1511	10	
1935	778	714	1492		19
1936	779	726	1505	13	
1937	778	722	1500		5
1938	764	715	1479		21

3. Întinderea comunei: 13.852 jughere 942 stp.

4. Patrimoniul comunei: 1.908 jughere 328 stp. Repartizat astfel: Arător – 362 stp. Grădină – 868 stp., Fânețe – 9 jughere 914 stp., Pășune – 588 jughere, Pădure – 1.177 jughere 1.513 stp., Neproductiv: 131 jughere 403 stp.

5. Localul primăriei comunale este cumpărat de la locuitoarea Maria Turcu căsătorită Floca, în anul 1912. În acest local este instalat postul de jandarmi din comună care ocupă 7 camere și cancelaria primăriei care ocupă o singură cameră. Localul este vechi și necorespunzător destinației ce o are. Arhiva este complet distrusă (aceia până la 1920). În programul de lucrări a primăriei s-a prevăzut construirea unui nou local cu încăperi corespunzătoare nevoilor.

6. Funcționarea serviciilor administrative. Administrația comunei se face la notariatul cu sediul în comuna Prigor. Personalul notariatului este compus din 1 notar, 1 subnotar și un impiegat cari deserveșc și comunele Borlovenii Noi și Putna ce fac parte din cercul notarial. Localul notariatului este la fel de puțin corespunzător destinației lui.

7. Pentru îndeplinirea procedurilor, notariatul are angajat un înmanuator.

8. Serviciul poștal este îndeplinit de Oficiul PTT din comuna Prigor având un șef de oficiu. Distribuirea corespondenței în comună se face de către guarzii comunali.

9. În comună există moașă comunală plătită din bugetul comunei. Numele moașei este Miclău Călina. Ca pregătire are un curs de moașe. Salarul moașei comunale este de 600 lei anual.

10. Medicul de circumscripție este la îndemâna sătenilor.

11. Comuna are post de jandarmi instalat în localul primăriei.

12. Paza în comună se face de către 2 guarzi comunali.

13. Împotriva incendiilor s-a organizat serviciul pompierilor rurali cari au la dispoziție o pompă de incendiu în buna stare de funcționare. Totuși materialul de incendiu existent nu este suficient fiind incomplet. Incendii nu s-au întâmplat în comună în ultimii ani așa că intervenția pompierilor nu a fost necesară.

14. Hornăritul este organizat de plasă.

15. În caz de accidente comuna nu poate da primele ajutoare decât într-o mică măsură. În comună este un dispensar cu medicamente de primă necesitate nu sunt însă agenți sanitari sau surori de ocrotire.

17. Terenul de educație fizică a comunei este în curs de amenajare prin tabăra de muncă ce se găsește în comună sub comanda d-lui Maior Vișinevsky. Efectivul taberei este de 67 (de) premilitari. În comună se găsește și un subcentru P.P. cu un efectiv anual de 50-60 (de) premilitari sub comanda d-lui înv(ățător) dir(ector) Vasile Coiculescu.

18. Comuna are cămin cultural nu are însă un local pentru acest cămin care funcționează provizoriu în localul școlii primare. Realizări în cadrul căminului cultural au fost în special în domeniul educativ și cultural prin conferințe etc.

19. Deciziunile primarului nu au fost încă atăcate de autoritatea tutelară.

20. Atât dl. Prefect cât și dl. pretor fac controlul administrației. Pretorul plasei se deplasează trimestrial în mod regulat în toate comunele notariatului și accidental aproape în fiecare lună.

21. Siguranța publică este menținută de către postul de jandarmi. Închisoare comunală nu este.

22. Ba(i)e nu este în comună.

23. Casele sunt numerotate. Ultima numerotare s-a făcut în 1938 de către Echipa Regală ce a funcționat în comună în acel an.

24. Autorizațiile de construcție se dau ținând seama de dispozițiunile privitoare la modernizarea comunelor, aliniere etc.

25. Încorporări de fapt s-au făcut în izlazul comunei într-o măsură alarmantă.

26. Pădure și pășune comună este administrată de primărie.

27. Turme și cirezi ale comunei, văcari și ciobani nu sunt. Ca animale de rasă pentru reproducere este un taur Siementhal și un vier Mangaliță.

28. Comuna nu are instalațiuni agricole.

29. Pentru stârpirea câinilor și pisicilor vagaboande s-au luat măsuri de dare în judecată a proprietarilor.

30. Înainte cu aproape 3 ani a fost un locuitor internat la Institutul Antirabic. S-a vindecat.

31. Contravenienți la Legea Monopolului Alcoolului sunt destul de numeroși. La fel și alte contravențiuni. O statistică a lor nu este condusă.

32. În afară de taxele înființate conform art. 166 din legea Administrației comuna a mai înființat prin regulament și taxe conform art. 167 și anume: taxe pentru curățitul coșurilor, pentru serviciul de incendii și apărare pasivă, pentru serviciul cadastral, pentru construirea liniei telefonice comunală etc. Aceste taxe au fost aprobate de către autoritatea tutelară.

33. Apeluri contra impunerilor nu s-au făcut. Acte de urmărire s-au făcut fără a se ajunge la licitarea obiectelor urmărite.

34. Cazuri de expropriere pentru utilitatea publică nu au fost.

35. Ca lucrări publice mai importante în ultimi ani s-a zidit un local pentru școala primară. De prezent se găsește în construcție un grajd comunal.

36. Comuna are cimitir comunal, o troiță în amintirea eroilor. Cimitir al eroilor nu este.

37. Locuitorii au făcut numeroase prestațiuni în natură pentru refacerea și întreținerea drumurilor.

38. Ulițele și drumul din comună se curăță săptămânal de către locuitori. Șanțurile și podurile sunt în stare bună (afară de podul Prigor-Putna care fiind distrus trebuie refăcut).

39. Drumurile din comună sunt practicabile. Prin comună trece șoseaua națională Bozovici-Mehadia, drumul comunal Prigor-Putna și drumul comunal Prigor-Borlovenii Vechi.

40. Pe marginea drumurilor nu sunt arbori decât la anumite locuri. Plantațiunile noi sunt distruse de locuitori cari nu le văd cu ochi buni, umbrindu-le holdele.

41. Circulația pe șosea și drumuri este respectată conform legii. Automobilele nu cauzează stricăciuni la animale. În anul 1938 s-a întâmplat un accident o mașină lovind o femeie la intrarea în comună.

42. Locuitorii nu au contribuit la zidirea s-au repararea bisericei, a altor clădiri publice și monumente publice nefiind cazul până în prezent a li se cere asemenea contribuțiuni. Pentru cumpărarea unui clopot la biserică, cerânduli-se sprijinul, toți locuitorii au contribuit cu suma de câte 100 (de) lei.

43. Pentru îngroparea hoiturilor de animale, comuna are gropi în cimitirul de animale. Aceste gropi nu sunt (date) cu var.

44. Comuna nu are rampă de gunoi.

45. Iluminatul public se face cu lămpi de gaz.

46. Apă potabilă este în comună. În comună este un număr de 36 (de) fântâni dintre care 15 publice.

47. Serviciul de petițiuni funcționează foarte bine. Cererile introduse se rezolvă momentan.

48. Doleanțele mai importante ale locuitorilor nu s-au primit la serviciul de petițiuni.

49. Pentru îmbunătățirea administrației propunem să se acorde subvenții pentru construirea de localuri corespunzătoare și mobilier pentru buna păstrare a registrelor și diferitelor dosare curente și din arhivă.

50. Una dintre principalele doleanțe ale locuitorilor este scoaterea ocupanților din izlazul comunal pentru că astfel să se câștige terenul necesar pășunatului vitelor.

51. Sentimentul de solidaritate a locuitorilor este destul de dezvoltat. Clacă există încă.

Prigor la 15 iulie 1939

Notar

Ss indescifrabil (Adrian Popovici)

(S-a aplicat ștampila Notariatului Prigor, județul Caraș)

M.B.M. Fond Cornel Grofșorean, nr. 9.634

---

¹În timpul administrației maghiare numele localității Prigor a fost maghiarizat -Nérahalmas. La fel s-a întâmplat cu toate celelalte localități.

61.

Comuna: PĂTAȘ

Județul: CARAȘ

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Istoricul administrației comunei:

Comuna Pătaș nu se știe cum a luat ființă decât că a existat prin anul 1603.

Până în anul 1872 administrația era militară (Austriacă)

După desființarea regimentului de graniță administrația comunei a trecut asupra organelor civile, primar și reprezentanți. În anul 1876 s-a înființat notariatul cercual având comunele:

2. Numărul locuitorilor, bărbați și femei pe 10 ani în urmă:

Populația		Născuți		Morți	
		Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1930	1123	14	7	5	7
1931	1132	14	11	13	15
1932	1129	13	7	19	16
1933	1114	9	14	14	18
1934	1105	9	9	13	15
1935	1095	10	12	16	11
1936	1090	15	7	17	17
1937	1083	13	12	13	11
1938	1084	10	16	15	11
1939	1084	5	4	9	8

Se constată descreșterea populației în acești 10 ani din urmă cu 47 suflete.

3. Întinderea comunei: 16964 jugăre.

4. Patrimoniul și averea comunei: 1645 jugăre.

5. Primăria și istoricul ei, descrierea localului; Localul primăriei s-a construit în anul 1849 cu prestație publică din partea locuitorilor, arhiva primăriei se păstrează la notariat.

6. Cum funcționează serviciile administrative? bine.

7. Îndeplinirea procedurilor? îndeplinirea procedurilor se face sub supravegherea notarului și în conformitate cu Procedura penală.

8. Funcționarea serviciului poștal? serviciul poștal funcționează bine. Corespondența se distribuie de către gurazii comunei sub supravegherea primarului.

9. Are comuna moașă? cu sau fără diplomă? are moașă cu diplomă pe Clina Lazarescu cu un salariu lunar de lei 150.

10. Medicul de circ(umscripție) este la îndemâna este la îndemâna sătenilor?

Da.

11. Are comuna post de jandarmi? Nu are, aparține postului de Jandarmi Prigor.

12. Guarzi comunali paznici? comuna are 2 guarzi comunali.

13. Ce măsuri s-au luat împotriva incendiilor? Comuna are pompă de incendiu în bună stare cu pompieri angajați și instruiți.

14. Cum este organizat hornăritul în comună? hornăritul este organizat pe plasă cu sediul în Bozovici, hornarul vine în comună pentru curățitul coșurilor trimestrial.

15. Ce măsuri s-au luat pentru evitarea inundațiilor, epidemiilor și epizootiilor? Pentru evitarea inundațiilor se fac îndiguiuri, contra epidemiilor copiii sunt vaccinați,

animalele se vaccinează contra antraxului.

16. În caz de accidente, se pot da primele ajutoare? comuna nu are cutie sanitară, în caz de accidente primele ajutoare se dau din partea medicului de circumscripție.

17. Are comuna teren de educație fizică? Da are, acest teren s-a nivelat pe muncă obștească din partea premilitarilor comunei, sub conducerea comandantului Ion Țigăreanu.

18. Are comuna Cămin cultural? Comuna are cămin cultural înființat din anul 1936.

19. Deciziunile primarului au fost anulate de autoritatea tutelară? Nu

20. Prefectul și Pretorul fac controlul administrației comunale și ce des vin în comună? Controlul administrației comunale se face lunar.

21. Siguranța publică? Nu.

22. Aveți baie comunală? Nu.

23. Casele sunt numerotate? Da.

24. Cum se dă autorizația de construcție? autorizațiile se dau de primar și notar respectându-se alinierea.

25. Incorporări de fapt al domeniului public au avut loc? Nu.

26. Aveți pădure și pășune comunală? pădurea și pășunea comunală se administrează bine.

27. Aveți turme, cirezi ale comunei? comuna nu are turme, reproducători de rasă are un taur și doi v(i)eri.

28. Are comuna instalațiuni agricole? Nu.

29. Ce măsuri s-au luat împotriva câinilor și pisicilor vagaboande de turbare? Carantina.

30. Câți locuitori au fost trimiși la Institutul antirabic? Nici unul.

31. Câți contravenienți la legea Monopolului alcoolului? contravenienți în comună nu se fac, populația fiind liniștită.

32. Ce taxă a înființat comuna prin regulament? comuna a înființat taxe asupra venitelor care s-au aprobat de autoritatea tutelară.

33. Urmărirea venitelor publice? urmărirea venitelor publice se face în conformitate cu legea de Urmărire, contra impunerilor apeluri nu se fac.

34. Câți înscriși are comuna în listele electorale? Comuna are 144 alegători înscriși din cari 95% au votat la ultimele alegeri, se constată practicarea mai mare la vot sub noul regim? Da.

35. A fost cazul de expropriere pentru cazul de utilitate publică? Nu, nu au fost.

36. Ce lucrări publice mai importante s-au făcut în ultimii ani? S-a construit un nou local de școală¹ și s-a construit și podul de peste râul Nera.

37. Are comuna cimitir comunal? Comuna are cimitir comunal și monument al eroilor.

38. Au făcut locuitorii vreo prestațiune în natură pentru refacerea și întreținerea drumurilor? În fiecare an, primăvara și toamna se face prestație în natură pentru repararea și împietruirea drumurilor comunale.

39. Se curăță ulițele și drumurile, șanțurile și podurile în ce stare sunt? Se curăță și sunt în stare bună.

40. Drumurile sunt practicabile? Ce drumuri sunt, de unde și până unde? Sunt drumuri practicabile, sunt drumuri comunale Pătaș-Prilipeț

41. Sunt drumurile sădite cu arbori și cum sunt arborii păziți? Drumurile nu sunt sădite cu arbori.

42. Circulația pe șosea și drumuri respectă legea? Da.

43. Locuitorii comunei au contribuit la zidirea sau repararea bisericii sau altor clădiri și monumente publice, care a fost contribuția? Da, contribuind fiecare locuitor după valoarea locativă a Statului.

44. Are comuna gropi cu var pentru îngroparea hoiturilor de animale? Da, fără var.

45. Are comuna rampă de gunoi? Nu are.

46. Iluminatul public? Se face numai la primărie.

47. Apă potabilă; Are comuna fântâni publice? În comună sunt 10 fântâni publice.

48. Cum funcționează serviciul de petițiuni? În cât timp se rezolvă o cerere, dacă au fost satisfăcute sau nu au fost rezolvate? Registrul de petițiuni al comunei se conduce la notariat, petițiunile locuitorilor se rezolvă la timp.

49. Ce lipsuri a-ți constat, ce propuneri faceți pentru îmbunătățirea administrației? Nici o propunere.

50. Ce dolianțe au locuitorii? Construirea de cale ferată.

51. Sentimentul de solidaritate a locuitorilor? Există însă mai puțin ca în trecut.

Prilipeț la 15 Iulie 1939

Notar

M.B.M. Fond Cornel Grofșorean, nr. 9633.

---

¹Școala s-a construit în 1830.

Chestionar Administrativ

1. Istoricul administrației comunei. Până la 1872 comuna Putna se găsea sub conducerea militară a regimentului grăniceresc no. 13 din Caransebeș cu o companie (a 3-a) în comuna Prigor. După 1872 comuna făcea parte din cercul notarial Prigor fiind condusă conform legiurilor austro-ungare în vigoare. Întreaga arhivă a comunei fiind distrusă în timpul ultimei revoluții. Afară de actele de stare civilă culegerea de date cu privire la administrarea comunei și în special cu privire la numele primarilor și a consilierilor comunali, nu este posibilă. În privința notarilor comuna depinzând de notariatul Prigor comuna a avut aceiași notari ca și comuna Prigor.

Numele primarilor și consilierilor se găsesc numai începând de la anul 1926 în unicul registru de ședințe ale consiliului comunal și anume:

În anul 1926:

Primar: Rașcovici Zaharia. Ion Valușescu, Luca Panduru, Samson Curescu, Gavrilă Valușescu, Alexa Zăvoian, Tima Boldea, Iancu Simion și Nicolae Ursu consilieri.

În 1927: Primar Ion Valușescu. Consilieri: Valușescu Gavrilă, Curescu Samson, Panduru Luca, Rașcovici Zaharia, Ursu Nicolae și Zăvoian Alexa.

În 1928. Aceiași ca mai sus.

În 1929. Aceiași ca mai sus.

În 1930. Primar: Hânda Nicolae. Consilieri: Ilie Valușescu, Andrei Zăvoian, Ion Balaci, Ilie Matei, Teodor Curescu, Anton Valușescu, Nicolae Ursu, Gavrilă Valușescu și Ștefan Sicora.

1931. Aceiași ca mai sus.

1932. Aceiași ca mai sus.

1933. Primar: Hânda Nicolae. Consilieri: Ilie Valușescu, Andrei Zăvoian, Ion Balaci, Ilie matei, teodor Curescu, Anton Valușescu, Nicolae Ursu, Gavrilă Valușescu și Ștefan Sicora.

1934. Primar: Hânda Nicolae. Consilieri: Rașcovici Zaharia, Gheorghe Hânda, Tudor Curescu, Nicolae Motorga, Nicolae Ursu, Alexandru Balaci, Ilie Valușescu, Pavel Zăvoian, Luca Panduru și pr(eot) Ioan Vlad.

1935. Primar: Ioachim Hânda. Consilieri: Zaharia Rașcovici, Luca Panduru, Alexandru Balaci, Dumitru Valușescu, Tudor Curescu, Nicolae Motorga, Gheorghe Hânda, Nicolae Ursu, Ilie Valușescu și Pavel Zăvoian.

1936. Aceiași ca mai sus.

1937. aceeași ca mai sus.

1938. Primar: Moșoarcă Timotei (numit).

1939. Idem.

2. populația comunei pe ultimii 10 ani.

Anul	B.	F.	Total	Diferență în plus	Diferență în minus
1928	138	158	296		
1929	139	161	300	4	
1930	141	160	301	1	
1931	146	161	307	6	
1932	145	163	308	1	
1933	152	165	317	9	
1934	148	166	314		3
1935	147	165	312		2
1936	146	155	301		11
1937	139	163	302	1	
1938	137	163	300		2

3. Întinderea comunei este de 4.304 jughere 1.164 stp.

4. patrimoniul comunei este de 539 jughere 789 stp. Repartizat astfel: Arător – 1.375 stp., Grădină – 5 jughere 222 stp., Fâneată – 3 jughere 571 stp., Pășune – 394 jughere 154 stp., Pădure – 86 jughere 203 stp. și Neproductiv: 50 jughere 1.404 stp.

5. Localul primăriei este foarte vechi și nu se cunoaște data construirii lui. Localul este necorespunzător și neîncăpător. În acest local se găsește și școală primară din comună.

6. Administrația comunei se face la notariat cu sediul în comuna Prigor. Personalul comunei în afară de primar este cel al notariatului.

7. Înmanuarea actelor procedurale se face de către primar după ce mai înainte actele au fost înregistrate la notariat de unde sunt ridicate tot la 2 zile de către un curier.

8. Serviciul poștal este îndeplinit de către Oficiul PTT din Prigor. Distribuirea corespondenței se face de către guarzii comunali.

9. În comună nu există moașă comunală.

10. Medicul de circumscripție este la îndemâna locuitorilor.

11. În comună nu se găsește post de jandarmi și comuna se găsește în raza postului Prigor.

12. Paza în comună se face de către un guard comunal.

13. Pentru prevenirea incendiilor s-a organizat formațiunea de pompieri rurali cari nu au la dispoziție nici un fel de material de incendiu. Incendii nu au fost în ultimii ani.

14. Hornăritul este organizat pe plasă.

15. Terenuri inundabile nu sunt.

16. În caz de accidente comuna nu poate da primele ajutoare neavând nici dispensar nici geantă sanitară cu medicamente de imediată necesitate. Agenți sanitari și surori de ocrotire nu sunt în comună.

17. Teren de educație fizică nu este. Tinerii premilitari din comună frecventează subcentrul PP din Prigor.

18. Comuna nu are cămin cultural.

19. Deciziunile primarului nu au fost atacate.

20. Dl. pretor vizitează trimestrial comuna și în mod accidental aproape în fiecare lună.

21. Siguranța publică este menținută de patrula de jandarmi de la postul Prigor.

22. Casele nu sunt numerotate.

23. Autorizații de construcții se dau în conformitate cu legea și cu respectarea alinierii străzilor.

24. Bae comunală nu există.

25. Încorporări de fapt s-au făcut în izlazul comunal.

26. Pășune și pădure comunală există fiind administrată de primărie.

27. Turme și cirezi, văcari și ciobani nu sunt.

28. Împotriva câinilor vagabonzi s-au luat măsuri de dare în judecată a proprietarilor acestora.

29. Instalațiuni agricole nu sunt.

30. La institutul antirabic nu s-au trimis locuitori de comună,

31. Contravenienți la legea monopolului și alți contravenienți sunt în număr destul de mare. O evidență în acest scop nu este condusă.

32. Comuna a înființat prin regulament taxe conform art. 166 și 167 din legea administrativă cari au fost aprobate de autoritatea tutelară.

33. Apeluri contra impunerilor nu sunt. Urmărirea veniturilor s-a făcut aplicându-se sechestre fără a se ajunge la emiterea publicațiilor de licitație.

34. În listele electorale sunt înscriși 44 (de) locuitori la categoria agricultură și muncă, 1 loc la categoria ocupațiuni intelectuale și nici un locuitor la categoria comerț și industrie. Numărul alegătorilor este mai mic decât acela de sub vechile regimuri. Participarea la alegeri este însă într-un procent mai mare.

35. Cazuri de expropriere pentru utilitate publică nu au fost.

36. Comuna are cimitir comunal. Nu are cimitir de eroi și nici un monument al eroilor.

37. Locuitorii au făcut mai multe prestațiuni de serviciu în natură pentru refacerea și repararea drumurilor.

38. Ulițele din comună se curăță săptămânal de către locuitori.

39. Drumurile sunt practicabile. Prin comună trece drumul Prigor-Putna-Șumița.

40. Pe anumite distanțe drumurile sunt sădite cu arbori.

41. Legea circulației pe drumurile publice este respectată.

42. Locuitorilor nu li s-a(u) cerut contribuțiuni pentru zidirea bisericei sau altor clădiri sau monumente publice.

43. Comuna are cimitir pentru animale care este prevăzut în permanență cu gropi fără var.

44. Comuna nu are rampă de gunoi.

45. Iluminatul public se face cu lămpi de gaz.

46. În comună este apă potabilă. În întreaga comună există o singură fântână.

47. Serviciul de petițiuni funcționează la notariatul Prigor în bune condițiuni.

48. Una din principalele doleanțe ale locuitorilor este scoaterea ocupațiilor de izlaz.

49. Sentimentul de solidaritate este destul de dezvoltat.

50. Claca mai este obișnuită și în prezent.

Prigor la 15 iulie 1939

Notar

Ss indescifrabil

(Ștampila notariatului Prigor. Județul Caraș).

M.B.M. Fond Cornel Grofșorean, nr. 9636

63.

Comuna Prilipeț

Județul Caraș

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Istoricul administrației comunei:

Comuna Prilipeț, nu se știe cum a luat ființă decât că a existat prin anul 1495¹.

Până în anul 1872, administrația era militară (Austriacă)

După desființarea regimentului de graniță administrația comunei a trecut asupra organelor civile primari și reprezentanți. În anul 1876 s-a înființat notariatul cercual având comunele Prilipeț, Pătaș și Borlovenii Vechi.

Primii notari au fost oficializați de la fosta administrație militară Roșca, Ion Gheorghe cu pregătiri, Lazăr Petrovici, Gheorghe Bogdan, apoi au urmat notari unguri până la preluarea imperiului.

Primii primari au fost: Petru Dancea nr. 192, Petru Dancea nr. 17, Dumitru Zaberca, Antonie Zaberca, Dănilă Brăilă, Pavel Zarva, Iancu Draghici, Ion Drăgilă, Dumitru Zaberca, Moacă Isidor, Mihail Șuveț, Mihail Chelariu, Vasile Dancea, Gheorghe Piperea, Antonie Preda, Gheorghe Brăilă, Pavel Novacescu și Iancu Mancociu: Consilieri: Ion Zarva, Isidor, Mataringa, Petru Dancea, Trifu Ursu, Pavel Andrei, Lazăr Chelariu, Avil Ursu, Dumitru Zaberca, Gheorghe Mataringa, Gheorghe Șuveți, Pavel Zarva, Petru Novacescu, Vasile Novacescu, Vasile Șuveț, Alexa Șuveț, Pavel Andrei, Nicolae Dragila, Andrei Dancea, Costa Dancea, Constantin Dancea, Luca Andrei.

2. Numărul locuitorilor bărbați și femei pe 10 ani în urmă:

(anul)	populația		născuți		morți	
	(numărul pop.)	bărbați	femei	bărbați	femei	
1930	1661	17	14	13	20	
1931	1659	17	17	17	12	
1932	1664	11	10	14	10	
1933	1661	12	10	21	19	
1934	1643	10	16	13	17	
1935	1639	11	10	20	15	
1936	1625	10	17	18	24	
1937	1610	17	14	17	25	
1938	1599	15	16	18	14	
1939	1598	12	2	9	7	

Se constată descreșterea populației în acești 10 ani în urmă cu 65 de suflete.

3. Întinderea comunei: 7187 jugăre.

4. Patrimoniul averii comunei: 1446 jugăre.

5. Primăria și istoricul ei: Descrierea localului. Localul primăriei s-a construit în anul 1899 prin prestație și bani, arhiva primăriei se păstrează la notariat.

6. Cum funcționează serviciile administrative? bine.

7. Îndeplinirea procedurilor? Îndeplinirea procedurilor se face sub supravegherea notarului, în conformitate cu Procedura Penală.

8. Funcționarea serviciului poștal? Serviciul Poștal funcționează bine, corespondența se distribuie de către curierul poștal sub supravegherea notarului.

9. Are comuna moașă comunală? cu sau fără diplomă? are moașă cu diplomă pe Maria Dragila cu salariu lunar de lei 200.

10. Medicul de circ(umscripție) este la îndemâna sătenilor? Da.

11. Are comuna post de jandarmi? Nu are, aparține postului Jand(armeriei) Bozovici.

12. Guarzii comunali paznici: Comuna are doi guarzi comunali.

13. Ce măsuri s-au luat împotriva incendiilor? Comuna are pompă de incendiu în bună stare cu pompieri angajați și instruiți.

14. Cum este organizat hornăritul în comună? Hornăritul este organizat pe plasă, hornarul vine în comună pentru curățitul coșurilor trimestrial.

15. Ce măsuri s-au luat pentru evitarea inundațiilor, epidemiilor și epizootiilor? pentru evitarea inundațiilor se fac îndiguiuri, contra epidemiilor copii sunt vaccinați, animalele se vaccinează contra antraxului.

16. În caz de accidente se pot da primele ajutoare? Da. Comuna are cutie sanitară.

17. Are comuna teren de educație fizică? Nu are.

18. Are comuna cămin cultural? comuna are cămin cultural înființat din anul 1938².

19. Deciziunile primarului au fost anulate de autoritatea tutelară? Nu

20. Prefectul și pretorul fac controlul administrației comunale și ce des vin în comună? controlul administrației comunale se face lunar.

21. Siguranța publică? Nu are.

22. Aveți baie comunală? Nu.

23. Cășile sunt numerotate? Da.

24. Cum se dau autorizațiile de construcție? Autorizațiile de construcție se dau de primar și notar respectându-se alinierea.

25. Incorporări de fapt ale domeniului public, au avut loc. Nu.

26. Aveți pădure și pășune comunală? Da.

27. Aveți turme, cirezi ale comunei? Nu. Reproducători de rasă are 2 tauri și 1 v(i)er.

28. Are comuna instalațiuni agricole? Nu.

29. Ce măsuri s-au luat împotriva câinilor și pisicilor vagabo(a)nde de turbare? Carantina.

30. Câți locuitori au fost trimiși la institutul antirabic? 4 locuitori care s-a(u) întors acasă sănătoși.

31. Câți contravenienți la legea monopolului alcoolului? nici unul.

32. Ce taxe a înființat comuna prin regulament? Comuna a înființat taxe asupra veniturilor care s-au aprobat de autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice: Urmărirea veniturilor publice se face în conformitate cu legea de urmărire, contra impunerilor, apeluri nu se fac.

34. Câți înscriși are comuna în listele electorale? Comuna are 238, alegători înscriși din care 95% au votat în ultimele alegeri deci participarea la vot se constată mult mai mare sub noul regim.

35. Au fost cazuri de expropriere pentru cazul de utilitate publică? Nu.

36. Ce lucrări publice mai importante s-au făcut în ultimii ani? s-a renovat biserica și s-a construit podul de peste apa Nera și încă 3 podețe în comună.

37. Are comuna cimitir comunal? Da. Monument al eroilor nu are.

38. Au făcut locuitorii vreo prestațiune în natură pentru refacerea și întreținerea drumurilor? în fiecare an primăvara și toamna se fac prestații în natură pentru repararea și împietruirea drumurilor comunale.

39. Se curăță ulițele și drumurile, șanțurile și podurile în ce stare sunt? se curăță și sunt în stare bună.

40. Drumurile sunt practicabile? Ce drumuri sunt, de unde și până unde? Drumurile sunt practicabile și sunt drumuri comunale Prilipeț-Pătaș și Prilipeț-Rudăria.

41. Sunt drumurile sădite cu arbori și cum sunt arborii păziți? drumurile nu sunt sădite cu arbori.

42. Circulația pe șosea și drumuri, se respectă legea? Da.

43. Locuitorii au contribuit la zidirea sau repararea bisericii sau altor clădiri și monumente publice, care a fost contribuția? Da, contribuind fiecare după valoarea locativă a Statului.

44. Are comuna gropi de var pentru îngroparea hoiturilor de animale? Da fără var.

45. Are comuna rampă de gunoi? Nu are.

46. Iluminatul public: Se face numai la primărie și la firme.

47. Apă potabilă, are comuna fântâni publice? Da sunt 13 fântâni publice.

48. Cum funcționează serviciul de petițiuni în cât timp se rezolvă o cerere dacă au fost satisfăcute sau nu? Registrul de petițiuni al comunei se conduce la notariat. Petițiunile locuitorilor se rezolvă la timp.

49. Ce lipsuri ați constatat și ce propuneri faceți pentru îmbunătățirea populației? Nici o propunere.

50. Ce doleanțe au locuitorii? Construirea de cale ferată.

51. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor există; însă mai puțin ca în trecut.

Prilipeț la 15 Iulie 1939.

Notar

M.B.M. document neinventariat.

---

¹Atestarea documentară este la 1484 (vezi „Răspunsul la chestionarul ordonat de prefectură”).

² Posibil ca și acela (ca în cazul Rudăriei) să fi fost înființat de Echipele Regale.

64.

Comuna: Borlovenii vechi

Județul Caraș

CHESTIONAR ADMINISTRATIV

1. Istoricul administrației comunei:

Comuna Borlovenii vechi, nu se știe cum a luat ființă decât că a existat prin anul 1690¹

Până în anul 1872 administrația era militară (Austriacă).

După desființarea regimentului de graniță administrația comunei s-a înființat Notariatul regimentului de graniță administrația comunei s-a înființat Notariatul cercual având comunele: Prilipeț, Pătaș și Borlovenii Vechi.

Primii primari au fost: Constantin Gârjoabă, Iosif Freñți, Ion Serafim, Pavel Mozoc, Nistor Lazarescu, Climentie Moica, Pavel Juchescu, Alimpe Zamela, Pavel Borchescu, Iosif Moți, Petru Zamela, Rusmir David, Rusmir Pavel, Careba Mihail, Ciocu Mihail și Borchescu Nicolae. Consilieri: Iosif Poștol, Antonie Zamela, Andrei Zamela, Toma Bănuș, Lazăr Ciolan, Ilie Borchescu, Iosif Ciolan, Vasile Boțoacă, Pavel Bănuș, Pavel Boldea, Petru Babeu, Ion Borchescu, Martin Imbrescu, Iancu Boțoacă, Dănilă Cârjoabă, Ilie Piștiol, Pvel Moți, Nicolae Borchescu, Mihail Borchescu, Novac Bănuș, Ianăș Barbu, Ion Novacescu, Petru Mengu, Martin Careba, Ilie Enea, Ion Bănuș, Alexa Imbrescu și Pau Roșcoban.

2. Numărul locuitorilor bărbați și femei pe 10 ani în urmă:

Populația		Născuți		Morți	
		Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
1930	902	13	11	13	10
1931	903	12	7	7	8
1932	907	11	10	9	14
1933	905	11	5	8	7
1934	906	10	11	9	6
1935	912	7	13	12	13
1936	907	12	8	7	10
1937	910	12	11	6	15
1938	912	15	4	8	8
1939	915	10	6	9	2

Se constată creșterea populației în acești 10 ani din urmă cu 18 suflete.

3. Întinderea comunei: 17 291 jugăre.

4. Patrimoniul averii comunei: 1620 jugăre.

5. Primăria și istoricul ei: descrierea localului; localul primăriei s-a construit în anul 1876 cu prestație publică din partea locuitorilor, arhiva primăriei se păstrează la Notariat.

6. Cum funcționează serviciile administrative? bine.

7. Îndeplinirea procedurilor: Îndeplinirea procedurilor se face sub supravegherea notarului în conformitate cu procedura penală.

8. Funcționarea serviciului poștal: Serviciul poștal funcționează bine corespondența se distribuie de către guarzii comunei, sub supravegherea primarului.

9. Are comuna moașă comunală, cu sau fără diplomă? Are moașă cu diplomă pe Calina Lazarescu cu salariu lunar de lei 150.

10. Medicul de circ(umscripție) este la îndemâna sătenilor? Da.

11. Are comuna post de jandarmi? Nu are aparține postului de jand(armi)Prigor.

12. Guarzii comunali paznici: Comuna are doi guarzii comunali.

13. Ce măsuri s-au luat împotriva incendiilor? comuna are pompă de incendiu în bună stare cu pompieri angajați și instruiți.

14. Cum este organizat hornăritul în comună? Hornăritul este organizat pe plasă, hornarul vine în comună pentru curățitul coșurilor trimestrial.

15. Ce măsuri s-au luat pentru evitarea inundațiilor epidemiilor și epizootiilor? pentru evitarea inundațiilor se fac îndiguiri contra epidemiilor copii sunt vaccinați, animalele se vaccinează contra antraxului.

16. În caz de accidente se pot da primele ajutoare, comuna nu are cutie sanitară, în caz de accidente primele ajutoare se dau din partea medicului de circumscripție.

17. Are comuna teren de educație fizică? Nu are.
18. Are comuna cămin cultural? Comuna are cămin cultural.
19. Deciziunile primarului au fost anulate de autoritatea tutelară? Nu.
20. Prefectul și pretorul fac controlul administrației comunale și ce des vin în comună. Controlul administrației comunale se face lunar.
21. Siguranța publică: Nu are.
22. Aveți baie comunală? Nu
23. Casele sunt numerotate? Da.
24. Cum se dă autorizație de construcție? Autorizațiile se dau de primar și notar respectându-se alinierea.
25. Incorporări de fapt ale domeniului public au avut loc? Nu.
26. Aveți pădure și pășune comunală? Da. Pădurea și pășunea comunală se administrează bine.
27. Aveți turme, cirezi al comunei? comuna nu are cirezi, reproducători de rasă are 1 taure și 2 v(i)eri.
28. Are comuna instalațiuni agricole? Nu.
29. Ce măsuri s-au luat împotriva câinilor și pisicilor vagaboande de turbare?
Carantina.
30. Câți locuitori au fost trimiși la institutul antirabic? 2 au fost trimiși 3 locuitori s-au întors acasă sănătoși.
31. Câți contravenienți la legea monopolului alcoolului; nici unul.
32. Ce taxe a înființat comuna prin regulament? comuna a înființat taxe asupra veniturilor care s-au aprobat de autoritatea tutelară.
33. Urmărirea venitelor publice: Urmărirea venitelor publice se face în conformitate cu legea de urmărire, contra impunerilor, apeluri nu se fac.
34. Câți înscriși are comuna în listele electorale? comuna are 102 alegători înscriși din care 95% au votat în ultimele alegeri, deci participarea la vot se constată mai mare sub noul regim.
35. Au fost cazul de expropriere pentru cazul de utilitate publică; nu au fost.
36. Ce lucrări publice mai importante s-au făcut în ultimii ani? S-a construit podul de peste apa Nera și încă 3 podețe în comună.
37. Are comuna cimitir comunal? Da. Monument al eroilor nu are.
38. Au făcut locuitorii vreo prestațiune în natură pentru refacerea și întreținerea drumurilor? în fiecare an primăvara și toamna se fac prestații în natură pentru repararea și împietruirea drumurilor comunale.
39. Se curăță ulițele și drumurile, șanțurile și podurile în ce stare sunt? se curăță și sunt în stare bună.

40. Drumurile sunt practicabile ce drumuri, de unde și până unde? Drumurile sunt practicabile și sunt drumuri comunale Borlovenii Vechi-Prigor și Borlovenii Vechi-Borlovenii Noi.

41. Sunt drumurile sădite cu arbori și sunt arbori păziți? Drumurile nu sunt sădite cu arbori.

42. Circulația pe șosea și drumuri se respectă legea? Da.

43. Locuitorii comunei au contribuit la zidirea sau repararea bisericii sau altor clădiri și monumente publice. Care a fost contribuția? Da. Contribuind fiecare după valoarea locativă a Statului.

44. Are comuna gropi cu var pentru îngroparea hoiturilor de animale? Da. Fără var.

45. Are comuna rampă de gunoi? Nu are.

46. Iluminatul public se face numai la primărie.

47. Apă potabilă are comuna fântâni publice? Da. Sunt 10 fântâni publice.

48. Cum funcționează serviciul de petițiuni? În cât timp se rezolvă o cerere dacă au fost satisfăcute sau nu? Registrul de petițiuni al comunei se conduce la notariat, petițiunile se rezolvă la timp.

49. Ce lipsuri ați constatat, ce propuneri faceți pentru îmbunătățirea populației? Nici o propunere.

50. Ce dolianțe au locuitorii? Construirea de cale ferată.

51. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor există? Însă mai puțin ca în trecut.

Prilipeț, la 15 Iulie 1939

Notar

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 9631.

---

¹Vezi la aceeași localitate „Răspunsul ordonat de prefectura județului Caraș”.

65.

Echipa monografică din comuna Bozovici-Caraș

16 Iulie 1939

Onor.

Postul de jandarmi

Bozovici

Avem onoare a Vă aduce la cunoștință că, dnii Dr.C.Groșorean, prof. Dr. Nicolae Ursu, prof. Ilie Stiniguță, prof. Romeo Feraru, părintele Melentie Șora, Marius Bucătura, d(oam)na Elena Dr. Secoșan, d(omni)șoara Aurora Baicu, au părăsit localitatea, plecând la Timișoara, iar la 23 crt. Se vor înapoia în comuna Bănia.

D(om)nii Vasile Nedelea, Ion Maxim, Mircea Olariu și Titus Oancea deasemeni au părăsit comuna Bozovici în ziua de 17 crt. Plecând în comuna Bănia, iar d. Paul Cocârlan va rămâne încă 5 zile în comuna Dv.

Vă aduce acestea la cunoștință pentru cazul că sunt căutați de cineva

Sănătate !

Secretar
(V. Nedelea)

B.J.T., V, vol.1, f.54.

66.

Anchetă monografică a plasei Bozovici

Comuna Bănia

Chestionar administrativ Istoricul administrației comunei

Din cele mai vechi timpuri administrația comunei Bănia, se făcea de către primar numit și cneaz ales de locuitorii satului cu avere și necondamnați, ajutați fiind de către consilieri așa numiți senatori(i) satului și până la anul 1872 au stat sub conducerea unui ofițer comandant al satului, de la anul 1872 a luat ființă și notariatul comunal și care a fost condus de primul notar Pavel Stroca¹ până la anul 1875 când a preluat notariatul notarul Emanuel Terente Pucea în care an s-au asociat comunele Bănia, Gârbovăț și Rudăria în notariat cercual. După desființarea graniței comuna a fost condusă de primari aleși de obștea satului ajutați de ajutorul de primar, 4 jurați și 24 de consilieri numiți reprezentanți dintre care 12 aleși și 12 numiți dintre cei mai bogați frunțași și care plăteau cele mai mari impozite către Stat așa numiți viriliști, iar după unificarea legilor administrative comuna a fost administrată de primar, ajutor de primar și consilieri comunali, a căror număr a variat între 10-12 consilieri.

De existența comunei se amintește de pe la anul 1700² . Documente vechi nu există. Din datele ce am putut culege și din datele ce posedăm, la această comună au servit următorii:

a/. Primari:

Miu Derlian, Dionesie Bordei (?) Ion Cenda, Iancu Pirtea, Ilie Puia, Nicolae Bogoievici, Pau Dugălia, Ion Uruci, Mihail Puia, pau Sușară, Alexa Bodrila, Gligorie Borozan, Dănilă Sârbu și Nicolae Rica.

b/. Ajutori de primari.

Petru Magiariu, Ilie Sirbu, Ion Uruci, Pavel Magiariu, Martian Borozan, Ion Bogoievici, Gheorghe Chițu, Pavel Jurca, Pirtea Gheorghe, Ion Craia.

c/. Consilieri comunali.

Iosif Cracoșin, Iancu Puia, Iancu Zuban, Gheorghe Sușara, Gruia Bordei, Alexandru Derlian, Pavel Pirtea, Efta Puia, Dumitru Stroca, Dănilă Păsui, Iancu Ciuta, Nicolae Băin, Ion Pirtea, Crăciun Stroca, Lazar Borozan, Ion Bogoievici, Nicolae Păsui, Radu Sârbu, Dumitru Dragoi, Dumitru Albu, Petru Craia, Ilie Puia, Ion Craia, Borozan Gligorie, Bogoevici Pavel, Cătana Marcu, Iosif Puia, Ion Puia, Martin Puia, Nicolae Mărin, Iancu Borozan, Lopatița Dănilă, Iosif Rica, Novac Uruci, Iancu Ciuta, Pavel Stroca, Iosif Sârbu, Mihail Puia, Craia Ilie, Magiariu Dionisie, Bogoevici Petru, Novac Găvan, Nicolae Puia, Trandafir Brebu, Pirtea Gheorghe, Puia Iosif, Sârbu Dănilă, David Pungila, Stroca Dumitru, Mihail Târba, Ion Puia, Martian Borozan, Damaschin Derlian Nicolae Craia, Damaschin Cătana, Ștefan Uruci, Iona Golâmba, Ion Sușara, Costa Albu, Radu Brebu, Radu Golâmba, Silviu Novacovici, Bosioc Cracoșin, Ilie Tincu, Pau Sușara, Ilie Borozan, Pavel Ciuta, Dionisie Borozan și Dionisie Chițu.

d/Notari:

Pavel Stroca 1872-1875, Emanuel Terentie Puca 1875-1878, Petrovici Lazar 1878-1896, Balogh Iazar 1896-1897, Szatmari Ladislau 1897-1905, Tomec Francisc 1905-1907, Budai Nicolae 1907-1908, Kirgöszner Ion 1908-1918, Götin Ludovic 1919-1920, Teodorovici Nicolae 1920-1923, Novacovici Nicolae 1923-1939.

e/. Funcționari comunali.

Nicolae Albu, Ion Magariu, Pavel Stroca, Ștefan Pascu, Albin Suta, Anton Borozan, Ion Ienchi, Pavel Magiariu, Bodrila Lazar, Gheorghe Dugalia, Pavel Puican Nicolae Rica, Petru Cracoșin, Petru Golâmba, Ion Stroca, Sabin Lopatița, Nicolae Surulescu.

II. Numărul locuitorilor

Comuna Bănia în ultimii 10 ani a avut următoarea populație:

În anul 1929 au fost 1,874 locuitori, 871 bărbați, 1003 femei

“	“	1930	“	“	1,962	“	921	“	1041	“
“	“	1931	“	“	1,967	“	923	“	1044	“
“	“	1932	“	“	1,959	“	921	“	1038	“
“	“	1933	“	“	1,951	“	918	“	1033	“
“	“	1934	“	“	1,933	“	909	“	1024	“
“	“	1035	“	“	1,929	“	905	“	1024	“
“	“	1936	“	“	1,922	“	908	“	1014	“
“	“	1937	“	“	1,914	“	892	“	1022	“
“	“	1938	“	“	1,906	“	882	“	1024	“

3. Întinderea comunei

Comuna are o suprafață totală de 23333 jughere 136 stp.

4. Patrimoniul comunei

Comuna Bănia are avere proprie compusă din izlazul comunal și clădiri evaluate în sumă totală de lei 3,024.000.

5. Istoricul primăriei

Localul primăriei comunale a fost construit de Statul Austriac pe timpul împărătesei Măria Terezia³, ca locuință pentru ofițerul comandant al comunei, iar comuna la cumpărat de la Stat la anul 1873, iar la anul 1881 s-a renovat și i s-a dat forma de azi în care se adăpostește biroul primăriei și ale notariatului. Serviciile comunei sunt primăria și notariatul. Registre și arhivă există numai din anul 1920.

6. Funcționarea serviciilor administrative

Serviciile administrative funcționează în mod normal, lipsuri nu se simt.

7. Îndeplinirea procedurilor

Procedurile se îndeplinesc la zi și cu punctualitate, pentru înmânarea actelor de procedură comuna are angajat un înmănuator. Lipsuri nu sunt.

8. Funcționarea serviciului poștal

Oficiul poștal nu este în comună. Corespondența se transportă zilnic de la oficiul poștal Bozovici la 8 km, depărtare de comună, prin curier angajat și salarizat de comună. Distribuirea corespondenței zilnice se face de către înmănuatorul comunal care duce corespondența la distribuitori acasă și este supravegheat de notar.

9. Moașa comunală

Comuna nu are moașă comunală.

10. Medicul de circumscripție

Medicul de circumscripție cu sediul în comuna Bozovici, stă la îndemâna sătenilor în cazuri de boală.

11. Postul de jandarmi

În comună există post de jandarmi, pentru comunele Bănia, Gârbovăț și Rudăria.

12. Guarzi și paznici comunali.

Comuna are 3 guarzi comunali pentru paza de zi și noapte și 3 paznici agricoli pentru paza bunurilor agricole, salariați din bugetul comunei.

13. Măsuri contra incendiilor.

În comună există formație de pompieri rurali, compusă din 21 oameni.
Instrumente: Una pompă car, prevăzută cu toate accesoriile necesare. Pompieri au intervenit în 2 cazuri cu succes.

14. Organizarea hornăritului.

Comuna este asociată cu toate comunele din plasă în cece privește hornăritul.
Concesiunea hornăritului pe plasă o are Ion Witak din Bozovici.

15. Măsuri contra inundațiilor, epidemiilor și epizotiilor

S-a luat următoarele măsuri:

Canalizări și indiguiri plantarea locurilor sterile pentru inundări. Vaccinări și izolări contra epidemiilor și epizotiilor.

16. Ajutoare sanitare.

Comuna nu are cutie cu medicamente de primă necesitate. În comună locuiește agentul sanitar al plasei care în caz de accidente, când se găsește în comună, dă ajutoare. Comuna nu are surori de ocrotire.

17. Educație fizică. Muncă obștească.

Comuna are un teren de educație fizică pentru strejeri, dar care încă nu este bine amenajat, elevii școlii primare sunt strejeri, tineri premilitari din comună aparțin subcentrului Rudăria. Tineri premilitari în primăvara anului curent prin muncă obștească a dat concursul primăriei pentru plantarea drumurilor.

18. Cămin cultural. În comună nu este Cămin Cultural.

19. Deciziunile primăriei.

Deciziunile primăriei nu au fost anulate de nici o autoritate ad(ministra)tivă.

20. Inspecti(i) făcute de către organele superioare.

Domnul Pretor inspectează și controlează administrația comunală aproape în fiecare lună, iar Domnul Prefect de câte 2-4 ori pe an.

21. Siguranța publică.

Ordinea și liniștea în comună este păstrată de organele administrative și polițienești. Închisoare există la postul de jandarmi.

22. Bae comunală.

Bae comunală nu există. Băi numai vara în (aer) liber la râul Nera 6 km,

depărtare de comună.

23. Numerotarea caselor.

Casele sunt numerotate încă din anul 1930, cu un număr de 565 de case.

24. Autorizațiile de construcție.

Autorizațiile de construcție se eliberează de autoritatea comunală în urma referatului comisiunii de edilitare. Alinierile se respectă.

25. Încorporări ale domeniului public.

Încorporări de fapt ale domeniului public nu au avut loc.

26. Păduri și pășunea comunală.

Comuna are pădure și pășune comunală, care se administrează de primărie. Paza acestor bunuri se face de către pădurarul comunal.

27. Turme și cirezi comunale.

Comuna nu are turme și cirezi de vite, pentru îmbunătățirea rasei animalelor comuna întreține 3 tauri reproducători în grajd propriu și un vier.

28. Instalații agricole.

Instalații agricole nu sunt în comună.

29. Măsuri împotriva câinilor și pisicilor vagabonde.

Câini și pisicile vagabonde se stărpesc prin împușcare, otrăvire de către serviciul de pază al comunei, jandarmerie și serviciul veterinar.

30. Locuitori trimiși la institute antirabice.

În ultimi 12 ani au fost trimiși la Institutul antirabic Cluj 4 locuitori iar la Institutul antirabic București un locuitor, din care nu a murit nici unul.

31. Contravenienți la legea monopolului.

Contravenienți la legea monopolului a fost numai un caz, la legea port armelor 3 cazuri, la legea circulației 5 cazuri iar la legea beției 27 cazuri.

32. Taxe comunale.

Comuna a înființat taxe comunale pentru curățitul homurilor, paza în comună paza țarinei și executarea tuturor serviciilor comunale. Care au fost aprobate de autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice.

Urmărirea veniturilor publice se face de către funcționari comunali, iar cele ale statului de către agenți de urmărire.

Apeluri contra impunerilor comunale nu au fost. Scăderi și reduceri la taxele comunale nu s-au făcut. Sechestre foarte puține iar cazuri de licitație nu au fost.

34. Liste electorale, participarea la vot.

Comuna are înscrși în listele electorale pentru adunarea deputaților la agricultură și muncă 234 alegători, la industrie și comerț 3 alegători și la ocupațiuni intelectuale 7

alegători, din care nu au votat 19 alegători la agricultură și muncă. Se constată o participare la vot sub noul regim. În listele electorale pentru consiliul comunal sunt înscrși 503 alegători.

35. Exproprieri pentru utilitate publică.

Pentru utilitate publică s-a expropriat 1071 jug(ăre) pășune ca izlaz comunal, din proprietatea Statului.

36. Lucrări publice executate.

În ultimii ani, s-au executat următoarele lucrări publice importante.

a. S-a canalizat pârâul „Băniuța”.

b. S-a construit un pod și 5 podețe de lemn, 7 podețe de piatră.

c. S-a împietruit șoseaua comunală Bănia-Bozovici și străzile din interiorul comunei.

d. S-a construit un drum nou spre pădure.

e. S-a reparat și refăcut grajdiul comunal.

37. Cimitire comunale și monument al eroilor.

Comuna are 3 cimitire comunale, cimitir al eroilor nu este. Monument ale eroilor nu este.

38. Prestațiuni în natura pentru întreținerea drumurilor.

Întreținerea și refacerea drumurilor în întregime se face numai cu prestație din partea locuitorilor atât cu brațele cât și cu trăgători.

39. Se curăță drumurile, ulițele, șanțurile și podurile în ce stare sunt.

Ulițele și drumurile se curăță regulat în seara ultimei zile din săptămână și în ajunul sărbătorilor. Șanțurile se desfundă regulat toamna și primăvara și în decursul anului acolo unde se simte nevoie. Podurile sunt întreținute în stare bună.

40. Drumurile comunale.

Drumurile sunt practicabile. Comuna are drumuri comunale Bănia-Bozovici, Bănia-Gârbovăț, Bănia-Rudăria.

41. Sădirea drumurilor cu arbori.

Drumurile în parte sunt plantate cu arbori, din primăvara anului trecut și curent și sunt păziți de stricăciuni. Paza se face de către paznici agricoli.

42. Circulația pe drumuri.

Circulația pe drumuri se face cu respectarea legii circulației. Automobilele circulă foarte rar din care motiv nu se cauzează accidente și pagube.

43. Contribuția locuitorilor la zidirea repararea bisericii s-au altor clădiri.

Locuitorii comunei au contribuit la repararea, clădirea bisericii și a tuturor clădirilor publice, fie cu contribuție în bani fie prin prestație în natură.

44. Cimitirul pentru îngroparea hoiturilor de animale.

Comuna are cimitir pentru îngroparea hoiturilor de animale, var se găsește în permanentă în varnița comunală.

45. Rampă de gunoi

Comuna nu are rampă de gunoi, fiecare locuitor are platforma sa de unde îl cară pe proprietățile sale.

46. Iluminatul public.

Iluminatul public se face cu gaz.

47. Apă potabilă.

Apă potabilă este îndestulătoare. În comună sunt 26 fântâni publice în interiorul comunei și 3 fântâni în exteriorul comunei și aproape fiecare proprietar își are fântâna sa proprie în curte.

48. Funcționarea serviciului de petețiuni.

Serviciul de petețiuni de pe lângă notariat funcționează normal, cererile se rezolvă în maximum 24 de ore. Doleanțele locuitorilor se satisfac în conformitate cu legile țării.

49. Propuneri pentru îmbunătățirea administrației.

Se cere simplificarea în toate agendele administrative și anume: Simplificarea constatării venitelor la impozite, taxe, cotizațiuni, un încasator și pentru stat și pentru comună la Notariat și un singur rol, tot aceiași contribuabili sunt purtați la stat, comună și eforie, pentru această manipulare să cere personal, putându-se face cu un singur om, cu un singur rol, iar contribuabilul va plăti odată și i se va ști toate debitele, nu mai rămâne atâtea erori în rămășițe, fără știrea sa.

50. Dolcățele locuitorilor.

Permiterea pășunatului în pădurile statului și comunității de avere, așa cum a fost în trecut, ajutoare în bani pentru clădirea unui Cămin cultural, unei săli de învățământ cu locuință pentru învățătorul director, (i)eftinirea bumbacului care în ultimul timp a ajuns la 960 lei pachetul.

51. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor.

Sentimentul de solidaritate există între locuitori. Mai există și azi sistemul clăci pentru ajutorare unul pe altul, la cărat de lemne, și diferite materiale de construcție și la clădiri de construcții și alte lucrări unde un singur locuitor ar trebui să lucreze timp îndelungat.

Bănia, la 17 Iulie 1939.

Notar

¹Pavel Stroca a fost și intervievat de Cornel Grofșorean (vezi „Însemnări aparținând lui Cornel Grofșorean din timpul campaniei din Almăj”, prezent de asemenea în volum).

² Prima atestare documentară este la anul 1484.

³ Maria Tereza, împărăteasă a Imperiului Habsburgic (1740-1780), care a inițiat o serie de reforme cu caracter iluminist, acestea influențând în mod pozitiv destinul Banatului.

67.

Comuna: Bănia

Chestionar

1. Numele comunei: Bănia, după legendă că ar fi locuit un „Ban” în această comună. În vechime s-a chemat „Marginea” și era spre sud la 1-2 km, de actuala așezare, la morile „Pirteoane și Procopoane”, unde dacă s-ar face săpături poate să se găsească multe urme. Pe vremea lui Matei Corvin¹ comuna a fost dată, cu altele din jur unui nemeș² vitiaz. Și Habsburgii și ungurii au încercat să nimicească redicarea acestei comune pe motivul că în pădure sălășluiau hoții, ori măsurile aspre își au izvorul în ura asupra lor față de Românii băștinași cari și-au păstrat obiceiurile, credința și datinile strămoșești. La nord ca 4 km, pe șosea este un „Stăjăr” gorun, care ar fi pus drept amintire după lupta lui Basarab-Vodă³ cu ungurii. Bănia a tremis „volintiri” lui Horia, în revoluția de la 1874, la fel lui Eftimie Murgu în 1848. Au ajutat pe generalul român, Papilea⁴ ca să scoată pe turci. Locuri însemnate: Aria, Poiana Turcului și Mormânt, în pădurea comunei.

2. Cifra totală a populației: Populația comunei este de 1902 suflete.

3. Locuitorii repartizați după originea lor etnică: Români 1902.

b/. După profesii: agricultori 1844, meseriași 18, industriași 8, funcționari 11, diverși 21.

4. Situația geografică: Comuna este așezată în valea „Băniuța” apă cu același nume, spre nord pământul e șes, spre sud în dreapta și stânga, dealuri, mai apoi munți: Tâlva, Domâneasa, ect. cu 900-1000 m, înălțime. Comuna luată în ansamblul plasei este în așezare pitorească. Are locuri frumoase îndeosebi în pădure. Valea Comorișnița cu pădina „Chiacovăț”/Chiacoți/ după numirea din sat. Pe această vale se construiește o linie ferată industrială, fiind regiune bogată în lemn și subsol, anumite locuri au fost cercetate de profesori, chiar și universitari.

5. Durata anotimpurilor e normală. vânturi obișnuite: Crivățul, Acustul, Băltărețul, Sebeșanul, Jug și Vântul Mare. Primăvara și toamna mai scurte. Vara caldă mare. Ploaie primăvara și toamna, rareori multă, zăpadă mai puțină și ceață

grindină rareori.

6. Aerul în general uscat.

7. Portul național, industria casnică:

a/. Locuitori își păstrează portul național.

b/. Portul este lucrat tot de țărance.

c/. Se lucrează mult: pânzeturi, covoare /procoviți /, ștergare, chițele, brâuri, brăciri, obiele, traiste etc. Se fac stofe țărănești, se argălesc piei pentru cojoace mari, căciuli, pieptare. În comună nu sunt văiegi.

d/. Femeile țes, lucră ciupage, târgi cu chei, șabace, alburiu, pui, dantele și motive naționale.

e/. Renumele în industria casnică îl are cu: trăiști și „chesuri”.

8. Agricultură, creșterea vitelor.

Suprafața din hotarul comunei este cultivată cu grâu, 177 jug(ăre), porumb 904 jug(ăre), seară 4 jug(ăre), ovăz 115 jug(ăre), lucernă 83 jug(ăre), trifoi 404 jug(ăre).

b/. Pământul se lucrează rudimentar, unii totuși mai rațional.

c/. Mașini agricole nu se întrebuințează.

d/. Valorificarea produselor se face prin cumpărături în comună și la târgul săptămânal din Bozovici.

e/. Cultura zarzavaturilor se practică mai puțin, abea pentru nevoile casnice.

f/. Cultura pomilor lasă de dorit mult, însă se cultivă prunul.

g/. Via se cultivă slab.

h/. Satul se remarcă prin cultura trifoiului și a fânului.

i/. Creșterea vitelor se practică: bovine rasa Simental, oi de rasă Țurcana, porci de rasa Mangalița. În comună se găsesc 3 lăptării, pentru prelucrarea laptelui.

k/. Exporturi de vite nu se fac.

9. Exploatarea miniere și alte bogății.

Subsolul comunei Bănia este bogat în tot felul de minereuri, însă din lipsa mijloacelor de transport nu se exploatează. Diferiți ingineri pe baza autorizațiilor primite, au făcut diferite exploatarea, în urma cărora s-a constatat că subsolul acestei comune este foarte bogat în minereuri și în nisipul pâraurilor de munte s-a găsit chiar și aur. Mine propriu zise nu sunt.

10. Instituții financiare, economice.

a/. Nu sunt.

b/. Nu sunt.

c/. Nu sunt.

11. Instituții culturale:

a/. Biserică pentru creștini ortodocși, alte biserici nu sunt.

b/. Școală primară cu trei puteri didactice.

c/. N-are casă culturală.

d/. Are cor bisericesc, fanfară și în înființare cămin cultural în legătură cu „Astra”.

e/. Asociația „Ajutorul” pentru asigurarea vitelor, Asociația „Iderul” pentru

vânat.

f/. Muzeu nu are. Biblioteci: „Astra și Bibicescu”.

g/. Băi populare nu sunt.

12. Igienă, viligiatură, distracție, excursii.

a/. Strand nu este. Băi numai vara în (aer) liber la râul Nera, la 6 km, depărtare

de comună.

b/. Lumină electrică n-are, apeduct n-are. Apă potabilă bună, străzi bine îngrijite,

una pavată.

c/. Grădini publice și parcuri nu sunt.

d/. Grădini de vară, restaurante și hoteluri nu sunt.

e/. Camere particulare se pot obține numai la foarte puțini locuitori pentru 24 ore și pe lună, cu prețul lunar pentru casă și masă de 1200 lei de persoană.

f/. teren de tenis, popicării nu sunt, teren de sport în lucrare.

g/. Cinematograf nu are.

h/. Caracteristice sunt obiceiurile la nunți și morți.

i/. În apropierea comunei sunt văi frumoase, pădurea, chei, peșteri, stâni, exploatări de păduri.

Valea Mare, 3-6 km, numai pe jos sau călări.

Valea Mică 3-4 km, numai pe jos sau călări.

Tâlva, 10 km, pe jos, călări și cu trăsura.

Vârșeți, 15 km, pe jos, călări și cu trăsura.

Urda, 20 km, pe jos, călări și cu trăsura.

Chiacovăț, 30 km, pe jos și călări.

13. Căile de comunicație.

Prin comună trece drumul comunal la șoseaua județeană 5 km și până la Bozovici sediul plasei 7 km. Până la Oravița/gară/ 30 km-la Iablanița /gară/ 46 km. Din sat până la Autobus 4 km, pe jos sau cu trăsura, taxa lei 40, cu Autobusul până la Oravița 2 oare prețul 80 lei.

Din comună până la Bozovici, târgșor centru plasei, pe jos 1 oară 30 km până la Oravița pe jos 9-10 oare, până la Iablanița peste Belcovăț pe jos 6 oare.

Comuna are:

a/. Oficiu telefonic.

b/. Telefon comunal la Notariat.

c/. Oficiul poștal în Bozovici, la 7 km, depărtare. Poșta se primește zilnic.

În rezumat: Comuna în legătură cu Valea Almăjului prezintă un interes deosebit.

Din punct de vedere istoric, geografic, național, patriotic, al datinilor credințelor și altor manifestări, și geologic îndeosebi, această comună și întreaga Vale a Almăjului, trebuie cercetată de specialiști întâi, apoi de amatori cari vor admira întregul specific al nostru, dovedind și altora că au văzut un colțișor de rai ce rivalizează cu oricare altul.

Tabelul

Nașterilor și morților din comuna Bănia pe întreg anul 1938.

Nr. crt.	luna	Născuți vii		Născuți morți		Morți		Populația com.pe sex.		Totalul general al populației rămase
		B	F	B	F	B	F	B	F	
1	Ianuarie	2	2	-	-	2	-	892	1024	1916
2	Februarie	-	-	-	-	3	4	889	1020	1909
3	Martie	3	2	-	-	4	1	888	1021	1909
4	Aprilie	3	2	-	-	2	3	889	1020	1909
5	Mai	1	2	-	-	7	3	885	1019	1904
6	Iunie	1	4	-	-	3	2	883	1021	1904
7	Iulie	3	-	-	-	1	-	885	1021	1906
8	August	1	1	-	-	1	1	885	1021	1906
9	Septembrie	2	3	-	-	3	1	884	1023	1907
10	Octombrie	1	3	-	-	2	2	883	1024	1907
11	Noembrie	1	2	-	-	-	1	884	1025	1909
12	Decembrie	-	-	-	-	1	1	883	1024	1907
	Total anual	18	21	-	-	29	19	-	-	1907

Bănia la 17 iulie 1939.

Notar

M.B.M. Fond Cornel Grofșorean, nr.9637

¹Matei Corvin (1458-1490), rege al Ungariei de origine română, fiul lui Iancu de Hunedoara.

²Numele sub care erau cunoscuți nobilii unguri.

³Legenda este neconfirmată documentar. În onomastica almăjeană figurează însă numele de Basarabă.

⁴Paul Dimic de Papilla (1731-1802), general imperial care a organizat (1769-1773) batalionul româno-bănățean, parte componentă a viitorului regiment de graniță româno-ilir, acțiunea făcând parte dintr-un vast proiect de militarizare a graniței. Nu se confirmă afirmația că ar fi fost român.

18 Iulie 1939

Către On. Direcțiunea
Serviciului Social
București

Stimate domnule Secretar General¹ !

D-l Petre Boarna și Paul Cocârlan absolvenții Școalei Politehnice din Timișoara sunt înscriși în lista celor propuși din partea Rectoratului pentru Serviciul Social.

Cum ambii au activat în trecut și d-l Cocârlan activează și de prezent la teren ca echipier permanent- am onoare a Vă ruga: să binevoiți a detașa pe numiții absolvenți la echipa Institutului nostru, după terminarea cursului de vară, având nevoie de dânsii.

Observ, însă, că la mine-cred că ar putea face la fel un asemenea curs practic.

Sănătate

Director
(C.Grofșorean)

B.J.T., V, vol. I, f. 33.

---

¹Probabil ca scrisoarea să-i fie adresată lui Octavian Neamțu care îndeplinea și funcția de director dar și pe cea de secretar general delegat al Serviciului Social.

SERVICIUL SOCIAL
Institutul de Cercetări Sociale al României
București, 20 VII 1939

Onor. Echipa Monografică din com(una) Bozovici, Caraș
D-lui Director dr. C. Grofșorean, la Pretură

Domnule Director,

Am onoare a vă aduce la cunoștință că s-au făcut toate intervențiile cerute de Dv. prin adresele nr. 37 și 46.

70.

Ancheta monografică a plasei Bozovici
Comuna Gârbovăț

Chestionar Administrativ

Istoricul administrației comunei

1. Din cele mai vechi timpuri administrația comunei Gârbovăț se făcea de către primar ales de către locuitorii satului, cu avere și necondamnați, ajutați fiind de către consilieri și până la anul 1872 au stat sub conducerea unui ofițer comandant al satului care își avea sediul în comuna Bănia. În anul 1872 a luat ființă notariatul comunal iar în anul 1875, prin asociere comunele Bănia, Gârbovăț și Rudăria au înființat notariatul cercual cu sediul în comuna Bănia și care se menține și azi dar numai cu comunele Bănia și Gârbovăț. După desființarea Graniței, comuna a fost condusă de primari aleși de obștea satului ajutați de ajutorul de notar, 4 jurați comunali și 24 de consilieri numiți reprezentanți dintre cari 12 aleși și 12 numiți dintre cei mai bogați fruntași ai satului numiți viriliști și cari plăteau cele mai mari impozite iar după unificarea legilor administrative, comuna a fost administrată de primar, ajutor de primar și consilieri aleși a căror număr a variat între 10-12 consilieri.

De existența comunei se amintește de pe la anul 1700¹. Documente vechi nu există. Din datele ce am putut culege și din datele ce posedăm, la această comună au servit următorii.:

Primari: Nicolae Ciortuz, Iancu Băcilă, Iosif Ciortuz, Ignat Străin, Nicola Bololoi, Damaschin Goga, Petru Străin, Dumitru Băcilă, Dănilă Ciortuz, Dănilă Novacovici, Dănilă Pitic, Ilie Lopatița, Iovan Ciortuz, Dănilă Bololoi, Nicolae Goanță, Nicolae Goga, Mărian Ciortuz, Iosif Surulescu și Ilie Lopatiță.

Ajutori de primari și consilieri: Nicolae Goga, Nicolae Pitic, Dănilă Lopatiță, Ion Surulescu, Zaharia Stelia, Nicolae Surulescu, Dănilă Bololoi, Nicolae Goanță, Nicolae Păducel, Dănilă Străin, Nicolae Surulescu, Ion Badini, Nicolae Micicoi, Axentie Goga, Alimpie Ciortuz, Pau Surulescu, Pavel Bololoi, Nicolae Novacovici, Damaschin Goga, Ion Surulescu, Pavel Purdele, Dănilă Surulescu, Frățilă Pitic, Ion

Bololoi, Ion Peia, Dionisie Otiman, Nicolae Badin, Nistor Surulescu, Dănilă Goga, Gheorghe Peia, Dănilă Ciortuz, Nicolae Surulescu și Nicolae Străin.

Funcționari comunali: Gheorghe Ion, Nicolae Albu, Ion Magiariu, Pavel Stroca, Ștefan Pascu, Albin Șuta, Anton Borozan, Ion Ienchi, Pavel Magiariu, Lazăr Bodrilă, Gheorghe Dugalia, Pavel Puican, Nicolae Rica, Petru Cracoșin, Ion Stroca, Pavel Lopatiță, Petru Golâmba, Axentie Otiman, Petru Purdelea, Nicolae Surulescu.

Notari: Gheorghe Ion, Emanuel Terente Pucea, Petrovici Lazar, Balogh Lazar, Szatmari Ladislau, Tomec Francisc, Budai Nicolae, Kirgöszner Ion, Göten Ludovic, Teodorovici Nicolae și Novacovici Nicolae.

2. Numărul locuitorilor. Comuna Gârbovăț în ultimii 10 ani a avut următoarea populație:

Anul	Total	B	F
1929	1550	748	802
1930	1551	750	801
1931	1549	749	800
1932	1550	749	801
1933	1548	748	800
1934	1551	750	801
1935	1551	750	801
1936	1544	745	799
1937	1536	735	801
1938	1531	735	796

3. Întinderea comunei. Comuna are o suprafață totală de 9456 jughere.

4. Patrimoniul comunei. Comuna Gârbovăț are avere proprie compusă din izlazul comunal și clădiri evaluate în sumă de lei 1830000.

5. Istoricul primăriei. Localul primăriei a fost construit în anul 1907 și adăpostește biroul primăriei, secretariatul, camera guarzilor și cameră de odihnă a jandarmilor. Serviciile comunei sunt Primăria. Registre și arhivă există numai din anul 1920.

6. Funcționarea serviciilor administrative. Serviciile administrative funcționează în mod normal. Lipsuri nu sunt.

7. Îndeplinirea procedurilor. Procedurile se îndeplinesc la zi și cu punctualitate. Pentru înmanuarea actelor de procedură comuna are angajat un înmanuator. Lipsuri nu sunt.

8. Funcționarea serviciului poștal. Oficiul poștal nu este în comună. Corespondența se transportă zilnic prin notariatul Bănia. Distribuirea corespondenței

zilnice se face de către înmănuatorul comunal care duce corespondența la destinatari acasă și este supravegheat de notar.

9. Moașă comunală. Comuna are moașă comunală salarizată din bugetul comunei, cu diplomă, cu numele Carolina Surulescu.

10. Medicul de circumscripție. Medicul de circumscripție cu sediul în comuna Dalboșeți stă la îndemâna sătenilor în cazuri de boală.

11. Postul de jandarmi. În comună nu este post de jandarmi. Comuna aparține postului de jandarmi Bănia la o depărtare de 3 km de comună.

12. Guarzi și paznici comunali. Comuna are 3 guarzi comunali pentru paza de zi și noapte și un paznic agricol pentru paza bunurilor agricole salarizați din bugetul comunei.

13. În comună există formație de pompieri rurali. Instrumente: una pompă-car prevăzută cu toate accesoriile necesare. Pompierii au intervenit într-un caz cu succes.

14. Organizarea hornăritului. Comuna este asociată cu toate comunele din plasă în ceea ce privește hornăritul. Concesiunea hornăritului pe plasă o are Ion Witac din Bozovici.

15. Măsuri contra inundațiilor, epidemiilor și epizootiilor. S-au luat următoarele măsuri: canalizări, îndiguiri și plantarea locurilor sterile pentru inundări, vaccinări și izolări contra epidemiilor și epizootiilor.

16. Ajutoare sanitare: comuna nu are cutie cu medicamente de primă necesitate, ajutoare sanitare dă dl. medic de circumscripție. Comuna nu are surori de ocrotire.

17. Educație fizică, muncă obștească. Comuna nu are teren de educație fizică pentru străjeri. Elevii școlii primare sunt toți străjeri. Tinerii premilitari aparțin subcentrului Șopotu Vechiu. De prezent în comună lucrează o tabără de premilitari școlari în număr de 57 în a căror program este și amenajarea unui teren de educație fizică.

18. Cămin cultural. În comună nu este cămin cultural.

19. Deciziunile primăriei. Deciziunile primăriei nu au fost anulate de nici o autoritate administrativă.

20. Inspecții făcute de către organele superioare. Domnul preot inspectează și controlează administrația comunală în fiecare lună iar domnul prefect de câte 2-4 ori pe an.

21. Siguranța publică. Ordinea și liniștea în comună este păstrată de organele administrative și polițienești. Închisoare nu există în comună.

22. Bae comunală nu există. Băi (se pot face) numai vara, în aer liber, la râul Nera, 5 km depărtare de comună.

23. Numerotarea caselor. Casele sunt numerotate încă din anul 1930 cu un

număr de 427 case.

24. Autorizațiile de construcție. Autorizațiile de construcție se eliberează de autoritatea comunală în urma referatului comisiei de edilitare. Alinierea se respectă.

25. Încorporări ale domeniului public. Încorporări de fapt ale domeniului public nu au avut loc.

26. Păduri și pășunea comunală. Comuna are pădure și pășune comunală care se administrează de primărie. Paza acestor bunuri se face de către pădurarul comunal.

27. Turme și cirezi comunale. Comuna nu are turme și cirezi de vite. Pentru îmbunătățirea rasei animalelor se folosesc 2 tauri particulari autorizați.

28. Instalații agricole. Instalații agricole nu sunt în comună.

29. Măsuri împotriva câinilor și pisicilor vagaboande. Câinii și pisicile vagaboande se stârpesc prin împușcare de către serviciul de pază al comunei și jandarmerie.

30. Locuitorii trimeși la institute antirabice. În ultimii 10 ani a fost trimis la institutul antirabic (de la) Cluj un singur locuitor care este (acum) sănătos.

31. Contravenții la legea monopolului. Contravenienți la legea monopolului au fost 2 cazuri, legea circulației 4 cazuri și legea beției 11 cazuri.

32. Taxe comunale. Comuna a înființat taxe comunale pentru curățitul hornurilor, paza în comună, paza țarinei și executarea tuturor serviciilor comunale care au fost aprobate de autoritatea tutelară.

33. Urmărirea veniturilor publice. Urmărirea veniturile publice se face de către funcționari comunali iar cele ale satului de către agenți de urmărire. Apelurile contra impunerilor comunale nu au fost. Scăderi și reduceri la taxele comunale nu s-au făcut. Sechestre foarte puține iar cazuri de licitație nu au fost.

34. Liste electorale (și) participarea la vot. Comuna are înscriși în listele electorale pentru adunarea deputaților la agricultură și muncă, 152 alegători, la ocupațiuni intelectuale 3 alegători, din care nu au votat 9 la agricultură și muncă. Se constată o participare la vot sub noul regim.

35. Expropriatori pentru utilitate publică. Pentru utilitate publică s-a(u) expropriat 1600 jughere pășune ca izlaz comunal, din proprietatea statului.

36. Lucrări publice executate. În ultimii ani s-au executat următoarele lucrări publice: săparea a două fântâni publice, construirea podului mare din interiorul comunei, construirea punții peste apa Nera, construirea podului peste valea Mică.

37. Cimitire comunale și monument al eroilor. Comuna are cimitir comunal, cimitir și monument al eroilor nu este.

38. Prestațiuni în natură pentru întreținerea drumurilor. Întreținerea și refacerea drumurilor comunale se face numai cu prestațiuni în natură din partea locuitorilor.

39. Se curăță drumurile, ulițele, șanțurile și podurile? În ce stare sunt? Ulițele și drumurile se curăță în mod regulat în fiecare săptămână. Șanțurile se desfundă regulat toamna și primăvara și în decursul anului când este nevoie. Podurile sunt întreținute în stare bună.

40. Drumurile comunale. Drumurile sunt practicabile. Comuna are drumuri comunale Gârbovăț-Bozovici, Gârbovăț-Șopotu Vechi și Gârbovăț-Bănia.

41. Sădirea drumurilor cu arbori. Drumurile, în parte, sunt plantate cu arbori din primăvara anului trecut și curent și sunt păziți de stricăciuni. Paza se face de către paznicul agricol.

42. Circulația pe drumuri. Circulația pe drumuri se face cu respectarea legii circulației. Automobilele circulă foarte rar din care motiv nu se cauzează accidente și pagube.

43. Contribuția locuitorilor la zidirea, repararea bisericii sau altor clădiri. Locuitorii comunei au contribuit prin prestațiuni în natură la repararea acoperișului la biserică și la clădirile comunale.

44. Cimitirul pentru îngroparea hoiturilor de animale. Var se găsește în permanență în varnița comunală.

45. Rampă de gunoi. Comuna nu are rampă de gunoi. Fiecare locuitor își are platforma sa de unde îl cară pe proprietățile sale.

46. Iluminatul public. Iluminatul public se face cu gaz.

47. Apă potabilă. Apă potabilă este îndestulătoare. În comună sunt 23 de fântâni publice.

48. Funcționarea serviciului de petițiuni. Serviciul de petițiuni înființat pe lângă notariat funcționează normal. Cererile se rezolvă în maximum de 24 de ore. Doleanțele locuitorilor se satisfac în conformitate cu legile țării.

49. Propuneri pentru îmbunătățirea administrației. Se cere simplificarea agendelor administrative.

50. Doleanțele locuitorilor. Permitearea pășunatului în pădurile statului și Comunității de Avere așa ca în trecut, ajutoare în bani pentru construirea unui cămin cultural, ieftinirea bumbacului țărănesc, transformarea izlazului primit prin reforma agrară în pășune (pentru) ca locuitorii să se poată folosi de el.

51. Sentimentul de solidaritate al locuitorilor. Sentimentul de solidaritate există între locuitori. Mai există azi sentimentul clăcii pentru ajutorare unul cu altul.

Gârbovăț la 21 iulie 1939

Notar

ss indescifrabil

(ștampila notariatului Bănia, județul Caraș)

¹ Documentar localitatea este menționată la 1603.

71.

România
Ministerul Instrucțiunii
Direcțiunea Școalei de Ucenici
Bozovici

Domnule Director

La adresa cu no. 38 din 11 Iulie a.c., cu respect Vă aduc la cunoștință că deoarece eu nu sunt din Bozovici și întotdeauna vacanța cea mare o petrec în comuna mea natală, Buceșnița, plasa C-sebeș având acolo casă și imobile.

Fiind acum sezonul secerișului și neavând cine să se îngrijească de grâul și fânul meu, sunt silit să plec pentru 10 zile acasă.

După ce întorc, oricând, în orișicare comună din plasă, vă stau la dispoziție.

Primiți, Vă rog, domnule Director, respectul deosebitei mele stime.

Bozovici la 22 iulie 1939¹

Simeon Lazăr

înv(ățător) și directorul cursului

B.J.T., V, vol.1, f. 40

---

¹ Probabil autorul scrisorii în calitate de cadru didactic, a fost solicitat să sprijine acțiunea de monografiere. Din motivele invocate se pare însă că acesta a trebuit amânată.

72.

Dragă Domnule Președinte,

Muncind singur însă cu mult efort la Judecătorie, studiind amănunțit dosarele voluminoase ale Reformei agrare, am reușit să obțin o icoană complexă și tristă în această materie. Azi plec la Moceriș ca să mai obțin date și la fața locului.

Sâmbătă voi pleca la Timișoara, ca să-mi aduc apoi familia la Ocna Sibiului,

mă voi opri apoi și la Borlovenii-Vechi, unde este situația cea mai tristă în legătură cu reforma agrară.

În August mă voi reîntoarce pentru a studia și cărțile funduare, voi avea încă nevoie să obțin 10 zile concediu, pe cari urmează să-l obțin în baza intervenției Institutului Social, la timpul util o să Vă rog în această chestiune.

Binevoii a dispune să-mi se remită suma de 688-Lei pentru achitarea viptului și a locuinței, suma pe care apoi o voi deconta cu chitanțe în regulă.

Cu distinsă stimă

Dr. Grozescu¹

Bozovici la 26 VII.(1)939

D(omniei) sale Dlui

Dr. C.Grofșorean

Bănia.

B.J.T., V, vol. 1, f.37

---

¹Al Grozescu a redactat un raport final cercetărilor, în care demonstrează că împrumutarea s-a efectuat în avantajul coloniștilor maghiari și nu altfel, aceștia nefiind discriminați așa cum se credea.

73.

Bănia, 26 iulie 1939

Domnule Inspector,

În urma cercetărilor sociale în comuna Bănia am constatat că în localul școlii primare era adăpostit și postul de jandarmi din localitate, fapt ce împiedică buna funcționare a învățământului prin lipsa unui local suficient pentru instituțiile anexe și a lipsei totale a curții de joc.

Cum în educația și instrucția școlarii anexe(ele) și curtea de joc sunt absolut necesare, cu onoare venim a Vă ruga a dispune fie personal, fie prin consiliul pedagogic județean ca acest post de jandarmi să evacueze cât mai urgent localul școlii cu atât mai mult cu cât primăria dispune de un local potrivit în care s-ar putea instala această instituție.

Credem că orice intervenție de interes personal nu poate (decât-n.n.) prejudicia interesele școlii și culturii poporului¹.

Sănătate!

Director
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedelea

Domniei Sale, Domnului Inspector Școlar Județean, Oravița.

B.J.T., V, vol. 1, f. 11.

---

¹ Adresa confirmă dimensiunea practică a campaniei, cea a soluționării neajunsurilor constatate.

74.

Firma Recta

Timișoara
Strada Alexandru

Trimitetiți urgent ramburs cinci casete cu film pentru cinematografiat pe adresa Institutul de Cercetări Sociale al României Regionala Timișoara echipa monografică Bozovici județul Caraș pentru aparatul profesorului Feraru marca Retinett stop¹.

Nedela

B.J.T., V, vol.1, f.29.

---

¹ O mai veche ambiție a monografiștilor bănățeni, aceea de a filma pe parcursul cercetărilor, nu s-a realizat.

75.

Timișoara
Bulevardul Regele Ferdinand 8

Adăugați la reportajul trimis pentru Timpul, Universul, României și Curentul următoarea telegramă trimisă de doctor Grofșorean Majestății Sale Regelui Echipa monografică a Institutului de Cercetări Sociale al României Regionala Timișoara raportează cu supunere că și-a început activitatea pe teren pe data de 1 Iulie în plasa

---

B.J.T., V, vol. 1, f.15

76.

Domnule Pretor,

Avem onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune întocmirea unui tabel al intelectualilor din plasa Bozovici cari s-au ridicat din pătura țărănească, în prima, (a) doua sau a treia generație, pe ultimii 100 de ani arătându-se numele lor și a părinților, profesiunea și dacă s-au căsătorit cu fete de țaran¹.

Sănătate !

Director
C. Grofșorean

Secretar-general
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. 1, f. 21.

---

¹O asemenea evidență nu am găsit în arhiva Institutului Social Banat-Crișana.

77.

D-sale Domnului

Dr. Emil Petrovici¹, prof. Universitar

Cluj

Vă rugăm să binevoiți a ne trimite, contra ramburs, prețioasele Dvs. lucrări:
1. Folklorul din valea Almăjului² și
2. Studiul asupra originii Crașovenilor³.
De aceste lucrări avem nevoie în cercetările noastre pe cari le facem în Banat.
Primiți, Vă rugăm, deosebitele noastre considerațiuni ce Vă păstrăm.

B.J.T., V, vol. VI, f.302

---

¹Emil Petrovici (1899-1968), profesor la Universitatea din Cluj, lingvist, membru titular al Academiei Române din 1948.

²Emil Petrovici, *Folclor din Valea Almăjului, Banat*, (f.l.), 1935.

³Idem, *Graiul carașovenilor*, București, 1935.

78.

Institutul de Psihologie, Universitatea Cluj

Trimiteti contra ramburs una mie teste verbale pentru măsurarea inteligenței copiilor pe adresa Institutului de Cercetări Sociale ale României, echipa monografică din Bozovici, județul Caraș. Stop.

Doctor Grofșorean

B.J.T., V, vol. III, f.28.

79.

Regimentul 18 Dorobanți

Târgu-Jiu

Prin telegrama noastră numărul 453 din 19 Iulie vă rugasem să amânați concentrarea caporalului Nedela Vasile contingent 1926 matricol 253 secretar al Institutului nostru pe luna August stop. Deoarece până acum nu a primit încă noul ordin de chemare vă rugăm a ne lămuri asupra situației sale stop. Dealtfel am intervenit prin Serviciul Social la Ministerul Apărării Naționale ca să primească o amânare până la Octombrie deoarece în momentul de față noi ne găsim cu echipele regale la lucrările pe teren.

B.J.T., V, vol. III, f.31

80.

Domnului

Traian Herseni
Director Institutul de cercetări sociale al României
București strada Cobălcescu 41

Vă rog comunicați de urgență dacă ați făcut intervenția la Ministerul Apărării Naționale pentru ca secretarul nostru domnul Vasile Nedela de la regimentul 18 infanterie să fie concentrat după terminarea lucrărilor la teren stop. Intervențiți în acest sens, deoarece am mare nevoie de el în plasa Bozovici fără el ar însemna o stagnare.

Doctor Grofșorean

B.J.T., V, vol. III, f. 27

81.

Medic de circumscripție
Bozovici

Am căzut de acord cu Inspectoratul general sanitar din Timișoara, urmând ca alături de fișele de familie să fie completate și ale noastre. Inspectoratul general sanitar a pus o singură condițiune că anume completarea fișelor noastre să nu împiedice întocmirea fișelor de familie ordonate de Ministerul Sănătății. Bineînțeles, fișele noastre rămân în posesia Institutului nostru și în consecință avem onoare a Vă ruga să binevoșiți a le concentra în mâna Voastră împreună cu fișele din circumscripția Dalboșeți, iar la 10 septembrie vor fi luate în primire de către noi.

Sănătate!

B.J.T., V, vol. III, f. 91.

82.

Domnului Doctor Ruva

Bozovici

Am luat contact cu inspectoratul general sanitar din Timișoara și am căzut de acord ca toți medicii și stagiarii din plasa Bozovici să facă alături de foile de familie ordonate de Ministerul Sănătății și fișele asupra ocrotirii copiilor prin urmare vă rog să comandați telegrafic de la Oravița pe spesele institutului nostru, atâtea fișe câți copii vor fi examinați în plasa de model implicit și circumscripția Dalboșeți stop. Rog deci să luați contact în sensul acesta și cu medicul din Dalboșeți¹.

Doctor (C.) Groșorean

B.J.T., V, vol. III, f. 30.

---

¹Din arhiva Institutului Social Banat-Crișana lipsește un raport medical sau medico-social, ceea ce nu poate avea decât două cauze: ori medicii erau ocupați cu campania ordonată de Ministerul Sănătății și nu au putut susține și campania Institutului, ori acest raport s-a realizat dar nu s-a mai păstrat.

83.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara
Echipa Monografică din plasa Bozovici

Din 1 August 1939

Domnule Pretor,

Avem onoarea a Vă trimite alăturatul chestionar asupra Judecătoriilor comunale, rugându-vă să binevoiiți a le trimite spre complectare tuturor primăriilor din raza plasei

Bozovici.

Vă rugăm să binevoiți a pune în vedere organelor administrative să completeze acest chestionar cu cea mai mare grijă, fiind personal responsabile pentru exactitatea datelor, cari vor fi controlate, cunoscând că ele, după prelucrare, vor fi publicate de către Institutul de Cercetări Sociale al României de sub prezența activă a M(ăriei) Sale Regelui, în monografia plasei de model Bozovici.

Lucrarea se va face până la 31 Septembrie 1939, iar chestionarele completate vor fi trimise împreună pe adresa: Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, Școala Politehnică Timișoara I¹.

Sănătate,

Director
Dr. C.Grofșorean

Secretar general
Dr. E. Botiș

Domniei-Sale

Domnului Pretor al plășii

Bozovici

B.J.T., V, vol. III., f.37.

---

¹Datele culese prin intermediul chestionarului au fost valorificate de Emil Botiș în studii publicate în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”: *Judecătoriile comunale din Almăj*, VIII (1940), nr. 27 și 28-29.

84.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara
Echipa Monografică din plasa Bozovici

Din 1 August 1939

Domnule Judecător-Șef,

Avem onoarea a Vă tremite alăturat două chestionare asupra Judecătoriilor comunale, rugându-Vă să binevoiți a dispune completarea lor.

Vă rugăm să binevoiți a pune în vedere organelor Dvs. să completeze aceste chestionare cu mare grijă, cunoscând datele lor, după prelucrare, vor fi publicate de către Institutul de Cercetări Sociale al României de sub președenția activă a M(ăriei)

Sale Regelui, în monografia plasei de model Bozovici.

Lucrarea se va întocmi până la 1 Octombrie 1939 și se va trimite pe adresa: Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, Casa „Auto-Club”, Timișoara I.

Sănătate

Director
Dr. C. Grofșorean

Secretar general
Dr. E. Botiș

Domniei-Sale

Domnului Judecător-Șef al Judecătoriei Rurale¹

Bozovici

B.J.T., V, vol. III, f.42.

---

¹Judecătoriile erau rurale, urbane și mixte, conform legii din 25 iunie 1924.

85.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara

Chestionar Nr. 1 asupra Judecătoriilor comunale

Art. 3-18 din legea pentru organizarea Judecătorească publicată în Monitorul Oficial Nr. 193 din 22 August 1938/.

Judecătoria comunală din comuna

Data

Numele celui care completează acest chestionar

1. Cine este președintele judecătoriei?/ numele primarului/
2. Cine sunt membrii judecătoriei pe anul judecătoresc 1938/39 numele și profesiunea?
3. Numele și profesiunea suplianților pe anul judecătoresc 1939/40
4. Tabelul persoanelor cari întrunesc condițiunile de a fi numiți judecători comunali/Numele și profesiunea/.
5. Cine este grefierul judecătoriei/ Numele notarului s-au înlocuitorului seu?/
6. Câte reclamațiuni /cerere de judecată/ au intrat în anul judecătoresc 1938/

39.

7. Câte au fost scrise de reclamant s-au alte persoane/ cu indicarea lor/?

8. Câte au fost scrise de notar/ când partea nu știe carte/ în cazul afirmativ s-au perceput ceva taxe/

9. Câte reclamațiuni redactate de reclamant au fost amânate pentru completare nefiind bine redactate?

10. Câte cauze civile s-au judecat în anul 1938/39.

11. Câte cauze penale s-au judecat în anul 1938/39.

12. Pe ce interval de timp se fixează termenul de judecată de la înregistrarea reclamațiunei / o săptămână, două săptămâni, o lună/.

13. Cât timp durează procesul, de la înregistrarea reclamațiunei până la darea cărții de judecată/ Timp maxim și minim/?

14. Cum se îndeplinește procedura?/ se va nota eventualele neajunsuri/.

15. Când se țin ședințele judecătorei comunale/ Duminică și sărbători legale s-au religioase, la ce oră?

16. Câte cauze se judecă într-o ședință și cât timp durează judecarea unei cauze?

17. Câte cauze s-au judecat la termenul fixat și câte cu amânare?

18. Câte cauze au fost amânate, penale: o dată

de două ori

de trei ori

de mai multe ori

19. Cari sunt motivele amânării în ordinea frecvenței lor

20. Câte cauze au fost: admise

respinse

declinate din competență

21. În materie de contravențiuni, câte condamnări

/Se va indica amenzi și suma totală a amenzilor/

câte achitări

câte suspendări de pedeapsă

câte stingeri de procese

22. Martorii sunt avertizați înainte de ascultare asupra consecințelor unei mărturii mincinoase?

23. Cari sunt neajunsurile constatate prin faptul că martorii nu depun sub prestare de jurământ?

24. S-au întâmplat cazuri de mărturie mincinoase cu consecințe penale

25. Cine întocmește cărțile de judecată și când?

26. Comunicarea /predarea/ cărții de judecată cu părțile se face imediat după ședință s-au în altă zi?

27. Câte comunicări s-au făcut prin afișare?

28. Câte deplasări la fața locului au avut loc, pe ce motive și de către cine?

29. Cât timp lucrează notarul, în afară de ședință, în duminică și sărbători legale la agendele judecătoreiei comunale? Mai lucrează și funcționari ai primăriei în aceste zi pentru judecătoria comunală?

30. Părțile sunt mulțumite cu judecata și sunt cuviincioase în fața legii?

31. Există oarecare solemnitate în ședințe, judecătorii se bucură de autoritate și prestigiu?

32. Sala de ședințe e potrivită menirii sale și deși nu joară martori există pe masă o cruce spre a da mai mare prestigiu avertizării asupra importanței mărturiei?

33. Câte cereri de recuzare a judecătorilor au avut loc? Câte s-au admis și câte s-au respins?

34. În câte cazuri judecătorul s-a recuzat din inițiativă proprie?

35. Motivele recuzări în ordinea frecvenței?

36. Câte părți s-au împăcat înainte de judecată și cum? Cine ia împăcat?

37. Valoarea proceselor civile judecate:/ Câte cauze/:

Până la 100 lei

De la 100 la 200 lei

De la 200 la 300 lei

De la 300 la 400 lei

De la 400 la 500 lei

38. Obiectul proceselor civile: câte procente de împrumut de bani, de restituire de lucruri, de prestațiuni și alt obiect?

39. Câte cărți de judecată civilă au rămas definitive și câte au fost atacate cu recurs?

40. Procesele penale de contravenție: Câte au rămas definitive și câte au fost atacate cu recurs?

41. În procesele civile s-au penale părțile s-au apărat singure s-au prin mandatar/ advocați, s-au membrii familiei/ în câte cazuri s-au servit de mandatar?

42. Câte cărți de judecată s-au investit cu formula executorie „se va executa”?

43. Câte au fost executate și cum: propriiri..... sechestrul..... somațiuni..... publicațiuni de licitație..... proces verbal de licitație..... vânzări silite.....

44. Câte contestațiuni la execuție și pe ce motiv?

45. În cât timp s-a executat cartea de judecată?

46. Cari sunt constatările Dvs. cu privire la funcționarea judecătoriei comunale.
Semnalarea unor neajunsuri

Observație: pentru Judecătoria de pace rurală Bozovici ca judecătorie comună la comunei Bozovici, se va omite cele de omis din acest chestionar.

B.J.T., V, vol. III, f.42.

86.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara

Chestionar Nr. 2 asupra Judecătoriilor comunale

/art. 3, 14-15 din legea pentru organizarea judecătorească publicată în Monitorul Oficial nr. 193 din 22 August 1938/.

Judecătoria de pace rurală din Bozovici ca instanță de recurs a judecătoriilor comunale

Data

Numele Judecătorului / sau înlocuitorului său / care a completat acest chestionar

1. Câte recursuri împotriva cărților de judecată a judecătoriilor comunale din raza acestei instanțe s-au înregistrat în anul judecătoresc 1938-39?

2. Câte Penale/ contravenționale/?

3. Câte au fost admise?

4. Câte au fost respinse?

5. Câte civile?

6. Câte au fost admise?

7. Câte au fost respinse?

/ La nr. 2-7, se va indica și instanța de fond al cărei carte de judecată a fost casată, de ex. Bănia 3, Prilipeți 2, ect/.

8. Hotărâri Penale rămase definitive în recurs?

/Câte achitări, câte condamnări și în ce materie, câte suspendări de pedeapsă, câte declinări de competență/.

9. Hotărâri civile remase definitive în recurs?

/ În ce cauze: împrumut, prestațiuni în natură/.

10. În cât timp s-au judecat recursurile, de la data intrării recursului și data

pronunțării sentinței, timpul maxim și minim?

11. Recursuri judecate cu: Una amânare?

Două amânări?

Trei amânări?

Mai multe amânări?

12. Motivările amânărilor în ordinea frecvenței?

13. Intervalul de timp de la intrarea recursului și termenul sorocit?

14. Intervalul de timp de la amânare până la noul termen?

15. În cât timp s-a judecat cauza de la înaintarea reclamației la judecătoria comunală și până la sentința instanței de recurs?/ timpul maxim și minim/.

16. Recursurile au fost redactate și susținute de avocat în câte cazuri din numărul total al recursurilor?

17. Cari sunt motivele de recurs cele mai des invocate, în ordinea admiterii sau respingerii lor?

18. Cari sunt motivele mai des admise, în ordinea admiterii lor?

19. Cari sunt constatările Dvs. cu privire la funcționarea judecătoriilor comunale, în calitatea Dvs. de organ de supraveghere și control al acestor instanțe?/

20. Eventuale propuneri de îmbunătățire?

B.J.T., V, vol. III, f.42.

87.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara
Echipa Monografică din plasa Bozovici

Din 1 August 1939

Domnule Pretor,

Avem onoare a Vă tremite alăturatul chestionar asupra îndeplinirii rolului ca împăciuitoare¹ potrivit art. 110 din Legea Administrativă, combinat cu art. 512, 513 și 470 al.1. din Codul Penal Regele Carol al II-lea, rugându-Vă să binevoiți a le tremite spre completare tuturor notariatelor din plasa Bozovici.

Vă rugăm a pune în vedere organelor administrative să completeze acest chestionar cu cea mai mare grijă, fiind personal responsabile pentru exactitatea datelor, cari vor fi controlate, cunoscând că ele, după prelucrare, vor fi publicate de către

Institutul de Cercetări Sociale al României de sub prezența activă a M(ăriei) Sale Regelui, în monografia plasei Bozovici.

Lucrarea se va face până pe la 31 Septembrie 1939, iar chestionarele completate vor fi trimise împreună pe adresa: Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, Școala Politehnică Timișoara I.

Sănătate,

Director
Dr. C.Groșorean

Secretar general
Dr. E.Botiș

Domniei-Sale

Domnului Pretor al plășii
Bozovici

B.J.T., V, vol. III, f. 40.

---

¹Notarul care întocmește și contrasemnează actele de stare civilă, mai avea în atribuțiile sale și obligația de a asculta plângerile oamenilor, de a le redacta petițiile și de a încerca soluționarea litigiilor.

88.

Serviciul Social
Institutul de Cercetări Sociale al României
Regionala Timișoara
Echipa Monografică din plasa Bozovici

Chestionar asupra îndeplinirii rolului notarului ca împăciuitoare potrivit art. 110 din Legea administrativă combinat cu art. 512, 513 și 470 din Codul Penal Regele Carol al II-lea, pe anul judecătoresc 1938/39 adevărat de la 15 Septembrie 1938 până la 15 Septembrie 1939.

1. În câte cazuri a reușit notarul să împăce părțile:

art. 512 C.P.

art. 513 C.P.

art. 470 al.1.C.P.

2. În câte cazuri n-a reușit să împăce părțile:

art. 512 C.P.

art. 513 C.P.

3. Cari sunt mijloacele care duc în mod sigur la convingerea părților să se împace?

4. În alte cauze /civile/ reușește notarul să împace părțile?/ obiceiul acesta există?/

B.J.T., V, vol. III, f.40.

89.

Manuscrisul ¹ are 36 de pagini (nenumotate). Este vorba de un caiet probabil incomplet. Nu are coperte. Este scris cu creionul, pe alocuri scrierea s-a stins și este greu de citit, uneori chiar ilizibilă. (n.n.)

Preda Efta, nr. 109.

Istoria vieții haiducești în Almăj

Vezi la Judec(ătorie), Tribunal, Pretura.

Apoi: cântece, legende, ziceri comune.

A fost răzvrătire ?

Gherman vrea să facă un senator pentru muncitori la Poneasca (casele Bitel)

Traia Zmeu și Dănilă Zmeu, unica familie care tră(i)ește în comunitate familiară.

1. Datele veterinarului

2. Lista de la Cf.

3. Câți intelectuali s-au însurat cu țărance ?

4. Câți fii de țărani s-au ridicat la stratul burghez ?

5. Istoricul Administrativ al României (Grozescu)

6. Istoricul administrativ al Preturei (Grozescu)

7. Istoricul administrativ al Judecătoriei (Grozescu)

8. Când consideră flăcăii pe cei mai mici ca vrâstnici pentru a fi primiți în rândul lor?

Marian Bandu (?) f(ost) primar liber(al).

Craia Piescu

9. Ce fel de pești sunt în râuri ?

10. Ce fel de așezăminte minerale se află în plasă ?

11. Stângu (a fost șters și în locul său trecut „Grozescu”) să ancheteze câteva

cazuri de concubinaj și divorțuri

Pădurarul Ion Valușescu, nr. 203 p(entru) d-l Stiniguță la o(ra) 9 seara.

Ion Ciosa zis Plângescu prieten din trecut.

Cocârlan să ancheteze toate băncile, cooperative, comercianții, întreprinderile, morile, ferestrău. Tot dânsul să stabilească situația luminatului electric. Cum a fost organizat în trecut ? De ce s-a desființat ? Cât a fost producția ? Rentabilitatea ? Moara și ferestrăul d-lui Popiști nu ar fi apte pentru instalarea luminei electrice ?

Stabilirea (Cocârlan) a numărului muncitorilor din întreprinderi din plasă.

Cocârlan să studieze întreprinderea de la Poneasca UDR (Metilalcool).

Ieva Ioan stud(ent) la drept an III.

Lista intelectualilor din Almăj.

Calendarul s-a restituit la Ruva ?

Dicționarul s-a restituit țăranului ?

Grozescu – introducerea Cf. Bănia, Mocerîș, Borlov(en)i dacă Ieva n-a făcut Bănia apoi numele și întinderea proprietăților din aceste comune.

Bănia

Nicolae Novacovici, notar, subnotar Cornel Micicoi delegat la Rudăria, impiegat: Petru Golumba, Sabin Lopatița. Primar: Nicolae Râca. Foști primari: Ion Uruci, Mihail Puia (nu a fost în partid), Paul Dugăilă (nu a fost în partid), Paul Șușară (național țăranist), Alexa Bodrilă (liberal), Grigore Borozescu (cuzist), Dănilă Sârbu, Pavel Bogoevici preot, Pavel Bogoevici capelan, Silviu Novacovici. Novac Găvan învăță(tot) dir(ector), Const(antin) Turcilă învățător, Doamna Măria Micicoi învăț(ător), petru Cracoșin agent sanitar pe circumscripție, Pavel Stroca fost notar.

Notarul să-mi facă un istoric despre activitatea tatălui (memorii), chestiunea cu tâlhăriile din 1923-1924 și dl. Grozescu.

Adresa d-lui Evuțian pentru școală și jandarmerie.

„Monografia Clisurei” Ales(andru) Moise.

Harta comunei de la Spärger. Stiniguță.

Numai 4 familii tră(i)esc în comunitate familiară. Restul tră(i)ește în sistem individualist. Copiii nu mai vor să rămână sub conducerea părinților. Mai bine se duce ginere în casă, feciorul, dacă poate să fie mai independent.

Faur a fost la Bănia p(entru) canal.

Grozescu să vină necondiționat p(entru) reforma agrară.

Consumul de tutun și alcool din Bănia și toată Valea Almăjului. Cocârlan.

Botiș: datele demografice. Ce se cheltuie ? oamenii vor să știe ?

Paul Dugăilă, fost prima în era maghiară și în România, om de 70 (de) ani. La întrebare:

Face o paralelă între ceea ce este azi și ceea ce a fost și constată că până ce familia era în comunitate, situația țăranilor a fost mai bună. Trăiau fără grijă deoarece averea nu se fărâmița. Membrii familiei munceau împreună și faptul că erau mulți copii nu împ(i)edea dezvoltarea economiei deoarece un copil lucra la pădure, altul la câmp, altul cu vitele la pășune, disciplina familiară mai severă, constrâneau pe toți membrii cari se supunea capului familiei. Acum având „tot natul” averea sa proprie chiar și soția și nora ori ginerile. Tineretul nu este așa de ascultător. Îndeosebi femeile s-au emancipat considerabil de sub tutela soțului. Cât privește morala publică și ea e mai scăzută deși recunoaște că pe timpul tinereții sale flăcăii însurându-se numai după ce au făcut armata aveau contact sexual și înaintea căsătoriei cu alte femei. Acum s-a mai inversat situația chiar și în familia sa deoarece nora sa a trăit anterior în concubinaj. Părăsind pe acest tovarăș avuse relații sexuale cu fiul său încât primul copil s-a născut la 8 luni după încheierea căsătoriei. Conchide că în trecut, sub austriaci, țăranul avea multă libertate dar trăia mai prost, alimentația era mai slabă, luxul lipsea cu desăvârșire. Azi muncește mai ușor, trăește bine, face mult lux dar viața sa este mai chinută sufletește luptându-se cu grigile existenței deși a redus procreția căci nu se mai fac mulți copii.

Preotul Silviu Novacovici. Întâi o lungă convorbire arată o stare cât se poate de îngrijorătoare dacă s-ar adevări. Anume, la reproșul meu că preoțimea nu-și face îndeajuns datoria periclitând astfel chiar și interesele bisericeii, răspunde: „*Deocamdată nu putem face mult deoarece am pierdut încrederea poporului care ne acuză a fi trădători*”. Creându-i explicații îmi mărturisește sincer că populațiunea nefiind îndestulită cu situația din țară imaginându-și România Mare altfel, îi socoate pe preoți ca trădători deoarece au îndemnat poporul la unire. Cu alte cuvinte consideră pe preoți ca falși propovăduitori ai ideii naționale. Într-adevăr mai mulți săteni îmi făceau aluzie și aici, la Bozovici că în trecut, sub austriaci aveau mai multe libertăți ca acum. Astfel aveam impresia că dacă li s-ar pune întrebarea reînțoarcerii la Ungaria ar răspunde unanim cu un refuz categoric. Dacă însă ar fi vorba de revenire la stăpânirea austriacă apoi foarte mulți ar sta pe gânduri pentru că țăranul și azi nu are decât contact neplăcut cu statul. Statul pentru el și azi nu înseamnă decât perceptor, agent fiscal, contravenție silvică, taxe pentru orice fleac de certificat, imense timbre, judecată lungă și de multe ori foarte proastă.

Întreb pe dascălul Turcilă cum a desprins el situația ? Răspunde: oamenii doresc forma, legea austriacă nu însă conducerea străină. Adică nu doresc o administrație mai bună. Apoi nu sunt îndestuliți cu popii cari iau stolă prea mare: 500 lei pentru o înmormântare, 6-800 lei o nuntă.

Dezideratele căminului cultural

1. Subvenție pentru construirea unui cămin.

2. Baie cu dispensar.

3. Circumscripție sanitară pentru Bănia ca centre: Gârbovăț, Șopotul Vechi și Rudăria.

4. Regularizarea albiei râulețului Băniștea.

Fiind bătători la ochi că nu sunt plantați duzi aflai că lumea nu se mai ocupă cu creșterea v(i)ermilor de mătăsă deoarece nu rentează deși în timp de pace a fost chiar și la Bozovici un oficiu sericicol. Ce este motivul ? De ce nu este rentabil? Botiș! Să se intereseze la Mocerș, Bozovici și Borloveni cum se face perceperea duzilor? Controlate câteva chitanțe. Comparare între bugetul în curs și cel din 1937-1938. Adresă în sensul acesta către prefectură ca până la 1/IX să căpătăm bugetele pe 1935, 1936, 1937, 1938.

La Bănia lumea iubește florile. Aproape în fiecare grădină au câteva flori. Iubesc cântecul, au un cor țărănesc destul de bun. Au o fanfară bună condusă de țărani. Au un sculptor, un inventator, tot atâtea semne de spiritualitate. Intelectualii însă tră(i)esc într-o completă izolare. Spirit de asociație au locuitorii din Bănia. Astfel s-au asociat 40 de căși și au cumpărat o moară cu firiz de la cei din Bănia.

August 1 **Rudăria.**

Direct(orul) școlar Din. Alexandru stă de 14 ani în comună. Cunoaște și celelalte sate. Afirmă că este cea mai frumoasă comună. Popor blând, ascultător, dornic de cultură, de civilizație d(e) e(xemplu) șezătorile sunt arhipline. Procesul de urbanizare nu este încă accentuat. Portul se menține. Luxul nu e prea înrădăcinat. Situația nu este prea înfloritoare. Populația are puțin arabil, ocupația principală este creșterea vitelor și cu pomicultura.

Starea morală nu este decăzută. Concubinajul este răspândit dar aceasta nu e considerată ca imoral. Divorțuri abea sunt, adulterele sunt cazuri izolate.

Ion Murgu f(ost) primar chiar când eram eu subprefect, a mai fost de trei ori, ultima oară sub Goga. La întrebare:

Azi poporul e mai mulțumit din punct de vedere administrativ cu regimul deoarece în ultimul timp îl apuca groaza venind alegerile. Nu mai se ațâță spiritele cu promisiuni. Din punct de vedere al controlului financiar nu se resimte o îmbunătățire în popor deoarece nici în trecut consilierii nu exercitau un control fiind din același partid cu primarul. Chiar și primpretorul și poporul au stat sub comanda primarului.

La 2.576 locuitori (Rudăria – n.n.) are 2 preoți. Numai la noi și la Bănia sunt 2 preoți. Raportul între popor și preoți nu e excelent. Viața morală a poporului lasă mult de dorit deși în bine față de trecut. Totuși popii bătrâni erau mai buni. Astfel nu e de mirare că se răspândește sectarismul. Aici bapțiștii au un templu mare, impunător.

În reforma agrară s-a hotărât în comund acord (ca) cei îndreptățiți să abdică de loturile lor deoarece nu erau moșii. În consecință s-a hotărât că complexul întreg de 100 jug(here) expropriate de la stat să fie transformate în pășune comună.

Situația materială a populației este îndestulătoare. Situația față de trecut s-a îmbunătățit d(e) e(xemplu) în era maghiară, circa 600 (de) case au fost întabulate. Azi abea 50 dacă sunt îndatorate. În comparație cu Bozovici, Dalboșeț și Prilipeți luxul nu e așa mare. Femeile și acum își fac încă singure hainele. În tot Almăjul, Rudăria se ocupă mai intensiv cu creșterea animalelor. Sunt oameni cari au câte 20 (de) vaci. Ajutorul mutual există și este uzat. Se împrumută reciproc. Societate pentru ajutorare în caz de boală a vitelor există la căminul cultural. La fel, au în cadrele căminului și o cooperativă. Pretutindeni sunt țărani membrii. Corul e compus numai din țărani și condus de un țăran. Învățătorii sunt la înălțime. Poporul nu e alcoolizat. Sunt 3 cârciumari cari sunt săraci nu ca cei din Bănia unde sătenii sunt alcoolizați, cârciumarii bogați. „*La noi nu este ca la Bănia unde în fiecare zi se află câțiva în cârciumă. La noi cârciumarii nu au nici un fel de sală de joc*”.

Populația se ocupă și cu pomii. Ei au cele mai întinse moșii de prune însă nu fabrică țuică ci vând recolta. Se samănă circa 200 ha grâu și 600 ha porumb. Zarzavaturi se pun cât îi trebuie la fiecare.

Nicolae Șutu, primarul actual, 39 (de) ani, căsătorit, 8 copii (6 băieți și 2 fete). N-a fost niciodată în nici un partid politic.

Poporul este azi mai îndestulit deoarece nu e atâta vrajbă ca în trecut. Primarul poate lucra liniștit având siguranța continuității. Poate că foștii primari sunt în câțva nemulțumiți dar nu-și dau în vileag neîndestulirea căci poporul nu mai ascultă de ei.

Materialicește a înaintat poporul în România. Răul a fost politica. Oamenii sunt foarte harnici și „iubitori de muncă”, mai muncitori ca în alte comune însă produsele n-au preț bun, dările sunt mari, lucrări publice nu sunt, la păduri nu se lucrează, astfel sunt avizați la agricultură și creșterea vitelor. „*La noi sunt mai multe vite și ducem lipsă de pășune. Deși am căpătat de la stat pășune din pădure prin ref(orma) agrară însă statul nici până azi nu a defrișat pădurea și astfel tot la izlazul vechi, comunal, sunt avizați. Azi această pășune e puțină, circa 500 jug(here) și foarte stâncoasă*”.

Bugetul în curs e de 440 mii de lei din care se face și o primărie.

Echipele regale au făcut treabă bună. Au planificat un teren în fața școlii au ridicat un palat cultural. Acum vor face o primărie etc.

Este vorba cu ajutorul râului Rudărica să se facă electrificarea satului.

Familii care să trăiască în comunitate nu mai există.

Rudăria prezintă un aspect urban din punct de vedere arhitectonic. La fel și

Gârbopvâț(ul) e mai ordonat și aliniat. Mai desordonată este Bănia care prezintă încă forma arhaică a satului de munte. Chiar din acest motiv a păstrat mai curat tradiția.

Gazda mea, Gheorghe Aia, spune: „*baptiștii au mers la toate alegerile cu lupiștii² fiind sprijiniți de jidani*”.

2 Aug(ust) Gârbovăț.

Reforma agrară s-a efectuat aici, s-a expropriat pășune comunală 1600 jug(here) pădure, po(i)eni etc. însă statul și-a rezervat dreptul ca să defrișeze pădurea. Oficiul silvic al statului de la Berzasca a și luat în lucrare tăierea pădurei. Concomitent s-a admis sătenilor să pășuneze în pădure.

La Bănia li se întârzie acest favor. Afirmative sătenii (lipsește o filă – n.n.)

... concubinaj precoce însă aceasta nu este considerată ca imoral deoarece concubinii nu schimbă, rămân laolaltă parcă ar fi căsătoriți. Observă că lumea înspre apusul Văii, Șopot, Lăpușnic este mai morală ca cei din Bănia unde femeile sunt mai stricate. Sunt religioși, frecventează biserica. Cor au înființat de învățător. Ortăcire la mori există, se face prin contractare întabulată. Există o moară așazisă, „mora bătrână” unde sunt 120 membrii, o organizație foarte bătrână. Au și o asociație p(entru) asigurarea vitelor, cu statute aprobate. Avea 70 membrii.

„*La noi omul conduce. El este stăpânul casei. În tot satul dacă sunt patru familii comuncă*”. Bărbatul administrează averea și a soției, a ginerului, a nurorii.

Interlocutorul meu deși a fost aderentul unui partid, declară că regimul actual este cu mult mai bun ca cel al partidelor. Acum nu mai este atâta vrajbă printre oameni. Acum stau cu toții de vorbă se sfătuiesc asupra intereselor lor economice, fac planuri p(entru) o mai bună gospodărire. Declarația aceasta este valoroasă în lumina faptului că vine de la un om interesat în trecut. (Această ultimă frază a fost tăiată cu cerneală – n.n).

Avorturi se practică dar în măsură mai restrânsă. Chiar moașa comunală este păcătoasă. (Această ultimă frază este tăiată – n.n.)

Ilie Lopatiță, primar. A fost jandarm la unguri, nr. 204, 63 (de) ani.

Mă surprinde în sala școlii unde m-am refugiat de o ploaie torențială. Se prezintă reglementar: „*Sunt Ilie Lopatiță. Cu cine am onoare ?*” Așa se începe convorbirea. Om destul de inteligent, pe semne foarte hotărât. A fost primar și în 1921-1924 deci atunci când tata a fost prim-pretor și eu subprefect. A mai fost consilier de la 1925-1930. Acum a fost numit deoarece nu a făcut politică. Zice că de un an conduce singur primăria fără consilieri și totuși a putut satisface și îndruma administrația. A bea acum a căpătat un ajutor de primar. În trecut erau mulți și totuși nu se făcea nimic. Constată că regimul acesta este mai bun și poporul e mai liniștit. În

trecut nu era stabilitate. Abea a venit un primar, a căzut guvernul (și) era înlocuit cu altul.

Oamenii se ocupă cu agricultura mai puțin cu creșterea vitelor și cu pomicultură, dar lucră și la lemne, deoarece sunt mai săraci ca cei din Bănia. Abia 3-4 au 15-20 jug(here) de pământ. Majoritatea are 2-3 jug(here). La reforma agrară au căpătat 1.600 jug(here) p(entru) pășune com(unală) și 650 jug(here) arabile pentru cei îndreptățiți. Pădurea din izlaz acum se tăia de către sat. În privința celor împroprietăriți este discuție între săteni și stat, deoarece statul pretinde lemnele și de pe aceste loturi-tip (1-4 jughere) iar oamenii se opun. Astfel comuna se află în vecinică discuție cu ocol(ul) silvic de la Berzasca.

În vremuri vechi se măritau cu 20 de ani, azi cu 14-16 ani se duc în concubinaj, stau câteva luni apoi iar se întorc la părinți. Părinții sunt neputincioși deoarece fetele fără știrea părinților de acasă se împreună în concubinaj. Cele măritate sunt cinstite, adulter abea există. Avorturi însă se practică. Poporul ține la biserică. Lux se face, dar nu ca la Bozovici. Chiar și Șopotul Vechiu este foarte luxos.

Zice că în trecut cei bătrâni erau mai tâmpiți, mai sălbatici deoarece nu știau carte, nu citeau. Tineretul însă este luminat. Fiecare are gazetă, fiecare citește căci școala e bună.

Bănienii sunt mai bogați deoarece au pământ bun și mult pe când aici lumea n-are pământ. Chiar și fânul îl cumpără de la Bănia. Populația din Bănia este cam la fel ca cei din Gârbovăț, sunt prietenoși, imediat se lipesc de om dar cei din Șopotul Vechiu sunt sălbatici, răi, nu sunt primitivi. Nici lămuriri nu dau. Dacă-i întrebi a cui e casa? „Nu știu!” a cui e vita asta? „Nu știu!” cine a trecut cu caru? „Nu știu!” E foarte neîncredător poporul!

Oamenii la Gârbovăț nu sunt bețivani. Mai beutori sunt cei din Bănia dar nu sunt oameni răi. Zice (că) pentru primar e rău căci îl cheamă toți la un pahar de țuică ca să-l mituiască.

Avorturi se practică însă nu ca în alte sate. Nu știe cum se practică.

Nicolae Novacovici bătrânul preot, Iosif Bololoi, preot tânăr, Gheorghe Simeon preot în Răcăjdia.

Iosif Surulescu, 77 (de) ani, primar sub liberali. A fost și președintele organizației. A fost de la început partizanul part(tidului) liberal. Cât privește administrația comunală, poporul ar dori să-și aleagă primarul deoarece cei aleși nu totdeauna corespund. Apoi nu e nici un control. Primarii actuali nu se cam interesează de afacerile comunei. Neglij(ează) multe inițiative din trecut: „Nu se îngrijesc decât de salariul lor”. Are o fată măritată cu ginere în casă care are averea sa proprie toată averea e însă administrată de dânsul. Lumea azi nu mai tră(i)ește în comuniuni. Însă: „unde

comanda e bună și capul familiei ține frânele în mână, acolo gloatele rămân laolaltă". La familia sa d(e) e(xemplu) până acum 2 ani au trăit împreună cu un frate și nepoata măritată sub comanda tatălui. Abea acum s-a răznit. Sistemul din trecut al comunității era mai bun. Familia a rămas laolaltă, familia avea brațe de muncă, natural, numai dacă comanda e bună. Tineretul de azi vrea libertate. Pleacă din casă chiar și fără nimic și e muritor de foame. Până la război tineretul a fost supus. De atunci încoace s-a stricat disciplina. „*Eu cu patru frați ai mei nu am cutezat nici să clevetim cu vorba față de părinți. Chiar și azi avem un respect deosebit. Alții sunt răzvrățiți*”.

Poporului îi place regimul de azi cu atâta că nu așa mare vrajbă între ei.

Femeile în trecut erau mai morale. Fetele fug de acasă și se împreună în concubinaj. Femeile măritate ori cei cari tră(i)esc în concubinaj stau în credință, nu au amanți.

Sunt religioși dar nu ca în trecut.

În pădurile Comunității nu (se) mai permite pășunatul. În trecut aveau voie. Nu știe motivul. Nu se permite nici căratul ramurilor și crengilor uscate, acestea putrezesc. Până la 1936 s-a admis ridicatul lemnului uscat.

Aici lumea este avizată la creșterea vitelor. Lucrează la stângeni, la cărămidă căci sunt săraci (A firmă că se vorbește că și via va fi supusă impozitului și anume 5 lei după un bucium [„șiocot”] chiar dacă nu rodește).

Bapțiștii au un templu pompos deși abia 20-30 (de) familii există. De altminteri și în Bozovici au templu.

Notarul Novacovici de la Bănia confirmă părerea sătenilor din Gârbovăț asupra populației din Șopotul Vechiu. Sunt oameni neîncrezători, bătăuși. Acum s-au mai potolit ceva dar tot au rămas foarte recalcitranți datorită faptului că tră(i)esc mult în pădure unde se ocupă cu producția țuicii în mod clandestin. În consecință sunt și foarte alcoolizați. De altminteri sunt și răzbuunători încât se naște un fel de vendetă între familiile îndușmănite. La Șopot este cea mai mare criminalitate din Almăj ceea ce va trebui cercetat.

Bănia

O nuntă mare costă până la 15.000 (de) lei.

Alexa Bodrilă (are mașină de treierat), fost primar liberal, fost președinte (al) org(anizației) liberale din localitate. A fost primar 4 ani adică în decursul guvernării ultime a part(idului) lib(eral).

„*Până când am fost eu primar administram averea comunei mai zgârcit, azi se manuează banii mai ușor. Astfel pe atunci aveam 360 mii lei buget comunal. În suma aceasta s-a computat 50% din cele 120 mii lei p(entru) măsurătoarea*

pământului din reform(a) agr(ară) în anul 1937, și tot 50% au fost înscrise în bugetul lui 1938”.

Cât privește poporul, sub regimul actual, nu se simte așa liber cum a fost în trecut când avea libertate prea mare. Azi nu mai vorbește atâta și-și caută de lucru. Din punctul acesta de vedere e mai bine.

Raportul între intelectuali și țărani nu e satisfăcător. Lipsește la țărani respectul cuvenit dar vinovați sunt intelectualii deoarece nu se interesează de cultura satului. Nu fac nimic pentru sat. Apoi mai sunt și batjocoritori deși țăranul pretinde ca să fie și el respectat.

Oamenii din Rudăria și Gârbovăț sunt oameni blânzi cu cari ne înțelegem. Cei din Șopotu sunt mai sălbatici, nu sunt oameni cu judecată. Dacă se apucă de ceva execută, fie bun fie rău. Sunt oameni răi !

În privința raportului între bărbați și femei, în timpul din urmă, femeile au luat în aproape jumătate parte a familiilor conducerea în mână deși bărbații ar fi să conducă. Morala femeilor însă nu este atinsă, fetele nu au amanți deoarece concubinajul este privit ca o căsătorie. Nici femeile măritate – cu mici excepții – nu practică adulterul.

Bănia e comuna cea mai bogată deoarece are cel mai mare hotar (peste 23 mii jughere). Există o legendă: pe vremea lui Iosif II a fost primarul (care se numea atuncia chinez) un oarecare Hercilă (Herșilă, Hertila) ober-cnez care a ocupat toate aceste teritorii pe seama comunei.

Agricultura s-a îmbunătățit datorită faptului că s-a introdus producția sămânței de trifoi. Aname trifoiul îmbunătățește solul, îl pulverizează mai ușor iar recolta asigură un mare venit. Chiar dânsul a contribuit mult la popularizarea acestei ramuri de producție prin faptul că a procurat o mașină de treierat care treieră și trifoiul.

În privința creșterii vitelor ce era ramura principală stau azi foarte rău de când li se interzice oamenilor ca să pășuneze în pădure drept ce-l exercitau de secole de-a rândul fără ca pădurile să fie avut vreo pagubă.

Revine asupra cheltuielilor comunale și zice că acum cheltuielile sunt mai mari. Toți au lefuri duble.

Paul Șușară (nesincer !) din Bănia, fost primar, 57 ani, 2 copii (unul însurat). Trăiesc laolaltă. Toată averea e a dânsului. Are 6-7 jughere de pământ. A fost primar în 1926, 1929 și mai pe urmă în 1930. A fost și președintele org(anizației) națion(al)-țăr(ăniște).

În privința administrației locale afirmă că sub regimul partidelor era mai bine deoarece spesele comunale erau mai mici și darea comunală era mai mică. Controlul însă atuncia nu era prea mare. Cât privește poporul, unii zic că a fost atuncia mai bine, alții zic că azi, însă cu toții obiectează prestațiile multe și intempestive chiar în

timpul muncii câmpului. Obiectionează (și) lipsa de pășune, vegzațiunile continue cu amenzi silvice. Nu li se permite pășunatul în pădure ca în trecut când a fost complet liber. Azi nici nuielile nu se mai pot tăia. În special poporul e greu lovit deoarece nici în izlazul comunal vechiu nu pot intra cu vite în părțile împădurite nici nu se permite sărăcimii ca să taie lemne ori să ducă lemne în uscate. Deși mulți n-au trăgători și sunt avizați să aducă lemne cu spate. Din pădurea Comun(ității) de Avere pot să aducă de două ori pe săptămână câte un car de lemne de pășunat însă nu admite nici ea în tăieturi unde e iarbă.

Îl fac atent asupra urmărilor păstoritului în pădure. Răspunde cum că secole de-a rândul li s-a admis libertatea deplină și totuși au crescut păduri seculare. De când e România li se interzice. E drept că, crește ceva mai bine pădurea însă pier vitele. Azi-măine nu vor mai fi în stare ca să se ocupe cu oierit și creșterea vitelor. Nu știe: ce va fi mai păgubitor statului ?

Vizitiul nostru, Trăilă, zice: „Nu m-am cununat la biserică nici nu umblu la biserică”.

5. VIII. Șopotul-Vechiu

Sat ordonat, case frumoase, 1300 locuitori cu vreo 220 (de) numere (de casă).

Bădescu David, ajutor de primar, fost primar în 1925, om energic care a făcut pe atunci ordine în sat. Recunoaște că oamenii sunt recalcitranți, bătăuși și bețivani, el însă i-a îmblânzit (fapt ce mi s-a relatat și la Gârbovăț). Fost național-țără(nist).

Țunea Pavel, primar. Nu a făcut politică

Emil Ghimber, preotul. Nu se prea aude de avorturi. Fetele se împreună în concubinaj cu 15-17 ani . Mai târziu se căsătoresc. Concubinajul nu este considerat ca imoral ci ca (și) căsătorie legală. O nuntă costă câte 2.000-2.500 lei. Femeile nu sunt luxoase. Își fac hainele singure.

Furturi acum nu se mai fac. Au fost bătăuși, acum s-au mai potolit. Beau acasă.

Mirea Nicolae, nr. 16 cunoscuse pe tata. Fiul său, Pavel Mirea, notar la Gutenbrunn.

Părintele Ghimber afirmă că pășunea a fost expropriată de la stat însă foarte departe încât nu vor să o primească. De altminteri tot același(i) sistem este: pădurea nu e tăiată din motivul acesta nu admite ocol(ul) silvic pășunatul deși după defrișarea pădurei rămâne pășune comunală deci nu poate fi vorba de stricăciuni silvice.

Din registrul bisericesc se constată că au fost:

Botezați	Morți
1790, 24 copii	1790, 13
1791, 30	1791, 5

1792, 28	1792, 9
1793, 33	1793, 21
1794, 43	1794, 10
1795, 21	1795, 13
1796, 32	1796, 19
1797, 26	1797, 41
1798, 30	1798, 7
1788, 24	1799, 11
1800, 27	1800, 7
1830, 29	1830, 41
1831, 59	1831, 20

Cauza morții nu e introdusă

Traian Balaure, fost primar din 1933-1937 [fost președ(inte) al part(idului) liberal]. Zice:

Lumea nu e niciodată îndestulită. Până când era primarul electiv lumea nu voia să se ducă la alegere. Acum este nedumerit că se pun primar fără știrea lui. Mai zice că dările sunt azi mai mari ca în trecut, sub partide. Locuitorii gem sub povara taxelor comunale. Afirmă că prin reforma agrară satului i s-au adjudecat 900 jug(here) din pădurea statului. Când inginerul Taimer a făcut defalcarea, a dat și celor îndreptățiți câte un lot. Oamenii odată în posesie au început să facă ocupațiuni. Circa 100 (de) jug(here). În urmare comuna nu vrea să primească pășunea. De altminteri la fel au pățit-o cu statul care nu a defrișat pădurea. Intentând proces, comuna l-a câștigat însă inginerul nu iasă ca să facă predarea deoarece el a încurcat chestiunea.

Flăcâii, în majoritate, se însoară ca în trecut, după armată. Flăcâii umblă la femei și până la însurat și fetele își țin, ici-colea, amant dar mai cu seamă femeile măritate fac câte o escapadă.

Nu-s prea bisericoși. Preotul zice: „*încep să vină!*” În sat sectanții au o frumoasă casă de rugăciune.

17/VIII Mocerîș

Primar, Gheorghe Draguescu, notar (Dalboșeț) Fran...(cuvânt ilizibil), învăț(ător), Const(antin) Popescu și soția tot învăț(ătoare), preot, Petru Suci.

Foști primari: Ion Iana, Iosif Pleașteș, nr. 128, Alimpie Stoicu, nr. 44, Miloia Cucu, nr. 60, Epure Nicolae, nr. 173, Frâncu Bosioc, nr. 48, Pleștiș Ion, nr. 34.

Goanță Dionisie, Dionisie Negru, Iosif Târba brigadir, Tălván Iacob comarciant (baptist), George Goanță cârciumar, Pavel Goanță prim-codrean. Victor Badini arghesitor, gazda mea, 2 clase liceale.

Prima impresie: sat bine ordonat, străzi aliniat.

Oamenii foarte revoltați și împotriva dărilor. Îndeosebi dările comunale sunt criticate. Afirmă că nu știu cât este bugetul comunal. Este întocmit fără știrea lor, nici nu este publicat. Susțin însă cu toții că dările sunt mai mari ca în trecut și că bugetul comunal s-a majorat cu mult față de cel din anii din urmă (acum 2 ani). Nu-și pot imagina motivul. Pe semne nimeni nu le-a explicat că toate impozitele au fost majorate. Zic că notarul rar vine în comună (sediul e la Dalboșeț) Când vine se abate pe scurt timp și iar pleacă.

Oamenii sunt săraci, abea au ceva pământ arător. Cei mai mulți lucră la pădure, fac cărăușie, la peatră, la var. De aici trăiesc căci agricultura nu le asigură traiul de toate zilelor, nu se prea ocupă căci n-au pășune corespunzătoare. Toți se plâng de impozite. Mai cu seamă obiectivează impozitele comunale. Însă primarul Drăgoescu îmi spune că oamenii nu prea sunt muncitori și că prea sunt alcoolizați. Fapt e că mereu văd pe stradă – deși zi de lucru – oameni stând la „givan”. Timpul destul de favorabil, răcoros, nu plouă și soarele a (i)eșit din nouri. Totuși la fiecare casă sunt oameni cari nu lucrează. Mulți sunt duși la pădure unde lucrează la stagiuni UDR (distileria de la Poniasca) capătă p(entru) un metr(u) câte 35-45 lei, pot să facă la zi 3-4 m (metru de pădure). Alții stau la sălaș cu câte o vită, un porc; zice comerciantul Tâlván. Adică stau la sălaș – pe semne – fără rost, tot din lenevie.

Luxul s-a însărcinat și aici ca o pecingine. Cu toții recunosc acest fapt. Așadar sunt cam leneși, alcoolizați și luxoși însă oameni buni, disciplinați. Omor nu a fost în comună de când își aduc aminte chiar și cei mai în vârstă. Bătăi între feciori abia că se întâmplă. Procese civile n-au decât p(entru) contravenii silvice intentate de către Com(unitatea) de Aver(e) și de stat.

Legea conversiunii -a fost o salvare declară cu toții- pentru comuna întregă deoarece 70-80% a populației a fost datornică băncilor din Bozovici. Cei mai mulți – în temeiul legii con(versiiei) – s-au împăcat cu creditorii. Restul își plătește ratele.

În comună există vreo 10-15 familii baptiste. Și-au ridicat o casă de rugăciune transformând o casă particulară. Chiar și comerciantul bogat Tâlván este baptist (are 6 copii).

Toată lumea se mai plânge pentru interdicția funcționării (de către Precepția din Bozovici) căzanului Primăriei deși comuna are o recoltă atât de abundentă încât oamenii nu știu ce să înceapă cu acest belșug din moment că nu funcționează căzanul. Mai există un alt căzan care e prea mic. Afirmative Precepția a interzis funcționarea deoarece primăria nu mai este îndreptățită ca să folosească ea singură căzanul ci trebuie să-l inarndeze cuiva prin licitație pub(lică). Până ce se fac însă formalitățile trece timpul și recolta de vară putrezește³.

Preotul din localitate zice că oamenii în adevăr sunt mai leneși fiind și beutori.

Situația lor materială în adevăr este miseră deoarece n-au pământ cultivabil nici pășune comunală deoarece de la ref(orma) agr(ară) n-au căpătat pășune iar cea veche, comunală e împădurită, în parte ocupată de mult de către săteni. Astfel nu se pot ocupa intensiv nici cu creșterea vitelor deoarece în sat, jos sunt nevoiți a ține vitele în grajd. La fel și oieritul suferă. Iarna, d(e) e(exemplu), hrănesc oile cu frunze anume pe terenul ocupat de către săteni din izlazul comunal și de la Com(unitatea) de Avere, a rămas pădure. Din această pădure taie oamenii crengile iar pomii rămân despoiați de crengi, lăturalnici. Se numesc „zăbran”. Cu ajutorul acestor zăbrane cresc oile iar lemnul îl folosesc p(entru) foc ori de construcție. Creșterea vitelor se face la sălașe. Acolo stau oamenii cu câteva vite, porci, oi însă și această îndeletnicire e foarte problematică deoarece de prezent Comunitatea de Avere admite pescuitul și în aceste regiuni fiind pădurea defrișată. Evident că se interzice și pășunatul.

Fiul preotului face o observație nimerită referitor la bapțiști. Zice că, comerciantul Tâlván, apoi altul la Lăpușnic, altul la Dalboșeți, altul la Bozovici, toți sectari bapțiști, fac aceasta din speculă deoarece în felul acesta își asigură clientela acordând „fraților” credite ce nu sunt așa de periclitare ca la ceilalți. Bapțiștii țin mai mult la cuvânt fapt ce rezultă și din declarația comerciantului Tâlván care zicea că locuitorii nu respectă cuvântul dat.

Gazda mea, Victor Bădin, om inteligent, cu 2 clase liceale, argesitor confirmă că oamenii nu sunt prea muncitori deși n-au pământ destul. Majoritatea este nevoită ca să lucreze la păduri, piatră etc. și dânsul năimește muncitori la coasă, sapă. Vara asta se plătește 120 lei și vipt la coasă și 50-60 lei plus vipt p(entru) săpat.

Prețul la marfă comună se face la Bozovici. La celelalte chiar în sat deoarece sunt departe de orice circulație și oamenii mai avizați (...) nu la altul.

De altminteri se ocupă lumea cu creșterea vitelor ce se practică mai mult la sălaș. Aceste sălașe se află pe munți înspre nord adică bat în vecinătate cu hotarul de la Sasca. Astfel pădurarii (cei ce trăiesc la sălaș), circulă mai mult spre Sasca.

La Buceaua (Șopotul-Nou) este o firmă „Block” care a luat pădurea spre exploatare de la Comunitatea de Avere. Acolo lucrează cei mai mulți. E interesant de reținut că această firmă are legătură cu fabrica de cărămidă de la Jimbolia de unde se trimite pe Valea Almăjului cărămidă până la Răcăjdie iar de acolo firma „Block” (Bloch) aduce cărămida până la Șopot ba și până la cumpărătorii din satele învecinate. Ciudat că de la Jimbolia până la Almăj nu este altă fabrică de cărămidă. În urmare una cărămidă (țigla) se vinde aici cu 3,50 lei (chiar cu 3,500 lei).

Cât privește populația zice că oamenii sunt blânzi și buni însă lipsiți și de inițiativă și de spiritul de colectivitate astfel certurile și luptele interne continuă în sat și după desființarea partidelor. Când se nasc neînțelegeri în jurul alegerii de preot (actuală

acum) când în jurul căminului cultural întâmpinând de multe ori indolența membrilor.

Deși au un cor foarte bun și preotul zicea că mocerîșenii sunt cei mai buni cântăreți din Almăj – circa 35 de membrii, totuși nu se întrunesc numai arareori, la sărbători – La fel e bună fanfara condusă ca și corul, de țărani. Conducătorii fanfarei sunt: Pavel Negru, Ion Nicola și Filip al lui Moisa.

Mai zicea: comerciantul Tâlván este om „mai” corect dar la cântar nu cam respectă legea lor. Celălalt comerciant, Miloia Cucu e om incorect, șmecher și rafinat. De altminteri nu este român ci „ferar”. Întreb ce înseamnă asta ? Răspunde: „*Așa zicem noi la cei din căsătorie mixtă născuți adică la căsătorii mixte între români și țigani*”. Deși cam sunt asemenea căsătorii. Nici nu există în sat țigan asimilat care ar fi considerat român.

Cu cine vorbește dintre cei mai scuturați (comercianți, foști primari, codreni) cari conduc satul, înjură pe ceilalți. Reciproc nu fac decât critică și se bârfesc. În nici un sat nu am aflat atâta desbinare deși oamenii sunt buni și blânzi însă toți cari s-au ridicat cât de cât din pătura de jos nu mai știu să-și disciplineze patimile. Un moment cât se poate de semnificativ deoarece vedește vizual – în acest cătun pierdut și izolat între munți – lipsa de înțelegere, chiar de inteligență mai pronunțată a poporului nostru care n-a ajuns încă la treapta unei auto-discipline ci se lasă în voia pornirilor și a patimilor sale stimulate de un interes momentan nemijlocit și egoist. Astfel se explică lipsa de coesiune, de colaborare, de spirit colectiv. Și nicăiri nu se poate constata mai palpabil ca în acest sat. Mocerîșul este oglinda fidelă a Banatului.

Așa se explică faptul că satul n-are o societate de ajutor mutual; că, corul s-a destrămat din cauza unor certuri interne, că nu se pot înțelege asupra persoanei preotului (în curând se va face alegerea) etc. Și nici nu e de mirare deoarece cu cine nu mai vorbești – îndeosebi foștii primari – nici unu nu atinge probleme de interes vital pentru sat.

Fostul primar Miloia Cucu comerciant și cârciumar, om abil și rafinat care în continuu critica pe actualul primar (un fost tovarăș și prieten politic) fiind întrebat: ce ar trebui să facă, ne spunea că drumurile nu sunt în rând, lipsește un lanț la o fântână publică și alte observații secundare (fapt constatat și în alte comune) dar cu nici un cuvânt nu atinse vreă problemă în adevăr vitală. Nu că ar fi prost dar condus exclusiv de interesele sale proprii se lasă mânat de patimă și nu adâncește problemele.

Nici unuia nu-i trece prin minte că ar trebui să înființeze instituții colective în domeniul economic, cultural.

De certurile lor mi-au vorbit cu toții, de dări s-au plâns toți deși câștigă destul de bine, dar la căminul cultural nu a căzut nici o vorbă. Așa se explică că un fost primar mai în vârstă (Ion Iana) îmi spunea: *administrația maghiară era mai bună,*

a fost mai multă ordine și disciplină. Numitul a servit și sub maghiari și sub români (Zicea, „se administrează cam pe românește” în semn că considera aceasta mai inferioară).

De altminteri fostul primar Miloia Cucu la întrebarea mea spunea (că) acum e mai bine fără partide. Lumea nu se ceartă atâta (deși dânsul a fost corifeu liberal) însă măsura cu numirea primarilor nu e bună. Primarii numiți fac ce vor (actualul primar e considerat un om oportunist care era omul de paie a fostului notar minoritar Frauenhoffer).

Ion Iana, fost primar de 71 de ani. A fost primar și sub unguri și sub români (chiar în timp când eu am fost subprefect și tata primpretor). A venit ginere în casă unde se află și azi. Cu femeia aceasta tră(i)ește de 30 (de) ani, cu care nu avuse copii. Prima oară însă a fost însurat cu o fată mare când era de 21 (de ani). Cu această femeie (de 16 ani era) a făcut un copil, Păun, azi de 52 (de) ani a fost și acolo ginere în casă. Fata era orfană. Dânsul a căpătat de la părinții săi 3 iug(here) în casa părintească a rămas fratele mai mare cu 2/3 parte a averii. Soția primă avuse 6 jugh(ere). După trei ani a murit soția. S-a însurat din nou cu o fată mare de 19 ani.

Averea la moartea primei soții a împărțit în două între el și fiul său deoarece avuse contract de căsătorie cu acea femeie, împărțind averea în două. Zice: „*Ne-am făcut frați pe avere*” adică $1/2 - 1/2$ a fost înscrisă în Cf. pe numele fiecăruia. A doua soție deși tânără și fată mare s-a măritat după dânsul din dragoste dar și părinții ei s-au învoit. Această soție n-avuse avere. Cu asta a făcut 3 copii (de 10-8-6 ani) cari au murit într-un singur an în scarlatină. A fost o epidemie care a secerat 40 de copii (În ce an ? Zice: „*acum 44 de ani*”). După 8 ani – înaintea copiilor – a murit și dânsa. În acest răstimp a cumpărat încă un lanț. Avea deci 10 jughere. S-a însurat din nou luând o văduvă din Șopot. Nici aceasta nu a avut avere. După 9 ani a murit. N-avusese copii cu ea căci era „stiră”, adică stearpă. Din nou s-a însurat cu o altă văduvă din localitate cu care trăiește și azi. Această femeie avuse 3 jughere și casa unde stă și azi deoarece venise dânsul în casă ca ginere. Era de 43 de ani. În răstimp ce trăia încă soția de la Șopot, s-a însurat și feciorul (era de 14-18 ani) dusese noră în casă. N-avuse nici asta avere. Zice: „*Pe acele timpuri nu se conta averea ci tinerii se luau din dragoste. Se conta numai omenia și să fie din neam (viță) bună. Nu ca azi când se caută numai bani. Să fie omul cât de cinstit dacă n-are bani nu-l ia nimeni în seamă. Azi și la căsătorii nu se caută decât averea*”.

Feciorul are 2 băieți. Azi e unul de 31 de ani, celălalt de 20. Bătrânul l-a lăsat pe fiul său în casă când el a venit ginere în casă. Feciorul a rămas cu 5 jughere, iar 5 jughere le-a folosit bătrânul. Până ce au stat laolaltă cu fiul său – deși proprietari comuni – bătrânul a administrat, el a condus. „*Trăiam – zice – parcă am fi fost în*

comuniune”. După ce a (i)eșit bătrânul din casă s-au răznit. Soția feciorului a murit și dânsa când copiii au fost mici. Feciorul s-a însurat din nou și atuncia numai a voit să stea împreună. Moșul a eșit și cei doi nepoți au venit cu el. Dânsul cu soția actuală au crescut copiii. Nepotul cel mare este însurat și tră(i)ește cu soția în casa bătrânului (au două fete) nora are un jugher de pământ pe numele ei. Nepotul cel mai mic s-a dus ginere în casă. Are și dânsul un fecior. În ultimul timp a transmis averea întregă asupra nepotului mai mare fără să-și asigure dreptul de uzufruct având încredere în el. Cel mai mic a căpătat ca escontentare 2½ jughere (de) pământ. Moșu a girat pe altul, în urmare banca și-a vândut toată averea la licitație. După conversiune s-a înțeles cu banca ca să răscumpere averea cu 30 mii (de) lei. Într-un singur an a făcut bani cu căraușie însă a lucrat mult și foarte greu. Semnificativ pentru posibilitățile lor de câștig!

Referitor la situația satului zice că oamenii ar fi buni însă au fost corupți chiar prin intelectualii satului adică preot și dascăl (preotul actual, Suciu și fostul învățător Bogin, tatăl gazdei mele), ambii bețivani, slobozi la gură, mincinoși. Spunea: „*m-am dus o dată la lucru și am văzut pe preot mort de beat. M-am întors numai să nu dau ochii cu dânsul căci mie îmi era rușine*”. Apoi și pândarii Comunității de Avere (cei doi frați Goanță, frați cu cel de la Caransebeș) terorizează lumea. Ei domină satul. Așa și de prezent forțează alegerea preotului (pentru o nepoată a lor). Morala femeilor, în genere, e bună. Nu se prea aude de adultere. Nici fetele nu sunt stricate. Sigur că în trecut morala a fost mai severă. Azi lumea nu se mai ține de cuvânt.

Cu privire la regimul nou zice că, pe de o parte e bine că nu mai există partide deoarece lumea nu e așa de învrăjbită. „*nu avem acum atâția stăpâni peste noi!*”, pe de altă parte e defavorabil că nu sunt alegeri comunale. Azi primarul cu notarul face ce vrea, nimeni n-are posibilitate de control, sătenii nu mai știu cât e bugetul comunal. Fapt este că impozitul comunal e mai mare ca anul trecut.

Interesându-mă la gazda meu de Moșu, zicea că e om bun și cinstit însă moale. Ca primar a garantat pentru mai mulți și a trebuit să plătească pentru alții. Nu dânsul a lucrat ci nepotul său, ani de zile la Steg până ce a împăcat toate datoriile. Deci moșu a mințit fălindu-se că el a plătit datoria din câștigul unui singur an.

Dionisie Neagu, fost prim-codrean la Comunitatea de Avere. La fel ca ceialalți face critica tuturor. Nimeni nu a fost bun și nu e bun. Înjură familia Goanță care formează o clică terorizând și exploatănd populația. Oamenii sunt nevoiți să ducă la cei doi codreni Goanță (frați și nepoți cu Pavel Goanță inspect(or) gen(eral) al Comunității de Avere), mici, oi, brânză, lapte, lemne etc. etc. Cine nu se supune i se face contravenție silvică. Astfel ei țin în mână satul întreg.

Zice: *Cucu e un țigan, unealta lor. Dionisie Goanță, prim-codrean, frate cu Pavel (inspectorul general) îl lăuda pe Cucu.*

De nevoile satului adică de remedierea lor nici Negru nu-mi vorbea. Când i-am arătat câte s-ar putea face cu un ajutor mutual și colectiv – la ce s-ar recere numai colaborarea a 25-30 (de) oameni – mi-a dat dreptate răspunzând că oamenii nu mai au încredere nu numai în intelectuali și semi-intelectuali dar nici în țărani deoarece chiar și conducătorii țărani i-a(u) înșelat și exploatat. Este o jale în acest sens lipsa totală de încredere a țăranilor. Nedumerire însă pe deplin justificată și asta e și mai trist deoarece denotă o lipsă totală de onestitate, de morală și cinste la cei câțiva mai scuturați cari sunt conduși exclusiv de interesele lor proprii. Pentru obște, pentru binele comun nu se interesează. Este de mirare că au reparat biserica și au zidit o școală nouă neterminată încă. Și școala asta e clădită după un plan greșit deoarece nu are locuință pentru director și n-arde focul.

Miloia Cucu, prieten în trecut cu primarul actual, tună și fulgeră contra ăștuia. Motivul: Dragulescu, primarul, s-a încuscrit cu un alt cârciumar. Acum mână moara pe apa ăștuia. Așa d(e) e(xemplu) a mutat muzica din fața primăriei lângă birtul ginerelei său. De aici ura. De acest Miloia Cucu a vorbit bine și Moșu Iana care nu era interesat politicește. Zicea că a fost energic și lucra în interesul comunei, ca primar.

Feciorul popii, Mircea Suci (21 ani) băiat inteligent și isteț istorisea situația Comunității de Avere. Toți caută numai interesul lor încât Comunitatea va ajunge la sapă de lemn urmând ca statul să o preia. Codrenii lucrează mână în mână cu cei mari și nimeni nu controlează. Pădurile sunt date în arendă exclusiv jidanilor cari au devastat păduri seculare. Totuși Comunitatea are datorii. Ea sărăcește, tehnicienii se îmbogățesc. Îndeosebi Stroca de la Bozovici a făcut ravagii. Este azi multimilionar. Întreb: cum? Foarte simplu – răspunde – fură lemnul din pădure. Dă ordin codrenilor ca fiecare să-i aducă 20-30 de scânduri din lemnul cel mai valoros. Într-o săptămână are vagonul la dispoziție și încasează 60-70 mii (de) lei.

Un fenomen semnificativ: în fiecare sat am examinat câțiva copii școlari. Am aflat o nemaipomenită ignoranță, copiii nu au nici cele mai elementare cunoștințe, după 20 de ani ai faimoaselor programe analitice.

Moceriș, duminică

La biserică o jale, 7-8 bărbați, 8-9 femei. Preotul – imposibil. Copiii însă s-au prezentat bine. Vreo 50 de băieți și fete în costum național cântau în cor. Meritul dascălului! În fața bisericii 7-8 oameni, la primărie la fel. Au dezinteres complet. În alt sat lumea se strânge în fața primăriei ca să asculte „comanda” apoi mai venea lumea și în fața bisericii – dacă și nu intra – știindu-ne pe noi acolo, din un fel de curiozitate. Aici nimic! Prezintă satul o societate difuză (Ierrissen?). Așa e, cum se

plâng cu toții: n-au conducători iar cari se manifestă ca atare n-au încrederea poporului. Alcoolismul foarte frecvent. Pentru combaterea sa ar trebui să intervină statul, înființând în colțul acesta al Văii o uscătorie mai mare pentru prune și fructe și o fabrică de pezmeți. În felul acesta s-ar absoarbe o cantitate considerabilă de la producția țuicei ce în majoritate este consumată de ei înșiși. Ori, tot statul ar fi obligat ca să instaleze o centrală la Bozovici cu ramificări în fiecare sat, pentru cumpărarea prunelor.

Copii sunt frumoși și sănătoși.

Cât privește populația din Almăj aprecierile locuitorilor în general e că cei mai răi sunt în Șopotul Vechi, iar de la război încoace, la Prigor. Cei din Bănia și Gârbovăț s-au potolit în mod considerabil. Restul populației e pacinică, prietenoasă.

Cert este că aici, în Mocerîș locuitorii sunt foarte primitivi și complezenți.

Povestește Bădin că și cei din Șopotul Nou sunt cam sălbatici și răzbunători. Așa s-a întâmplat în 1930 că un codrean al UDR-ului prea îi sâcăia. Pentru a scăpa de el au hotărât suprimarea lui. Așa au și făcut. L-au atacat, batjocorit, l-a tăiat cu cuțitul și cu securea apoi l-a legat de un cal și l-a târât prin pădure până când a murit.

Un alt caz semnificativ s-a întâmplat chiar cu dânsul. Avusese de lucru la Șopot unde se întâlnește cu un moș. Acela aflând că dânsul e din Mocerîș îi zicea că există acolo un om din fanfară care a palmuit odată pe fiul său dar el, moșu, are încă ficiori care se vor răzbuna: „*Îl scot ăia și din Dunăre !*”

Referitor la supersitițiile din sat, povestea un lucru hazliu. Un om, nu de mult, a căzut din prun și s-a zdrobit destul de rău. În loc să fie consultat pe un medic, s-a dus pe picioare până la Bozovici (12 km) la o vrăjitoare. Fiind întrebat chiar de către Bădin, zicea: „*Poate că ursătoarele (ursitoarele) sunt de vină*”. Adică ursitoarele sunt de vină că s-a rupt o creangă supt el !

Alt obicei este că dacă cineva vrea să îmbrace a doua zi o cămașă nouă, pune seara un tăciune la capătul patului, în dricală . . .

Semnificativ că în plasa de model, unde sunt 10 comune cu patru centre puternice: Bozovici, Prigor, Rudăria și Dalboșeș să nu existe decât 2 oficii poștale. La Bozovici și la Prigor.

Soția fostului primar, Miloia Cucu, comerciant, om în stare bună îmi zicea când am făcut propagandă pentru motivele românești la cosături: „*De ce să ne mai purtăm românește când la Băile Herculane ne dă afară chiar și din parc dacă suntem îmbrăcați în costum național*”. Era, pe tema asta, foarte revoltată. La fel mi s-a comunicat anul trecut la Ohaba fără să dau prea mare atenție acestor observații. Aflăm însă că grănicerii sunt foarte revoltați deoarece în era maghiară nu s-a întâmplat o asemenea blasfemie niciodată. În adevăr, așa e cum mi se comunică. Confirmă știrea și ing. Petru Boarna care acum venise de la (H)erculane. Zice că este acolo un

colonel (?), directorul Băilor care a dat acest ordin. În urmare țărani români sunt alungați din salon și din parc pe când țărani șvabi – în hainele lor mai civile – sunt tolerați. Așa, un colonel din armata română!⁴

Brigadirul silvic Iosif Târba îmi spune: lucrătorii de la varnița sunt exploatați de către arendașii varnițelor. Sunt 4 arendași cari țin în arendă varnițele de la Comunitatea de Avere. Sistemul e că nu plătesc pentru folosirea varnițelor și a stâncii arendă ci sunt obligați a folosi lemnele Comunității de Avere la cuptoare. Muncitorii lor carii cară lemnele, pietrele, cari fac focul etc., la fel, n-au plată ci, la decontare, în loc de bani capătă var, 50 (de) lei suta de kg. Cu această marfă apoi pornesc la drum pe cont propriu transformându-se în comercianți ambulanti. Dacă reușesc să vândă marfa cu preț mai bun au câștig, dacă nu, rămân în pagubă. Dar chiar și când își plasează negoțul cu câte 100-110 lei kg, nici atunci n-au câștig. Anume praful de var și drumurile mari ruinează trăsurile într-un an-doi ori o trăsură costă 7.000 (de) lei iar câștigul lor anual nu e mai mare ca 5-6.000 lei. Nenorociții aștia însă nu-și dau seamă deoarece trăiesc fără socoteală. Le place această îndeletnicire că sunt mult pe drumuri, tră(i)esc mai bine și se alimentează mai frugal (ca cei din Belinț !) Câștig bun însă căraușii care lucrează în pădure, la exploatarea lemnului. Aceștia câștigă – sezonier – și câte 10-12.000 (de) lei. Mai defavorabilă e situația acelor cari fac stângini deoarece trebuie să lucreze până la extenuare dacă vor să aibă câștig mare. Pe zi așa un lucrător face 5-6 m (de pădure, deci mai mare) capătă pe m, 40 (de) lei. Astfel câștigă la zi 200-240 lei. Își ruinează însă hainele și sănătatea. Anume și în acest domeniu e exploatat românul de către societățile străine. În trecut un metru avea 120 m înălțime, azi ajunsese deja la 160 m înălțime.

Aspectul general: sat ordonat, oameni pacinici și foarte primitivi. Alcoolizați și ca toți bețivanii vor să savureze viața și să trăească mai ușor și mai bine. Le place petrecania, muzica și cântul. Dar sunt foarte neîncrezători. Datorită acestui fapt le lipsește spiritul de colectivitate. Nu se interesează de treburile lor obștești numai când dau ansă la luptele intestinale ațâțate de către semidoctii satului. În comparație cu Bănia populația e mai indiferentă, mai nepăsătoare față de tot ce nu atinge interesul ei propriu. Chiar acestui dezinteres se datorește faptul că aproape toți primarii lor de până acum au fost oameni foarte mediocrii. Când stai de vorbă cu ei se critică reciproc. La Bănia din contră, își recunoșteau meritele. De altminteri toți foștii primari se prezentau la Bănia foarte bine.

Viața socială este dezvoltată. Nu numai că se întâlnesc la birt dar se strâng în fiecare seară pe la colțuri, la „givan”, bărbații la câte un colț, femeile la altul și petrec așa 1-2 ore după ce s-au reîntors de la lucru.

Interesante sunt datinile tradiționale la întâmplări incidentale, în familie: nuntă,

în mormântare etc. În toate aceste obiceiuri se desprind trei elemente esențiale: cultul morților d(e) c(xemplu) este de esență romană, forma în care se manifestă (bani pentru drum) de obârșie elină iar fondul, credința în nemurirea sufletului, dacică.

Aceste tradiții formează propriu-zis și azi încă credința românului. La aceste datini ține cu sfințenie și dârzenie impunătoare concentrându-se în aceste tradiții tot crezul său. Această credință profundă, interiorizată, direct tăinuită tră(i)ește alături de creștinism care e mai mult tolerat dintr-un oportunism ancestral. Românul parcă își zice în eul său: „(h)aide să țin și asta doar dacă ajută!” Lipsește însă în sufletul său trăirea adevărată a creștinismului. De aici și explicația indiferenței sale față de biserică, un fenomen atât de general aici în Banat încât observatorul nu o poate trece cu vederea. Biserica nu-l mai satisface, nu află acel adăpost sufletesc, de ce are nevoie orice om. Astfel se reîntoarce din nou spre tradiția ancestrală, spre conduita strămoșilor săi ce a trăit tăinuit în decursul celor două milenii în subconștientul său. Și ceea ce iubește și mai sbiciuitor interesul sociologului, e faptul incontestabil că aceste tradiții păgâne sunt mai puternice ca creștinismul. Cum se explică această ciudățenie? Nu cumva păgânismul – căci de el e vorba – se apropie mai mult de realitățile psihice ale omului? Înlesnind o interiorizare pe căi și cu forme mai simple, a știut să aprofundeze trăirea sinceră a credinței? Pe când creștinismul abandonând simplitatea inițială a devenit un artificiu formalistic și rigid fără a pătrunde în suflet, fără a se ancora în subconștient. Creștinismul nu a știut să gonească din subconștient tainele păgânismului. Biserica a deformat esența spirituală într-un formalism. În această formalitate a pierdut biserica bătaia. Dovada cea mai elocventă o avem în diferitele secole, cari prin simplitatea formelor câștigă proseliți. Deci omul singur arată bisericii drumul pe care ar trebui să apuce pentru a recâștiga terenul pierdut, însă biserica nu vrea să înțeleagă... Pe semne în viața religioasă a românilor s-a repetat același(i) fenomen ca în viața lor juridic(ă), anume dreptul vechiu românesc de obârșie daco-tracic deși era un drept nescris, un drept consuetudinar (cutumiar), a trăit și tră(i)ește și azi alături de dreptul scris cum arată prof(esorul) George Fotino în studiul său „Ce este vechiul drept românesc” publicat în „Analele Facultății de drept”, nr. 1 din 1939. Acest drept cutumiar traco-dacic n-a fost alterat nici de influența dreptului roman nici de cel slav, și activa viu chiar și după veacul al XVII-lea când s-a introdus dreptul scris bizantin (pravila), fapt ce reiasă și din „Cartea de Învățătură românească” a lui Vasile Lupu și „Îndreptarea Legii” lui Matei Basarab când decretează: „*giudeful giudecă câteodată și împotriva pravilei, pentru acest obicei bătrân... Lucrurile ce se fac după cum iaste obiceiul locului, măcar de-ar fi împotriva pravilei...*”. Și zice Fotino: „*Pravila cea nouă a fost înfrântă de datina cea veche... Dreptul cel vechiu s-a insinuat printre paragrafele pravilei celei noi și a rămas el nu*

pravila cu putere de viață. S-a dus ce era străin” !!!

În privința vieții religioase creștine s-a perpetuat cam același procedeu. Vechea tradiție traco-dacică s-a străcurat printre formalismul bisericii creștine și a dăinuit și dăinuește și azi încă pe când credința cea nouă își pierde potența sugestivă. Ea pare a fi mai mult tolerată, ca urmată din convingere interiorizată. Măcar acesta este aspectul frapant ce se desprinde în ochii cercetătorului atent.

26 august. **Lăpușnic**

Locuitori circa 2.300, case, 536. Primarul actual, Aurel Băncilă. Constat o ordine exemplară în felul conducerii administrative. Așa (de) e(xemplu) primarul (are 50 jughere de pământ) înregistrează toate evenimentele zilei într-un registru special indicând toate evenimentele, cumpărături, delictе, crime etc. Zice: „*Oamenilor cinstiți le place sistemul. Toți sunt puși în condică cu nume*”.

Am vizitat casa culturală ridicată prin stăruința d-lui deputat Efta Gherman⁵ cu un lux exorbitant, nepotrivit satului. Nu faptul că, casa culturală are baie, cinema, sală de lectură, terasă deschisă, dispensar, lumină electrică, bibliotecă e supărător, însă luxul execuției. A costat 6 milioane. A fost (...) în bani, material în natură și prestație. Întreținerea anuală costă 32.000 (de) lei, o sumă destul de considerabilă.

Bugetul comunal e pe anul în curs circa 460 mii (de) lei. În 1938 era peste 500 (de) mii deoarece s-a făcut un grajd. În 1937 a fost (de) 370 mii (de) lei.

Preotul: Nicolae Bihoi. Biserică curată, foarte bine întreținută. Este – zice – *cea mai veche în Almăj din sec. al XVIII-lea*. Ceea ce este direct frapant este grădina de flori admirabil întocmită de către preoteasă. Este a doua preoteasă pe care o știm cu interes pentru biserică.

Satul e lipsit de o aliniere, străzile înguste, fără pomi, sat de munte cu mult inferior față de Mocerîș din punct de vedere urbanistic.

Comercianți sunt 5, toți români. Unul e cârciumar cu prăvălie și mai au un birt fără prăvălie. Croitori - 4, cojocari - 6, lemnari - 2, rotari - 4, cazangii - 4. Cu vamă sunt 3 mori și pe bază de tovarășie, 14 cu câte 15-20 membrii. Ferăstraie - 3. Afară de această industriași cu brevete, mai exercită vreo 15 meserii. Cam ¼ din populație se ocupă exclusiv cu agricultura restul lucră și la pădure, cu trăgătorii la stânjeni. Oamenii sânt harnici la muncă, bine situați, înțelegători și ascultători. Le place beutura dar nu fac chefuri însă se cam duc seara la birt mai cu seamă la sărbători și dumineci.

Zice primarul: „*Când erau partidele lumea era mai rebelnică, mai periculoasă. Îndeosebi erau mulți socialiști cari sunt sprijiniți de Gherman. Și acum funcționează numirea unui mare socialist ca subprimar deși dacă iar socialiștii pun mâna pe conducere, cum o vrea d-l Gherman, comuna iar decade*”.

Luxul este aproape așa de alarmant ca la Bozovici. „*Luau bani în bancă și făceau nuntă mare*”. Aproape 75% a populației a fost îndatorată. Prin conversiune au scăpat de dezastru: „*Se vindea 2/3 din comună!*”

Morala nu este rea. Femeile sunt mai cinstite ca în altă parte. Oamenii în general sunt cinstiți. Nu se fură mai cu seamă de când primarul scrie în condică și le citește la poruncă. Omucideri, bătăi nu sunt, nu sunt așa ca la Șopotu Vechiu și Gârbovăt.

Aurel Zaberca, director școlar, mare socialist (din Prilipeți), zice Surulescu.

Ilia Surulescu. A fost primar patru ani sub liberali. Era chiar șeful. Om foarte inteligent, om bogat, are 4 copii, o fată și un băiat la școală. Are 18 jughere.

Zice, la întrebare că până ce a fost part(idul) lib(eral) la putere, s-a făcut mult pentru comună. Anume: 18 poduri, un dig, 2 drumuri, linie telefonică până la Bozovici (8 km) și circa 350 jughere (de) pășune. Lupta s-a dat întotdeauna între lib(erali) și socialiști cari erau foarte agresivi. Națion(al)-țăr(ăniștii) erau slabi și colaborau cu socialiștii. Mai cu seamă îl persecutau pe dânsul. Astfel i-au tăiat 25 (de) pruni și au dat foc fânului său, fapt confirmat și de d-l primar care, la fel, a fost amenințat. Mi-a arătat și mie (primarul) epistola anonimă în care l-au amenințat cu moartea. Acum, de când în regimul actual, dl Gherman ocupă din nou un loc însemnat, încep socialiștii să se miște din nou, sunt tot mai agresivi. Gherman îi plasează unde poate cu leafă bună. La casa culturală, dispensar, baie apoi le-a esoperat autorizație p(entru) cursă de automobil. Cât privește regimul nou, zice: „*țărani nu se preocupă de ceea ce se petrece în altă parte ori la centru. Pe ei îi interesează satul lor propriu. În consecință nu sunt îndestuliți cu faptul că în administrația locală nu mai au cuvânt. Nu-și pot alege oamenii lor, nu pot controla gestiunea comunală*”. Primarul îmi arată din condica sa cum a prins pe atentul fisc cu delapidare și falsificare. Dar socialiștilor, zice primarul, nu le place rânduiala asta. Totuși, afirmă Surulescu, primarul începe să cocheteze cu oamenii lui Gherman ca să rămână primar. Tot Surulescu îmi zicea că socialiștii din sat deși români au votat la ultimile alegeri pe (...) minoritar la îndemnarea lui Gherman. Tot dânsul afirmă că la socialiști se află pleava satului (cam aceeași părere o are și primarul îmi spune mie între patru ochi).

Nicolae Oberșterescu f(ost) primar, nr. 40. A cunoscut bine pe tata.

Director p(ărintele) Buracu, București IV, str. Antim, nr. 65.

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr. 10.116.

---

¹ Notele de teren au fost intens folosite de Cornel Grofșorean în studiul *În cuib de vultur daco-vlahi*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, XI(1943), mai-iunie, p. 221-279.

² Membrii ai formațiunii politice condusă de Nicolae Lupu.

³ Cornel Grofşorean a sesizat forurilor oficiale situația constatată (vezi Adresa din 22 august 1939 în prezentul volum).

⁴ În urma sesizării făcute de Cornel Grofşorean în această problemă și a răspunsului primit (vezi adresa din 2 septembrie 1939, în prezentul volum) s-a constatat că cel ce a instituit interdicția era medicul stațiunii

⁵ Prescurtare a numelui lui Eftimie Gherman.

90.

Bănia, 3 august 1939

Institutului de Cercetări Sociale al României
Direcția Regionalelor
București

La adresa Dvs. din 24 iulie a.c. avem onoare a Vă confirma primirea a cinci chestionare de lucru și două modele-fișe pentru procesivitate.

Până la primirea acestor chestionare lucrările s-au executat după chestionarele noastre.

Totodată Vă confirmăm primirea a zece mii de fișe de familie. Nu am primit însă instrucțiunile adnotate în partea de jos a fișelor (broșura F.1) și vă rugăm a ni le trimite.

În fine, avem onoare a Vă comunica că la data de 6 ale lunii curente echipa se reîntoarce la Timișoara până la 6 august când întreaga echipă se va deplasa din nou în comuna Mocerîș, jud(eț)ul Caras pentru a continua cercetările.

Director
C.Grofşorean

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. III, f.44.

91.

Bănia, 3 august 1939

Domniei Sale
Domnului Liviu Ruva, Bozovici
Stimate Domnule Doctor,

Avem onoare a Vă comunica că prin Dl. notar al comunei Bozovici v-am expediat 400 exemplare din fișele medicale pentru anchetarea copiilor de la 0-15 ani, rugându-Vă să binevoiți a dispune D-lui Dr. Twick și D-Șoarei Tamara Popov completarea fișelor cu toate datele, până la finele luni septembrie când le veți trimite pe adresa Institutului de Cercetări Sociale Regionala Timișoara.

Sănătate!

Director
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. III, f. 54.

92.

Serviciul Social
9.VIII.1939

Onor. Institut de Cercetări Sociale al României,
Regionala Timișoara
Com. Bănia, jud. Caraș

Domnule Director,

Am onoarea a vă aduce la cunoștință că toate chestiunile militare (amânări de concentrare) ale funcționarilor sau echipierilor din Serviciul Social și Institute, se rezolvă prin dl.locotenent Apostu, Biroul Mobilizări din Serviciul Social, București, str. Cobălcescu 41. Vă rugăm deci, dată fiind urgența chestiunilor militare, să binevoiți a vă adresa direct d-lui locot(enent) Apostu.

Spor la lucru și sănătate!

Director,
Traian Herseni

B.J.T., V, vol. III, f. 42

93.

9 aug(ust) 1939

Onor.
Librăria și tipografia Miron Neagu, Sighișoara

La adresa D-Voastră din 12 august avem onoare a Vă aduce la cunoștiință că

am primit cele 10000 (zece mii) foi de recensământ¹ iar primirea lor a fost confirmată pe ziua de 13 august, Institutului de Cercetări Sociale al României din București.

Sănătate!

Director
C.Grofșorean

Secretar
V.Nedelea

B.J.T., V, vol.1, f. 66

---

¹Campania debuta de regulă prin efectuarea recensământului. Se completau formulare tip, apoi datele erau prelucrate în studii de demografie.

94.

Moceriș 19 August 1939

Mult stimate Doamnă Director¹

În conformitate cu convorbirea telefonică avută cu D-Voastră și convorbirea personală cu dl Zbăgan, am onoare a Vă comunica următoarele:

Pe harta alăturată se evidențiază situația geografică a plasei Bozovici care concentrează de-a lungul Văii Nerei, un afluent al Dunării, izvorând în Munții Semenicului, străpunge munții între Pătaș și Borloveniul-Vechiu revărsându-se de la răsărit de-a lungul văii până la punctul apusean al Văii Almăjului părăsind regiunea (și plasa) la strămtoarea faimoasă a Buceauei (lângă Șopotul-Nou). Regiunea este împrejmuțată la nord de blocul calcaros al Semenicului, la sud de munții Dunării. Nera are mai multe afluențe, dintre cari cele mai însemnate Rudărica la Rudăria și Minișul (dinspre Poniasca) la Bozovici.

Conform planului vechiu al Stegului² de pe timpuri s-a contemplat un mare dig la Șopotu Nou unde afluentul Buceaua se revărsă în Nera. Acest dig ar fi umflat apa Nerei, formând un mare lac încât comuna Șopotul Nou ar fi să fie mutată asigurând, afirmative, o cădere de circa 100 metri. Pesemne speșele au fost atât de considerabile încât planul nu s-a mai executat.

La Bozovici mi s-a comunicat că, după ce uzina Școalei de Arte și Meserii în urma mutării instituției la Oravița, și-a sistat activitatea, s-a făcut un plan pentru îndiguirea Nerei sus, la Borloveniul-Nou, adică la punctul unde se intră în Valea Almăjului, cu un deviz de circa 17 milioane (de) lei. Această uzină, conform planului, pe care nu l-am văzut, ar fi asigurat un randament văii întregi.

Luarea în studiu a acestei probleme se impune datorită faptului că, comuna Rudăria, unde Echipelile Regale construiesc un mare Cămin Cultural, a știut să convingă

pe dl Ministru Marinescu, de posibilitatea electrificării comunei, ajutorul afluentului de lângă această comună. În consecință Ministerul Sănătății a luat în buget o sumă oarecare pentru acest scop.

Evident că acest plan ar îngreuna foarte mult o acțiune comună a tuturor comunelor cu atât mai vârtos că și dl deputat Gherman se ocupă cu gândul să asigure electrificarea satului său natal, Lăpușnic, unde s-a construit o splendidă Casă Națională.

Reușita planului nostru depinde foarte mult de expertiza D-Voastră și a D-lui Zbegan. În scopul acesta am onoare a Vă invita din nou rugându-Vă dacă voiți a descăleca în această admirabilă regiune.

Eu rămân cu echipa noastră până la 26 I(una) c(urentă) la Moceriș plecând sâmbătă dimineața în partea de răsărit a plasei, la Borloveniul-Vechiu.

În consecință dacă până la acea dată (26 VIII) doriți a Vă deplasa, atunci propun următorul itinerar:

Timișoara-Oravița-Sasca-Cărbunari, unde Vă coborâți de la o înălțime de (...) metri în Valea Almăjului jos, la Șopotul Nou adică chiar la punctul unde râul Buceaua se revarsă în Nera. La locul acesta s-a întâmplat inundarea groaznică în 1910 care a distrus partea cea mai mare a satului Șopotul Vechiu refugiindu-se populația în munți unde s-a format o colonie nouă, Stancilova. (Deasupra acestei colonii șerpuieste serpentina care vine dinspre Cărbunari la vale). De la Șopotul-Nou continuați șoseaua până la Moceriș de unde putem continua drumul împreună la Bozovici, în sens invers cu mersul Nerei adică înspre răsărit până la Borloveniul-Vechiu, urmând ca să faceți o săritură și la Rudăria, pentru a Vă convinge de situația afluentului de acolo.

În caz însă că veniți după 26 August, atunci Vă rog a inversa itinerarul și a parcurge următoarea rută:

Timișoara-Caransebeș-Domașnea-Iablanița părăsind șoseaua Timișoara-Orșova și îndreptându-Vă înspre Valea Almăjului, vizitându-mă la Borloveniul-Vechiu adică chiar acolo unde ar fi să se facă barajul, urmând apoi mersul Nerei până la Șopotul-Nou, urcând la Cărbunari pe șoseaua Moldova-Sasca-Oravița și continuând drumul prin Sasca-Oravița ori îndreptându-Vă spre sud și coborând la Moldova Nouă în Valea Dunării, pe șoseaua Baziaș-Orșova.

În așteptarea răspunsului D-Voastră, Vă rog să primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Cu distinsă stimă
Director
C.Grofșorean

¹Cornel Mikloși, cel căruia îi este adresată scrisoarea, avea de mult preocupări în acest sens. Astfel a publicat: *Despre electrificarea rurală a Banatului* în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VI (1938), nr. 24 și *Utilizarea energiei hidraulice în Munții Banatului în folosul comunelor din Banat*, X(1942), sept-oct.

² STEG-societate anonimă pe acțiuni care deținea după 1855 regiunea montanistică, industrială din sudul Banatului. Pentru detalii vezi: Rudolf Gräf, *Domeniul bănățean al Steg (1855-1920)*, Reșița, 1997.

95.

Moceriș

19 August 1939

Stimate Domnule Buracu,

Am luat act cu plăcere de venirea D-Voastră aci și de amabilitatea D-Voastră de a ne furniza date privitor la Valea Almăjului, pentru care Vă mulțumim.

În acest scop am delegat pe d. Marius Bucătură căruia Vă rugăm să-i predați toate datele ce aveți și credeți că interesează Institutul nostru.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre stime.

Director

(C.Grofșorean)

D-sale

Domnului Pr. Coriolan Buracu¹
Inspector gl. în Serviciul Social

Prigor

¹ Coriolan Buracu (n. 1888) protopop, locotenent-colonel, îndeplinea și funcția de inspector în cadrul Serviciului Social.

96.

Moceriș, 21 august 1939

Onor.

Librăria “Națională”

Timișoara

Alăturat Vă trimitem corectura primă a coalei XII, cu rugămintea ca revizia să o trimiteți în comuna Borloveniul-Vechiu, poșta Prigor. Deasemeni Vă rugăm ca

dacă nu ați trimis până acum broșurile agricole comandate la D-Voastră, să ni le trimiteți la Borloveniul-Vechiu.

În ceea ce privește tipărirea monografiei Sârbova¹, Vă atragem atenția că ea trebuia terminată conform obligațiilor pe cari vi le-ați luat până la 1 August 1939. Cum însă nu ați executat lucrarea în termen vom fi nevoiți a Vă cere daune conform contractului.

Sănătate !

Director

Secretar

C. Grofșorean

Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f. 76.

---

^{1***}, *Monografia comunei Sârbova*, Timișoara, 1939.

97.

Moceris

21 August 1939

D-sale

Domnului Dr. Nicolae Buteanu
Inspector gl.sanitar

Timișoara

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a dispune ca d.dr.Iosif Kintsch și sora de ocrotire Valeria Nádai să funcționeze, începând cu ziua de 26 crt. la Borloveniul-Vechiu unde se mută echipa noastră cu data de mai sus, urmând ca după ce s-a terminat comuna Borloveniul-Vechiu să activeze în cele cinci comune din jur și anume: Pătaș, Putna, Prigor, Prilipeți și Borloveniul-Nou unde de prezent nu a activat altă echipă medicală. În felul acesta s-ar completa foile de familie ale Ministerului, unde nu sunt repartizați medici militari stagiaari, alături de chestionarele noastre.

Sănătate!

Director

Secretar

(C.Grofșorean)

B.J.T., V, vol. III, f.57

Moceriș, 22 august 1939

Excelență¹,

Fiind de prezent în comuna Moceriș, plasa Bozovici, județul Caraș, printre alte probleme economice pregnante, Vă supunem binevoitoarei atențiuni a Excelenței Voastre, cea mai gravă situațiune în care se găsesc locuitorii comunei în care ne aflăm, ca de altcum în întreaga Vale a Almăjului, că nu-și pot valorifica recolta de prune excepțional de bogată anul acesta².

Ni se spune aici că nimeni nu poate să cumpere prune fără a avea o autorizație specială pentru un cazan de fiert țuică cu un automat special și cu un vas colectiv. Din această cauză nimeni din sat nu se cutează să cumpere prune de la cei care n-au vase.

După aprecierea sătenilor din Moceriș ar fi o cantitate de prune evaluată la circa 3.000 de cazane de prune de vară ceia ce ar face 45 de vagoane sau în kgr, 450.000. Și cam tot atâta ar fi și cantitatea prunelor de toamnă.

Oamenii din sat nu dispun de vase decât a patra parte din cantitatea de mai sus, adică pentru circa 800 de cazane.

În tot județul este numai un singur comerciant de prune la Oravița care are autorizație și cazan automat și vas colectiv. Din această cauză prețul prunelor a scăzut foarte mult. Un metru de prune de circa 20 litre capacitate se vinde cu 15-20 lei. Dintr-un astfel de metru ies trei litri de țuică, ceea ce revine deci 5-7 lei litra de țuică pentru producător.

Dacă socotim că pe piață țuica se vinde chiar aici cu 40 de lei litru, ne dăm seama de pierderea mare pe care o au producătorii, pe de o parte pentru că nu li se plătește un preț just iar pe de alta pentru că rămân prunele neculese deoarece n-au vase și din cauza dispozițiunilor menționate mai sus nu se găsesc cumpărători. Vă rugăm a interveni la factorii în drept, pentru ca să se valorifice această mare recoltă de prune, pentru o bună parte a țărănimii cât și pentru avuția națională. Menționăm că pe Valea Almăjului pe lângă creșterea vitelor, singura sursă de venit importantă este pomăritul.

Primiți, Vă rugăm, Excelență, asigurarea deosebitului nostru respect ce vă purtăm.

Director
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. IV, f.55.

---

¹ Scrisoarea este adresată, probabil, prefectului județului Caraș.

² Situația a fost constatată pe teren de Cornel Grofșorean (vezi „Caiet de însemnări”), în prezenta adresă se încerca rezolvarea ei.

99.

Moceriș, 22 August 1939

D-sale

Domnului Dr. Alexandru Bojincă

V(ice)președintele Camerei de Agricultură Oravița

Fiind de prezent în anchetă monografică în comuna Moceriș, printre altele, ni s-a adresat o rugare de către locuitorii Andrei Petruca, Ioan Negru din această comună prin care ne roagă să intervenim la D-voastră spre a li se rezolva un act referitor la construirea unei mori țărănești și a unui ferestrău pe apa Mocerișului.

Susnumiții au înaintat o cerere la prefectură sub numărul 370 din iulie a.c. Această cerere a fost trimisă pentru avizare la Camera Agricolă și se află înregistrată sub numărul 20.355 din 15 iulie 1939, la care nu s-a primit nici un răspuns.

Vă rugăm deci a cerceta D-voastră personal acest caz și a Vă interesa și la prefectură de rezolvarea ei.

Primiți, Vă rugăm, asigurarea deosebitelor noastre considerațiuni ce Vă păstrăm.

Director

Secretar

C. Grofșorean

V. Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f. 43

100.

Moceriș, 22 august 1939

D-sale

Domnului Victor Bădin

Moceriș

Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, Vă mulțumește pentru următoarele cărți donate echipei monografice a Institutului nostru, cărți rămase de la regretatul D-voastră tată.

1. Istoria lui Mihai Viteazul, vol. I. de dr. Ion Sârbu¹

2. Carte de învățătură pentru școalele de repetiție de Iuliu Vuia și Regulamentul pentru instrucția copiilor din confiniul militar al graniței.

Primiți, Vă rugăm, deosebitele noastre considerațiuni.

Director
C. Groșorean

Secretar
Nedelea

B.J.T., V, vol. IV, f.34

---

¹Ion Sârbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Țării Românești*, București, I-II, 1904.

101.

Mocerîș

23 August 1939

Onor.
Notariatul Cercual
Dalboșeți

Vă rugăm să binevoiți a ne pune la dispoziție monografia comunelor¹ din notariatul D-Voastră pentru un timp de 15 zile spre a o putea consulta și confrunța cu datele culese de noi.

Sănătate!

Director
(C.Groșorean)

Secretar
V.Nedelea

B.J.T., V, vol. III, f.63.

---

¹ Monografia comunei Dalboșeț este singura aflată în arhivă (prezentată în volum).

102.

București, III, 24 VIII 1939
Str. Latină, 8.

Serviciul Social
Direcția Cercetărilor Sociologice
și a Legăturilor cu Institutele
Regionale și Federalizate

Onor. Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara
Echipe Monografică, Com(una) Bănia, jud(ețul) Caraș

Domnule Director,

Am onoare a vă trimite o parte din chestionarele de lucru. Vor urma altele în măsura în care vor fi redactate. Vă trimitem și modele de fișe pentru procesivitate.

Spor la lucru și sănătate!

Directorul Cercetărilor Sociologice

Traian Herseni

B.J.T., V, vol.I, f. 75

103.

Borlovenii Vechi, 27 August 1939

D-sale

Domnului Gheorghe Ionescu

Contabil, Timișoara

Alăturat avem onoare a Vă trimite un inventar al obiectelor cumpărate în decursul campaniei din plasa Bozovici, cu rugămintea de a le adăuga la inventarul general. De asemenea Vă trimitem o delegație pentru ridicarea sumei de 30.000 (treizeci mii) lei iar din această sumă, jumătate Vă rugăm a ne-o trimite aici.

În ceiace privesc foile de drum rămase la D-voastră, Vă rugăm a ni le trimite la Borlovenii-Noui. Una dintre ele însă Vă rugăm s-o dați d-lui Ioan Udrea¹ în cazul că vrea să vină, și în același timp să-l înștiințați că suntem la Borlovenii-Noui și nu la Vechi.

În viitor, toată corespondența, Vă rugăm să ne-o trimiteți pe noua noastră adresă:

Borlovenii-Noui, poșta Prigor, jud(ețul) Caraș

Sănătate!

Director

C. Grofșorean

Secretar

V. Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f. 33.

---

¹ Ion Stoia-Udrea (n.1901) colaborator al Institutului Social Banat-Crișana, a publicat în revista Institutului mai multe studii, însă la campania din Bozovici nu a participat.

104.

Borlovenii-Noui

29 August 1939

Onor.

Inspectoratul Județean

Timișoara

Întrucât Institutul nostru nu și-a putut încheia lucrările pe teren până la 1 Septembrie, Vă rugăm să binevoiți a repartiza în continuare pe d. învățător Ion Maxim de la Becicherecul-Mic la acest Institut până la data de 15 Septembrie.

Sănătate!

Director
C.Grofșorean

Secretar
V.Nedelea

B.J.T., V, vol.I, f.111

105.

Borlovenii-Noui

29 August 1939

Onor.

Inspectoratul Școlar Regional

Timișoara

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a detașa de la data de 5 Septembrie până la 15 Septembrie pe d. profesor Romeo Feraru de la liceul industrial din Timișoara, pentru a putea să-și termine lucrările de cercetări monografice întreprinse de Institutul nostru în plasa Bozovici.

Sănătate!

Director
C.Grofșorean

Secretar
V.Nedelea

B.J.T., V, vol.1, f. 56.

Onor.
Notariatul Cercual
Dalboșeți

Vă rugăm să binevoiți a trimite pentru Vineri 11 august, ora 3 d.m. la primăria Bozovici, două trăsură; una pentru transportul a două persoane și alta pentru bagaje până în comuna Mocerăș.

Cele două trăsură să fie ziua și la ora amintită mai sus în fața primăriei Bozovici, urmând a face transportul a doi echipieri care vor merge la Mocerăș, unde se va instala echipa noastră monografică.

Sănătate!

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f. 33.

Activitatea Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara
în comuna Mocerăș-Banat

Mocerăș-după terminarea anchetei monografice din comuna Bănia echipa Institutului de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara s-a deplasat în ziua crt. în comuna Mocerăș, județul Caraș. Mocerășul este o comună de munte așezată la poalele munților calcaroși din blocul Semenicultului lângă râul care poartă numele comunei și nemijlocita apropiere a Nerei, care străbate toată valea pitorească a Almăjului de la răsărit spre apus. Echipierii după specialitatea lor au început anchetele monografice pe teren în ordinea următoare: părintele M.Șora manifestări religioase și cadrul psihologic, dna Elena dr. Secoșan alimentația, munca, odihna și folklorul textile; d.director Gheorghe Atanasiu igiena casei; d.Paul Cocârlan manifestări economice; d.Marius Bucătură școala, istoria și manifestări spirituale; d.Ilie Stiniguță cadrul cosmologic; d.R.Feraru folklorul lemnului, fierului; d.dr.Alexandru Grozescu reforma agrară; dșoara Elena Gherescu gospodăria; d.dr. Gheorghe Ciorman manifestări juridice; d.Petru Boarnă manifestări tehnice și d.Ion Maxim statistica.

Datorită faptului că d.Petru Boarnă fiind delegat de către Fundațiile Regale ca

absolvent al școalei politehnice de la Timișoara i s-a încredințat din partea dlui director studierea problemei electrificării văii Almăjului. Cu scopul acesta Institutul a invitat și pe dnii inginer dr. C. Mikloși directorul uzinei electrice de la Timișoara și pe inginer Vasile Zbegan directorul alimentării cu apă și canalizare a orașului Timișoara. Numiții domni au binevoit a se deplasa la fața locului în ziua de 23 crt. Examinând din punct de vedere hidraulic punctul de la Șopotul-Nou a râurilor Nera și Buceaua, apoi în comuna Rudăria râul Rudărița și în comuna Borlovenii-Vechi Nera, care acolo străpunge munții pentru a se revărsa în valea Almăjului. Pe baza acestor constatări d.P.Boarnă este însărcinat ca să întocmească un plan detaliat.

Înainte plecării Institutul a convocat pe toți foștii voluntari din comuna Mocerîș și anume pe dnii: caporal Vichentie Fuicu, fost voluntar în armata română în batalionul 3/2 „Cloșca”; caporal Iosif Străin, fost voluntar în armata română corpul voluntarilor ardeleni batalionul „Avram Iancu”; Aurel Ion, fost voluntar în armata română corpul voluntarilor ardeleni batalionul „Avram Iancu”, Vasile Pleștici, fost voluntar în armata română regimentul „Horia”; Dionisie Dragoescu, fost voluntar în armata română corpul voluntarilor ardeleni și decorat cu Medalia Ferdinand I cu spade pe panglică; Dumitru Derlean, fost voluntar în legiunea italiană, decorat cu Medalia Ferdinand I cu spade pe panglică; Ilie Plestici, Păun Plestici, Păun Străin și Iosif Iancuța foști voluntari în legiunea italiană distribuindu-le după o cuvântare patriotică adresată lor de către d.dr.C.Grofșorean-portretele Majestății Sale Regelui Carol al II-lea și a Marelui Voevod Mihai.

În ceea ce privesc constatările făcute de către echipă pe teren, comuna Mocerîș să prezintă ca un sat bine ordonat, admirabil aliniat, cu case potrivite și curate, locuită de către o populație pacinică extraordinar de primitoare și ospitalieră, disciplinată și cu multă bunăvoință românească. Astfel echipa s-a despărțit cu regrete de această populație înțelegătoare, păstrând comunei cele mai bune amintiri.

În restimpul șederii echipei la Mocerîș echipierii au descins - pe câte o zi - în comunele: Dalboșeț, Șopotul-Nou/Stancilova/, Lăpușnicu-Mare, vizitând populația și sus în munți pe la sălașele ei, a se convinge și a se informa asupra situației țăranilor și a traiului lor în aceste regiuni, foarte îndepărtate de comuni, deoarece aproape fiecare țăran gospodar din sat are la pământul ori livada sa câte un sălaș, unde și-a ridicat o casă din piatră și țiglă cu grădină, grajd, ocol și înzestrat cu toate uneltele agricole. Astfel foarte multe familii tră(i)esc, nu numai la Mocerîș ci în toate comunele din valea Almăjului, ani dearândul în aceste sălașe, încât sunt țărani, țărance și copii cari abia la câte o sărbătoare mare cobor la vale în satele lor, la vatra strămoșească, unde de regulă rămân bătrânii. Fapt ce a îngreunat foarte mult anchetele întreprinse, datorită faptului că echipierii erau nevoiți să se deplaseze la distanțe mari. Ba există la

Moceriş 29 de familii cari nici nu mai au case în sat, ci s-au stabilit definitiv la sălaşul lor, producându-se astfel chiar și în zilele noastre un proces lent de transhumanță, ca dovadă palpabilă a felului de migrațiune a poporului românesc, în ciuda sociologilor semidocti maghiari, cari se căznesc a dovedi lumii științifice-cu probe foarte șubredecă migrațiunea valahilor în timpurile preistorice ar fi fost nomadă.

M.B.M., Fond C.Grofșorean, nr. 8338.

108.

Excelenței Sale

Domnului Ministru profesor Dimitrie Gusti¹
Vicepreședintele Institutului de Cercetări Sociale al României

București

Echipa monografică a Institutului de Cercetări Sociale al României Regionala Timișoara care se află la Bozovici bucuroasă de a Vă avea din nou pe pământul nostru scump și drag și mândră de cinstea ce ați făcut țării peste hotare² Vă urează bun venit.

Director
C.Grofșorean

B.J.T., V, vol. IV, f.16

---

¹ Dimitrie Gusti a fost pentru o scurtă perioadă (1938-1939) ministrul Instrucțiunii Publice Cultelor și Artelor.

² Probabil este vorba de Expoziția Internațională de la New York din 1939 unde D.Gusti a organizat pavilionul României care s-a bucurat de un succes deosebit.

109.

Cercetările monografice din sudul Banatului
Activitatea Institutului de cercetări sociale al României Regionala Timișoara
în plasa de model Bozovici.

Vizita d(omn)lui rezident regal dr. Marta în valea Almănjului.

Borlovenii-Noui. După cum se știe Serviciul Social a declarat plasă de model

din ținutul Timiș plasa Bozovici din județul Caraș. Conform planului întocmit în această plasă au început să activeze: echipa monografică a Institutului de cercetări sociale al României Regionala Timișoara, premilitarii, echipele sanitare ale ministerului sănătății iar peste câteva zile se vor instala și echipele Serviciului Social' .

În cadrul programului de lucru întocmit echipa monografică a institutului de cercetări sociale amintit mai sus s-a instalat în plasa de model încă pe ziua de 1 Iulie a.c. începându-și activitatea cu comuna Bozovici. De aci echipa monografică condusă de cunoscutul sociolog bănățean d(omnul) dr.C.Groșorean, director al institutului și ajutat de către V.Nedela, secretar al institutului, s-a deplasat în comuna Bănia iar de aci și-a mutat sediul de activitate în comuna Mocerîș.

Echipa terminându-și lucrările la Mocerîș în seara zilei de 26 August a sosit în comuna Borlovenii-Noui, o comună înființată acum 100 de ani.

La sosirea ei echipa a fost întâmpinată de către părintele Traian Călțun, parohul comunei. Andrean Popovici, notarul cercual de la Prigor de care aparține și comuna noastră și Zaharia Zaberca, primarul comunei. Populația a făcut o plăcută impresie asupra întregii echipe.

Duminică dimineața a sosit la Borlovenii-Noui d.dr.Alexandru Marta, rezident regal al ținutului Timiș, însoțit de către dnii dr. Nicolae Buteanu, inspector general sanitar col.Romulus Boldea, președintele comunității de avere din Caransebeș și Ion Diminescu, directorul de cabinet al rezidenței.

D.rezident regal a oprit la primărie unde era adunată echipa monografică iar d(omnul) director dr. Groșorean a salutat înaltul oaspe care a venit să viziteze echipa și valea Almăjului.

Cu această ocazie d.dr.Groșorean a adus la cunoștința d(omnu)lui rezident regal multe chestiuni cari privesc sătenii din această plasă, rugându-l ca să facă tot posibilul pentru a îndrepta lipsurile constatate în timpul activității monografice.

D(omnul) rezident regal a fost foarte mulțumit că echipa monografică i-a adus la cunoștință doleanțele locuitorilor din valea Almăjului și a declamat că va face totul ceiace îi stă în putință, spre a veni în ajutorul sătenilor.

În timpul discuțiilor de la primărie, cu care ocazie d(omnul) rezident regal s-a interesat de mersul lucrărilor monografice, a mai sosit în comună și S.S. iconom stavrofor Coriolan Buracu, inspector general în Serviciul Social, însoțit de d(om)ni dr. Fira, medic șef al județului Caraș, profesor Ilie Ruzmir, directorul căminelor culturale din Caraș iar cu altă mașină a sosit și d(omnul) colonel Pavel Seracin, prefectul județului Caraș.

După două ore petrecute în comuna Borlovenii-Noui, în mijlocul echipei monografice și a sătenilor, d(omnul) rezident regal dr. Alexandru Marta și însoțitorii

d(omnia) sale au plecat mai departe, spre a vizita valea Almăjului.

La orele 11 membrii echipei monografice au luat parte la serviciul religios din biserica ortodoxă-română din localitate, slujba fiind oficiată de către părintele Melentie Șora, membru al echipei monografice și părintele Călțun din Borlovenii-Noui. La sfânta liturghie au luat parte următorii echipieri cari se găsesc de prezent în Borlovenii-Noui, în afară de cei amintiți mai sus: dna Elena Secoșan, dșoara Elena Gherescu, dr. Gheorghe Ciorman, profesor dr. Nicolae Ursu, profesor Romeo Feraru, Marius Bucătură și Ion Maxim.

După serviciul religios părintele Șora a ținut o înflăcărată cuvântare despre iubirea aproapei și curățirea sufletului. În cadrul cuvântării d(omnia) sa a arătat că în comună au sosit mai mulți domni cari au venit spre a studia viața satului ceiace nu poate să fie decât spre binele comunei și al sătenilor.

Terminându-se serviciul religios populația s-a adunat în fața primăriei unde d.dr.C.Groșorean, directorul Institutului și conducătorul echipei monografice a ținut sătenilor o cuvântare. D(omnia) sa a arătat în linii generale rolul institutului și scopul venirii la Borlovenii-Noui a echipei monografice.

Echipa monografică și-a început lucrările pe teren și în toate locurile întâmpină, din partea sătenilor, cele mai călduroase primiri.

La începutul săptămânei echipa monografică se va completa și cu alți domni cari urmează a sosi aci.

M.B.M., Fond Cornel Groșorean, nr. 8328.

---

¹ Echipele Serviciului Social aveau rolul de a întreprinde acțiuni practice după constatările făcute de celelalte echipe.

110.

România

Ținutul Timiș

Serviciul Adm(inistrației) Locale

Nr. 34.495/939

Timișoara, 2 Septembrie 1939

Domnule Director,

Ca urmare adresei Dvs. Nr. 98 din 22 August 1939, avem onoare a vă înștiința că nu primarul comunei Băile-Herculane și directorul medical a dat dispozițiuni pentru interzicerea țaranilor și țrancelor români veniți să-și caute de sănătate, de a

staționa în parcul băilor și acest ordin e menținut și azi cu toată împotrivirea noastră și intervenția făcută la Ministerul Sănătății.

Rezident Regal

Marta

Șeful serviciului
ss. indescifrabil

Către

Serviciul Social, Institutul de Cercetări Sociale a României

Regionala Timișoara.

Mocerîș

B.J.T., V, vol.IV, f. 29.

111.

Borlovenii-Noui

3 Septembrie 1939

Onor.

Notariatul Cercual

Bănia

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a ne trimite la adresa noastră din Timișoara un exemplar al monografiei comunelor aparținătoare D-Voastră, pentru a confrunta toate datele cu datele cercetărilor noastre. Urmând ca în două săptămâni să vă retrimitem acest exemplar.

Echipa se va reîntoarce la 10 crt. La Timișoara.

Sănătate!

Director

C.Grofșorean

Secretar

V.Nedela

B.J.T., V, vol. IV, f.114

112.

Borlovenii-Noui, 3 septembrie 1939.

Mult stimată Doamnă Director !

În conformitate cu convorbirea avută am onoare a Vă ruga să binevoiiți a întocmi studiul istoriografic asupra Văii Almăjului pe seama Monografiei Plasei Bozovici. Bineînțeles, studiul va fi publicat sub semnătura D-Voastră proprie.

Mulțumindu-Vă pentru concursul prețios, Vă rog, Domnule Director să primiți asigurarea deosebitelor mele considerațiuni.

Sănătate !

Director
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedelea

D-sale

Domnului Director Coriolan Buracu¹ Iconom Stavrofor
București

B.J.T., V, vol. III, f.11

---

¹ Coriolan Buracu, era și autor a mai multor lucrări istorice, pentru Valea Almăjului a redactat și publicat : *Cronica istorică a Almăjului* în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, IX(1941), ian-apr, mai-aug., sept.-dec. și X(1942), ian-feb, mart-apr.

113.

3 septembrie 1939

D-sale, Domnului Dr. Aurel Peteanu¹, Lugoj

Avem onoare a vă anunța că am primit studiul trimis de Dv. Pentru Revista Institutului, studiu care se va publica în numărul pe oct(ombrie) al revistei. Ținem, cu această ocazie, să Vă mulțumim pentru interesul ce-l purtați Revistei Institutului.

Sănătate!

Director
C. Grofșorean

Secretar
V. Nedelea

B.J.T., V, vol. I, f.55.

---

¹ Aurel E.Peteanu, (n.1887) scriitor, colaborator al „Revistei Institutului Social Banat-Crișana, unde a publicat: *Profesor dr. Valeriu Braniște*, XI(1943), iunie și *Banatul pitoresc* VIII(1940), nr. 33-36. Probabil în scrisoare se referă la cea din urmă.

Borlovenii-Noui

3 Septembrie 1939

D-sale
Domnului Alexandru Leva

Bozovici

Dragă Sandi!

Conform condițiilor Tale te rog ca să decopiezi introducerile înscrise în cărțile funduare ale comunelor Mocerîș, Bănia și Borlovenii-Noui, urmând ca aceste copii să mi le trimiți de urgență la Timișoara pe adresa noastră, când apoi îți vom lichida cele 200 lei onorar promis. Totodată te rog să te prezinți la Dl. inginer Spärger pentru a obține ajutorul său.

Sănătate!

Director

C.Grofșorean

Secretar

V.Nedela

 B.J.T., V, vol. III, f.76

---

4 sept(embrie) 1939

Domnule Pretor,

Cu adresa noastră nr. 79 și 80 din 1 aug(ust) 1939, v-am trimis niște chestionare privind judecătorii comunale și rolul notarului ca împăciuator, chestionare cari trebuiau completate și trimise nouă pentru monografia plasei model Bozovici.

Cum până în prezent nu am primit aceste chestionare, Vă rugăm să binevoiți a dispune ca ele să fie cât mai urgent expediate pe adresa noastră întrucât lipsa lor stagnează unele lucrări la monografia mai sus amintită.

Sănătate!

Director

C. Grofșorean

Secretar

V. Nedelea

D-Sale, D-lui Pretor plasa Bozovici

 B.J.T., V, vol. I, f.55

Domnule Judecător Șef

Cu adresa noastră nr. 81 din 1 aug(ust) 1939 V-am rugat să binevoiți a dispune să fie completate chestionarele pe cari vi le-am trimis privitor la Judecătoriiile comunale din plasa Bozovici.

Cum până în prezent n-am primit chestionarele mai sus amintit, Vă rugăm insistent să binevoiți a dispune trimiterea lor cât mai urgent posibil.

Sănătate!

Director

C. Grofșorean

Secretar

V. Nedelea

D-sale, D-lui Judecător Șef al Judecătoriei Rurale Bozovici

B.J.T., V, vol. I, f.76.

117.

8 Septembrie 1939

Excelență!

În temeiul art. 22 al legii Serviciului Social membrii corpului didactic pot fi detașați pe lângă Instituțiunile Serviciului Social.

Având în vedere că prin neconținutele concentrări personalul administrativ al Regionalei noastre este descompletat: că unul dintre secretari a părăsit serviciul iar activitatea biroului s-a potentat considerabil în urma necesității de a începe prelucrarea materialului anchetat și celui statistic (peste 2000 foi de familie), am onoarea a Vă ruga: să binevoiți a propune On(orat) Minister al Educației Naționale detașarea doamnei profesoare Magdalena Ursu de la Școala de Fete din Lugoj la Institutul de Cercetări Sociale al României, Regionala Timișoara, în calitate de personal administrativ la biroul suszisei Regionale, precum și la secția statistică a Institutului nostru, fiind numita totodată obligată ca să dea mână de ajutor la prelucrarea materialului sociografic. Cu atât mai vârtos că unii dintre echipierii permanenți sunt concentrați, întârziindu-se astfel trierea materialului strâns.

Primiți, Vă rugăm, Domnului Președinte, deosebirile noastre considerațiuni ce
Vă păstrăm.

Al Excelenței Voastre
Director
(C.Groșorean)

B.J.T., V, vol. II, f.88

---

¹ Scrisoarea este adresată lui Dimitrie Gusti.

118.

8 Septembrie 1939

D-Sale
Domnului Traian Herseni
Director

București

Stimate Domnule Director!

Am onoare a Vă aduce la cunoștință că, cu data de 5 Septembrie echipa și-a
întrerupt activitatea reîntorcându-se la Timișoara; urmând ca după ce se va potoli
întrucâtva situația să ne reîntoarcem în plasa Bozovici, pentru încă 5-6 zile spre a
termina lucrările.

Cu distinsă stimă
Sănătate!

Director
(C.Groșorean)

B.J.T., V, vol. II, f.86

119.

Institutul Social Banat-Crișana
12 Sept(embrie) 1939

Dsale Dlui

Șef al ocolului silvic Cps.

Berzeasca

Institutul nostru a întreprins în vara acestui an cercetări monografice în plasa model Bozovici, iar pentru complectarea lucrărilor noastre, Vă rugăm a dispune să ni se trimită din partea Dv. un tablou cuprinzând următoarele date:

1. Suprafețele pădurilor administrate de Dv. în comunele aparținătoare plasei Bozovici (pe comune).

2. Etatea, esențele componente ale pădurilor și evoluția lor.

3. Cantitățile de material lemnos exploatat în ultimii 5 ani.

4. Valoarea și comercializarea lor.

5. Date cu privire la brațele de lemn întrebuințate de locuitorii din plasa Bozovici.

6. Suprafețele de fânaș, aflătoare pe teritoriul pădurilor administrate în plasa Bozovici.

7. Orice alte comunicări interesând lucrările noastre de monografie.

În așteptarea datelor cerute. Vă mulțumim pentru bunăvoință.

Sănătate!

Director
C.Grofșorean

Secretar

B.J.T., V, vol. I, f.202.

120.

Institutul Social Banat-Crișana

12 Sept(embrie)

D(omniei) sale D(omnu)lui

Șef al ocolului silvic Caps.

Bozovici

La cererea D(omnu)lui avocat Grozescu, anexat Vă trimitem harta plasei Bozovici, cu rugăminte să binevoiți a contura suprafețele pădurilor statului și ale Comunității de avere, conform convorbirilor avute cu Dl. Grozescu, pe care hartă Vă rugăm a ne-o trimite de urgență.

Sănătate!

Director
C.Grofșorean

Secretar

B.J.T., V, vol. IV, f.203.

---

18 Sept(embrie) (1)939

Către primăria comunei
Borlovenii vechi

În legătură cu monografia comunei Dv. cu onoare Vă rugăm să binevoiți a ne comunica de urgență următoarele date:

1. Totalul terenului aparținător comunei, din registrul de totalizare a foilor cadastrale, după rangul de cultură, deci total arabil, păduri etc.
2. Denumirile lanurilor (postate, dulău etc.) și ramul de cultură a lanului respectiv, ex. Valea Lungă, Pădure, Liciovacia etc. din registrul amintit în punctul 1.
3. Copia hărții comunei împreună cu întreg hotarul.
4. Tablou despre suprafețele din hotarul com(unei) Borlovenii vechi, aparținătoare proprietarilor din alte comune, ex. 9 proprietari din com(una) Prigor având în total 20 Jug(ăre) etc.

Din cele de mai sus având nevoie foarte urgentă Vă rugăm să binevoiți a ni le trimite în cursul acestei luni.

Sănătate!

Director
C.Groșorean

Secretar
V.Nedelea

B.J.T., V, vol. II, f.208.

122.

Domnule Director,

Măgulitoarea Dv. scrisoare sub nr. 78/1939, am primit-o cu nespusă bucurie Vă rog foarte mult să nu mă luați în nume de rău că am întârziat cu răspunsul. Fiind dus la concentrare n-am putut lucra alături de Dvs. După cum ați constatat totul, așa și eu am fost informat despre toate. Vă aștept la "negeic".

Îmi pare rău că n-am fost, cum zic, alături de Dvs. Vă pot căuta să fiu la rând! Nu cred fie fost la rând toate așa după cum ați dorit Dvs. și, mă (i)ertați, eu.

Domnule Director,

Ca învățător în comuna-mi de baștină, ca tată, ca bun român, ca un "paor diplomat", Vă aduc cele mai vii mulțumiri în numele meu, al familiei mele și al sătenilor

mei, cari toți V-au înțeles.

Aceleași mulțumiri, Vă rog cu tot respectul, le spuneți și tuturor echipurilor.

Bănia, 25 septembrie 1939

Al Domniei Voastre preasupus învățător

Novac Glăvan

On(orat) Serviciu Social, Institutul de Cercetări Sociale al României,
Regionala Timișoara

B.J.T., V, vol. II, f.6

123.

România

Județul Caraș

Pretura Plășii Bozovici

No. 1721/1939

1939, luna octombrie, ziua 11

Către

Serviciul Social, Institutul de Cercetări Sociale al României,

Regionala Timișoara

La adresa Dvs. Nr. 80/1939, avem onoare a Vă înainta alăturat chestionarele asupra îndeplinirii rolului notarului ca împăciuitor potrivit ar. 100 din Legea Administrativă completate cu toate datele cerute.

Întârzierea trimiterii chestionarelor este lipsa de personal la notariate, care este concentrat¹.

Pretor

ss. Indescifrabil

Secretar

ss. Indescifrabil

B.J.T., V, vol. IV, f.39.

---

¹ Personalul era concentrat deoarece începuse al doilea război mondial.

Dsale Dlui
Prof. Emil Mihai, Liceul Comercial

Timișoara

Avem onoare a Vă comunica comunele din plasa Bozovici, despre cari Dv. aveți date statistice, rugându-vă în același timp a ne face o comunicare la Instit(utul) nostru încă în cursul lunei Oct(ombrie) la o dată pe care Vă rugăm a ne-o anunța. Comunicarea Dv. va fi publicată în revista Institutului¹ și deci Vă rugăm ca după ce o veți ține la Inst(itut) să ne-o trimiteți sub forma unui raport mai scurt, până la 1 No(iembrie) (1)939 urmând ca studiul amănunțit, să ni-l înaintați până la 1 Febr(uarie) (1)940 pentru a-l putea publica în monografie².

Comunele din plasa Bozovici sunt următoarele:

Borloveniul Nou, Borloveniul Vechi, Putna, Prigor, Pătaș, Prilipăț, Bozovici, Rudăria, Bănia, Gârbovăț, Șopotul Vechi, Șopotul Nou, Ceacovăta (colonie), Ravensca, Dalboșeț, Mocerîș, Pitusta (colonie).

Pentru bunăvoința Dv. Vă mulțumim anticipat.

Director
C.Grofșorean

Secretar

B.J.T., V, vol.II, f.43

---

¹ Comunicarea nu s-a mai publicat.

² Din materialul de arhivă nu rezultă că Emil Mihai a redactat până la urmă un studiu statistic.

Făgăraș, 2 XII 1939

Preastimate și iubite domnule Grofșorean,

Adresa Dvs. Din 3 sept(embrie) am primit-o la Dorohoi unde eram concentrat

și repartizat ca șeful Serviciului Religios al corpului 8 arm(ată) și astfel în imposibilitate de a vă putea răspunde mai degrabă și la apelul dar și la promisiunea ce V-am făcut cu ocazia convorbirilor ce am avut plăcerea să le am cu D-ta și cu inimoșii D-tale colaboratori.

Reîntors într-o permisiune care poate fi și de mai lungă durată lăsând la o parte orice alte preocupări de interes familiar și personal, am transcris materialul alăturat pe care să-l trimit spre a fi publicat în Monografia Plasei Bozovici.

Rămâne la aprecierea D-tale dacă acest material satisface preocupările institutului și dacă poate fi publicat în întregime sau parțial. Aveți dreptul de a hotărî asupra lui cum veți credea mai bine. Dacă se va tipări¹, vă rog, corectura să o fac eu personal pe baza manuscrisului meu, fie la Timișoara, în care caz rog să fiu anunțat când a-și putea veni, fie că s-ar trimite prin poștă recomandat pe adresa mea din Făgăraș.

Mulțumindu-vă pentru interesul deosebit ce-l arătați față de Almăjul nostru drag, vă rog să primiți asigurarea distinsei mele stime.

Pr. Maior Coriolan Buracu

Făgăraș, Str. Alecsandri, 29

B.J.T., V, vol. IV, f. 30.

---

¹ Materialul s-a tipărit în serial: C.Buracu, *Cronica istorică a Almăjului*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, 1942-1943.

126.

MONOGRAFIA COMUNEI DALBOȘEȚ¹

Plasa Bozovici-Caraș

I. Teritoriul

1. Teritoriul comunei Dalboșeț ca și teritoriul întregului Banat este format pe de o parte din roci sedimentare, întinzându-se până aici chiar marea Panonică care din cele mai vechi timpuri acoperea întreg Banatul și care după unii istorici s-ar fi format prin stăvilirea apelor Dunării la Poștile de Fier. Dovada rocilor sedimentare din care e constituit solul acestei regiuni o fac diversele săpături ce s-au făcut. Astfel la săpăturile

ce s-au făcut în anul 1882 la Jadani s-a găsit un uriaș schelet de mamut. Tot așa în comuna Padina (desigur, Padina Matei din plasa Moldova Nouă, județul Caraș) cu ocazia săpării unei fântâni arteziene s-au găsit, la circa 40 m adâncime, case de om, la circa 80 m scoici de mare, la circa 140 m lemne crepate de mâni omenești iar de aici în jos, pietriș și nisip. (T.V. Păcățianu: „Anexarea Banatului la Ungaria”). De asemenea, în comuna Gârbovăț, cu ocazia săpării unei fântâni de către învățătorul Pietrilă, s-a găsit la o adâncime de circa 25 m scheletul unui pește.

Pe de altă parte teritoriul Almăjului, în special partea muntoasă, este format din roci eruptive, dovadă izvoarele calde de ape termale de la Băile Herculane.

După retragerea apelor și încrețirea și răcirea scoarței pământeste, deci după ce pământul a devenit prielnic așezărilor omenești, decii după ce pământul a devenit prielnic așezărilor omenești, primii locuitori ai acestor regiuni – despre cari amintesc vechii cronicari și în special Herodot – au fost Agatirșii (pe la anul 513 înainte de Christos). Agatirșii se ocupau în special cu creșterea viei în regiunile deluroase deoarece pământul la șes nu era încă prielnic agriculturii.

După Agatirși au locuit pe aceste meleaguri Tracii iar după ei au venit o seminție a lor, dacii. Dacii au continuat cultura viei ajungând stare foarte înaintată deoarece le plăcea mult vinul. Acest obicei l-au moștenit și urmașii. Deosebirea e că în valea Almăjului locul vinului l-a luat țuica. Dacii se mai ocupau și cu apicultura, creșterea vitelor și cultura cerealelor. Ei au format aici un stat puternic care a dat mult de furcă imperiului roman. Totuși la anul 105 d. Chr. Împăratul Traian după multe războaie purtate pe aceste teritorii, cucerește Dacia și o transformă în provincie romană. Urmează perioada de înflorire a acestui teritoriu cciace a determinat pe Romani să o numească „Dacia Felix”.

Despre existența Romanilor pe aceste teritorii, părintele C. Buracu, în lucrarea sa „Din trecutul Almăjului și al Rudăriei”, amintește că au existat castre și castele romane în apropierea Dalboșețului, lângă Gârbovăț, la Prilipeț și la Prigor.

Banatul încă pe vremea romanilor avea o oarecare autonomie teritorială fiind administrat de „duci” sau „comiți” dintre cari unii au ajuns împărați, de pildă Aurelian. La năvălirea Hunilor era duce al Valahilor din Banat, ducele Râmunc care a participat la nunta lui Atila cu șapte sute (de) oameni (epopeia germană „Nibelungen-lied”). La năvălirea Ungurilor era duce al Banatului Glad. Ducatul avea mai multe cnezate. Pr. C. Buracu printre mulți nobili din Valea Almăjului amintește și pe cneazul Ioan fiul lui Dragomir stăpân peste cetatea „Dragomireana” situată între Dalboșeț și Gârbovăț pe la anul 1452.

Ladislaw V Postumul, regele Ungariei acordă la anul 1457 nobililor, cnezilor și tuturor locuitorilor români din cele opt districte românești ale banatului de Severin, între cari districte e amintit și Almăjul, o așa numită „diplomă privilegiată” drept

recompensă pentru vitejia cu care au apărat vadurile Dunării contra Turcilor – victoria lui Ioan Huniade împotriva Turcilor la 6 august 1456. Această diplomă privilegiată a fost reconfirmată la 1551 de regina Izabela și la 1609 de Gavril Bathori.

La anul 1552 Banatul e subjugat de Turci până la anul 1716. După eliberarea Banatului de sub Turci, nu se alipește Ungariei ci rămâne autonom sub conducerea comandantului militar suprem de la Viena.

La anul 1768 se înființează Batalionul românesc de graniță, sub Maria Terezia iar la 1773 se alătură la acest batalion și grănicerii din Valea Almăjului. Tot în acest timp s-a construit și cazarma din Bozovici. La anul 1791 se încep construcțiile caselor grănicerești. Printre multele comuni de graniță în care se găsesc asemenea case sunt și comunele Dalboșeț, Moceriș și Șopotul Vechiu.

La 1 XI 1838 se reorganizează granița înființându-se Regimentul Româno-Banatic nr. 13 cu garnizoana în Caransebeș. În această epocă sediul companiilor din Valea Almăjului era în următoarele localități: Dalboșeț, Bozovici și Prigor.

În fiecare săptămână se ținea raport la sediul companiei. La raport se institua o comisie formată din ofițerii liberi de serviciu, 2 subofițeri, delegații comunali, medicul și funcționarul silvic. Această comisie forma și judecătoria de pace instituind disciplina în satele grănicerești. O reminiscență a acestor vremuri o constituie „poruncile” pe cari le dau primarii satelor grănicerești și azi, în fiecare duminică.

La 9 iunie 1872, prin desființarea regimentului grăniceresc nr. 13, ținuturile grănicerești trec sub administrația ungurească rămânând în vigoare numai codul civil austriac care a rămas până în zilele noastre. Teritoriile acestea au stat sub unguri până la 1 decembrie 1918 când se alipesc la Patria-Mamă.

Despre comuna Dalboșeț se amintește prima dată în documente la anul 1603. la anul 1717 avea 15 case, la 1800, 130 de comunioane ajungând în 1930 – cel din urmă recensământ – la 651 de case.

2. Comuna Dalboșeț este compusă dintr-un singur sat și câteva sălașe izolate așezate în diferite părți de hotar fără a fi declarate cătune.

Distanța dintre comuna Dalboșeț și sediul plasei, Bozovici, este de 8,95 km iar de capitala județului, Oravița, la o distanță de 54, 68 km.

3. Suprafața totală a hotarului comunei Dalboșeț este, după cadastru, de 9.241 jughere 437 stânjani adică 5.359 ha 93 ari. Această suprafață este clasificată astfel: 1.488 jug. 1.081 ari arătură, 408 jug. 935 stp. grădini, 1.101 jug. 1.166 stp. fânețe, 441 jug 76 stp. pășune, 5.482 jug. 293 stp. pădure și 318 jug. 1.149 stp. neproductiv. Această clasificare însă nu mai corespunde realității fiind veche e necesar să se facă o nouă clasare a pământului.

4. Comuna Dalboșeț este situată pe malul stâng al râului Nera, în regiunea

dealurilor și chiar în regiunea munților. Vârful Blidar atinge înălțimea de 749 m.

După cum reiese din clasificarea cadastrală de mai sus, mai mult de jumătate din suprafața a hotarului comunei este acoperită cu păduri, în special păduri de fag și mai puțin brad. Totuși în preajma râului Nera și datorită priceperii și stăruinței cu care se lucrează, pământul este prielnic culturilor de tot felul în special grâului.

Minereuri. Există minereuri de cărbune în partea de hotar numită: Dașca, Rogoz și Dealul Cierului. De asemenea apa Nera conținând nisip aurifer, care s-a și exploatat în anul 1895.

Râuri: cel mai important este râul Nera situat la 1 km de vatra comunei și care face hotarul cu comuna Mocerîș. Alte pâraie afluenți ai Nerei cari brăzdează hotarul comunei sunt: Dalboșețul Sec, Valea Satului, Recîța și Valea Bârzului cari însă seacă în timpul verii. Excepție face doar Valea Bârzului. Pe vârful Blidar se află un izvor de apă rece numit „Fântâna cu leac”

5. Flora: Fiind regiune deluroasă și muntoasă ar fi logic ca ocupația principală a locuitorilor acestei comuni să fie creșterea vitelor. Din lipsa pășunilor însă creșterea vitelor este pe planul doi, ocupația principală a locuitorilor fiind cultura cerealelor. Se cultivă în special grâul și porumbul. Comuna Dalboșeț produce cel mai mult grâu din Valea Almăjului – circa 40 vagoane anual. Se mai cultivă dintre păioase, orzul, ovăzul și secara în mai mică măsură apoi cartoful, sfecla de nutreț, cânepă, zarzavaturi etc. Se mai cultivă în foarte mare măsură trifoiul și lucerna atât ca plante de nutreț cât și pentru semințe aducând un important venit locuitorilor. Dintre pomenii fructiferi se cultivă în special prunul, mărul, cireșul, nucul, persicul și mai puțin vița de vie.

Flora pădurei constă din: fag, stejar, brad, alun, jugastru, salcia sălbatecă, frasin și salcâm apoi iarba de munte, trifoi sălbatec, troșoțel, spini și ferigă.

Fauna: Dintre animalele domestice se cresc abia 886 oi de rasa țigăie și corcitur. Dintre cornute se cresc îndeosebi vacile atât pentru muncile agricole cât mai ales pentru lapte. Dalboșețul furnizează lăptăriei din Bozovici irca 500 litri (de) lapte pe zi. Vacile sunt din rasa Simmental, Pinzgau, Schviz și corcitur și sunt întreținute în grajd. În total sunt circa 400 vaci. Afară de acestea mai sunt circa 80 (de) boi și 90 (de) cai întrebuințați exclusiv pentru muncile agricole. Se mai cresc circa 400 (de) porci de rasă în comună, basna și mai puțin mangaliță.

Dintre galinacee se cresc: găini, găște, rațe, curcani. Unii dintre locuitorii comunei se ocupă cu apicultura. Sunt circa 55 (de) stupi, majoritatea sistematici

Animale sălbatice sunt: iepuri, vulpi, jderi, rațe și găște sălbatice, porumbei și lupi mai ales în timpul iernii.

6. Colonizări nu s-au făcut în această comună nici înainte și nici după Unire.

Originea etnică a populațiunei este curat românească. Cele câteva familii de

germani stabilite în comună au venit ca meseriași sau comercianți și s-au asimilat masei românești, pierzându-și limba și chiar confesiunea.

II. Populațiunea

1. Populațiunea comunei Dalboșeț este de 2.147 (de) locuitori dintre cari, 1005 bărbați și 1142 femei. Întreaga populațiunea comunei este de naționalitate română.

Pe confesiuni se repartizează astfel: 2.097 ortodocși, 36 bapțiști și 14 romano-catolici.

În comună sunt circa 600 bărbați majori, circa 700 (de) femei majore și circa 850 minori.

Oameni mai bătrâni de 50 (de) ani sunt circa 140 bărbați și 180 (de) femei.

Tineri sub arme sunt 22.

Populația comunei este staționară din cauza introducerii sistemul de „un singur copil” și mortalității infantile.

2. Din comuna Dalboșeț au emigrat în anul 1883, 5 familii în Dobrogea pentru a se ocupa cu agricultura și creșterea vitelor. Au mai emigrat în America, în anul 1905, 4 persoane pentru a lucra în fabrici, iar în anul 1918 o persoană în Ungaria, ca funcționar.

3. Originea etnică a populațiunei este daco-romană, lucru ce se poate constata după vorbă și după port. Familiile germane așezate în comună sunt de origine din Sasca și Bozovici. Evrei nu sunt în această comună.

4. Colonizări antebelice sau recente nu există în Dalboșeț.

5. Înfațișarea populației. Bărbații sunt robuști, harnici de statură mijlocie, bruneți, moștenind trăsăturile și caracterul dacilor. Femeile sunt de asemenea de statură mijlocie, oacheșe, harnice dar mai debile din cauza muncilor grele alături de bărbați, a căsătoriilor premature și a avorturilor. Portul este de asemenea asemănător cu al dacilor. Atât la bărbați cât și la femei cămașă lungă de pânză albă țesută în casă, încălțăminte cu obiele și opinci, căciula la bărbați și năframa înnodată sub bărbie cu care își acoperă capul femeile sunt caracteristice portului dac. De asemenea cingătorile. Pânză pentru cămăși este țesută de către femei în timpul iernii din bumbac și cânepă. Cămășile, mai ales la cei tineri, sunt frumos împuiate cu flori, frunze și desernne în diferite culori. Cingătorile (brăcirile) de asemenea sunt țesute de femei din lână colorată. Atât bărbații cât și femeile poartă în timpul iernii pieptare (cojoace) din piei de miel și paltoane de dimie (postav-cioareci) țesut din lână sau cojoace din piei de oaie. Bărbații mai poartă laibăr tot din postav și pălărie în timpul verii. Femeile mai poartă opreg sau targă și catrințe. E dureros însă că în portul femeilor s-a introdus mătasea care

este slabă și costisitoare.

6. Ocupațiunea principală a locuitorilor comunei Dalboșeț este agricultura. Dalbocenii lucrează în mod rațional pământul obținând maximum de randament, sunt cei mai buni agricultori din plasă. În al doilea rând se ocupă cu creșterea vitelor, apicultura, pomicultura, viticultura etc. Iar în al treilea rând sunt meseriași. Astfel sunt în comună: 4 tâmplari, 3 fierari, 4 cojocari, 1 blănar, 1 olar, 1 argășitor, 2 dogari etc.

III. Starea sanitară

1. Starea sanitară a comunei Dalboșeț, prezintă un caracter special. În comparație cu celelalte părți ale Banatului. Cu toate că lipsa medicului e tot mai simțită aici, totuși configurației geografice și mediului înconjurător, sănătatea n-a ajuns a fi amenințată ca în celelalte părți ale Banatului.

Comuna este situată la poalele munților, într-o poziție foarte favorabilă. Aerul e ozonat și pur. Apa, de cea mai excelentă calitate.

Ambianța mediului înconjurător are o influență din cele mai bune pentru sănătate. Muntele, cu urcușul lui variat, obligă corpul omenesc a fi într-o continuă activitate creând acea flexibilitate caracteristică oamenilor de la munte. Bolile sociale sunt sporadice. În ultimul timp, în epoca postbelică, prin intensificarea legăturilor economice cu locuitorii din Valea Carașului, au adoptat sistemul de 1-2 copii și în obiceiul de a viețui în concubinaj de la o vârstă fragedă (14-15 ani).

Din această cauză, în ultimii ani, s-a observat o pipernicire a noilor născuți și cazuri mai frecvente de moarte infantilă.

Concubinajul trebuie deci combătut cu multă vigoare mai ales la perechile tânăre. Se impune o campanie pentru creșterea și pregătirea viitoarelor mame. Învățătoarele, moașele comunale, femeile inteligente ale comunei, intelectualii și oamenii de bine ai comunei, cu sprijinul necondiționat al autorităților, prin școală, biserică, conferințe și alte manifestațiuni culturale sunt în măsură de a întreprinde o operă de regenerare socială.

Sistemul de 1-2 copii prezintă un adevărat rău social care dacă nu va fi stăvilit la timp amenință a transforma comuna în o adevărată ruină.

Mortalitatea reprezintă, anual, un procent egal cu procentul nașterilor, în unii ani depășind mortalitatea. Fenomenul de depopulare este la început. Măsuri înțelepte din partea statului prin ameliorarea situației economice, prin întrebuințarea capitalului uman în locuri de muncă bine remunerate, ar putea stinge din rădăcină cauzele acestui flagel.

Întreaga regiune a Almăjului este lipsită de căi de comunicație rapide și eficace.

Defileurile înspre Oravița, Sasca și Iablanița sunt foarte înguste și anevoe de străbătut. Bogățiile milenare ce stau îngropate în solul acestei regiuni, în pădurile seculare, sunt exploatate și populația suferă. Se impune crearea mult proiectatei linii ferate Iablanița-Buziaș prin care s-ar putea valorifica bogățiile enorme ale acestei regiuni. Această măsură înțeleaptă ar fi-n măsură de a mări populația, de a duce civilizația și bunăstare pe aceste plaiuri, o problemă de viitor pentru cea mai românească și cea mai frumoasă regiune a Banatului.

Mortalitatea infantilă reprezintă anual un procent de 6% din totalul deceselor. Ignoranța mamelor, lipsa higienei celei mai elementare la nașteri, sistemul defectuos de alimentare al copiilor, bolile femeiești a căror profilaxie lipsește cu desăvârșire, fac atâtea cauze de moarte infantilă.

2. Alimentația populației, ca în toate ținuturile locuite de români, este tradiționala mămăligă și brânză. După războiu însă standardul de viață a crescut în mod simțitor. Grâul se cultivă pe o scară destul de întinsă pentru regiunea noastră de munte. Se produce cca 40 vagoane de grâu anual care, în cea mai mare parte, se întrebuițează pentru hrana populației. Populația comunei este de cca 2.000-2.100 locuitori așa că cele 40 vagoane de grâu repartizate pe cap de locuitor ar da circa 200 kg grâu de locuitor, hrană suficientă pentru un an de zile. Comuna are 2 brutării pentru aprovizionarea cu pâine. Laptele este foarte mult apreciat în alimentație. Prisosul se vinde în lăptărie. Ouăle sunt de asemenea căutate în alimentație. Legumele și carnea sunt prețuite în alimentație și se consumă pe o scară mare. Cel mai sărac locuitor are porcul său de iarnă. Familiile mai înstărite taie peste iarnă câte 2-3 porci. În comună sunt două măcelării cari aprovizionează populație cu carne de oaie mai ales primăvara și toamna. Vara se întrebuițează carnea paserilor de curte care sunt foarte bine crescute și formează un aliment ușor și foarte nutritiv.

Femeile sunt bucătărese bune, prepară mâncăruri gustoase și substanțiale.

Locuințele sunt spațioase și igienice cu 2-4 încăperi, fiecare casă având o cameră de primire special amenajată, întreținută curat și împodobită cu mult simț artistic. 20% din totalul caselor sunt clădiri slabe, bordee a căror igienă se aseamănă cu cea de acum 2000 (de) ani.

3. Alimentația populației lasă mult de dorit. Locuitorii nu înțeleg îndeajuns rostul alimentației raționale în creșterea copiilor. Pe lângă laptele mamei se întrebuițează laptele de vacă, grâul, zahărul, neglijându-se complet alimentele ce conțin vitamine ca portocala, lămâia, pătlăgele roșii, orezul etc. Un obicei, pe cât de vechiu pe atât de vătămător, este acela de a hrăni copiii între 5-6 luni cu alimente grele supă de fasole, de varză etc. cari produc anumite indispoziții gastrice ba, în unele cazuri, și moartea.

4. Moartea infantilă reprezintă anual un procent variabil între 4-5. Cauzele mortalității sunt: debilitatea congenitală datorită căsătoriilor premature, surmenajului mamelor cari în timpul sarcinei sunt obligați a presta munci peste puterile lor, lipsa igienei la naștere, a asistenței medicale, a sistemului defectuos de alimentație a sugacilor. Propuneri, trimiterea de moașe comunale special instruite, obligate a-și îmbospăta periodic cunoștințele profesionale. Formarea și creșterea mamelor în școala primară prin modificarea acestui capitol în programa analitică care, în prezent, este insuficient formulat dacă nu inexistent.

5. În jurul comunei nu sunt bălți, mocirle și alte ape stătătoare care să producă cuibare de infecție așa că nu e cazul să se ia măsuri pentru drenare.

6. Femeile la naștere sunt ajutate uneori de moașa comunală care însă este insuficient pregătită pentru această profesiune, fiind o femeie care a fost pregătită în acest sens acum 20 (de) ani, incultă și deci incapabilă de a fi la curent cu noua evoluție științifică din acest domeniu. Medicii sunt chemați prea rar la nașteri. Îngrijirea lehzurilor lasă foarte mult de dorit. La 3-4 zile după naștere sunt obligate a părăsi patul și sunt supuse la munci mărunte de gospodărie. Uneori se observă că aceste sărmame mame sunt supuse de către mamele și soacrele lor neînțelegătoare la spălutul cămășilor fiind expuse la răceli cari produc numeroase boli femeiești și în unele cazuri le predispon la cancer. Igena lehzurilor este rudimentară.

7. Boli molipsitoare nu sunt în comună. Periodic și (cu) intermitențe lungi în timp se ivesc cazuri de tifos exantematic, febră tifoidă, pojar, scarlatină, gripă etc. cari însă de bine de rău sunt într-o oarecare măsură prevenite și nu produc ravagii așa de mari. Un inconvenient mare este deparazitarea. Se impune din partea autorităților sanitare o mai mare perseverare pentru aducerea la îndeplinire a acestor deziderate atât de utile pentru sănătatea publică.

8. Tuberculoza nu este așa de răspândită. S-a încuibat în 3-4 familii din sat pe care cu timpul o să le distrugă. Bolnavii nu sunt izolați. Aerul de munte și alimentația cu lapte sunt cauze cari opresc în loc acest teribil flagel.

9. Bolile sociale nu sunt răspândite în comună. Sifilisul și blenoragia sunt foarte rare. Boli cu caracter acut nu sunt. Bolile nervoase lipsesc cu desăvârșire. În decurs de 20 de ani s-au ivit 2-3 cazuri de alienație mintală. Alcoolismul se poate preveni prin reducerea la minimum a numărului cârciumelor, prin propaganda antialcoolică, prin conferințe și broșuri.

10. Comuna nu are medic comunal. Medicul de circumscripție vizitează comuna periodic, cel puțin o dată pe lună. Bolnavii sunt obișnuiți a se prezenta la vizita medicală.

11. Prostițuția nu se practică în comună.

12. Băi publice nu sunt în comună. Vara se fac băi în râu.

13. Apa de băut este de calitate foarte bună. Fântânile nu se pot infecta decât numai în cazuri de epidemii deoarece fântânile au acoperământ din lemn. Terenul din jurul fântânilor este mai ridicat așa că apa nu se poate scurge în fântână ci în șanțuri. Fântânile, de asemenea nu sunt așezate în jurul closetelor sau alte cuiburi de infecție.

M.B.M., Fond Cornel Grofșorean, nr.9648.

---

¹ Această monografie este singura păstrată în arhivă, deși Institutul Social Banat-Crișana solicitase tuturor localităților trimiterea de monografii pentru completarea datelor și redactarea monografiei plasei.

127.

D(omniei) sale D(omnu)lui
Prețor al plasei

Bozovici

Stimate Domnule Prețor,

Având bugetele pe anii 1939/40 ale comunelor Bănia, Gărbovăț, Ravensca, Șopotul Nou, Șopotul vechi, Moceriș și Dalboșeț, vă rugăm să binevoiți a dispune să ni se trimită pe același(i) an bugetele celorlalte comune din plasa Dv. Deasemeni vă rugăm să ni se trimită bugetele comunelor din plasa Dv. pe ultimii 5 ani.

Totodată vă rugăm să binevoiți a ne trimite tablourile completate de către notariatele din plasa Dv. cu privire la reforma agrară¹, completarea căror tablouri ați dispus în urma cererii D(omnu)lui avocat Grozescu, care se ocupă cu această chestiune.

Sănătate!

Director
C.Grofșorean

Secretar

B.J.T, V, vol. II, f. 201

---

¹Aplicarea reformei agrare a preocupat intens cercetătorii de la Institutul Social Banat-Crișana care au profitat de campaniile întreprinse, cercetând fenomenul, chiar dacă nu era formulat expres în obiectivele stabilite.

Biblioteca Municipiului Timișoara
Nr. 155/1942

Timișoara, 21 Iulie 1942

Domnule Director

Avem onoare a Vă confirma primirea lucrării Pr. Coriolan Buracu , „Tabloul nominal alfabetic al familiilor grănicerești (comunioane) scoase din cărțile funduare ale satelor din Almăj, terminate și verificate la 1 Nov. 1804, în baza legii “Sistemalverordnung” din 14 febr. 1787”¹, donată de D-Voastră, Bibliotecii noastre.

Vă rugăm să binevoiți a primi călduroase mulțumiri pentru contribuția efectivă la înzestrarea Bibliotecii.

Bibliotecară Șefă
Văleanu Fl.

Către INSTITUTUL SOCIAL BANAT-CRIȘANA, Timișoara

B.J.T., V, vol. III, f.67.

---

¹ Nu se cunoaște această lucrare.

Gârbovăț la 7 X 1944

Stimate Domnule Doctor,

Subsemnatul a-și dori foarte mult să deviu abonat al revistei D-Voastră. Posed două numere vechi din revista D-Voastră, citindu-le am rămas foarte mulțumit de cuprinsul lor. Am găsit această revistă a fi foarte practică din punct de vedere istoric, documentar și folcloric.

Publicând importante studii referitoare la trecutul nostru istoric, interesându-mă în special studiile asupra plasei Bozovici (Almăj), din această regiune fiind însumi.

În acest sens, Vă rog să binevoiți a-mi comunica următoarele:

1. Costul abonamentului¹.

2. Cât coastă cartea și unde o pot găsi, „Istoria Banatului Timișan” de Fr. Griselini, trad(usă) de N. Bolocan, recenzată în revista D-Voastră pe ianuarie 1940².

3. Indicațiuni necesare asupra publicațiilor apărute în „Editura Revistei”.

În speranța că dorința mea va fi satisfăcută, Vă mulțumesc, urându-Vă producere frumoasă

Cu respect,
Goga Ilie

B.J.T., V, vol. IV, f. 51

---

¹ În anul 1944 costul abonamentului revistei pe un an, era de 360 de lei pentru membrii, 600 de lei pentru particulari și 2000 de lei pentru instituții publice.

² Recenzia a fost semnată de Gheorghe Ciorman în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, VIII(1940), nr. 27, p. 84-87.

CAMPANIA MONOGRAFICĂ

DE LA NAIDĂȘ

1942

LISTA DOCUMENTELOR

1. **1942.** Scrisoarea lui Aurel Cosma jr. către C. Grofșorean în care îi spune că Ilie Marcu din Naidăș ar fi gata să sponsorizeze campania institutului în această comună.
2. **1942 iulie 22.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Episcopul Veniamin Nistor în care îi propune ca dată pentru sfințirea bisericii din Naidăș ziua de 29 sau 30 august când echipa I.S.B.C. își va încheia lucrările în comună.
3. **1942 august 3.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Anton Manu în care dă dispoziții cum trebuie transportați și cazați monografiștii la Naidăș.
4. **1942 august 15.** Naidăș I, II (caiete de însemnări și fișe de identitate ale informatorilor).
5. **1942 august 31.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Florica Manu în care îi mulțumește pentru găzduirea la Naidăș.
6. **1942 sept. 12.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către prim-medical județean dr. Fira în care îi spune că continue examinarea copiilor din com. Naidăș pentru că au trimis fișele necesare.
7. **1942 sept. 18.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Al. Moisi în care semnalează mici neajunsuri ale lucrării acestuia: „Monografia Clisurii”.
8. **1942 sept. 28.** Scrisoarea lui Al. Moisi către C. Grofșorean în care aduce precizări privind situația financiară a Comunității de avere.
9. **1942 oct. 31.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Ilie Marcu în care îl invită la dezbateră materialului de folclor colectat de Gh. Atanasiu în comuna Naidăș.
10. **1942 nov. 23.** Scrisoarea lui Ilie Crivacucea către C. Grofșorean în care îi aduce la cunoștință urmarea unor situații întâlnite pe teren în cursul campaniei.
11. **1942 dec. 19.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Inspectorul gen. sanitar N. Buteanu prin care îi aduce la cunoștință situația cercetărilor medicale de la Naidăș.
12. **1943 ian. 3.** Scrisoarea lui Ilie Marcu către C. Grofșorean în care îi mulțumește pentru lucrarea „Fără formă și formalism”.
13. **1943 iunie 17.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către D. Gusti în care îi mulțumește pentru subvenția promisă și îi aduce la cunoștință proiectul întocmirii unei istorii a Banatului și a participării I.S.B.C. cu memoria la Conferința de pace.
14. **1943 iulie 1.** Scrisoarea lui D. Gusti către C. Grofșorean în care îl asigură că va primi sprijin financiar pentru publicarea materialului monografic adunat.

15. **1943 sept. 19.** Scrisoarea sculptorului Iuliu Bosioc către C. Grofșorean în care îi solicită sprijinul pentru a face recepția lucrărilor la biserica din Naidăș.
16. **1944 martie 1.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Ministerul Propagandei în care îi solicită subvenții pentru tipărirea volumului cu cercetările de la Naidăș.
17. **1944 martie 13.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către V.M. Teodorescu (Prim Președintele Curții de Apel) în care îi dă sugestii pentru completarea unor biografii.
18. **1944 decembrie 4.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către Primmedicul județean în care este rugat să intervină pentru buna desfășurare a campaniei de la Naidăș.
19. **1944.** Scrisoarea lui C. Grofșorean către D. Gusti în care îi prezintă cuprinsul volumului campaniei de la Naidăș.
20. **1944.** Scrisoarea lui D. Gusti către C. Grofșorean în care este de acord să prefăteze volumul campaniei de la Naidăș după ce va parcurge materialul.
21. Traian Birăescu, *Comuna Naidăș în lumina cifrelor* (manuscris).
22. Cornel Grofșorean, *Raport etico-juridic* (manuscris).
23. Traian Birăescu, *Sănătatea comunei Naidăș* (manuscris).
24. Elena Secoșan, *Costumul popular din Naidăș* (manuscris).
25. Chestionar Naidăș.

DOCUMENTE

1.

Aurel Cosma jr.¹
Dr. Aurel Cosma
Timișoara
Circ. II, Str. Aurel Cosma, No.5
Telefon 2503

Domniei Sale Domnului
Dr. Cornel Grofșorean, avocat
Președintele Institutului Social Timișoara
Circ. II, Str. 3 August, nr. 1
Timișoara la 22 Maiu 1942

Mult Stimat Domnule Coleg,

Ca urmare la scrisoarea mea din 20 Maiu 1942, am plăcerea de a Vă aduce la cunoștință că prietenul meu Ilie Marcu² ar fi gata să subvenționeze cheltuielile unei echipe monografice a Institutului Social care să lucreze vara aceasta în satul său de origine, în comuna Naidăș din Caraș. Spre acest scop ar dori să aibă o conversație cu D-voastră și deci Vă rog să-mi comunicați când ați putea discuta modalitățile și amănunțele aceste chestiuni.

Comuna Naidăș³, situată pe valea Nerei la marginea de vest a munților cărășeni, între Biserica Albă⁴ și Sasca Montană, aproape de frontiera fostului Regat Jugoslav, cu o populație de vreo 3 000 de locuitori și cu două parohii gr(eco)-ort(odoxe) române în frunte cu doi preoți tineri și foarte activi cari ar putea completa în mod util cadrele echipei⁵, această comună cu suficiente posibilități de adăpostire și de întreținere ar oferi în același timp monografiștilor selecționați de D-Voastră o plăcută vacanță căci, pe lângă lucrările stabilite de programul pe care l-ați întocmi de acord cu D-l Ilie Marcu, ei ar duce o vieță de liniște și de odihnă în cadrul unei naturi atât de pitorești profitând de clima pură și de plaja râului Nera. D-l Ilie Marcu mi-a spus că ar fi dispus să suporte cheltuielile de transport și de întreținere a echipei compuse din vreo 12 monografiști și pe durata unei luni, putând găsi în comuna Naidăș destule locuințe pentru plasarea lor în casele țăranilor fruntași. Din punct de vedere al preocupărilor și cercetărilor întreprinse de Institut, Naidășul prezintă un interes deosebit fiindcă în acest sat sunt ascunse străvechi tradiții românești și un folklor de o valoare incomparabilă. Din gura bătrânilor din Naidăș și azi se mai aud minunate legende și

balade, cântece și muzică străbună dar îndeosebi datinele și superstițiile populare și-au format aici un leagăn secular. Ar fi într-adevăr păcat ca toate acestea să dispară. În Naidăș, de exemplu, s-a înjghebat cea dintâi orchestră țărănească de instrumente cu arcuri care mai există și astăzi⁶. Apoi problema depopulării este aici foarte acută fiindcă din aproape 4 000 de Români câți avea comuna în trecut abia au mai rămas vreo 3 000 locuitori. Deci satul D-lui Ilie Marcu este tipic interesat pentru anchetele și studiile Institutului Social.

Concomitent cu Naidășul s-ar putea cerceta și comuna Lescovița⁷ care se află tot pe Valea Nerei, la o distanță de vreo 3 km, aceasta prezentând interes prin faptul că populația românească de aici a fost sârbizată iar astăzi preotul nostru a început o intensă acțiune de a readuce români la sentimentul și credința străbună mai ales că toți vorbesc în limba lor părintească.

Dacă Institutul nostru ar putea alcătui două echipe, probabil se vor oferi posibilități de activare în două comune. Dacă nu, atunci aceeași echipă ar putea să mai facă o lună cercetări și în alt sat din Caraș fiindcă particularitățile etnice românești ale acestei regiuni oferă o deosebită atracție pentru studii monografice și mai ales deoarece se mai află și alți intelectuali cărășeni cu bunăstare materială cari se vor grăbi să pună la dispoziția Institutului fondurile necesare pentru astfel de lucrări. În nădejdea că dorința prietenului meu Ilie Marcu va găsi aceeași însuflețită primire în sufletul D-Voastră, cu care am întâmpinat-o și eu, Vă rog să mă credeți, D-le Dr. Grofșorean, în sentimentele mele de profundă apreciere ce le port față de opera D-Voastră socială.

Cu toată amiciția al D-Voastră

dr. Aurel Cosma jr.

M.B.M. Fond Cornel Grofșorean, MD 34/9745

---

¹ Aurel Cosma jr. (1867-1931) – scriitor bănățean, funcționar în cadrul Ministerului Propagandei (la data scrisorii).

² Ilie Marcu, industriaș bănățean, susținătorul financiar al campaniei.

³ Localitate în actualul județ Caraș-Severin.

⁴ Localitate în Iugoslavia.

⁵ Cei doi preoți erau Ilie Crivacucea și Simeon Novac.

⁶ Respectiva orchestră era faimoasa „bandă a lui Romul Pitic” din Naidăș.

⁷ Sat aparținător comunei Naidăș.

22 Iulie 1942

Prea Sfinte Părinte,

Echipa sociografică a Institutului nostru va descinde la 15 August în comuna Naidăș, pentru a examina și cerceta realitățile sociale, culturale și religioase precum și folklorice din această comună, expuse la o lentă deznaționalizare, adică sârbizare.

Din informațiile primite am aflat că, în decursul acestui interval de două săptămâni se va sfinți în prezent Prea Sfinției Voastre, biserica nou reparată din acea comună, îndrăznim a propune ziua actului solemn pe ziua de 29 ori 30 August, când și echipa noastră își va încheia lucrările în cadrul unei sărbătoriri populare¹.

Primiți, Prea Sfinte, asigurarea devotamentului nostru respectuos.

Președinte

Secretar

C.Grofșorean

Nedelea

Prea Sfinției Sale

Dr. Veniamin Nistor² Episcop

Caransebeș

 B.J.T., V, vol. IV, f. 116

---

¹ Exista un obicei pe care Institutul Social Banat-Crișana l-a cultivat în decursul existenței sale, în sensul că începutul și sfârșitul campaniei monografice trebuia marcat prin ceremonii, prilej de a omagia personalități, de a prezenta activități, realizări, inițiative, de a sfinți biserici, troițe, monumente sau de a inaugura biblioteci, case culturale, etc.

² Veniamin Nistor, episcop ortodox de Caransebeș (1941-1948).

3 August 1942

D(omniei) sale

D(omnu)lui Anton Manu

Stimate Domnule,

Avem onoarea a Vă comunica că, în ziua de 14 August seara, la trenul de la Răcășdia sosim cu o echipă compusă din 10 monografiști. În consecință Vă rog să dispuneți, ca să ne aștepte trăsurile, pentru a ne transporta la fața locului, îngrijindu-Vă totodată, ca monografiștii să fie plasați în locuințe potrivite (și doi inși pot fi

plasați într-o cameră). În cazul acela dacă nu am obține autorizația Corpului VII teritorial, Vă vom încunoștința telegrafic.

Totodată Vă rog ca să binevoiți a dispune, ca în caz dacă caleașca nu poate să fie reparată, să trimiteți o trăsură pentru mine cu un șezut de fân ori paie, deoarece fiind suferind nu suport zguduirile mari și permanente.

Cu toată stima
Președinte
(C.Grofșorean)

Secretar

B.J.T., V, vol. III, f.112

4.

Naidăș I ¹

1942 luna august la 15

Comuna Naidăș (plasa Sasca-mont[ană]). N(umă)r de case: 6810. Notar: Lala Ion. Primar Bobic Gheorghe (am fost primar sub liberali). Preoții: Crivacucea Ilie și Novac Simeon. Învățători: Fărcășescu Alexandru, Lucaci Valeria, Viorica Perceptor: Imbrea Mateiu. Magister poștal Natalia. Șeful Prest(ărilor) de Dorba Andrei. Comercianții: Manu Ion, Marcu Gheorghe, Ilie Marian, Lința Nicolac.

Meseriași:

- 1) Cojocari: Stănvia Pavel, Imbrea Gheorghe, Danu Ilie și încă 2
- 2) Rotari: Coplac Simion, Danu Ștefan, Cioloc Iosif
- 3) Ferari: Munteanu Păun, Munteanu Iosif, Secula Petru și încă 3
- 4) Tâmplari: Ilie și încă 2
- 5) Dulgheri: Unici Ioța (sârb)

dr. Teodorescu Mircea medic de circumscrip(ție) Ciuchiciu

- 6) Zidari Iacobici Gheorghe

7) Cărămidari (lucrează cu mâna, cu muncitori angajați): Boloșiu Gheorghe, Vuia Ilie.

Întreprinderi industriale nu există. Lumea se ocupă cu agricultura și viticultura, pomicultură și stupărit. Se ocupă intensiv cu creșterea vitelor și face comerț cu țuică (producenți de țuică și rachiu) însă țuica nu se fabrică clandestin, ci numai la căzane autorizate. Asemenea căzane (bctonate) sunt numai 4 în comună.

Trei mașini de treierat

Trei mori țărănești, cu forță de apă.

Măcelari: Giuriciu Vasile, Petre, Imbrea Petru și încă 1. Fruntașii dintre țărani:

Ploscariu (circa 50) Pereș Ioan (fost primar sub liberali) Danu Ilie.

În trecut Romul Pitic (fost subsecretar) a înființat orchestra și corul bisericesc, apoi și cooperativa „Nera”, azi desființată.

E mare lipsă de grâu și porumb, nu numai în satul acesta, ci mai cu seamă în satele învecinate, până jos în Clisură. Țăranii toate comunele din șes pentru ceva grâu sau porumb, căci n-au nimica, fiind deja acuma amenințați de foamete. Ce vor face la iarnă? Năidășenii o duc mai bine, căci fac contrabandă în Iugoslavia. Duc galițe(?) ce lipsesc acolo-și aduc alimente. Deși erau și ei lipsiți anul trecut de grâu, rezerva comunală (2 vagoane), în loc să fie fost distribuită celor nevoiași, fu transportată la Oravița, pentru aprovizionarea orașenilor, în loc ca asemenea operațiuni să fie aplicate față de comunele din șes, unde se produce grâu în abundență, și nu din regiuni sărace, avizate și ele la importul cerealelor.

Ar fi de cercetat - per curiosum - cu ce preț fu vândute aceste 2 vagoane la Oravița și ce s-a făcut cu plusul încasat, deoarece de la oameni s-a rechiziționat această rezervă a Primăriei cu preț maximal. Adică dela țărani se ia cu preț maximal și se vinde apoi cu preț între timp mai urcat, chiar și oficial urcat. Cine încasează câștigul?

Fostul notar afirmă că, casa de rugăciune a bapțiștilor a fost moștenită de către Stat. În consecință am propune actualului notar, ca să facă un memoriu, cerând edificiul pe seama comunei, pentru a instala acolo o Casă Națională.

Drumul dela Răcăjdia la Naidăș, apoi până la Baziaș, care trece prin Nicolinț, Ciuchiciu, Petrilova, Naidăș, Lescovița, Zlatița, Socol, Baziaș este într-o stare exasperantă, fără ca autoritățile să se fi sesizat de acest fapt timp de 22 ani. Deși aci ar fi fost să se facă o linie de cale ferată în continuare de la gara Răcășdia, având Timișoara legătură directă cu Dunăre(a). Chit că se ridicau 9 sate, cu o populație în majoritate românească, oprind astfel pe cale naturală influența sârbească, oprind deznaționalizarea elementului românesc și facilitând desnaționalizarea sârbilor.

Ce tembelism domină autoritățile, rezultă și din faptul că, astă iarnă s-a rupt firul telefonic - pe o întindere foarte mică - între Nicolinț și Naidăș. Reparatura ar fi costat 1200 lei. Organele comunale au refuzat, Poșta centrală s-a dezinteresat, iară acuma populația a furat toate sârmele, deși stâlpii sunt noi, abia mai recent ridicați. Iară în spre Lescovița-Zlatița nu există și n-a existat telefon, deși dela Zlatița-Socol-Baziaș există telefon. În consecință n-ar fi decăt instalarea liniei între Naidăș-Zlatița (circa 15 km) ca toată regiunea să fie racordată circuitului general.

Intellectualii satului trăiesc în cea mai bună armonie. Este impresionantă această frumoasă conviețuire, deoarece în nici o altă comună nu am aflat situație asemănătoare. Îndeosebi preoții trăiesc în bună prietenie. În trecut când existau partide politice²,

spiritele erau mai învrăjbite și între intelectuali și țărani.

Sâmbătă (15/VIII) am aranjat la biserică joc, pentru a lua contact cu lumea. Spre uimirea mea costumele femeilor și bărbaților erau împodobite cu motive străine. Abia am aflat ici-colea câte un motiv românesc, la fel muzica. În scopul de a strânge mai multă lume, am publicat asistenței că, a doua zi (Duminică 16/VII) se va continua jocul, dacă cu toții se vor prezenta în costum național bătrânesc. A venit multă lume, însă, numai o singură femeie - frumoasă - s-a prezentat în costumul bunicii. Spre mirarea noastră-costumul cu coif, șorț, cămașă fără broderie etc. denotă caracter croat. Dealtminteri penetrația elementului croat trebuie că a fost destul de însemnată, deoarece există sectoare așa numite străzi ale arveților (precum și familii cu nume de poreclă „arveți”) adică croați³. Când au venit aci, nu se știe; azi sunt cu totul romanizați. Urme n-au rămas, nici în religie; vreau să zic: urmele religiei catolice nu se află; în semn că croații veniți, ori aduși ca coloniști în epoca colonizării tereziene n-au fost catolici, altminteri Habsburgii nu-i lăsau fără biserică.

Cât privește obiceiul mi-a zis o femeie bătrână de 72 de ani că, în trecut când purtau costumul acesta, femeile erau obligate, ca să poarte coiful greu, împodobit cu bani de arginți, chiar și la lucru, deși coiful era foarte greu.

O altă femeie bătrână îmi povestea că, în bătrâni strămoșii ei se purtau cu opreje (cu ciucuri) așa cum erau îmbrăcate școlărițele acolo, la joc.

Din cele două relatări deduc că, alături de români băștinași au venit acești croați cu costumul lor străin.

Seara zilei de Duminică am chemat pe doi țărani cântăreți. Ceeace îmi era bătaior la ureche, accentul ciudat, străin al celui mai tânăr. [se poate că este numai o notă individuală]. Iară cel mai bătrân, neași român, ne-a cântat o cântare sârbească cu atâta însuflețire, încât și d-l Ionescu a remarcat faptul. Dealtminteri încinzându-se la masă o mică petrecanie, a izbucnit aceeași însuflețire la echipierii noștri bănățeni, delectându-se în cântece sârbești, încât am fost nevoit să plec revoltat. Aș fi vrut să văd petrecându-se intelectualii sârbi, cari s-ar fi pretat la asemenea gest de înconștiență națională. Dar ce denotă fenomenul: că în subconștientul lor trăiește încă influența culturii sârbești.

Cât privește compoziția ctrlografică a populației, am impresia că este o populație amestecată, venită-mai mult refugiată în această regiune ascunsă-din diferite părți, însă, în majoritate românească-în care s-au infiltrat apoi refugiați, ori colonizații croați în epoca Mariei Tereza, azi complet romanizați.

În ipoteza aceasta însă întâlnește faptul că, ei singuri sunt de părere că, au venit și ei din altă parte; că există un cartier întreg, numit „Corvați”-„Arvați”; că portul vechiu este croat, ori crașovean, dar de multe ori combinat cu port românesc. Anume

sunt unii, cari purtau coiful cu bani, cămașă nebrodată românește și șorț(!); alții în loc de șorț aveau opreg cu ciucuri și dinainte și dinapoi.

Penetrația elementului croat s-a făcut pe semne (ori colonizarea) în timpul Mariei Terezia, deoarece salbele de la coif și de la gât sunt talere de argint cu efigia împărătesei și al lui Iosif. Se mai afirmă că, acești croați ar fi fost deportați din satele lor natale pe motiv că erau răufăcători. Alții susțin că, au fost alungați din satele lor, fiind criminali și, s-au refugiat aci.

Nu cred, să fie vorba de colonizare, deși în epoca tereziană și iosefină, știm că au fost aduși și croați. Dacă, însă ar fi fost o colonizare oficială, Maria Terezia nu admitea aplicarea ei, fără a se îngriji că, cei colonizați, chiar răufăcători să fi fost, să nu rămână fără biserică proprie, fiind croați catolici.

În urmare este mai verosimil că, au venit ca refugiați, fără preot și învățător, îndreptându-se încet către biserica majorității românești, către ortodoxie, romanizându-se mai apoi.

Iară din faptul că, acești venetici slavi s-au romanizat aci, într-un mediu sârbesc, în umbra unei biserici condusă pe atuncia de preoți sârbi, se desprinde precis că, majoritatea populației băștinașe a fost românească și că cei noi veniți n-au fost sârbi, ci de altă limbă slavă, căci altcum nu se romanizau în decurs de 200 ani. În urma adversității seculare croato-sârbești antagonismul între ei și sârbi a dăinuit și aci, apropiindu-se mai mult de români, ca de sârbi. Fapt ce a precipitat romanizarea lor.

Referitor la luxul exagerat, care a pătruns și aci, Doamna preoteasă Crivacucea mi-a afirmat că, femeile mai recent umblă iarna numai în șoșoni, deși ele costă 1200 lei.

Iară baba Eva Ursu (nr. 680) de 79 ani confirma evidența acestei pacoste, ce s-a răspândit din „pustă” și la ei. Azi fetele nu mai vor să umble în costumul lor vechiu, ci toate se îmbracă în „cuptușiu” chiar și bărbații⁵. Ea, însă, nu permite nepoatei, deoarece nu vrea să îmbogățească pe jidani. Așa se explică - zicca - oricât câștigă omul, tot n-are nimica, căci câștigul merge pentru scadente.

Și preotul Crivacucea și soția sa (crescută în America) recunosc că, oamenii nu frecventează biserica.

Harta militară 1:100 000

La sud de comună casa 429 Cracu Vespia apoi casa 434 Cracu Lupilor casa 465 Cracu lui Lorinț, casa Cracu Turcului. Și în sat există Padina Micoș. În nord: Dealu Satului 225.

Afirmă oamenii că, lui s-a rechiziționat caii și grâul fără a primi vreo adeverință.

O casă mijlocie costă circa 250 000, 300 000 lei - un iugh(er) de pământ 10

000-40 000 ba și 100 000 lei.

Referitor la Organizația Comitetului de direcție care administrează banii comunelor din fosta Comun(itate) de Avere⁶, nimenea în sat n-a putut să ne dea vreo lămurire; nici chiar pripretorul plasei: Stoica...dela Sasca.

Covaciul Dan Ioan om extraordinar de sânguincios. Începe lucrul la ora 3 dimineața și bate, bate cu ciocanul de se aude peste tot în sat. Și când e lucru mult, apoi își pune și soția la nicoveală cu barosul în mână. Și femeia subțirică lucrează în rând cu el. Deși lucră în greu, omul e vecinic bine dispus. Povestea că în tinerețea sa ce modești erau copiii îmbrăcați. Azi deja cu 10 ani poartă ciorapi de mătasă.

Părintele Oancea din Câmpia îmi relatează că, năidășenii și azi sunt cunoscuți ca oameni violenți, încât cei din satele învecinate se tem de ei. Sârbii d(e) e(xemplu) ocolesc satul noaptea și dacă se întâlnesc cu ei pe șosea, (se) trag din drum, chiar dacă trebuie să se bage în băltoacă.

Lescovita⁷: Comuna pare a fi mai săracă, dar casele și străzile mult mai adunate, mai curate. Portul femeilor s-a mai păstrat cu caracter românesc ca la pustă. Costumul bărbaților complet sârbizat.

Populația e evlavioasă. Oamenii vorbesc românește, chiar și accia care se țin sârbi. Nu sunt așa frumoși și viguroși ca cei din Naidăș. Pare a fi subalimentați. Oamenii sunt cu bun simț, se scoală în picioare când treci. Și copiii salută politicos.

Evlavia poporul (cei români) îi oprește în reromanizare, deoarece românii n-au biserică, ori ei nu revin la biserică română până nu există și clădirea bisericii, căci în școală (capela) nu intră deoarece la moarte preferând să fie duși la școală. Când au fost împroprietăriți au pus condiția că, vor trece la biserică românească, dacă se clădește una.

Sentimentul național nu există. La reforma agrară s-au declarat români, acum fiind războiu, se consideră sârbi. La recensământ se declarau români. Oamenii mai serviabili, mai primitivi. Sunt 2 biserici: cea sârbească bine îngrijită și o capelă românească care e de batjocură. Când în 1936 a fost acolo echipa regală, care a pus fundamentul bisericii noi, zidurile sunt ridicate 1 metr(u) peste pământ. S-a cheltuit 500 mii lei (?). Azi toate au rămas baltă.

Populația se declară odată sârbi, odată români. În 1912 antistia comunală (la insistența bisericii sârbești) a cerut 2 învățători sârbi. Guvernul maghiar constată că, aci nu sunt sârbi, ci români și au trimis 2 învățători români (chiar pe actualul învățător Ion Sperlea foarte serios și energic, bun român). Nu toți românii știu sârbește, Călugărul a fost nevoit să învețe românește ca să se înțeleagă cu enoriașii săi. Popa român trăiește bine cu călugărul sârb. Toți sârbii știu românește.

Ursu⁸: în intimitatea lor oamenii simt și gândesc românește. Femeile la mort se

bocesc românește. Un tânăr Iuliu Ilie care se știe sârb, cântă românește. Ritul în biserică este ca la noi.

Secoșan⁸: am întrebat femeile se sunt, răspundeau: nu știu.

Atanasiu⁸: în toate poveștile nu vorbesc de împărat, ci pe vo(i)evod. Strigături nu mai fac tinerii, ci numai bătrânii. Am multe povești traduse din sârbește.

Privind harta jud. Caraș, în partea ei sud-vestică între Oravița-Sasca-Moldova Veche, Dunăre și linia ferată Oravița-Răcășdia-Iam, adică regiunea între crestele Muntelui Locva care se întinde de-a lungul malului stâng al Dunării dela Baziaș până sus la comuna Cărbunari, unde începe masivul pitoresc, Cracu Almăjului- și Valca Nerei, până la frontiera iugoslavă, cu uimire va constata un loc de țară, cu 8 comune fruntașe [Ciuchiciu, Petrilova, Bogodint, Naidăș, Lescovița, Zlatița, Câmpia și Socol] lipsite de ce mai elementară circulație, în apropierea unei frontiere destul de însemnate, care mâine-poimâine poate să devină una foarte însemnată.

Dintre aceste comune 5: Ciuchiciu, Perilova, Bogodint, Naidăș și Lescovița sunt în plasa Sasca iară Zlatița, Câmpia și Socol fac parte din plasa Moldova-nouă. Ne aflăm deci la ultima cotitură a Nerei, care îndreptându-se la Socol înspre sud, se revarsă deasupra Baziașului în Dunăre. Iară dela malul ei drept începe câmpia mănoasă a Torontalului, pierzându-se în pusta nisipoasă dela Deliblata îmbrățișând la nord albia sprintenului Caraș, care tot în masivul Semenicului își află izvorul de obârșic. Iară la malul stâng se ridică promotorii Muntelui Locva.

Naidăș este așezat lângă malul stâng al Nierghanului (Nerei). Intrarea în sat se face peste un pod de beton, impunător de lung, așezat la poalele lui „dealu Satului” (225 m[etri]). Însă la stânga, la miazăzi de comună se ridică „Cracu Vespie” (429 m[etri])- „Cracu Lupilor” (434 m[etri]), Cracu lui Lorinț (465 m[etri]) „Cracu Turcului” (448 m[etri]) și în mijlocul satului un delușor: „Dealu Turcului” înconjurat deja de un rând de case, parcă s-ar strânge nește puișori speriați lângă cloșca ocrotitoare.

Din așezarea accasta izolată a regiunii rezultă imperios necesitatea unei organizații administrative, adecvată realităților localnice, cu atât mai vârtos că aci se întâlnesc două sfere de interese etnice: cea românească cu sfera sârbească. În consecință socotim de greșite arondarea circumscripțiilor administrative, deoarece cele 8 comune ar trebui să formeze o plasă separată, cu centrul firesc la Naidăș; căci obiecțiunea firească a oficialităților că, 8 comune nu pot forma o plasă pentru sine, nu stă în picioare, datorită distanțelor considerabile și accesului enorm de greu în Valea Pietroasă și întortocheată a Nerei, măcar până ce nu se vor reglementa mijloacele de comunicație. Căci acestora este obligamentul primordial al administrației județene, absentă complet în trecut.

Nu este admisibil, ca șoseaua națională să nu-și aibe corespondent dela Răcășdia până jos la Baziaș. Nu se poate admite, ca linia ferată întreruptă la Iam (în spre Baziaș), să nu fie prelungită dela Răcășdia, pe traseul Nicolinț-Ciuchiciu-Petrilova-Naidăș-Lescovița-Câmpia-Socol până la Baziaș-pe o distanță de circa 38 km. Cu atât mai vârtos că deal Socol la Baziaș (7km) există linia veche, nefolosită, dela Biserica Albă-Gai-Socol-Baziaș.

Și culmea ironiei, nici măcar legătură telefonică și telegrafică nu există dela Ciuchiciu până jos la Zlatița, unde comuna aceasta e racordată în conducta telefonică dela Baziaș. Chit că Naidăș avea pe vremuri telefon până la Ciuchiciu azi numai stâlpii orfani ai conductei vestesc gloria de altădată. Astfel pe un traseu de circa 20 km nu există nici o legătură cu restul lumii, la o distanță de 2-3 km de-a lungul frontierei iugoslave.

Și ce să mai vorbim de drumul între Răcășdia-Naidăș-Socol. Nu numai că nu există vreo șosea națională, dar nici urmă de un drum județean, ci lumea se tânguiește pe nește drumuri comunale și naturale, impracticabile în decursul toamnei, iernii și primăverii. Anotimpuri când regiunea e complet izolată; fără medic-căci medicul de circumscripție stă la Ciuchiciu, deci la punctul cel mai nordic și îndepărtat al regiunii, adică a circumscripției sale. Judecătoria de ocol e la Sasca, unde justițiabilii abia străbat pe jos, ori pe drumul exasperant de mizerabil dela Lescovița până la Macoviște, unde atinge șoseaua națională Oravița-Răcășdia-Sasca-Moldova Nouă. Ori centrul firesc e la Naidăș. În consecință înființarea unei judecătorii în acest loc și organizarea sediului de plasă, cu un medic de circumscripție, medic veterinar și farmacie se impune prin cea mai elementară logică unei bune gospodării. Cu atât mai vârtos că în complexul acesta Naidășul este ultimul sat cu o populație curat românească și conștiință vie națională, deși în folklorul său s-au strecurat deja elemente străine.

Dar și din alt punct de vedere regiunea comportă cel mai viu interes al politicii de stat, având în vedere rolul determinant al Clisurei de sus (între Moldova-veche și Baziaș) în politica mare inter europeană; dacă luăm în considerare proiectul de electrificare a Dunării prin baraje răzlețite pe defileul sus amintit și marele proiect de canalizare între Morava și Vardar, asigurând navigatia de la Baziaș până la Saloniki; adică legătura Dunării de los cu Marea Egeică, cum rezultă din planul publicat în revista „Europa Nouă” din Berlin, Nr. 1 Aug(ust) 1942 mai jos reproduș: e lesne de conceput, ce va însemna pentru regiunea întreagă faptul că Baziaș se transformă în port maritim. În urmare față de aceste gigantice proiecte guvernământii României nu pot rămâne impasibili, urmând ca și până la realizarea acestor proiecte, să se facă toate pregătirile tehnice și administrative pe malul stâng al Dunării și în sus de Valea Nerei pe traseul schițat de noi.

(+un clișeu canalizarea procctată)⁹

Cât privește comuna, face impresia unui sat de munte, încadrat în trei străzi bine aliniată, destul de late, cu un șir de case simetric arondate pe ambele părți ale străzii, ramificându-se celelalte „ulite” în jurul unui deal, care domină depresiunea locului ca o cetate, împrejmuită de așezămintele localnicilor; unii bine înzestrați, alții mai modești, fără ca populația să aibe o stratificare economică desechilibrată, variind proprietățile între 1-40 iugh(ărc) pământ arabil, vii, grădini, fânțe, livezi.

Casele vechi sunt cu frontul înspre ocol, având la stradă o singură cameră și jur împrejur îngrădite cu edificii laterale (grajduri, șoproane, hambare etc) încât fiecare așezământ face impresia unei mici fortărețe. Mai cu seamă că fundamentul caselor este înalt, casa are aspectul unui mezanin, cu ferestre mici, foarte înalte. În semn că vitregia veacurilor din trecut a silit pe locuitori, ca să se îngrijească de paza vieții și avutului lor. Ceeace se desprinde și din mărturisirea anchetaților, cari, cu toții recunosc că, în trecut năidășenii erau vestiți bătauși, temuți de lumea înconjurătoare. Deși azi s-au îmblânzit considerabil (cauzalitatea se va vedea la raportul etico-juridic), totuși păstrează un curaj demn de remarcat, o vioiciune de multe ori cu înclinări la extremism, un caracter dârz și hotărât împerecheat cu multă bărbăție și demnitate. Și nimica nu caracterizează mai clasic felul lor de a fi și rolul precumpănitor în acel colț de țară, azi aproape uitat, în viitor, însă, de posibilități considerabile, ca relatarea părintelui Oancea din comuna Câmpia (la o distanță de c(ir)c(a) 10-12 km), un simpatic echipier al nostru de altă dată, povestindu-ne în temeiul observațiilor sale proprii că, dacă un năidășan trece cu trăsura pe drumul mare, toți țărani din jur îi fac pe plac, ocotindu-l cu respect, pe când năidășanul mână oblu înainte. Aflându-se chiar și părintele odată într-o trăsură (a) unui sârb, când acesta a tras în șanț numai să-i facă loc năidășanului, l-a întrebat: ce este motivul acestei maniere? Sârbul îi răspunde, cu respect: „*acesta e din Naidăș și cu năidășenii nu este consult să te prinz la discuție*”. De aici concluzia noastră că, năidășenii au un rol hotărâtor în Valea Nerei. Cu atât mai vârtos că în sinea lor și-au păstrat sentimentul național neclintit. În formă, în exterior, a mai cedat influenței străine; fondul însă, a rămas nealterat. Aidoma ca la românii din Pojejena de Jos, îmbrățișând aceste două comune, o serie de comune sârbești, cam recalitrante și câteva sate românești cu o populație slabă la înger. Chiar din această cauză îi revine datoria oficialității îndeosebi a administrației județene, ca să dea tot concursul moral și material acestor bastioane firești ale romanității din cotitura Nerei, până la miezul Clisurei de sus. Astfel nu este admisibil, ca biserica din Naidăș, nou renovată, să rămână fără iconostas; comuna fără telefon ori telegraf, fără o șosea națională ori măcar drum județean, fără medic și fără veterinar. Sunt deziderate, ce se impun prin forța împrejurărilor, dacă administrația nu vrea să rămână

complet absentă. Nu vrem să atingem aci unele inconveniente, ținem însă să atragem atenția celor în drept asupra obligamentelor în drept, asupra obligamentelor lor oficiale și naționale, ca să aibe un ochiu vigilent îndreptat în spre defileul Ciuchiciu-Naidăș-Bazias-Berzasca.

Mișcarea demografică a populației semnalează aceaș simptome ca pretutindeni în Banat: o lentă descreștere. Astfel numărul locuitorilor a scăzut dela 2124, cât era în 1937 la 2056 pe anul 1941. Nașterile dimpotrivă au crescut dela 23 (în 1937), la 35 (în 1941) luând în 1942-1943 proporții catastrofale. Astfel în 1942 au fost 19 nașteri și 56 decesuri, iară în 1943 pe semestrul 1 ian-1 iul s-au înregistrat 4 nașteri și 42 de decesuri; însă mobilitatea tot denotă un plus, deși situația s-a îmbunătățit de la 68 (în 1937) la 54 (în 1941). Astfel mișcarea demografică se prezintă deficitară¹⁰.

Viața economică este echilibrată, cum am mai relatat, deoarece nu există locuitori de tot săraci, fără o palmă de pământ, nici prea bogați: exercitându-și îndeletnicirea agricolă pe o suprafață de 6963 iugh(ăre) [3350 iugh(ăre) pământ arabil, 80 iugh(ăre) fânețe, 1067 iugh(ăre) pășune, 45 iugh(ăre) vii, 2123 iugh(ăre) pădure, 36 iugh(ăre) curți și 259 (iugh(ăre) neproductiv]. Totuși nu producția cerealelor este ramura principală a economiei ci creșterea vitelor, dar mai cu seamă viticultura. Nu pentru a produce vin, ci răchie (tescovină).

Unicul venit sigur și constant deoarece hibrizii produc materie bună în condiții enorme, fără a pretinde multe investițiuni.

Iară realitatea cum transformă rostul legilor greșit concepute, deoarece împiedecarea viticulturii cu hibridi în această regiune, ar însemna condamnare la foamete a populației românești, menită să facă pază vecinică la granița dunăreană. Ori aceste vii nu fac nici o concurență viilor nobile, căci din hibridi nu se fabrică vin, ci tescovină; foarte căutată pe piețile Carașului. Asigurând o sursă sigură de venit acestei populațiuni, care nici în anotimpuri normale nu este capabilă să-și acopere necesitățile din venitul net al agriculturii, datorită pământului slab, de calitate inferioară. Totuși situația generală economică satisfăcătoare, căci populația este excesiv de muncitoare, mai cu seamă de când frontiera iugoslavă a pus capăt sistemului practicat în trecut, invadând țărani moșiile din jur Timiș și Torontal până la Tisa ca muncitori agricoli, neglijându-și pământul propriu. De la mine încoace însă fusese(ră) conduși, ca să se ocupe cu gospodăriile lor proprii.

O groaznică nenorocire pândește, însă, existența satului în urma reformei agrare; adică a exproprierii foarte ciudate a Comunității de avere proprietatea indiviz(ibil)ă a fostului Reg(iment) 14 conf(iniar) grănicresc (cu sediul la Biserica-Albă). Expropriându-se pe seama Statului din averea totală a Comunității și porțiunea indiviz(ibil)ă a comunei în întindere de 208 iugh(ăre) 15 mii stp. Acordându-i-se

contravaloarea porțiunii expropriate în suma de 2 400 000 lei. Concomitent, însă, comuna fu împrăștiată cu 1480 iugh(ăre) din averea ei proprie, rezervându-și Statul 621 iugh(ăre) fiind debitată cu 6 254 176 lei pretul lotului de împrăștiare, deoarece până când la procedura de expropriere s-a socotit iugherul cu 150 lei, pentru lotul de împrăștiare Curtea de apel din Timișoara a stabilit-prin sentința Nr. 6234/1934-3028 lei pro iugher. Astfel comuna a pierdut din lotul ei 621 iugh(ere) pământ și rămâne debitată cu 254 175 lei.

Cu toate că poporul în trecut era rău făimat fusese mai bisericos. Azi cercetarea bisericii lasă mult de dorit și concubinajul e foarte răspândit. Deși au credința în Dumnezeu, magia, frica de necurat, vrăjitoria a luat proporții considerabile. Dealminteri și vechile obiceiuri păgâne sunt păstrate. Femeile în general nu sunt stricate, cad însă jertfă concubinajului, deoarece adeseori se întâmplă ca un bărbat să schimbe 3-4 femei până ce se căsătorește. [un fel de căsătorie de probă]. Femeile părăsite împreună cu copiii lor rămân pe drumuri-căci concubina se grăbește să facă copii în speranță că, raportul ei cu concubinul și familia sa se va statornici. [În satele din șes din contra: concubina se ferește, ca să aibe copiii de teama deposedării lor].

Credința poporului este că, cei vii răspund sufletește pentru păcatele strămoșilor. Și în semn de ispășire se ține post negru. [ca și pentru cei căzuți pe câmpul de luptă], când timp de 6 săptămâni nu se mănâncă decât pâine nedospită și se bea numai apă; femeile n-au voie să aibe relații cu soții lor, să se ducă la joc, să se distreze, ori să bea alcool.

Această credință, această trăire sufletească cu cei pe vecie dispăruți este cea mai clasică dovadă, cum dăinuiește la poporul nostru arhaica credință a dacilor.

Ceeace ne-a stârnit uimirea este și aci răspândirea baptismului, având numai la una sută pași de la biserica ortodoxă o impunătoare casă de rugăciune; deși credincioșii lor 12 la număr, se recrutează aproape din elementele cele mai sărace ale satului¹¹. Cercetările făcute se întăresc convingerea formată deja la Pojejena că, în Clisură s-a răspândit sectarismul pe cale artificială, după un plan ticluit și bine finanțat.

Cu referire la trecutul comunei populația a păstrat puține reminiscențe¹². Se știe doară atâta că, satul bătrân a fost peste Nera, pe malul drept al apei, la o distanță de c(ir)c(a) 4-5 km dela așezarea actuală lângă drumul comunal în spre Petrilova. În șocul acesta se mai află și acuma o cruce mare de piatră. Așezământul acesta vechiu fu părăsit-afirmă locuitorii-de teama revoluției; unii afirmă că de groaza turcilor s-au refugiat strămoșii [vezi studiul: În valea Dunării Nr. Revistei ISBC Nr. Septembrie-Decemberie 1941 pag(ina) 359-360] în pădure, la adăpostul munților. Și în adevăr privind regiunea din depărtări și de la un punct mai ridicat, satul dispare complet fiind pitulat într-o depresiune a Văii Nerei.

Că populația veche de unde a venit și când a înființat satul bătrân, nu se știe. Unii afirmă că familiile lor sunt aborigeni băștinași. Alții cred că, au venit din Oltenia, fără a se considera bufeni, de cari se osebesc în port și la înfățișări. O parte a populației este de origine croată, complet romanizată. „Arveți”. Așa se crede că, fiind răufăcători din timpul Maria Tereziei, când știut este, ca și croați au fost aduși în Banat. Am semnalat aci numai părerea populației, urmând ca din materialul documentar al echipierilor să complectăm reminiscențele și presunțiile istorice la concluziuni.

Echipa a pornit la drum în 14 august, sosind seara în gara Răcășdia (lângă Oravița) și continuând imediat cu trăsura călătoria pe un drum infernal, poposind abea la miezul nopții în Naidăș pe un întunec complet din care s-au impregnat ca o reminiscență luminoasă-străzile și casele iluminate din comuna Nicolinț unde poporul serbătorea praznicul comunei. Și a fost reconfortant de a arunca câte o privire din trăsura în casele iluminate, cu ferestre larg deschise, văzând în „camera mare” cea de către stradă, familiile strânse în jurul meselor împodobite și încărcate de mâncăruri gustoase. Iară „odăile” din dos erau la fel iluminate și ușile deschise, încât trecătorul pătrundea cu privirea sa curioasă în 2-3 camere; constatând o curățenie exemplară și un bogat interior țărănesc spre lauda poporului din Ciuchiciu.

După primirea caldă a membrilor familiei Marcu și după o cină îmbelșugată, echipierii fură adăpostiți și încartiruiți la intelectualii satului.

A doua zi au început lucrările¹³.

Doamna Elena Secoșan examina folklorul de textile; dl. prof. Dr. Nicolae Ursu, folklorul muzical; dl. Director Gheorghe Atanasiu, folklorul literar, dl. Prof. Vichentic Ardeleanu folklorul lingvistic; dl. Dr. Gheorghe Ciorman problema economică, dl. Dr. C. Groșorean problemele etico-juridice și dl. Gheorghe Ionescu întocmea planurile și schițele locului, asistând pe lângă echipieri cu aparatul fotografic, când s-a impus necesitatea de a fixa câte ceva de interes științific¹⁴.

După ce materialul, propus în planul inițial, fu examinat, echipa s-a deplasat pe o zi la Lescovița, sat cu populație mixtă româno-sârbă, la o distanță de 6 km de la Naidăș. Apoi a mai descins la Petrilova și Ciuchiciu, pentru a face o succintă comparație cu obiectivul principal al examinărilor, adică pentru a constata-foarte insuficient bineînțeles, în lipsă de timp-dacă folklorul de textile și cel muzical avuse oare vreo influență asupra acestor fenomene din comuna Naidăș; ori dacă se observă, viceversa, vreo influență naidășană în aceste comune fruntașe.

Impresiile fugitive asupra comunei Lescovița ne-au fost comunicate de către dl. V. Ardeleanu și confirmate de ceilalți echipieri. Iată observațiile lor colective:

Comuna pare a fi mai săracă în raport cu Naidăș, dar străzile mai adunate, casele mai curate. Portul femeilor a păstrat în câțva caracterul românesc; în schimb

costumul bărbaților e complet sârbizat.

Locuitorii sunt foarte evlavioși, care atitudine și predispoziție sufletească îngreunează reromanizarea lor, deoarece românii n-au biserică. Aci obiceiul este, ca morții să fie trecuți și în biserică. Cum românii dispun numai de o capelă foarte modestă, instalată în edificiul școlii, iară sârbii au biserică frumoasă, spatioasă, românii sârbizați refuză ca să revină la matcă. Chiar și cu prilejul împrumutării populația a pus condiția trecerii lor la parohia românească, dacă li se va clădi o biserică.

Când în 1936 s-a deplasat acolo o echipă regală-chiar în urma alarmei date de către Institutul nostru s-a zidit fundamentul unei biserici noi. Zidurile sunt ridicate un metru peste nivel, însă, construcția nu s-a mai continuat. Acuma clădirea stă părăsită, iară românii se rușinează într-o încăpere de bațjocură. Și tot noi ne mirăm că, populația este lipsită de sentimentul național. Declarându-se cu ocazia reformei agrare: români; după ce comuna chiar prin exproprierea Comunității de avere fu păgubită aidoma ca Naidășul, nici biserică nu li s-a ridicat din nou se girau a fi sârbi; iară la recensământul recent din nou s-au înscris ca români.

Pentru a verifica situația, doamna Secoșan a întrebat și femeile: ce sunt? Răspunsul caracteristic era: „nu știm”.

Dealtminteri în 1912 „antistia comunală” (consiliul comunal), la insistența bisericii sârbești, a cerut de la ministerul educației maghiar 2 învățători sârbi, guvernul constatând că, locuitorii nu sunt sârbi ci români, a trimis doi învățători români.

În intimitatea lor - zice dl. prof. Ursu - oamenii sunt și se gândesc românește. Femeile la mort se bocesc românește. Serviciul divin, însă, în biserică se face în limba slavă. Iară dl Atanasiu¹⁵ a constatat că, tinerii numai fac strigături la joc, păstrate și azi încă de bătrânii satului. Au multe povești, cu subiect sârbesc.

Fapt este că, toți locuitorii știu românește pe când, nu toți românii din sat vorbesc sârbește. Astfel călugărul sârb fu nevoit, ca să învețe românește.

Interesant e de remarcat că, oamenii manifestă mult bun simț.

Se scoală în picioare, când trece un intelectual. Copii salută politicos. [Năidășenii sunt mai bățoși. În primele zile ale șederii noastre în sat ne cam ignorau. Mai târziu s-au încălzit și raportul între noi devenise foarte amical]. Pesemne cei din Lescovița par a fi mai serviabili, mai primitivi.

Normal, aceste observațiuni sunt cum e și firesc la o ședere scurtă în sat și nu comportă documentare științifică. Sunt totuși interesante din punct de vedere al ansamblului. O realitate vie se desprinde, însă, chiar și din această examinare succintă: existența unei populațiuni cu sentimente naționale labile, datorită indiferenței păcătoase acelor în drept timp de două decenii. Deși din 1936 încoace, mereu semnalăm

pericolul, ce pândește populația românească în Clisura de sus.

Cât privește populația etnică în Lescovița, ea se prezintă: din totalul de¹⁶

Naidăș II

995 suflete, românii sunt 663 și sârbi 332, toți ortodocși. Iară diagrama nașterilor arată constante oscilări: la 1936: 17; la 1937: 12; la 1938: 24; la 1939: 19; la 1940: 19; la 1941: 20. La fel mortalitatea: la 1936: 37, apoi în anii următori 68, 58, 43, 48 și în 1941: 54. Astfel față de totalul nașterilor în acest interval (1936-1941) față de 111 nașteri, avem 125 decese; adică un minus de 14 suflete.

Suprafața comunei este de 1528 iugh(ăre) pământul arabil; 132 iugh(ăre) fânețe; 891 iugh(ăre) pășune; 18 iugh(ăre) vii; 572 iugh(ăre); 12 iugh(ăre) curți și 126 iugh(ăre) neproductiv; în total: 3282. Nr. sectanților 8. Nr. vitelor: 108 cai; 127 boi; 37 vaci; 134 viței; 399 porci; 1195 oi; 390 capre.

După plecarea echipei, Doamna Secoșan și-a continuat explorările, trecând la Zlatița, Câmpia, Socol și Baziaș, apoi și la Biserica Albă pentru a face comparații foarte interesante, cum rezultă din raportul special publicat.

În fine ținem să relevăm faptul că, dl. prof.univ. Dr.O.Borza¹⁷ ne-a onorat cu vizita sa examinând flora comunei și a regiunii.

Înăinte ce am păși la disecarea concluziunilor ce rezultă din materialul documentar al diferitelor raporturi, ținem să justificăm încercarea noastră, de a pătrunde în tainele sufletești ale Românilor din Naidăș, prin examinarea folklorului literar, muzical și textil¹⁸ lăsând la o parte-din lipsa de timp, mijloace insuficiente și monografști pregătiți-celelalte cadre și manifestațiuni.

Anume suntem de părere că, în folklor se exprimă mai clasic și fără retușări, psiheia adevărată nevalorificată, a poporului. Chiar și manifestațiuni atât de desconsiderate, cum sunt d(c) e(xemplu) descântecile, își au însemnătatea lor etnologică și de multe ori chiar și istorică, deoarece ne destăinuiesc conexități sufletești și culturale cu trecutul ancestral, ce se pierde în negura secolelor și mileniilor apuse, scurse neîncetat în viața vecinică a poporului. Deci, în rândul aceluia strat, care păstrează, cu sfințenie dârză și îndărătnică, formele neschimbate ale cultului arhaic. Cum constată și marele filozof român: C. Rădulescu-Motru, când afirmă: „... *etnicul mărginit la sat constituie o comunitate sufletească cu mult mai bogată în manifestări tipice, decât etnicul închis peste teritoriul națiunii întregi...*” Etnicul Românesc, Buc(urești) 1942. Este de mult cunoscută puterea, pe care o are tradiția în mijlocul populației unui sat. Cea mai bună exemplificare a etnicului se face de aceea prin sat. Satul este celula nepicritoare, care întretine continuitatea etnicului. În

conștiința etnicului este dat implicit un criteriu de cunoaștere a unci populații. La ospete, la șezători, la horă și la toate serbările, locuitorii satului, prin admirarea plăsmuirilor literare, iau cunoștință de comunitatea lor culturală. În literatura populară stă cheazăia avântului eroic de mai târziu, la care tinde orice etnic de destin. . . etnicul sătesc este reprezentat printr-un material bogat și care este extins pe o perioadă de timp extrem de lungă, fiindcă începe dela perioada neolitică. . . Un sătean, de etnic curat românesc, vede cu ochii lui și aude cu urechile lui, dar judecă și mai ales conchide în zicători, credințe și proverbe. În poezia și muzica populară sunt atâtea motive prețioase de artă, că munca depusă pentru alegerea lor este totdeauna răsplătită cu prisos!

Am subliniat constatările filosofice ale D-lui Rădulescu-Motru, deoarece ne justifică principiul nostru călăuzitor, de mult repetat și riguros pretins dela folkloriștii noștri, ca pe lângă realitățile contemporane să examineze conexitatea strânsă a materialului cules cu trecutul arhaic al satelor noastre, pentru a descoperi pe lângă sufletul etnic - pretins de dl Rădulescu Motru - legătura indisolubilă cu acel trecut traco-dac, dovada incontestabilă a continuității noastre pe aceste plaiuri. Căci din imensul material folkloric literar, textil și muzical, nu numai că se va desprinde etnicul nealterat al bănățeanului, dar și obârșia lui ancestrală.

Din cântările noastre, din țesăturile multicolore, din legendele, baladele, poeziile, descântecile populare se ridică un parfum îmbătător de original și atât de frapant, încât cercetătorul conștiincios rămâne direct uluit, deschizându-se un orizont larg și admirabil, parcă ar intra într-o poiană de dimensiuni mistice, pierzându-se în negura unui trecut împlinit.

Aceste considerente ne-au îndemnat să acceptăm propunerea mărinimoasă a d-lui Elie Marcu, grăbind cu o echipă, redusă la număr, la fața locului, pentru a examina aceste trei ramuri ai folklorului sătesc, vroind să descifrăm:

- 1) sufletul năidășenilor
- 2) etnicul lor
- 3) evoluția acestui etnic
- 4) motivele, cari au alterat această evoluție prin infiltrațiuni străine.

Dar toate aceste discipline nu au îndeletniciri de știință abstractă, ci - în conformitate cu metoda de până acuma - pentru a descoperi realitățile social-politice, urmând ca să tragem concluziunile necesare din materialul documentar, având să facem și propunerile noastre conducătorilor politici de totdeauna, pentru remedierea unor neajunsuri, dăunătoare evoluției firești.

II

Din raportul statistic al d-lui Tr. Birăescu¹⁹ se constată același fenomen

îngrijorător al depopulării, ca în altă parte a Banatului, complicându-se problema-ca pretutindeni în graniță-datorită faptului ciudat că, această racilă a prins rădăcini și în regiunile muntoase, deci mai sărace, în privința civilizației urbane, adică a influenței sale, mai întârziate; aprofundând nedumerirea cercetătorului, obișnuit a căuta mobilul acestei boli sociale în belșugul țărănesc al mediului urbanizat în satele din șesul fertil al Banatului. Sigur că, și la Naidăș intervin și celelalte fenomene desgropate în anchetele noastre, d(e) e(xemplu) mortalitatea infantilă, deși populația trăiește în condițiuni destul de igienice, din moment ce 38,7% a caselor au trei încăperi dintre care 186 sunt podite cu scânduri, 224 case au câte două încăperi, 172 trei și 48 au patru încăperi.

Ca urmare firească a nașterilor reduse se evidențiază senilizarea populației, cum rezultă din tabela publicată, din moment ce în vârstă de 50-54 ani s-au găsit 68 femei și 57 bărbați, între 55-59 ani: 71 f(emei) și 46 b(ărbați); între 60-64 ani: 84 f(emei) și 74 b(ărbați); între 65-69 ani: 57 f(emei) și 53 b(ărbați); între 70-74 ani: 38 f(emei) și 25 b(ărbați).

Concubinajul, e drept, pare răspândit, însă, nu este privit ca ceva imoral, căci cei mai mulți nu se căsătoresc din lipsa vârstei. Este, deci, urmarea firească a împreunării în conviețuire nevârstnică.

Numărul analfabeților este destul de considerabil (40,7%) datorită regimului maghiar, cum foarte just remarcă d-I Birăescu. Îmbucurător este numărul crescând al știutorilor de carte din școala românească, manifestând elevii tendința de a frecventa mai multe clase [cei ca VII cl. primare sunt 18,5% adică 178 b(ărbați) și 153 f(emei)].

Sursa principală de câștig sunt viile, deși plantate cu hibrizi. O aplicare a legii referitori la interdicția acestor fel de plantații ar împinge populația din o întinsă regiune în mizerie deoarece recolta acestor vii nu se folosește ca vin, ci se preface în țuică, mult căutată în Banat. Iată un fenomen, care învederează plastic că legiuitorul-înainte ce legiferează-trebuie să cunoască structura socială și economică a Țării. Nu se poate concepe o bună orânduială estatică, imitând legiurile străine, ori întocmind legi pentru anumiți privilegiați. Stările sociale prin care trecem nu mai sunt privilegieri.

Starea materială a populației este mijlocie, cum se desprinde din datele statistice, deși predomină proprietatea fărâmițată (207 gospodării cu proprietatea agricolă suficientă).

Concluzia d-lui Birăescu este că, cu brațele de muncă existente și mijloacele de producție rudimentare este imposibil a gospodării în mod rațional. În consecință cei în drept să-și fixeze atenția asupra acestor inconveniente, urmând a introduce și în aceste regiuni mașinizarea agriculturii, căci cu 3 mașini de sămănat și 349 de cositoare, câte le are satul, nu se poate face o agricultură intensivă.

III

Folklorul literar [Cât privește acest gen literar, acceptăm definiția d-lui Gabriel Țepelea]: „...*poezia populară nu este opera colectivității de la țară, ci opera unui singur om, a unui plugar de talent...colectivitatea s-a regăsit în poezie după cum se regăsește în cuvintele profesilor sau a marilor reformatori*”. În antologia: „*plugarii condcieri din Banat*” [Ed. București, 1943] a fost cercetat, cu multă luare aminte, de către d-l director Gh. Atanasiu²⁰, natural fără a epuiza materialul întreg existent și neexplorat încă în întregime, datorită timpului scurt, lipsii tineretului, chemat la arme și psihozei de războiu, predispoziție neprielnică pentru examinări sociografice, ce necesita liniște și echilibru sufletesc. Totuși d-l Atanasiu a reușit, ca să aleagă 13 balade, 31 poezii, 31 strigături, 23 descântece, 19 povești și 15 diferite obiceiuri.

D-l Atanasiu²¹ a cules sociologic conținutul, mărginindu-se la succinte explicații referitoare la piesele publicate.

Ceea ce se desprinde plastic atât din conținutul folklorului literar cules, cât și din marginalele d-lui Atanasiu, la Naidăș avem un popor dinamic, plin de veselie, dornic de viață, însă, fără acea groază de moarte, ce caracterizează popoarele ațintite cu atenția lor exclusiv asupra vieții de acum. În năidășeni se reoglindește acea filosofie ancestrală moștenită de la daci mult înaintea creștinării acestui popor, ancorată în credința nestrămutată a vieții posterioare, a dăinuirii perpetue a individualității omului, imaterializată în sufletul nepieritor. Moartea nu e o anihilare definitivă a eului, nu e o finalitate tragică, ci o trecere firească la o altă viață vecinică.

Nu există alt popor, care cu atâta seninătate se privească moartea, ca Românul; nu există popor, care să aibe acea strânsă și nedespărțită comunitate cu morții săi, ca Românul. Vii și morții una sunt, indestructibile în această perpetuă conexitate din strămoși în moși, din tată în fiu, din nepoți în strănepoți.

Și aceste afirmațiuni ale noastre nu emană din vreo speculațiune filosofică; cine vrea să se edifice, n-are decât să citească, cu atenție, materialul publicat, pentru a descoperi psiheia adevărată - nu a năidășanului în special ci a Românului în general. Așa e Românul, cum se arată în folklor, în oglinda aceasta fidelă a eului său. Aci, la aceste manifestațiuni spirituale, îi se dă ocaziunea sociologului ca să pândească rezonanțele și vibrațiunile cele mai intime ale psiheicii populare, căci în aceste poezii, basme, descântece, obiceiuri etc. se imprimă cea mai intimă predispoziție a omului, cele mai tănuite gândiri și ascunse sentimente.

Ori din materialul cules se desprinde admirabil, în toată simplitatea și naivitatea sa, credința profundă în Dumnezeu, cărmuitorul destinului și în viața posterioară; apoi resemnarea firească în finalitatea vieții de dincoace de mormânt îmbibată cu o

veselie și bunăvoință naturală, cu o sinceră bucurie de viață, fără acea cramponare obișnuită la viața materială. Și ceea ce ne este băttător la ochi – poate că urmarea unei coincidențe – ne lipsește în folklorul publicat nota mai pronunțată a fatalismului, așa de des observat în alte comune din Banat. Mai avem o singură observație: personajul atât de des întâlnit în basme al sorei și fratelui său, al mamei și tatălui său. Nu ne putem dumeri în privința acestui fenomen; cu atât mai vârtos, viața familială este destul de armonică la năidășeni, păstrând o predilecție – din motive economice – pentru comunitatea familială, liber consimțită.

Ceea ce este, însă, mai caracteristic pentru acești țărani, dealtminteri foarte dârzi, e setea lor pentru Sfânta Dreptate [ce se desprinde din fiecare piesă a folklorului publicat] [fapt constatat și de d-l Gabriel Țepelea în op.cit: „Prin ea (literatura populară) glasul aspru al mulțimilor țărănești își strigă setea de dreptate”].

V

Folklorul muzical, cules de d-l prof. Dr. Nicolae Ursu ne dă un pendent reușit la cel literar, deoarece foarte multe balade și poezii au melodia lor, prinsă cu măiestrie de anchetatorul nostru.

Materialul cules se compune din 47 doine, 10 balade, 9 cântece de joc, 5 bocete, 37 jocuri toate din Naidăș, iară din Lescovița, Petrila, Ciuchici și Vrani au cules încă 13 diferite cântece, cu scopul de a ușura o comparație cât de sumară, în domeniul muzicii din acea regiune a faimosului district valah de la Ilidie²².

Ceea ce ne interesează din punct de vedere sociografic este constatarea d-lui Ursu privitoare la intensa circulație a melodiilor năidășene (și ale regiunii întregi) în Valea Almăjului, în Oltenia și în pusta Torontalului, adică în șesul dinspre apus de coama masivului de la Semenec. Dovedind această interdependență legătura strânsă ce exista și există între Românii din granița dunăreană pe de o parte și între bănățeni și olteni pe de altă parte.

O altă constatare a monografistului anchetator ne oprește atenția, fiind vorba de lipsa aproape totală și inexplicabilă, a colindelor. Cărui fapt se datorește dispariția acestui gen, deci și a obiceiului, nu ne putem explica. Incontestabil, este regretabilă abandonarea acestei frumoase tradiții și ar fi obligamentul preoților, ca să stimuleze tineretul în direcția aceasta.

În fine concluzia motivată a d-lui Ursu este că, satul acesta-deși la marginea Țării-și-a păstrat destul de viu și în uz curent folklorul muzical și literar.

Fișa nr. 1²³.

Marcu Antoniu, comerciant, 36 ani, născ(ut) în comuna Berzasca, ginere în casă adică (la) familia Marcu. Stă împreună cu socrii. Soția: Floarea Marcu, două fete: Eugenia (10 ani) și Lia (8 ani). Căsătorit de 12 ani de când se află în sat.

Are prăvălie fără cârciumă. De altminteri în sat nu există birt. În afară de această ocupație se ocupă cu agricultura (2 jug. vie, 4 jug. pământ), cazan de fiert țuică. Are școala superioară de comerț de la Orșova după cele 4 clase de liceu. Socri sunt localnici.

Expune următoarele:

În trecut satul era mai demoralizat – oamenii mai vârstnici – căci nu lucrau în averea lor ci majoritatea lucra ca năimiți adică muncitori agricoli și în viile de la Biserica Albă: “*Fiecare țaran avea un neamț*”. Din simbria câștigată acolo, la finea săptămânei, când revenea la casa lui, aducea tot ce-i trebuia în casă. În urma acestei situațiuni (un fel de proletar agricol) și morala oamenilor era mai scăzută, erau mai răi, mai vițioși. După trasarea graniței situația s-a schimbat uimitor²⁴. De atunci încoace lumea își lucră pământul, pune vii, sădește pruni, se ocupă cu creșterea vitelor, își face casă etc. Cu un cuvânt: se străduiește ca să facă avere transformându-se în adevărați gospodari. Nenorocirea e că pământul nu e prea bun și în general au pământ puțin și slab. Dacă ar avea unelte și posibilități economice mai favorabile ar fi cei mai buni gospodari căci sunt extraordinar de muncitori. În prim rând ar avea nevoie de 2-3 tractoare. Amatori ar fi !

Natural, viața de stat român adusesse un alt inconvenient: lupta politică ce a învrăjbit spiritele. Ahea acum se reface pacea între ei. Încep să se intereseze de averea lor, de chestiuni localnic-administrative însă spiritul colectiv nu este deloc dezvoltat, sunt foarte egoiști și materialști dar acest fapt e în favoarea lor față de starea anterioară cu închinări, adică felul traiului de proletar agricol.

Ceea ce e demn de remarcat este observația anchetatului că spiritele s-au înblânzit în urma îmbunătățirii situației materiale a populației [deci nu biserica a exercitat această influență fapt ce se învederează și prin răspândirea baptismului. Baptiștii au o casă de rugăciune împunătoare, în nemijlocita apropiere a bisericii ortodoxe]

Ne mai relatează că în satul vecin, Lescovița, populația vorbește și în familie românește, cântă sârbește și în biserică se slujește în limba slavonă.

Fișa nr. 2.

D-l **Lala Ion**, notar, 31 ani, născ(ut) în Oravița, este din 1914 în comună.

Cum mi se relatează în trecut morala publică era foarte slabă. Azi situația s-a îmbunătățit însă lasă și acum mult de dorit. Îndeosebi concubinajul este frecvent. Crime nu sunt însă contravenții(le) silvice abundă.

Motivul schimbării înspre bine se datorește – după părerea anchetatului – faptului că grupul acela de bătăuși și criminali s-a împuținat prin moarte, apoi mulți fiind și pedepsiți. Restul sătenilor nevrând exemple rele s-a îndreptat. Biserica în procesul acesta n-a avut nici un rol.

În sat sunt bapțiști cari au o casă de rugăciune deși în total sunt 75 de membrii. Evident că edificiul nu este ridicat pe banii lor. Anume bapțișmul este sprijinit și îndrumat chiar de interese străine și finanțat de nește oameni rămași necunoscuți. Astfel , știe din experiență proprie că la Oravița a fost cândva o bancă, pe timpul când dânsul frecventa clasa IV liceală. Conducătorii acestei instituțiuni aflând că este bun clew au făcut propunerea ca să-i acorde o bursă dacă va trece la bapțișm ceea ce a refuzat.

Predicatorul din localitate este un țăran : Linția Gheorghe. Predicatorii primesc leafă.

Situația materială a sătenilor este mulțumitoare. Se ocupă cu agricultura, viticultura și creșterea vitelor. Spirit(ul) de colectivitate lipsește cu desăvârșire. D(e) e(xemplu) se repară școala. Dânsul a făcut apel la prestație benevolă. Așa și cu drumurile ! Apelul său însă a rămas fără rezultat. Nu vor să înțeleagă că este vorba de interesul lor propriu. Cu cât vor contribui mai mult cu prestație în natură cu atât va fi bugetul mai redus, buget vecinic obiecționat de ei, deși reducerea lui le stă în putință.

De altminteri, conform dec(retului-)lege nr. 48 din 25 feb(ruarie) 1942 în viitor bugetul comunal se va întocmi pe servicii²⁵ la care toată lumea contribuie cu taxe egale și nu se mai aplică cheia proporțională pe venit individual (adică după impozitul către stat din care o cotă parte aparține comunei), lege care după părerea sa justă, s-a făcut²⁶ în interesul moșierilor mari. În trecut se contribuia la speșele comunale după venit. Acuma fiecare contribuie cu taxe egale. Reforma agrară s-a terminat, introducerea în posesie s-a făcut.

Comunitatea de Avere:

Porțiunea de proprietate a comunei era de 2081 jug. 1.511 stj. Avera Comunității de Avere a Reg(imentului) sârbo-banatic nr. 14 a fost expropriată în temeiul legii agrare. Comuna fiind părtașă la această avere a primit ca lot de împroprietărire 652 jug. pădure și 828 jug. pășune, în total 1480 jug. adică cu 421 jug. mai puțin decât era partea sa. Pentru acest partaj adică lot de împroprietărire comuna ar avea în numerar și rente de stat suma de 2400000 lei, în schimb comuna este urmărită de către fisc pentru 6.254.176 lei, prețul averii cu care a fost împroprietărită. Astfel comuna în loc să câștige ceva prin reformă, pierde din averea sa 3854176 lei.

În general e curios că în cazul din speță s-a aplicat reforma agrară într-o formă absolut curioasă deoarece această avere a format proprietatea acelor 22 comune din Clisură, cari erau membri de drept al acestei Comunități. Cum se explică procedeul că statul le expropriează averea de la aceste comune proprietari – (trei quasi moșieri), le lasă un anumit lot (*patru rânduri șterse* – n.n.) primind comuna 2400000 lei dar tot statul vine după ce primește în patrimoniul său averea expropriată, și cere de la

comună, adică de la fostul proprietar contravaloarea lotului de împrăștiere, de 6254176 lei. Deși în cazul Comunității de Avere nici nu poate să fie vorba de o expropriere propriu-zisă ci numai de o (i)eșire din indiviziune, tot statul – adică beneficiarul – vine și pretinde titlul de contravaloarea a lotului primit, 6254176 lei, urmărind statul comuna pe cale fiscală fapt ce duce comuna la ruină totală. Este de neînțeles acest procedeu deoarece comunele erau coproprietari și administrau averea lor în indiviziune. Vine statul și expropriează averea, lasă însă fostului proprietar o anumită porțiune. În cazul de speță, 1480 jug., restul de 601 jug. din porțiunea comunei rămâne la stat. Statul dă pentru porțiunea întreagă comunci 2400000 lei dar socoate pentru porțiunea ce a rămas fostului proprietar 6254176 lei deși firesc era ca să rebonifice comunei nu 2400000 lei ci numai contravaloarea celor 601 jug. reținute din porțiunea de 2081 jug. 1511 stj. Iară porțiunea de 1480 jug. ce a rămas comunelor să fie rămas lor în mod gratuit fiind doară coproprietarii acelei averi. Astfel, comuna în loc să beneficieze ceva din averea ei proprie este nevoită ca să și-o cumpere.

Acceaș(i) este situația la Lescovița. Acolo porțiunea de proprietate este de 538 jug. După expropriere comuna a primit 308 jug. pădure și 203 jug. pășune adică cu 27 jug. mai puțin. Pentru partea ei din averea comună i s-a acordat 450000 lei în numerar și 700000 lei rentă de stat (1150000 lei) contravaloare. În schimb pentru lotul de împrăștiere, adică pentru cele 511 jug. este urmărită pentru 2302091 lei. Astfel în loc ca, comuna prin împrăștiere să primească ceva, în realitate ea pierde 1152091 lei.

Toată procedura este cusută cu ață albă căci dacă i s-a acordat comunelor contravaloarea porțiunii din averea expropriată, evident că a recunoscut dreptul de proprietate asupra acestei averi a comunelor. În consecință cum să ne explicăm împrăștierea lor cu același lot, minus partea reținută pentru stat care forma deja porțiunea proprietății lor avută în indiviziune până la expropriere. Și apoi cum se explică procedeuul că până ce comuna din speță primește contravaloarea porțiunii expropriate în suma de 1500000 lei, prețul lotului cu care comuna fu împrăștiată din averea ei proprie este socotit în sumă de 2302091 lei deși comuna primește mai puțin ca porțiunea ce a dat, adică ce i s-a luat (?) În cazul în speță i s-a expropriat (partajul ei) în întindere de 538 jug. și i s-a retrocedat numai 511 jug.

Datele recensământului din 1940:

Populația: 2.158 suflete.

Nr. Locuințelor: 132.

Nr. Gospodăriilor: 589

Fișa nr. 3.

Periș Iovan, agricultor, 43 ani, căsătorit (cu) Maria Bendu (Benău ?), 2 fete,

una măritată, una acasă. Cea măritată (care s-a prezentat duminică cu portul vechi), Măria Periș, (măritată Ranga) tră(i)ește în casa părintească, adică soțul său e ginere în casă. Fost primar în '37-'38.

La întrebare , răspunde:

“Cunosc sistemul comuniunii familiale²⁷ care a fost și la noi desființată dar de atunci încoace lumea nu tră(i)ește aci în comunitate familială ci membrii familiei se despart și fiecare primește partajul său în proprietate individuală”. Totuși unul dintre frați rămâne în casă, azi, d(e) c(xemplu) la dânsul ginerele în casă.

Dânsul are 12 jug. *“pe numele meu”*, soția 7 pe numele ei și ginerele 8 tot pe numele lui. Fata măritată și-a căpătat pământul. Casa e comună cu soția, averea însă e administrată în comun și dânsul e capul familiei.

Nu știe originea numelui său și a familiei sale. S-ar presupune –și așa ziceau și bătrânii – că satul e compus din refugiați veniți din altă parte de groaza turcilor. Astfel familiile numite *“crovați”* sunt veniți din altă regiune. Bătrânii ziceau că au fost oameni răi și fiind alungați din satul lor, s-au refugiat aci dar nu se pomenește că ar fi fost rom(ano-)cat(olici). Costumul este în familia sa din moși-strămoși (deci și familia lor trebuie că este de origine croată căci portul este croat). *“Așa s-a purtat – zice – acumă 50 de ani în urmă, femeile chiar și în zi de lucru. Este adevărat că unii purtau coif cu salbe însă, opreje cu ciucuri (“chițale”) și dinainte și dinapoi”.* (Adică o împreunare a portului croat cu portul românesc).

“În comună la noi avem multă limbă sârbească, multe vorbe din sârbește”, cum e în locul *“uleiorului” - “cârceagul”,* zice anchetatul. *“Am avut familii sârbești în trecut însă s-au românizat deoarece se știe că din moși-strămoși au fost sârbi”.*

Referitor la istoria comunei știe că bătrânii ziceau că populația era refugiată de turci înființând aci o nouă așezare. Nu se știe că ar fi fost cândva în sat familii maghiare.

Până la războiul din 1914 populația era mai rea. În fiecare an s-au comis crime, bătăi etc. Azi lumea este mai potolită, mai cinstită. Crede că influența preoților i se datorește această schimbare, mai cu seamă fostului preot, Svetozar Mutașcu care a exercitat o influență determinantă asupra populației apoi și culturii române se atribuie această schimbare în bine.

Situația materială a comunei este mijlocie. S-a îmbunătățit considerabil de când sunt în România. Oamenii își dau silința, *“oamenii sunt foarte muncitori”.* Cât privește spiritul colectiv, este inexistent ! Sunt foarte recalcitranți, egoiști și materialști.

După exproprierea Comunității de Avere a Reg(imentului) Conf(iniar) nr. 14, de la Biserica Albă, guvernul a stabilit cota-parte adică procentajul fiecărei comuni după numărul sufletelor cari au fost din registrul din anul 1872. În temeiul statutului,

comuna avea 1490000 lei procentaj în rente de expropriere, urmând, până ce va fi fondul în comun administrat, comuna să primească anual circa 70000 lei. Pentru anii 1922-1938 ar fi avut comuna să capete 958000 lei. Din această sumă comuna a voit să repare biserica, școala, să ridice Casă Națională, cazarmă pentru postul de jandarmi, însă primăria a ridicat numai 600000 lei iară restul s-a capitalizat (așa știe!) deoarece s-a întârziat cu ridicarea restului. Din suma totală de 109000 lei a obținut 22,38% România (de ce s-au transformat sumele în rente de stat și cu ce curs? Cine a câștigat aici?) Reforma agrară s-a terminat luna trecută când judecătorul a fost aici și a pus pe cei îndreptățiți în posesie.

Banii Comunității de Avere sunt central administrați la Moldova Veche unde cele 22 comune din România, cu drept (la) această avere, își au delegații lor. Numai dânsul e singur român, cu port românesc, și încă 5 români dar cu port sârbesc. Restul sunt sârbi. Cei patru sunt din Pojejena de Jos, Sichevița, Șușca, Berzasca și Coronini.

Fișa nr. 4.

Iosif Bosioc și fratele său **Iuliu Bosioc**, vestiți sculptori din Berliște. Mastru Iosif este de 74 (de ani), Iuliu (de) 67 (de ani)²⁸. Are un băiat viu, căsătorit, care are un băiat căsătorit și acela are o fetiță, adică strănepoata maestrului.

Iuliu are 2 fetițe la școala din Arad și un băiat de 10 ani.

Istoricul familiei:

Tata lor a fost un băiat foarte sărac care ca junc deja a manifestat interes pentru lemnărit, fapt ce a determinat pe tâmplarul Sfetescu Ion din Berliște ca să mărite fata sa după acest băiat de 18 ani, deși familia Sfetescu era bogată. Însă Sfetescu, om cuminte, a văzut înclinarea băiatului pentru meseria lemneritului, ceea ce s-a și adevărit căci tânărul fu introdus în meseria tâmplăritului încât după câțiva ani era mai tare în meserie ca socrul său. Pe lângă tâmplărie a început să se ocupe și cu sculptura încât pe timpul când maestrul Iosif era de 10 ani, tatăl său, Nestor, era deja sculptor format. De la dânsul apoi a primit și el și fratele său primele instrucțiuni și îndemnuri căci ambii moștenise talentul și dragostea pentru sculptură încât deja ca (și) copiii lucrau la tâmplărie și sculptură în atelierul tatălui lor. Văzând intelectualii din Biserica Albă activitatea familiei și talentul înăscut în acești frați, au dat mână de ajutor, procurând diferite scule și asigurându-le mai multe comenzi. Dintre acești intelectuali români amintește: Trăian Popescu judecător, Andrei Boborani comerciant, Bălănescu comerciant, Ioan Roșiu avocat (născut din Vrani) și Dr. Nestor Porumb, Dr. Titu Molariu. În felul acesta s-a format Iosif, cel mai bătrân, fără nici o școală medie ori de specialitate pe când Iuliu a frecventat în 1904 școala industrială, superioară de la Arad unde ajunsese în urma protecției ministrului magh(iar) Lang

care a văzut lucrările sale la o expoziție din Vârșeț în 1903, fiind elev extraordinar. După terminarea școlii s-a reîntors la Berliște și au început împreună să lucreze sculptura în lemn la particulari și la diferite biserici românești și străine, chiar și la catolici și în Ungaria, Jugoslavia etc. câștigând multe premii, diplome etc. la diferite expoziții.

Iuliu, în 1920 a fost numit maestru de atelier la școala de arte și meserii din Craiova unde lucrările sale fură mult admirate de public, apreciate și de fostul ministru Angelescu. După ce s-a pensionat s-a reîntors la Berliște și continuă lucrările împreună cu fratele său. De prezent lucrează la sculptura bisericii din Naidăș.

Este interesant de reținut că atât feciorul cât și nepotul lui Iosif au moștenit talentul tatălui lor iară la fetele și copilul lui Iuliu se manifestă același(i) talent în dexteritatea frapantă la desen.

Ceea ce caracterizează nivelul cultural al poporului nostru se desprinde din faptul că de când lucrează aci, în comună, nu li se dă nici cea mai mică atenție, nici din partea intelectualilor, nici din partea sătenilor.

Fișa nr. 5.

Danu Ilie, plugar, a învățat cojocăritul în Oravița. În timpul iernii se ocupă și cu cojocăritul, de 52 ani, ortod(ox), căsăt(orit), 2 băieți și o fată. Băiatul mai mare (22 ani) a terminat liceul și se va duce la Universitate. Acuma e mobilizat. Băiatul mai mic (19 ani) a trăit până acuma în concubinaj cu fata căci era nevrâșnică. Nunta a făcut-o atunci când s-au împreunat. Acuma nu se mai face nuntă ci numai un ospăț simplu. Fata (lui Danu – n.n.) e mai bătrână făcută cu soția întâia și care a primit partajul mamei sale. Dânsul are 9 jug. de pământ. Se ocupă cu viticultura și creșterea vitelor.

Satul, în general, este bine situat economicște, adică majoritatea populației este mai înstărită și numai o minoritate e săracă căci lumea e foarte muncitoare și harnică. Această situație se observă de la Unire încoace căci în fosta Ungarie erau mai săraci datorită faptului că majoritatea locuitorilor se ducea la lucru în pustă, până la Panciova și-și neglija gospodăria proprie. De când s-a tras granița, de atunci încoace, lumea nu mai poate trece la pustă și era nevoită ca să-și muncească pământul, chiar și țigani. Aceasta a dus la îmbunătățirea situației materiale deși mai recent femeile s-au dat la un lux nebunatic imitând pe “paurii” din pustă (Berliște, Vrăniș, Vrani) cari nu mai fac copii ci numai câte un băiat ori fată pe care apoi și-l țin cu “foi numărare”. În urma acestei mode noi și aici s-a stricat poporul încât nu mai îi recunoști dacă sunt români.

Cât privește moralitatea publică, în general, este bună. Oamenii acuma sunt mai buni, mai blânzi nu ca în trecut când aveau înclinări criminale. Cei răi au cam

murit iară generația tânără s-a împlânzit. Această împlânzire – cred că – se datorește bisericicii, influenței bune exercitate de preoți.

La întrebare răspunde că în popor există spirit colectiv dar conducătorii sunt răi și nu îndeamnă această predispoziție a populației.

(povestește pe larg istoricul drumului către Nicolinț și trage concluzia că național-tărăniștii ar fi făcut ordine dar liberalii nu-i lăsa. Vede situația și azi prin prisma de partid)

Din trecut știe:

Cea mai veche așezare despre care se știe este cea a „Dăneștilor” din „Cătunul Marc” (strada principală unde stă azi dl. Manu). Nu știe că de unde au venit, dar se poate că din V(echiul) Regat. Cert e însă că nu sunt bufani²⁹ de care se oselesc, zice anchetatul.

Mai târziu au venit croații și s-au așezat în „Cătunul Arvățesc” (strada unde stau eu). „Așa știm că arvații au venit din Crvația. Au și acuma rude în Cuvin”. Chiar și socrul său, Crivacucea, așa știe.

Portul în bătrâni al bărbaților era românesc iară femeile purtau cărpi în cap, legate dinapoi, chițele în dos și înaintea șorț. Cele tănăre purtau chițele (oprege cu ciucuri) și șorț iară în cap coif din bani.

Fișa nr. 6.

Dan Solomon, nr. 518, 59 ani, căsătorit (soția) născ(ută) Novac. (Are) un băiat (41 de ani), căsătorit (cu) doi copii. Fost tipograf la “Mon(itorul) Of(icial)”, azi pensionat. Are 30 jug. de pământ. Feciorul a rămas agricultor moștenind 10 jug. Restul (este) cumpărat din câștig. Prețul unui jug. este de la 10.000 lei în sus. Dânsul a cumpărat și cu 115.000 lei, chiar și cu 200.000 lei. Deși pământul nu e cl(asa) I, totuși e foarte scump căci pământul e puțin și oamenii mulți.

Au fost trei frați la părinți. Doi au murit în războiul mondial. “*Eu m-am dus ginere în casă. Tata Serafin Danu a fost cel mai bogat în sat. Familia noastră este băștinașă. Am fost aci deja în timpul turcilor. N-am venit din altă parte! De la bunica știu că satul a fost lângă drumul mare (unde e pichetul) și în revoluție au fugit cu toții printre munți*”.

Zice: “*Pereșeștii sunt unguri, arveții au venit din “Horvatska”, Voișonii țigani veniți de lângă Dunăre. Din familia noastră, a Dăneștilor, toți sunt meseriaș(i) adică au îndeletniciri p(entru) meserie chiar dacă nu au învățat-o. Am făcut 4 cl(ase) primare apoi am plecat la Budapeșta (m-a dus un avocat român) unde am învățat tipograf. După terminare am plecat în “Freund”, după aceea am lucrat în tipogr(afia) “Foaia Poporului Român” a lui Birăușu³⁰ până la răz(boiul) mond(ial)*”. A căzut prisoner în Rusia. “*Am fost în Nijninovgorod,*

Irkutz, Taşkin la graniţa Persiei, în Siberia. După revoluţie s-a prezentat ca voluntar la Kiev apoi în Iaşi". El fu împărţit la Reg(imentul) 5 Vânători luând parte şi la lupte. În timpul războiului a fost trimis ca spion în Caucaz, la Tiflis pentru a constata câţi germani sunt acolo. "După război m-am rentrors pe-acasă !" Apoi a fost angajat la "Mon(itorul) Of(icial)". Azi e pensionist.

Casa, renovaţia, grajd, şura etc. (le-)a făcut cu 400.000 lei şi a cumpărat 16 jug. pământ, bani câştigaţi la "Mon(itorul) Of(icial)".

Oamenii sunt acuma foarte de treabă şi muncitori. Nu se bat, nu fură, nu ca în trecut !

Oricât de sărac să fie (un om –nn.), are o bucată de vie, vite, pomi roditori etc. Aşa că acuma fiecare taie porcul său nu ca în trecut când rar s-a tăiat la câte o casă.

Situaţia economică a comunei este bună căci sunt foarte muncitori. "Tineretul ăsta e muncitor !" Se ajută reciproc. Dacă arde o casă, lumea aduce în clacă piatră, lemne etc.

Instituţiuni publice: banca, cooperativă nu se pot înfiinţa căci oamenii nu au încredere în conducători.

Se plânge că deşi a căpătat comuna pădure, primăria ia câte 300 lei arendă după o oaie şi 400 lei pe o vită, dară nu se permite ca porcii să se ducă la gir în pădure. Opreşte Of(iciul) Silv(ic). La fel, nu mai capătă lemne ci trebuie să plătească!

Fişa nr. 6.

Păr(intele) **Simeon Novac**, de 31 de ani născ(ut) în Naidăş, preot de 5 ani în comună.

Oamenii din sat erau în trecut cu mult mai răi. Astfel, se răzbunau dând foc, tăind moşia, spărgând ferestrele, spurcând groapa familiei adverse etc. Ba se repetau şi crimele (furturi şi omoruri). Procentul cel mai ridicat al crimelor săvârşite în toată regiunea asta era la Naidăş. Predispoziţia aceasta se datoreşte firii mai impulsive a populaţiei care se deosebeşte fundamental de populaţia celorlalte sate. Au firea poporului de munte: sunt mai vioi, mai întreprinzători, mai violenţi, la lucru mai harnici, la petrecanie mai excesiv, la sentiment sunt toţi mai impulsivi. Acum însă s-au îmblânzit considerabil, verosimil, în urma faptului că banda de răufăcători a dispărut.

Cu toate că erau mai răi, fusese(ră) mai bisericoşi, nu trăiau în concubinaj pe când azi cercetarea bisericii lasă mult de dorit. Deşi credinţă au în Dumnezeu totuşi magia, frica de necurat, vrăjitoria a luat proporţii considerabile. Astfel şi obiceiurile vechi, păgâne sunt păstrate. Consideră ca sacrilegiu dacă nu pune bani în coşciug, dacă nu îmbracă mortul în hainele cele mai bune, nu dă de pomană.

Femeile, în general, nu sunt stricate. Mai stricate sunt în satele din jur. Concubinajul însă este foarte răspândit. Sunt cazuri unde câte un bărbat ori femeie

s-a(u) împreunat în concubinaj de 3-4 ori. Un fel de căsătorie de probă. Inconvenientul este că, concubina se grăbește ca să facă un copil în speranța că nu va fi alungată. Dacă totuși se strică relațiile, copilul rămâne în grija bunicilor, căci și tata se căsătorește cu alta, fără nici un drept patrimonial.

Familia nu se îngrijește de educarea copiilor nici în sens religios. Copii în cl(asa) I nu știu să-și facă cruce.

Baptiștii se recrutau din oameni vicioși cari căutau ușurare sufletească crezând că în sectarism o vor afla. Așa d(e) e(xemplu), un moș bătrân, Ilia Pavel de 70 de ani pe care îl apăsa conștiința. După un an de zile însă s-a rentors din nou în sânul bisericii declarând că nici acolo n-a aflat ușurare (Vezi ce a zis notarul apoi călugărul din Pojejena !)³¹.

De altminteri este interesant de remarcat că între baptiști există un spirit colectiv mai dezvoltat. Se ajută reciproc. Restul poporului însă îi detestă și aproape îi dușmănește.

Este de remarcat că în sat se respectă mult praznicele (hramul casei) însă nu mai fac apel la preoți. Din contră, când s-au prezentat ca să țină o rugăciune, fuscese(ră) refuzați.

Obiceiul e următorul:

Praznicul ține 3 zile: 1 zi seara începe și durează până târziu noaptea adică cina în preziua praznicului.

Așa se începe:

Acela care are praznicul se duce cu plosca la neamuri ca să-i cheme la cină. Le dă să bea, respectând vârsta și insistând ca să bea de 2-3 ori invitându-i la cină: “Să veniți la [șină], la praznic !”

La cină se face o turtă mare de mălai, apoi un colac mare de pită împletit și unul peste altul și deasupra o farfurie cu grâu în care stă un colac mititel cu o lumânare. Iară pe masă o lumânare mare, “lumina praznicului”. Cei invitați vin seara și se pune mâncarea: legume, țuică caldă și pentru fiecare, farfurie. Înainte (de a se) începe mâncarea, gazda cășii, cel mai bătrân, ia 3 lumini mici învăluite într-un “peșchir”, încrucișate și se pune în ușă cu luminile în mână (aprinse) la ce oaspeții se scoală în picioare. Gazda zice: “Iertați frați de la masă, ca să aprind lumânările în casă”. Ei răspund: “Binecuvântat !”. Aceasta scenă se repetă de trei ori apoi gazda se pune în capul mesei și asistența alege un popă (dacă nu e prezent preotul). Preotul ales apoi spune “Tatăl Nostru”. După rugăciune popa ales (cel mai bătrân) “meniește” cu vâtraiul în care e tămâie și zice: “Să fie în sănătatea gloții, a mării, a câmpului, pace între împărați”. Toți fiind în picioare prind în mână mălaiul în partea dreaptă, zic: “Prindem de pită, pita să rogească, mălaiul să mulțumească”. Fraza (o

spun – n. n.) de 3 ori. Este de observat că ei prind mălaiul în mână și totuși zic “*pita să rogească*”. Explicația ce i s-a dat preotului era că pita este pentru domni dară mălaiul fiind al lor, el să nu se glumească. După aceasta un copil (ori fată) mică primește cele 3 lumini și cineva îl ridică în brațe până ce copilul atinge capul ușei și acolo frecând de prag stinge luminile. După asta închină în sănătatea gazdei, a familiei și reciproc apoi mănâncă și beau.

Este de reținut că la praznic iau parte toate rudele chiar și din satele vecine.

A doua zi, în ziua praznicului, din nou se strâng la masă, gazda din nou meniește oaspeții cu vătraul.

A treia zi nu se mai meniește pentru oaspeții ci la prânz se face praznicul pentru morți.

Prezentările D-lui părinte au fost completate de Ana Lința născ(ută) Vuița de 61 (de) ani.

Credința poporului este că răspund sufletește pentru păcatele strămoșilor ori ale lor proprii precum și pentru cei căzuți pe front. Se ține post negru, 6 săpt(ămâni), în general numai femei. Nu mănăcă decât “pogașic” nedospită și nu bea decât apă. În acest răstimp femeia nu are voie să aibe relații cu soțul său, să se ducă la vie, beutiră etc. Acest post negru se ține și pentru sufletul morților în caz de nevoie. D(e) e(xemplu) s-a spânzurat o femeie tânără. Mama și sora a ținut post negru pentru sufletul răposatei. (Câtă credință vie în nemurirea sufletului și în contactul perpetuu între cei vii și morți!) Ceea ce se vede și din pomeni unde se respectă toate formele: se pune lingură pe lângă oală sau furculița, trăgacca etc. La fel au credința că sufletul mortului planează deasupra lor 6 săptămâni. Pun în fereastră într-un păhar apă, și-l lasă 6 săptămâni privind în fiecare zi cât a băut mortul. La fel, explică nenorocirile unei familii cu păcatele strămoșilor, iară când se ridică o familie o trebuie faptului că moșii și strămoșii au fost oameni buni și cu frica lui Dumnezeu.

Tradițiile sunt foarte vii. Dacă o faptă, un gest corespunde obiceiului, atuncia nu-l mai poți abate, când zice “*așa e bine!*”

La fel e cinstirea morților adică nu e duminică și sărbători ca femeile să nu se ducă în zori de zi la morminți cu olcuța cu tămâie. La sărbători mari stropesc morminții decedaților lor cu vin.

Înainte morții toți se împărtășesc. Cuminecătura se consideră ori ca însănătoșire ori ca actul final.

Fișa nr. 7.

D-l **Marcu Gheorghe**, comerciant, fratele lui Ilie Marcu, de 43 (de) ani.

“*Familia noastră este băștinașă*”. Afirmative, străbunul a venit ginere în casa familiei Marcu. Era bun agricultor. Bunicul, adică tata lui tata, Gheorghe Marcu a fost

meseriaș și agricultor în sat care avu trei copii: Rachila, Toma și Persida.

Rachila măr(itată) (cu) Ilie Brancu, tot în comună, agricultor. Are un ficior: Petru Brancu, văduv. Are o fată, Rachila.

Toma, însurat cu Ana Marian, comerciant în sat. Are trei copii: Gheorghe 43 ani), Ilie și Florica.

Gheorghe Marcu, comerciant în sat, însurat cu Maria Marcu. Are 2 copii: Octavian, student

Aurelia (14 ani), elevă.

Ilie Marcu, mare industriaș în Timișoara, însurat cu Elisabeta Marcu, are o fetiță: Hortenzia (4 ani).

Florica (36 ani), măr(itată cu) Antoniu Marcu, comerciant în sat, soțul (este) funcționar. Are 2 fete : Lenuța și Lina (8 ani), eleve.

Persida, măr(itată cu) Pantelimon Linția agricultor. Are 2 copii: Ana, divorțată și Ion.

Străbunul a fost agricultor. Bun agricultor ! Se știe în familie ! Bunicul Gheorghe, născut în 1849 a trecut la meserie iară fiul său Toma (64 ani) s-a băgat în comerț. Astfel azi au două prăvălii, două cazane pentru țuică iară Florica are și cărămidărie. Concomitent, și unul și altul, se ocupă cu agricultura.

Astfel familia, de circa 100 de ani, a lucrat în profesii libere formând o mică burghezie din care se va ridica marele comerciant urban și s-a ridicat deja în persoana d-lui Ilie Marcu marele industriaș. Fixând astfel linia firească unei evoluțiuni sănătoase ceea ce se remarcă și din faptul că fiul d-lui Gheorghe Octavian (19 ani) a absolvit 9 clase, liceul industrial. Numai în felul acesta se va facilita selecțiunea elementelor apte p(entru) comerț și industrie având o tradiție familială ce se moștenește din tată în fiu.

Examinând istoricul familiei de la început până la Ilie Marcu se constată o lentă ascensiune de la meseria simplă la mic-burghes și de acolo la mare industriaș.

(Urmează arborele genealogic care de fapt se constituie de cele de mai sus – C.G.).

Fișa nr. 8.

Preot **Ilie Crivacucea**, 32 ani, născut în comună.

Baptismul a prins rădăcini imediat după război. Au venit unii din orașe și un preot militar din localitate, om interesat, a început să propage ideile, a câștigat câteva femei. Mai târziu s-au alăturat și câțiva oameni înstăriți, restul se recruta din sărăcime. Ceea ce este de remarcat e faptul că bapțiștii sunt totdeauna solidari. Satul îi privește cu foarte multă neîncredere. Îi judecă după trecutul lor și după așa numita lor pocăință. Judecând după faptele lor din prezent lasă mult de dorit. Din aceste considerente majoritatea îi privește ca (pe) niște farisei. Fapt este că ei cercetează regulat casa lor

de rugăciune pe când ai noștri sunt foarte indiferenți față de biserică fără a fi direct necredincioși însă nu tră(i)esc în conformitate cu prescripțiile religii. Din punct de vedere moral sunt la media obicinuită. Ceea ce e de remarcat este faptul că de la războiul mondial încoace a scăzut autoritatea bătrânilor și tineretului (i)eșit deasupra. Chiar și copiii se poartă necuvincios cu bătrânii.

Din punct de vedere economic sunt mai slabi. Venitul principal îl au din hibridi din cari fac răchiu.

M.B.M., Fond C.Groșorean, nr. 8117.

---

¹ Documentul intitulat „Naidăș I” reprezintă caietul cu însemnări de teren a lui Cornel Groșorean, observații, considerații personale, opinii ale informatorilor, în baza cărora se formulau apoi obiective de cercetare, intervenții etc.

² „În trecut” reprezintă situația dinaintea instaurării regimului de autoritate monarhică a lui Carol al II-lea din 1938.

³ O prezență croată în Naidăș nu este confirmată în documente istorice cunoscute, dar nu poate fi nici exclusă în lipsa unei cercetări.

⁴ Argumentul este superficial. Aproape în toate satele Banatului Montan se purtau astfel de salbe.

⁵ Luxul și purtarea straielor „nemțești”, faptă condamnată, devenise încă de la sfârșitul sec. al XIX-lea o temă frecventă în presa românească din Banat, făcând parte din „pedagogia națională”.

⁶ Comunitățile de Avere erau posesoritate organizate prin lege, la desființarea regimentelor grănicerești în 1872. Aici este vorba despre cea care cuprindea localitățile fostului regiment grăniceresc nr. 14.

⁷ Despre situația din Lescovița perioadei interbelice vezi: T. Constantin, *Sârbii din Lescovița*, Caransebeș, 1937.

⁸ Nicolae Ursu, Elena Secoșan și Gh. Atanasiu erau membrii ai echipei de cercetare.

⁹ Acesta nu mai există.

¹⁰ Completăm informația cu date din ultimele recensăminte ungurești: 1880-2408 locuitori, 1900-2674 locuitori, 1910-2712 locuitori.

¹¹ Neoprotestantismul s-a răspândit în Banat, în Clisura Dunării inclusiv după primul război mondial.

¹² Evident memoria colectivă nu avea cum să rețină evenimente petrecute un secol mai înainte. Satul este atestat în 1371, fapt confirmat de cercetările arheologice care au identificat la vest de actuala vatră, o așezare din sec. XIV-XV. Vezi D. Țicu, *Banatului montan în evul mediu*, Timișoara, 1998, p. 356.

¹³ Detalii despre componența echipei și realizările sale în Carmen Albert, *Cercetarea monografică din Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002, p. 122-129.

¹⁴ Fotografii nu mai există.

¹⁵ Gheorghe Atanasiu (n. 1902), scriitor, pedagog, vicepreședinte al Asociației scriitorilor Români din Banat.

¹⁶ Din acest moment însemnările s-au făcut într-un alt caiet intitulat „Naidăș II”. Cum se vede Groșorean a revenit în mod repetat asupra aceluiași probleme și uneori cu aceeași informație.

¹⁷ Alexandru Borza (1887-1971), colaborator al Institutului Social Banat-Crișana, profesor la Universitatea din Cluj, aflată din 1940 în refugiu la Timișoara.

¹⁸ Cercetarea Elenei Secoșan s-a materializat în studiul *Costumul popular din Naidăș* (aflat în prezentul volum), Nicolae Ursu a publicat *Cântece și jocuri populare bănățene din comuna Naidăș*, Reșița, 1969, 180 p.

¹⁹ Vezi studiul lui Traian Birăescu, *Comuna Naidăș în lumina cifrelor*, reproduc în acest volum.

²⁰ Gheorghe Atanasiu era, în 1942, directorul Așezământului de ocrotire a surdo-mușilor din Timișoara.

²¹ Raportul lui Gh. Atanasiu nu există în arhiva Muzeului Banatului Montan din Reșița, cu toate că, fără a menționa nr. de inventar, C.C. Bălan îl menționează ca manuscris de 348 de pagini, sub titlul *Folklor literar în comuna Naidăș, jud. Caraș și considerațiuni sumare asupra acestui folklor*. Într-un caiet întocmit în 1976 conținând o inventariere preliminară a documentelor din Fondul Cornel Groșorean, este menționat ca manuscris cu numele *Folklor literar Naidăș*.

²² Despre districtele românești din Banat vezi D. Țeicu, *Op. cit.*, p. 427-458.

²³ Sunt 8 fișe ale informatorilor.

²⁴ Este vorba despre fixarea frontierei între România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, după primul război mondial.

²⁵ Ruptură în pagina caietului.

²⁶ Referirea se face la reforma agrară după primul război mondial.

²⁷ Vechiul „comunism grăniceresc”.

²⁸ Despre Iosif și Iuliu Bosioc vezi: C. Albert, *Autobiografia unui sculptor bănățean-Iuliu Bosioc*, în „Patrimonium Banaticum I, Timișoara, 2002, p.251-256.

²⁹ Denumire dată bănățenilor originari din Oltenia.

³⁰ „Poporul Român”, gazetă înființată de Dimitrie Birăuțiu în 1901 la Budapesta.

³¹ Probabil C. Groșorean face referire la alte însemnări făcute cu ocazia campaniei monografice de la Pojejena de Jos în 1936.

5.

31 August 1942

Domniei SALE

Doamnei Florica Manu născ. Marcu

Naidăș

Mult stimată Doamnă!

Sosind acasă, după o călătorie destul de obositoare, mă grăbesc a Vă exprima atât în numele meu, cât și în numele colegilor mei și al Institutului nostru, cele

mai calde și cele mai viu simțite sentimente de mulțumire și recunoștință, pentru felul drăguț, excesiv de prevenitor și sincer frățesc, cu care am fost întâmpinați și tot timpul petrecerii noastre la Naidăș, găzduiți în familia D-Voastră atât de ospitalieră. În adevăr, ne-am simțit atât de ocrotiți, cu atâta dragoste și simpatie înconjurați, încât cu toții parcă ne simțeam a fi acasă, în sânul familiei noastre proprii.

Totodată Vă rog, să binevoiți a transmite atât Părinților D-Voastră, atât de simpatici, cât și Doamnei Marcu și d-lui Nene Ghiță, cari ne-au îmbrățișat cu căldură frățească, gratitudinea noastră, a tuturor, gratitudinea sinceră și neprecupețită.

Și în fine, sărut micuțele fetițe: Lenuța idealistă și Lia realistă, cari la fel ne-au servit cu multă bunăvoință. Iară pe Toni, drag nouă, îl îmbrățișez și-l sărut, căci cu firea lui Blândă și sinceritatea lui bărbătească ne-a cucerit inimile.

În speranța că, petrecând odată la Timișoara ne Veți onora cu prezența D-Voastră, Vă rog, dragă Doamnă, să primiți respectuoasele mele salutări.

Cu sărutări de mâini al D-Voastră:

(C. Grofșorean)

B.J.T., V, vol. III, f. 40

6.

12 Septembrie 1942

D-Sale D-Lui

Prim-medic jud.Dr. Fira

Oravița

Stimate Domnule Prim-medic!

Cu revenire referitor la adresa noastră Nr. .... avem onoarea a Vă ruga, ca să binevoiți a dispune continuarea examinării copiilor în comuna Naidăș de către dl Dr. Teodorescu, având în vedere că am trimis prin D-șoara Ciuriciu, magistra poștală din Naidăș, 200 buc(ăți) fișe necesare. Fișele vor fi depuse la Școala de acolo, la D-șoara dăscăliță, care a ajutat și până de prezent lucrările d-lui Dr. Teodorescu.

Natural, spezele trăsorii le suportăm de la Ciuchiciu până la Naidăș și retur. Am și încunoștințat despre aceasta pe d-l notar Lala din acea comună, rugându-l ca imediat ce d-l Doctor va cere o trăsură pentru deplasarea sa, să li se trimită vehicolul, urmând ca noi să plătim spezele căraușului. Fișele întocmite apoi, Vă rog să fie trimise nouă pe cale oficială.

Primiți, d-le Prim-medic, asigurarea distinciei noastre considerațiunii.

Președinte
(C.Groșorean)

Secretar

B.J.T., V, vol. I, f.22

7.

D-Sale, D-lui
Alexandru Moisi
Moldova Nouă

(Timișoara), 18 Sept(embrie) 1942

Stimate Domnule!

Am primit Monografia Clisurii¹ și o citesc cu interes cu atât mai vârtos că obiectivul Institutului nostru este a întocmi o monografie sintetizată a graniței bănățene. Din lucrarea D-Voastră am lămurit abea și această numai în parte situația Comunității de Avere, a cărei urme nefaste le-am aflat și la Naidăș, unde nimenea nu mi-a putut da lămuriri nici chiar prim-pretorul referitor la Comisia care a administrat banii depuși după expropriere. Anume și comuna Naidăș a primit o sumă oarecare, mai recent pentru repararea bisericii, însă nici intelectualii nu știau: dacă suma aceasta face parte din cota stabilită pe seama comunei din totalul contravaloarei ori că este numai o parte a dobânzilor de după capital urmând ca comuna să mai primească și cota parte ce-i compete din capital. D-Voastră, la pag. 114, faceți trimitere la Adunarea Generală din 7 Iunie 1938 în care s-a stabilit un venit de 10951631 lei și un excedent de 9659015 lei. Din această relatare ar rezulta că acest venit și excedent s-a soldat după capitalul de 111983000 lei. Astfel sumele ce s-au distribuit mai recent comunelor fac parte din acest venit și excedent având comunele să mai primească și cota parte ce le compete din capital. O altă întrebare este: de ce nu se distribuie capitalul între comunele îndreptățite și de ce și în baza cărei legi se administrează această sumă? Oari dacă există vreo dispoziție legală, aș dori să știu: este măsura aceasta mai eficientă pentru comunele interesate ca eventuala distribuire preparate capitalului? Pe semne, adică după indicațiile D-Voastră, dacă venitul și excedentul nu atinge fondul și comunele vor beneficia din timp în timp, ori chiar anual, de aceste venituri, administrarea fondului comun pare a fi favorabil deoarece dacă s-ar distribui suma întreagă comunele le-ar cheltui în timp foarte scurt. Pentru a lămuri chestiunea Vă rog să binevoii a-mi da informațiunile necesare dacă aveți datele la îndemână. O altă chestiune care ne

interesează este Muzeul D-lui Căp(itan) Georgescu² pe care am onoarea a-l cunoaște în persoană. Anume Vă rog să binevoiți a lua contact cu D-Sa pentru a obține pe seama Institutului nostru o copie a Inventarului adică a catalogului referitor la obiectele din Muzeu. Anume se poate ivi un amator între membrii Institutului care ar dori să facă studii arheologice. Un asemenea catalog ar ușura foarte mult munca cercetătorului... Cât privește lucrarea D-Voastră, ea este foarte interesantă și dă dovadă de multe cunoștințe și multă dragoste pentru acel colț de țară. Păcat că nu ați făcut în adnotații, trimiteri la izvoarele cunoscute și cercetate de D-Voastră ușurând astfel cercetările viitorilor istorici. Un reproș însă trebuie să Vă fac: prea V-ați lăsat influențat de istoricii străini cari prezintă poporul nostru din sec. XVIII-lea ca un popor lenș, barbar, jefuitor etc. Nu vă dați seama că toate aceste caracterizări ni s-au aruncat în spinare după retragerea armatelor turcești când Habsburgii aveau nevoie de a justifica numeroasele colonizări executate foarte brutal în detrimentul elementului românesc. Chiar și „fratello” Grisellini ne-a masacrat fiind doară în serviciul Vienei³. Nu înclinări criminale au îndemnat poporul pe acele timpuri la răzvrătire și nedreptățile săvârșite împotriva sa. Așa se și explică că românii cari secole de-a rândul s-au luptat împotriva turcilor-popor și nobilime română-după izgonirea otomanilor se împotrivesc austriecilor și luptă în 1737 și 1788 alături de turci⁴. A, că românii din Banat n-au fost floare la ureche, este adevărat dar morala unui popor nu se măsoară unilateral ci în comparație cu celelalte popoare conviețuitoare și în perspectiva epocii. Ori în privința aceasta n-avem de ce să ne rușinăm deoarece nu numai în timpul lui Pavel Chinezul⁵ dar și mai târziu, în era lui Thököly⁶, se practică și în șesul Ungariei sclavia, fiind creștini vânduți ca robi de către creștini. Apoi toți istoricii sunt de acord că elementul sârbesc reprezenta elementul militar foarte bun dar absolut îndărătnic muncii intensiv Agricole. (Trăiau din jaf, furt, pescărit). Dar nu numai aci acest Banat abia scăpat de urgă osmană fusese morala publică atât de scăzută, ci chiar și în Reichul civilizată de pe acele timpuri. Este doară edificator a citi istoria colonizării șvabilor pentru a se dumiri de ce au părăsit colonii germani patria lor? Atât de brutal și mașter fuseseră tratați, ca robi și iobagi la ei acasă încât au preferat să vină în Banatul vecinic amenințat de turci, tătari, malarie, ciumă și coleră. Acesta a fost nivelul moralei publice pe acele timpuri pretutindeni în Europa căci lumea era sălbătică în urma războaielor și revoluțiilor perpetue. Dar aci, în Banat, care timp de una mie de ani n-a cunoscut liniște cum să nu se fi sălbăticit popoarele? Însă românii cu nimica n-au fost mai răi ca sârbii. Deși firea blândă a românului exclude posibilitatea unei potențări înspre mai rău în comparație cu sârbii. Totuși de sălbăticia sârbilor nu se pomenește nicăieri în istoria străinilor. Pe ei îi scoate istoria unilaterală ca mare eroi chiar în urma înșușirilor lor mai sălbatice. Și acest fenomen își are explicația

firească: Habsburgii preferau elementul sârbesc mai mic la număr împotriva românilor mai periculoși pentru politica lor balcanică având dară tendințe imperialiste în Balcani și îndeosebi în Principatele Române. Am ținut ca să Vă semnez aceste mici neajunsuri din lucrarea D-Voastră foarte prețioasă de altminteri. Și fac această observație pentru viitor deoarece eu d(e) e(xemplu) am aflat trimiteri făcute în lucrări științifice din străinătate, la câte o lucrare a unor autori români în cari se prea sublinia imigrarea elementului românesc din Balcan; deși această omniprezentă teză susținută cu multă îndărătnicie de către istoria maghiară n-a fost niciodată numeroasă ca imigrarea și colonizarea elementului românesc. Totuși noi am fost de la bun început și până în ziua de azi populația cea mai numeroasă a Banatului. Înseamnă că tot băștinași suntem și am fost. În așteptarea răspunsului D-Voastră, Vă rog să primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

Cu stimă

(C.Groșorean)

M.B.M., Fond C. Groșorean, nr. 8339.

¹ Al. Moisi, *Monografia Clisurii*, Oravița, 1938.

² Colecție muzcală organizată la Moldova Nouă.

³ Vezi Fr. Grisellini, *Încercare de istorie politică și naturală a Banatului Timișoarei*, editor C. Feneșan, Timișoara, 1984.

⁴ C.Groșorean se referă la războaiele austro-turce din 1736-1739 și 1788-1791.

⁵ Pavel Chinezul, luptător antiotoman de origine din Banat, în armata lui Matei Corvin.

⁶ Thököly Emeric, principe al Transilvaniei (1690-1691).

8.

Alexandru Moisi

Stimate Domnule!

La scrisoarea Dv. din 18 Sept(embrie) a.c. mă grăbesc să-mi fac datoria față de Dv. care munciți atât de mult pentru interesele obștești și totodată Vă mulțumesc pentru că ați apreciat munca depusă scriind „Monografia Clisurii”.

Orice sume primite acum de la Comunitate s-au dat din excedentul Comunității fără să se fi atins capitalul inițial de lei 13 296 700, rentă 5% (în) 1922 la care s-a mai adăugat 550 000 lei semnați la împrumutul de înzestrare plus 1 900 000 lei sumă capitalizată din excedentul de la 1937 încoace deci capitalul n-a fost atins, din contra a sporit și numai din venitul tentelor se dau ajutoare comunelor grănicerești și elevilor silitori de la diferite școli.

La 27 oct(ombrie) 1937 după îndelungate demersuri, ședințe și multe adunări

generale costisitoare ținute în decurs de 3 ani, grupul român primește cota parte stabilită de tribunal 22,38% din 60 622 600 rente și 40 919 255 lei numerar, adică 13 296 700 lei rentă și 8 973 000 lei numerar.

Jugoslavia are mai mult fiind acolo 34 comune mai mari iar în România 22 comune mai mici, ei având 67 549 suflete iar noi 19 484 suflete în anul 1872. Acest număr s-a luat de bază întrucât, de atunci și până acum, nu s-au mai făcut numărătoarea grănicerilor, aici.

Din excedentul din 1938, adică venitul capitalului fiind neatins, s-a împărțit comunelor grănicerești în adun(erea) gen(erală) din 1938, lei 9 500 000, lei 700 000 pentru ridicarea preturei în Moldova Nouă și 200 000 lei pentru construirea de pichete grănicerești iar restul comunelor grănicerești din care numai Naidășul a primit după 2 172 suflete câte a avut în 1872, 11% adică 950 000 și anume:

200 000 lei pentru repararea bisericii

100 000 lei pentru repararea școlii

200 000 lei pentru repararea căminului cultural

300 000 lei pentru ridicarea caselor parohiale

150 000 lei pentru ridicarea casarmei de jandarmi

Nu-i vina Comunității dacă sumele pentru căminul cultural nici până azi nu s-au ridicat fiind neglijența celor interesați să ridice.

De atunci, din 1938, s-au mai dat ajutoare d(e) e(xemplu) în 1939 pentru căminul din Naidăș 4000 lei și ajutoare elevilor de la școlile secundare.

Că în anul 1938 d.c. comuna Naidăș a primit cu 8 642 lei mai puțin decât îi compete a primi, (va primi) în anii următori mai mult d(e) e(xemplu) în 1938, Zlatița, unde se proiectase ridicarea bisericii românești s-a dat mai mult urmând ca în anii ce urmau să se repartizeze o sumă mai mică. Așa că de repartizări se ținea o socoteală.

Ajutoare se votaseră în tot anul, numai anul curent nu s-au acordat făcându-ne cercetări la Comunitate în urma unor pări, cum se face „școală tu să șed cu” și acum după părerea mea, buna administrație se va schimba și se vor distruge și capitalul, cum multe s-au distrus în țara noastră, căci hienele s-au ivit care pretind locul și se bucură la ciolan.

Că nu s-a atins capitalul motivul e simplu. Cei de acum n-au dreptul decât la dobânzi, care drept îl au și urmașii noștri căci averea nu s-a dat generației de azi ci tuturor generațiilor. Că, capitalul se păstrează comun, aceia se face pentru că statutele din 1881 astfel a hotărât și de atunci și până acum nu s-a adus altă hotărâre în această privință. Dacă mai aveți o întrebare, bucuros vă stau la dispoziție, da Vă poate foarte bine lămuri fostul președinte al Comunității care-i în Timișoara, Ioan Ciabovici înv(ățător) la școala din Ronaț. În ce privește catalogul d-lui Gheorghe

Georgescu din Orșova pe care am stăruit foarte mult să-l cumpere Comunitatea de Avre, n-am reușit, ca să rămână obiectele în plasă, îl cunosc foarte bine și iată obiectele pe care le avea în 1 februarie 1931:

1. Una panoplie cu diferite arme și baionete din războiul 1914-1918.
2. Una colecție cu pirite și minereuri.
3. Una colecție cu resturi de oale de pământ preistorice și de la romani.
4. Una colecție cu diferite monede de metal și hârtie din diferite timpuri.
5. Una colecție cu diferite scoici de mare.
6. Una colecție cu resturile oaselor unui mamut.
7. Una colecție cu corali din Sumatra
8. Una colecție cu cranii omenești.
9. Una colecție cu scoici, melci și amoniți petrificate.
10. Una colecție cu obiecte de creme preistorice.
11. Una colecție cu medalii și decorații.
12. O iconiță de bronz.
13. 2 lulele de lut.
14. Un cuțit din Africa.
15. Resturi de statui antice.
16. Una colecție cu vârfuri de săgeți și suliți din diferite epoci.
17. Arme cu cremene.
18. Lămpi primitive de mineri.

În sfârșit să amintesc că din anul 1938 de când am tipărit „Monografia Clisurii”, dar chiar din 1936 de când lucrarea era sub tipar, lucrez mereu la perfecționarea acelei lucrări și am foarte multe date lucrate pe acte și documente păstrate chiar și de mine d(e) e(xemplu). Un act turcesc cu ref(eriri) la rev(oluția) din 1788 dar nu le pot toate înșira într-o simplă scrisoare ci mă mărginesc poate vă interesează mult dovada alăturată că în Clisură sârbii au venit după 1738.

Din lucrarea d-lui Alexandru Stanoilovici¹ din Chichinda de origine din Socol, după însemnările d-lui Gheorghe Miloșevici din arhiva eparhiei Vârșetului, la 1787 protoprezviterul din Palanca - locuind în Cusici - vizitând comunele din Clisura raportează cinsitorului din Vârșeț amintind starea bisericii, școalei și a cimitirului, arhiva, scriptele etc., detaliat și da data sfințirii antemisului când s-au întemeiat aici primele biserici sârbești, împletituri de nuiele ș.a.

Zlatița, Antemis n-are, Biserică sfințită și școala cu 9 elevi.

Câmpia, 18 aprilie 1775 “ “ școală are, fără elevi și înv(ățător).

Socol 18 “ 1756 “ “ “ 13 elevi.

Belobreșca, 18 aprilie 1786, Biserica sfințită, școala are 19 elevi cu Divici și

Șușca.

Radimna 14 “ 1756 “ “ “ 15 cu ambele Pojejene.
Moldova Veche 13 Iunie 1779 “ “ “ 20 cu Măcești.
Liubcova 18 Aprilie 1763 “ “ nu are școală, nici elevi
sau învățător).

Tot de susnumitul scriitor se susține că în anul 1737 al doilea patriarh din Ipec, Arsenie IV(Sacabent) a venit din Serbia adecă Turcia, în Austria și Maria Terezia cu rescriptul din 24 aprilie 1743 i-a conferit titlul de metropolit.

De altcum n-am cetit nici o istorie sârbească care să susțină că în Clisura au locuit înainte de 1738. N-am aflat nici o biserică de aici scrise sau nume sârbesc măcar înainte de 1738 și cu toate cercetările mele mult ambițioase n-am putut până acum da nici o urmă de sârbi în Clisură înainte de 1738 și deci indiscutabil că băștinașii aici au fost români, avem dovezi chiar prea multe.

Poate că voi avea norocul să tipăresc ediția a-2-a mult mai mult documentată a „Monografiei Clisurii”.

Vă rog mult, stăruitor dacă cumva Vă întâlniți cu prea onor(atul) Traian Oprea, fostul protopresbiter din Vârșeț să-i spuneți salutări de la mine și că, cât de curând, am să-i scriu.

Mângâiați-l în deznădejdea sa, că în timpul său a fost un român și-l pomnește poporul de aici cât va trăi generația care l-a cunoscut.

Moldova Nouă la 28 Septembrie 1942

Cu toată stima

Alexandru Moisi

M.B.M., Fond C.Groșorean, nr. 9666.

---

¹ Stanoilovici Al., *Monografia banatske Clisura*, Beograd, 1938.

9.

D-sale

31 X 1942

D-lui Ilie Marcu

Timișoara

Mult stimată Doamnă Director,

Avem onoarea a Vă aduce la cunoștință că D-l Profesor Dir(ector) Gh. Atanasiu terminându-și o parte a studiului său asupra baladelor strânse în comuna Naidăș,

echipa va începe dezbateră materialului de folklor literar la 2 no(i)embrie, ora 18 în localul Institutului.

În consecință Vă rugăm să binevoșiți a lua parte la aceste discuțiuni.
Cu distinsă stimă

Președinte
C. Grofșorean

Secretar
Nedelea

B.J.T., V, vol. IV, f. 54.

10.

Naidăș la 23 Nov. 1942

Mult Stimat Domnule Doctor

M-a bucurat nespuse de mult, scrisoarea D-Voastră. Mi-ați cerut să vă trimit monografia Clisurii dar între timp venind pe acasă elevul Ion, mi-a spus că ați primit cartea, așa cum am crezut de cuviință că nu vă mai trebuie.

În ce privește împrumutarea noastră cu pădurea și izlazul, am rezolvat-o în oarecare măsură. Eu cu colegul Novac am fost în delegație, la Ministerul agriculturii, cu un memoriu.

Statul susține, că în urma unui apel al Comunității, a fost forțat să plătească comunității 3028 lei pentru jugăr și nu 150 lei cum credeam noi, și ca atare pretinde ca și noi să-i plătim același preț. Am reușit să obținem o reducere de 1500000 lei la izlaz iar debitul pădurii urmează să se stabilească din nou în urma unei anchete.

DI Nemoianu¹ n-a putut să ne ajute, întrucât nu stă în raporturi bune cu Pană.

În ce privește ideia Dvoastră cu șoseaua Baziaș-Oravița și celelalte, ceilalți au fost de părere să mai așteptăm până când va fi momentul mai prielnic.

În nădejdea că nu veți uita satul nostru Vă urez sănătate ca să puteți duce Institut(ul) pe căile gloriei.

Multe salutări din partea nevestei mele și a mea.

Cu deosebită stimă
Ilie Crivăucea

D.J.C.S.A.N., Fond 316, nr. 380.

---

¹ Petru Nemoianu (1890-1951) scriitor și om politic bănățean în perioada interbelică.

19 Decembrie 1942

D(omniei) sale Domnului
 Inspector Gl.Sanitar Dr. N.Buteanu
 Timișoara

Stimate Domnule Inspector General,

Cum binevoii a cunoaște încă în luna August a.c. când echipa monografică a Institutului nostru a descins în comuna Naidăș, ați dispus, prin Dl.Primmedic județean Dr. Fira din Oravița, ca medicul de circumscripție să ne dea o mână de ajutor, pentru a întocmi fișele medicale a copiilor între 0-14 ani. Un anumit domn Teodorescu, care figura ca medic de circumscripție la Ciuchici, a și examinat c(ir)ca 150 copii, întocmind și fișele corespunzătoare, însă c(ir)ca tot atâta au rămas neexaminați.

Cum Dl. Dr. Moldovan este numit definitiv ca medic de circumscripție, avem onoarea a Vă ruga, să binevoii a dispune prin Dl. Primmedic județean, ca să îndrume pe Dl. Dr. Moldovan în sensul dorit de noi. Observăm că 150 buc(ăți) fișe model se află în posesia D(omni)șoarei învățătoare Socaciu din Năidăș, care a dat mână de ajutor și D(omnu)lui Teodorescu, cunoscând astfel procedeul cu referire la întocmirea fișelor.

Primiți, Vă rugăm, Domnule Inspector General, asigurarea distinselor noastre considerațiuni.

Președinte
 C.Groșorean

Secretar

N.B. Bineînțelele spesele de deplasare, adică plata trăsorei, eventual va fi nevoie de două drumuri, vor fi suportate de noi.

B.J.T., V, vol. III, f.264

12.

Elie Marcu
 Timișoara

Mult Stimat Domnule Groșorean,

Am primit cu bucurie originala și foarte interesanta Domniei-Voastre lucrare: „Fără formă și fără formalism”¹. Deși nu-mi pot permite o părere de specialist, o

găsesc o foarte prețioasă contribuție la străduințele noastre filosofice. Vă admir că, pe lângă multiplele Domniei-Voastre preocupări personale, găsiți timpul și aveți energia pentru o prodigioasă activitate de cercetător și publicist pe tărâmul social și cultural.

Vă mulțumesc din suflet pentru atenția Domniei-Voastre, care mă onorează și cum ne găsim în pragul unui nou an vă urez multă sănătate și viață îndelungată, ca să puteți fi și pe mai departe, multă vreme de folos neamului și cultului nostru de Țară, pentru a cărui prosperitate culturală depuneți atâtea eforturi.

Rugându-Vă, să binevoiți a transmite și colaboratorilor Domniei-Voastre dela Institut, pentru cari am o deosebită stimă și admirație, îndeosebi pentru echipa care a descins la Naidăș, cele mai sincere urări de bine pentru anul nou și asigurându-vă și pe mai departe de tot concursul meu, vă rog să primiți, Domnule Președinte, încredințarea înaltei mele considerațiuni.

Marcu

3.I. (1)943

D.J.C.S.A.N. 1812/2

---

¹ C.Grofșorean, *Fără formă și fără formalism*, Timișoara, 1942.

13.

D-Sale D-lui
Prof.univ. Dimitrie Gusti
București

(Timișoara), 17 Iunie 1943

Mult Stimat Domnule Profesor!

Nu știu cum să vă mulțumesc! Când am primit știrea telefonică referitoare la subvenția de 300 mii lei am săltat ca un copil de bucurie căci mă aflu chiar într-un marasm sufletesc datorită faptului că nu aveam posibilitatea ca să executăm un plan admirabil, întocmirea unei lucrări istorice a Banatului, abandonând schema istoriei maghiare cum fură toate celelalte istorii scrise și încadrând trecutul în istoria poporului român.

În scopul acesta s-a format o comisie istorică în cadrele Institutului nostru din care face parte: d-l prof. univ. V.Motogna, d-l prof.univ. Al.Borza, d-l prof. Univ. T.Morariu, asistent prof. St.Manciulea, prof.sec. Trăian Popa, prof. Gh.Cotoșman, prof. N.Tomiciu, prof. St.Lupșa, prof.N.Ilieșiu, prof. Tr.Topliceanu, prof.V.Ardeleanu, Tr. Birăescu și Dr. E. Botiș¹.

Comisia și-a repartizat deja materialul și domnii sunt în plină activitate. Pentru a putea însă întocmi o lucrare ireproșabilă din punct de vedere științific, s-a hotărât

publicarea anterioară a materialului adică a diferitelor studii, pentru a da posibilitatea specialiștilor, interni și externi, ca să-și spună cuvântul. Apoi numai, după terminarea acestor discuții, să se redacteze definitiv lucrarea din materialul astfel triat și sistematizat.

Pentru a putea înfăptui acest plan avem nevoie de bani, ca să putem publica materialul. Anume Revista noastră va apare odată pe două luni cu materialul monografic și propagandistic ca până acuma; odată bilunar ca buletin istoric tratând exclusiv subiecte din acest domeniu. În felul acesta am satisface planul conceput. Cum Ministerul Propagandei a sîstat subvenția acordată nouă în sumă de 25 000 lei lunar (lichidată o singură dată pe patru luni), și cum instituțiunile administrative din localitate sunt oprite de Minister ca să acorde subvențiuni, eram pus în fața inevitabilului, ca după apariția numărului în curs, să sisteze revista... Vă puteți imagina cu ce bucurie am primit știrea. Dealtminteri din epistola mea de alaltăieri Vă puteți convinge, d-le Profesor, că „in meiner höchsten Not”, m-am gândit, ca de atâtea ori, la ajutorul Excelenței Voastre.

În afară de această lucrare am fost încredințați din partea Ministerului Afacerilor Străine ca să pregătim un material documentar, până la 1 August, referitor la realizările făcute în decurs de 24 de ani în Banat sub dominația română². Materialul este distribuit și se lucrează la el cu asiduitate. Natural, o facem cu elan, însuflețire și dezinteresat căci cei în drept n-au parale pentru onorarea referenților. Iară pentru spesele efective: dactilografiere, deplasări, cărți, etc. ne-a pus la dispoziție Banca Timișoarei 100 000 lei.

Cum vedeți deci, d-le profesor, suntem discipolii D-Voastră sânguincioși și credincioși, stînd neclintiți la datorie aci la colțul acesta de Țară din nou contestat, din nou periclitat...

Anul trecut am fost cu o echipă la Naidăș pentru a examina motivele înstrăinării și dispariției folklorului de textile, de muzică și de literatură. Un intelectual însuflețit, un copil al acestei comune, d-l Elie Marcu directorul Fabricii de Conserve din Timișoara, primul Mecenate român, ne-a pus la dispoziție mijloacele financiare pentru deplasarea noastră. Materialul este aproape prelucrat și d-l Marcu se ocupă să finanțeze și tipărirea-foarte voluminoasă-a materialului străns.

Alăturat am onoarea a Vă trimite cele trei cereri semnalate de Domnia Voastră.

Închei, d-le Profesor, exprimându-mi înc-odată cele mai vii mulțumiri pentru sprijinul Excelenței Voastre pentru interesul care ni-l purtați și ni l-ați purtat întotdeauna, asigurându-Vă de cel mai sincer devotament atât din partea mea cât și din partea Institutului nostru care este și casa Domniei Voastre.

(C.Grofșorean)

M.B.M., Fond C. Grofșorean, nr. 8124.

---

¹ V. Motogna, Al. Borza, T. Morariu, Șt. Manciulea erau cadre ale Universității clujene aflate în refugiu, iar ceilalți colaboratori la Revista Institutului Social Banat-Crișana. Lucrarea istorică a apărut în Revista Institutului dar și în volum separat sub titlul *Banatul de altădată. Studii istorice*, I, Timișoara, 1944.

² Institutul Social Banat-Crișana începuse redactarea materialelor pentru “Biroul Păcii”. Pentru detalii vezi: *Contribuția Institutului Social Banat-Crișana la „Programul pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace”* în „Banatica”, 15/2000, Reșița, p.197-213.

14.

Dimitrie Gusti
Institutul de Științe al României
București III

1 iulie 1943

Stimate și Scumpe Domnule Grofșorean

Am primit scrisorile cu adresele D-tale. Vă felicit pentru marile lucruri pe care le întreprindeți. Publicați însă și materialul monografic ce-l mai aveți. Pe lângă suma de 300 000 ce o veți primi din partea Institutului nostru, contați pe încă 400 000 lei ce s-a aprobat de d-I I. Petrovici¹ am promisiuni că și Ministerul Propagandei va acorda o sumă pentru Institutul D-Voastră. În privința ratelor de la Institutul Social veți primi curând prin Banca Românească și Timișoara, pe numele D-tale, pentru Institutul Social Banat-Crișana, prima rată de 300 000 lei rămânând cu 100 000 lei să-i primiți mai târziu, pe la sfârșitul toamnei. Vă rog, imediat ce veți încasa banii să ne trimiteți trei chitanțe în regulă (una timbrată!) Institutului Nostru din București pentru a putea justifica, la rândul nostru, aceste sume. Ministerul Educației Naționale probabil că va trimite banii în trei rate. În tot cazul veți primi oficial o adresă în această privință. Cât privește Ministerul Propagandei nu știe nici ce sumă va aproba și nici cum vi se va remite. Tot lui i-am dat, pe lângă cererea de subvenție și scrisoare privitoare la materialul istoric. Dar el a fost de părere să trimeți materialul la București. Dar la Timișoara, când va veni, are intenția să vă întâlnească. Căutați-l deci la sosirea lui acolo. Sânt extenuat și nu știu unde să-mi petrec câteva săptămâni de odihnă. La 1 August încep pentru câteva lucrări mari: de cercetare, de publicare (reviste, trei! și vreo 12 volume!). La cele mai cordiale salutări primiți cea mai bună (salutare), prietenească, cu reînnoitele felicitări, urări călduroase pentru reușita lucrărilor ce le aveți în vedere.

D.Gusti

M.B.M., Fond C. Grofșorean, MD35/9756

15.

Iuliu Bosioc

Stimate Doamnă Dr.

Eri am primit o telegramă de la Păr(intele) din Naidăș, Crivacucea, ca pe ziua de 26 Sept(embrie), ora 18, se va ține recepția (calandrea) lucrărilor Sf(in)t(ei) Bisericii de acolo, deci m-am gândit ca să vă anunți și totodată să vă rog pe D-Voastră cât și pe D-nul Ilie Marcu carele a jertfit o sumă însemnată pentru auritura iconostasului și cred că-l interesează lucrarea aceasta și pe cât am înțeles eu cei doi streini auritori căora le-a încredințat lucrarea, pe cum vă scrisesem și că ar fi ecsecutată nu cum s-a licitat cu aur veritabil numit chatarina gold de 22 carate ci cu imitație și bronz, cu aș fi de părere ca domnul Director Ilie Marcu să fie de față pe acea zi acolo, la Naidăș, sau în cazul cel mai rău să anunțe pe popa și pe mine prin telegramă cu următorul cuprins: „La recepția auriturii încredințez pe Iuliu Bosioc ca român și fiind de branșă acestei lucrări ca aspect pentru a constata și face operația lucrării și aurului pus pe iconostas și a se lua măsurile necesare dorind ca comuna mea natală să fie pe deplin mulțămită cu lucrarea și să avem o siguranța garantată ca într-adevăr s-a pus aurul acela pe care s-a licitat și contractat”. Asta ar fi părerea mea ca să am dreptul de a face operația și a consulta aurul - n-am nici o pretenție de bani sau altceva pentru acest serviciu căci eu și așa voi fi acolo pe aceea zi și aceasta ar fi în favorul D-Voastră, voiesc însă să scoatem în relief de ce a îndrăgit popa pe acești streini? Vă rog fiarte mult a lua măsuri și a mă îndreptăți cu aceasta care ar cădea în favorul D-lui Director Ilie Marcu și a comunei și în cazul că ar veni D-l Director la fația locului Îl rog ca să aducă cu D-lui de la o Farmacie sau Drogherie aceste seții cu care vom face constatarea și operația aurului și anume: Apa Regală, Acid Azotic și Acid Clor-hydric amestecate toate trei într-o cantitate de 150 grame.

N.B. Cu desemnele lăzilor pentru D-Voastră voi veni personal la D-Voastră ca să consultăm și să alegeți ce vă convine. Eu voiesc a vă servi și face ceva de espoziție ori unde ar fi espuse dorind ca să rămâneți pe deplin mulțumiți.

Berliște la 19 Sept(embrie) 1943

Cu toată stima,

Iuliu Bosioc m.p.
Sculptor

M.B.M., Fond C.Grofșorean, nr. 8172/114

---

1 martie 1944

Către Onor.

Ministerul Propagandei Naționale

București

Mult Stimatelor Domnule Ministru!

În vara lui 1942 fiind invitați de către marele industriaș d-l Elie Marcu din Timișoara, ca să descindem cu o mică echipă de specialiști în comuna sa natală: Naidăș /jud. Caraș/, pentru a constata cauzele dispariției îngrijorătoare a folklorului și etnograficului național, salvând totodată ce se mai află din această comoară în sat-am acceptat cu bucurie propunerea mărinimoasă a d-lui Marcu, mai cu seamă datorită împrejurării că, deja din 1936 urmăream cu atențiune încordată fenomenul ciudat al deznaționalizării, adică sârbizării lente a elementului autohton-românesc grăbind cu o echipă numeroasă în Valea Clisurei de sus la Pojejena. Cum zona acestei infiltrațiuni străine începe la miazăzi de Naidăș /dela Lescovița/ și se întinde în cotitura văii râului Nera până la revărsare la Dunăre /la Baziaș/ și de acolo dealungul Dunării cam până la comuna Svinița, formând comuna Pojejena de jos pivotul sudic al rezistenței naționale și Naidășul pivotul din spre Nord al opreliștei valahe, propunerea d-lui Marcu a fost foarte bine venită.

În intervalul scurt de 2 săptămâni ne-am concentrat cercetările exclusive asupra folklorului muzical, literal și etnograficului, deoarece în lipsă de timp util, de echipieri specialiști, în majoritate mobilizați și în urma indispoziției sufletești a țărânilor de a se supune la nește interogatoare lungi și plictisitoare, nu am examinat și celelalte cadre și manifestări sociale, chit că s-au făcut și unele cercetări statistice, etnobotanice și etico-juridice, însă, mai mult ca corolare indispensabile chiar și la o monografie de resort statistic.

Cum din ofertele anexate rezultă suma considerabilă de c(ir)c(a) 700 000 Lei spese de tipar, hârtie, clișee etc. evident că Institutul nostru nu es(te) în situația plăcută de a suporta din resurse proprii aceste cheltuieli; și având în vedere faptul incontestabil că prin o mai lungă amânare a publicării materialului prelucrat își pierde efectul și actualitatea, am onoarea a Vă ruga:

Să binevoiți a acorda o subvenție specială pentru tipărirea acestui volum, ordonând apoi și ordonanțarea sumei cum Veți crede de cuviință.

Primiți, d-le Ministru, asigurarea distinsei mele considerațiuni, al

Excelenței Voastre,

Cu profund respect:

C. Grofșorean

B.J.T., V, vol. I, f. 192

---

13 Martie 1944

D(omniei) Sale Dlui
 Vasile M. Teodorescu
 Prin Președintele Curții de Apel
 Brașov

Mult Stimat Domnule Prim Președinte

Cu referire la adresa Dvs. Nr. 366 din 9 Martie a.c. mă grăbesc a Vă exprima mulțumirile mele pentru deosebita atențiune. Cum nu m-am ocupat însă cu biografia, cu greu aş putea face față recerînței, mai cu seamă fiind foarte ocupat la Institut, unde lucrează cu zor 5 secții, plus Revista, ce din lună în lună este mai voluminoasă, apoi lucrez la două studii cari vor fi publicate în Nr. Ianuarie-Februarie și cu extrase separate, iară săptămâna viitoare punem sub tipar Monografia de la Naidăș (1942), care va apare într-un volum de cca. 400 pagini.

Știu însă, că dl. Dr. Aurel Cosma consilier ministerial a scris o biografie scurtă a lui Roșu¹, poate că să ne adresăm dânsului. Dacă doriți pot să vorbesc cu numitul, dar cred că ar fi mai elegant, să-i trimiteți direct o adresă în sensul dorit.

Despre Dr. Ștefan Petrovici², aş putea să Vă dau numai o mică schiță, deoarece în 1910, l-am însoțit odată într-un turneu electoral. Astfel avusem contact personal cu „Stefibaci”, un om bun și blând ca o bucată de pâine.

Primiți, Dle Prin Președinte, asigurarea respectuoaselor mele considerațiuni.

Al D-Voastră
 (C. Groșorean)

B.J.T., V, vol. V, f.115

---

¹ Referire la iluministul bănățean Mihail Martinovici Roșu (1750-1822).

² Ștefan Petrovici (1859-1922), lider al mișcării culturale și politice românești de la Lugoj, în perioada dualismului austro-ungar.

Timișoara la 4 XII. (19)44

Către Onor.
 Primmedic¹ jud.
 Oravița

Stimate D-le Primmedic!

Cu surprindere am aflat de isprava medicinistului din Ciuchici, care a plecat

fără a termina examinarea copiilor, deși îi s-a pus la dispoziție încă 150 buc(ăți) fișe. Cum numitul fusese înlocuit cu Dl Dr. Moldovan, căruia prin D(omni)șoara Ciuriciu magistra poștală din Naidăș am trimis din nou 150 buc(ăți) fișe, aveam onoarea a Vă ruga: să binevoiți a dispune ca Dl.Dr. Moldovan să binevoiască a ridica fișele de la numita D(omni)șoară și examinarea-cu ajutorul D(omni)șoarei dăscăliță Socaciu din Naidăș, care cunoaște deja sistemul fișelor-examinării copiilor între anii 0-14.

Primiți D(omnu)le Primmedic

Președinte

(C.Groșorean)

Secretar

V.Nedelea

B.J.T., V, vol. III., f.4.

---

¹ Primmedicul era dr. Fira din Oravița.

19.

Excelenței Sale

D-lui prof. Dimitrie Gusti

București

Mult stimată și iubite Maestre!

Justa aprecierea dorinței D-Voastră de a revizui anterior materialul monografic ce ați prefăta lucrarea, folosindu-mă de prilejul călătoriei secretarului nostru, a d-lui Vasile Nedela la București, trimit toate manuscritele, rugându-Vă, să binevoiți a parcurge materialul în (*scrisoarea era ruptă* - n.n.) (...) Materie ar fi următoarea: 1. Prefața Excelenței Voastre, foarte succint, pentru a mulțumi Ministerului pentru suportarea speșelor de tipar. Dacă, însă, ați binevoi D-Voastră să exprimați în numele Institutului Central acest omagiu, apoi (...) ar mai fi nevoie de un cuvânt înainte din partea mea. ar urma raportul meu general, conform uzul(ui) de până acum. 4. Raport la (...) al d-lui Tr. Birăescu. 5. Raportul d-lui Atanasiu referitor la folklorul literar. 6. Raportul d-lui Ursu despre folklorul muzical, 9. Raportul etnografic al doamnei Secoșanu, 8. Raportul etnobotanic al d-lui Borza, și 10. Raportul meu etico-juridic. La capătul studiilor s-ar înșira 3 fotografii în negru și 8 clișee colorate. Dacă ne rămâne încă ceva bani, apoi am majora clișeele în negru la 48 și cele colorate la 10.

În așteptarea hotărârei Domniei voastre, Vă rog, d-le Profesor, să primiți asigurarea profundului meu respect¹.

Al Excelenței Voastre:

(C.Groșorean)

¹ Document deteriorat care certifică existența manuscrisului *Monografia comunei Naidăș*, pierdut, din păcate.

20.

Institutul de Științe Sociale al României
București III
Piața Romană, 6, Telefon 2-07-39

Stimate și Scumpe Doamnă Președinte,

Vă mulțumesc pentru rândurile amicale din 18 Martie a.c. Cred că cel mai nimerit titlu al lucrării D-tră ar fi:

Monografia
Comunei Naidăș, jud(ețul) Caraș
Analiză sociologică cu privire la
Literatură, muzică, port și obiceiuri,
cum ați propus-o.

În ce privește prefața lucrării, o voi face cu cea mai mare plăcere dacă aș cunoaște textul. Altfel ar fi foarte greu. Și cum împrejurările nu ar permite a avea acest text (doar dacă a-ți avea o copie a originalului!) Vedeți ce greu va fi să o scriu? Ministerul Propagandei va suporta, desigur, cheltuielile lucrării, voi vorbi cu D-nii Marcu¹ și Neamțu.

Cu cele mai afectuoase salutări și cu veche prietenie statornică

al D-tră
D. Gusti

M.B.M., Fond C.Grofșorean, MD34/9757.

---

¹ Marcu Alexandru (1894-1954), profesor de literatură italiană la Universitatea din București, doctor în litere, deputat, funcționar superior în Ministerul Propagandei în perioada interbelică.

Comuna Naidăș în lumina cifrelor

de Traian Birăescu

Șeful Biroului de Studii și Statistică al municipiului Timișoara

Comuna Naidăș

Comuna Naidăș se află așezată pe valea Nerei, în nemijlocita apropiere a fostei granițe dintre România și Banat zis jugoslav. Întinzându-se cu hotarul său pe un teritoriu de 6963 jughere cadastrale pe punctul, unde râul Nera, înainte de a (i)eși pe câmpia Banatului, prin cotituri capricioase își caută o alvie naturală, așezată deci între ținutul deluros și câmpie. Naidășul oferă toate particularitățile așezării de munte, dar și pe acelea ale satului de pe câmpie. Studiarea și fixarea acestor particularități și în genere cunoașterea satului bănățean formează unul din punctele programului de activitate a „Institutul Social Banat-Crișana”, care însă din anul 1939, din cauza evenimentelor, și-a întrerupt anchetele monografice executate până atunci în aproape 20 de comune bănățene. Cu toate acestea, din bunăvoința d(omnu)lui Ilie Marcu, mare industriaș în Timișoara, originar din comuna Naidăș, o echipă a „Institutului Social Banat-Crișana” a putut întreprinde în vara anului 1942 o anchetă monografică în această comună.

Evident, nu e locul, ca să stăruim aici asupra semnificației gestului, care a înlesnit cunoașterea metodică a încă unei comune bănățene, salvarea pe seama științei a unui bogat material folkloristic, din toate domeniile, e o faptă, care nu are nevoie de comentarii. Dl. Ilie Marcu poate servi ca exemplu pentru îndatoririle față de locul lor de origine a acelora, cari ruși odată din mediul rural, cred că e firesc să se desintereseze de locul, unde am văzut pentru prima dată lumina zilei, că nu mai au nimic de îndeplinit față de acel loc.

Echipierii „Institutului Social Banat-Crișana” au cercetat nu numai fiecare gospodărie, ci au adunat și un bogat folklor, pe care-l fac cunoscut cei interesați în altă parte. Aici ne oprim asupra structurei comune din punct de vedere social economic, dar și național.

Materialul uman

Locuințe, igienă, confort

Din tabloul alăturat se vede, că echipierii Institutului pentru a-și ajunge scopul au bătut la ușa fiecărei așezări omenеști din vatra satului și anume la 55 case, rămânând necercetate din cauza timpului scurt și a depărtării numai sălașele răsfirate pe întinsul

hotar al comunei.

Chestionate nu au putut să fie însă decât 459 gospodării din cauzele arătate în tablou. E interesant de subliniat faptul, că din gospodăriile cercetate 27 nu au putut fi chestionate din cauza refuzului capului de familie de a răspunde la chestionar. Neîncredere-justificată sau ba, nu o discutăm-a țaranului nostru pentru „domnii” descinși în mijlocul lor, s-a manifestat de altfel și în cursul culegerii materialului folkloristik și astfel nu e mirare, ca atunci, când e vorba de avutul și gospodăria sa proprie, să bănuiască în fiecare „nădrăgar” un agent mascat al fiscoiui.

14 case au fost găsite nelocuite din cauza, că s-a stins familia, iar alte 23 case erau părăsite. De fapt și acestea au fost părăsite din aceleași motive, singurul membru al familiei rămas în viață mutându-se prin căsătorie, la socri. Aceste 37 case nelocuite demonstrează odată mai mult, că boala, care roade Valea Cărașului, s-a încuibat și pe Valea Nerei.

Tablou

Despre casele de locuit din comuna Naidăș

Chestionate de echipierii „Institutului Social Banat-Crișana”	Cercetate de către echipierii dar capul gospodăriei a refuzat să răspundă la chestionar	Nelocuite chestionarul a rămas necompletat				Total
		Din cauza, că s-a stins familia	Părăsite	Din cauza absenței capului de familie	Din alte cauze	
469	27	14	23	8	10	551

În cele 469 gospodării locuiesc un total de 1972 suflete și anume 933 bărbați și 1034 femei.

Că în ce condițiuni igienice locuiește această populație se vede din tabloul ce urmează. Remarcăm faptul, că 74,50% a caselor sunt construite din lemn și numai 18% din cărămidă. Predomină în genere casele cu numai două încăperi. Anume cu 48,7% din totalul caselor, față de 38,7% cu trei încăperi. Deci cele ce nu au decât o odaie de locuit, încăperea a doua servind de bucătărie. În schimb aproape toate casele sunt acoperite cu țiglă. În același timp însă numai 186 încăperi sunt podite cu scânduri.

După religie populația comunei Naidăș, mai exact a celor 469 gospodării anchetate, e repartizată după cum urmează: 1906 ortodoxi, cath(olici), 2 rom(ano)-cath(olici) și 63 bapțiști. Bapțiști altă dată foarte puternici, deși au biserică proprie, sunt în deplin declin. Gr(eco)catholicii sunt o infiltrație sporadic, incidentală. Anume ei sunt reprezentanți prin familia șefului postului de jandarmi, originar din nordul Ardealului.

Romano-catholicii sunt cei doi unguri din comună.

După naționalitate comuna Naidăș e tipul comunei pur românești cu peste 98% români, 3 unguri, 13 sârbi, 1 ceh și 35 țigani, care toți sunt așezați în comună, având casele lor proprii.

Etate, sex, stare civilă

Din punct de vedere demografic comuna e în plin declin echipierii Institutului negăsind în 469 gospodării și la aproape 2000 suflete decât un total de 8 copii sub un an ceiace înseamnă că la 1000 de loc(uitori) de abea revin 4 copii nou născuți în anii 1941-1942. Aceasta atunci, când chiar și în Banatul deficitar sub raport demografic, la mia de loc(uitori) avem 16-20 nașteri. Lipsa copiilor sub un an găsiți în vara anului 1942 reclamă o atenție deosebită, fiindcă nu-și găsește explicație în tabloul alăturat, reprezentând numeric grupele de vârstă. Astfel între 1 și 40 ani împliniți găsim un total de 103 copii, ceiace înseamnă că în acești 4 ani s-au născut cel puțin 20 copii anual. Fenomenul desigur că e trecător.

Tablou

Despre populația com(unei) Naidăș pe sexe și etate

Bărbați	Grupa de vârstă	Femei
4	Sub 1 an	4
49	Între 1-4 ani	53
43	5-9	37
81	10-14	71
65	15-19	67
79	20-24	67
36	25-29	49
73	30-34	82
81	35-39	78
78	40-44	76
61	45-49	76
57	50-54	68
46	55-59	71
74	60-64	89
53	65-69	57
25	70-74	38
17	75-79	27
14	80-84	7
2	Peste 84 ani	7

Tablou

despre materialul din care sunt construite casele și acoperișul lor,
cum și dependențele.

350	Lemne	Materialul
84	Cărămidă	
14	Pământ bălut	
2	Lemne și cărămidă	
1	Peatră	
1	Piatră și cărămidă	
17	Necunoscut sau neindicat în chestionar	
469	Total	
10	Cu 1	Încăperile caselor
229	Cu 2	
172	Cu 3	
48	Cu 4	
5	Cu 5	
2	Cu 6	
2	Cu 7	
1227	total	
936	Pământ	Podul și încăperilor
186	Scânduri lemne	
105	Cărămidă, ciment sau alt material	
1227	Total	
455	Țigla	Acoperișul
11	Șindrila	
3	Alt material	
469	total	
172	Are și e bun	Clădit
6	Are rău	
291	Nu are	
469	total	

Fiindcă întreg tabloul, dar mai ales graficonul prezintă particularități cari arată, că Naidășul e una din comunele cu perioade, când are nașteri foarte reduse. Astfel în grupa de vârstă între 25-29 ani de abea găsim 36 bărbați și 49 femei când în grupa de vârstă anterioară bărbații figurează cu cifra de 79, iar femeile cu aceia de 67 suflete.

După starea civilă locuitorii celor 469 gospodării ale Naidășului, cercetate de către echipierii Institutului au următoarea compoziție: 305 copii/între 0-14 ani împliniți/legitimi, 37 copii nelegitimi, 105 necăsătoriți, 1048 căsătoriți, 314 văduvi sau văduve, 18 divorțați și 148 înși trăind în concubinaj.

După cum se vede și din această compoziție a locuitorilor comunei, concubinajul încă e în floare, 74 perechi întârziind să-și legitimeze legăturile. De altfel după cum se vede și din chestionarele cercetate amănunțit, multe dintre aceste concubinaje sunt legătura tolerată de părinți a unor tineri între 16-24 ani. Dintre cele 74 concubinaje, numai 28 sunt ale unor înși trecuți de 35 ani.

Nu putem încheiat acest capitol fără să ne întoarcem la fenomenul îmbucurător ce se desprinde din graficonul alăturat.

(Graficonul cu grupa de vârste)

Bărbați		Grupa de vârstă	Femei	
Timișoara	Naidăș		Naidăș	Timișoara
4,22%	6,08%	50-54 ani	6,57%	4,54%
3,07%	4,90%	55-59	6,87%	3,42%
2,57%	7,89%	60-64	8,62%	2,91%
2,06%	5,68%	65-69	5,51%	2,45%
1,29%	2,66%	71-74	3,68%	1,60%
0,68%	1,81%	75-79	2,62%	0,96%
0,31%	1,48%	80-84	0,67%	0,37%
0,06%	0,21%	Peste 84	0,67%	0,16%

Comuna Naidăș e una dintre puținele comune, unde populația ajunge o vârstă destul de înaintată. Demonstrăm acest adevăr prin tabloul comparativ ce urmează arătând procentajul populației pe sexe atât a comunei Naidăș, cât și a Timișoarei, cea din urmă de altfel cunoscută ca un centru de pensionari și oameni bătrâni. Cei din urmă veniți mai ales din mediul rural șvăbesc, de unde după ce predau averea și gospodăria celor tineri, în schimbul unei pensiuni alimentare, se mută în acest centru pentru a-și petrece restul zilelor,

Diferența e prea vădită remarcând vigoarea naidășenilor în comparație cu aceia a Timișorenilor,

Tablou

De populația comunei Naidăș după instrucțiune,

Analfabeți		Cu II cl, primare		Cu III cl, primare		Cu V cl, primare		Cu V cl, primare		Cu VI cl, primare		Cu VII cl, primare		Totalul pop. trecută de 8 ani	
B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F	B	F
6,5%	53,5%	4,8%	3,1%	4,7%	3,5%	19,1%	8,3%	6,4%	5,5%	17,5%	9,8%	21%	16,3%	100%	100%
225	506	41	29	40	33	162	78	54	52	149	93	178	152	849	946
40,7%		3,9%		4,1%		13,4%		5,9%		13,5%		18,5%		100%	
731		70		73		240		106		242		331		1795	

Liceu		Șc. profesională		Universitate	
B	F	B	F	B	F
4	2	2		3	

Populația comunei Naidăș după instrucțiune, sex și grupe de vârstă

Bărbați										Grupe de vârstă	Femei										
Șc. prof	Univ.	Liceu	VII cl. prim.	VI cl. prim.	V cl. prim.	IV cl. prim.	III cl. prim.	II cl. prim.	I cl. prim.		analfabeți	analfabeți	I. II cl. prim.	III. cl. prim.	IV cl. prim.	V cl. prim.	VI cl. prim.	VII cl. prim.	Liceu	Univ.	profesional
							2	14	4	8-9 ani implin(ți)	3	13	2								
			13	6	13	24	16	4	5	10-14	3	3	5	15	15	12	18				
			51	2	4	2	1		5	15-19	13	1			1	3	49				
	2		62	3	2	3	1	2	4	20-24	11		2	2	5	5	42				
1		1	20	5	1	5	1		2	25-29	14		1	2	2	10	19	1			
		1	23	16	2	11	2	1	17	30-34	34	3	3	10	5	11	16				
1			4	28	10	18	2	2	16	35-39	1		12	6	10	3	1				
		1	1	30	5	19		2	20	40-44	34	2	2	7	9	20	2				
			1	21	2	20	6	1	10	45-49	37	2	6	13	6	11	1				
			2	22	5	18	1	2	7	50-54	40	2	8	10	1	6	2				
1		1	1	6	6	9	2	3	17	55-59	39		2	5	2	2	1				
			6	3	22	2	5	36		60-64	84		1	1		3					
			3		5	2	2	41		65-69	56						1				
			1		4		2	18		70-74	35	2		1							
			1		1	1	1	13		75-79	27										
					1	1		12		80-84	7										
								2		Peste 84	7										
3	2	4	176	149	54	162	40	41	225	Total	306	29	33	78	52	93	153	2			

Sub raportul instrucțiunii publice Naidășul e destul de înapoiat, peste jumătate dintre femeii nu știu să citească și să scrie și tot al patrulea bărbat e analfabet, populația cea mai numeroasă, care are instrucțiunea primară completă o dau grupele de vârstă între 14 și 34 ani, deci populația care a ajuns la școală în ultimii 22 ani, deci sub regimul

românesc.

Acest adevăr se desprinde din tabloul ce urmează, evident fără politică a culturii însă și în cel mai îndepărtat sat, nu ne putem aștepta la stărpirea definitivă a analfabetismului, totuși din tabloul cel publicăm, privind instrucțiunea populației comunei Naidăș, pe sexe și grupe de vârstă, se vede, că majoritatea covârșitoare a analfabeților sunt moștenirea unui trecut vitreg, de împilare culturală, astfel din cei 225 bărbați analfabeți 188 sunt o asemenea moștenire și numai 37 sunt sub 34 ani. Dintre cele 506 femei analfabete de asemenea 428 trebuiau să urmeze școala sub un alt regim și numai 73 sunt mai tinere de 34 ani și nu au urmat școala sub regimul românesc.

Cu instrucție primară complectă găsim în această comună 176 bărbați și 153 femei, cu 6 cl. primare 149 bărbați și 93 femei, în sfârșit cl. IV, cl. primare 162 bărbați și 8 femei.

Același tablou ne arată existența unei tendințe constante de a sustrage pe femeie de la școală. Astfel între grupele de vârstă dintre 15(-)34 ani găsim la femei 72 neștiutoare de carte numai 28 bărbați neștiitori de carte.

Sol, culturi, ocupații.

După cum am arătat comuna Naidăș și hotarul ei se întinde pe un teritoriu de 6963 jughere cadastrale.

Tablou

Despre repartitia culturii a hotarului comunei Naidăș

Vatra satului în jugh	Arabile în jugh.	Vii în jugh.	Livezi în jugh	Fânețe în jugh.	Pădure în jugh	Neproductiv în jugh	Izlaz în jugh.	Total
172	2673	258	70	161	2182	346	1101	6963

Tablou

Despre repartitia pe culturi a hotarului comunei Naidăș aflat în proprietatea particulară a celor chestionați

Vatra satului	Arabil în jugh.	Vii în jugh.	Livezi în jugh.	Fânețe în jugh.	Pădure în jugh.	Neproductiv în jugh.	Izlaz în jugh.	Total
172	2473	158	70	75	158	126	1101	4333

Tablou

Despre repartitia pe culturi a pământului aflat în stăpânirea și folosința gospodăriilor chestionate de către echipierii Institutului Social Banat-Crișana

Curți, clădiri	Arabil în jugh.	Grădini cu legume în jugh.	Vii în jugh.	Livezi cu pomi fructiferi în jugh.	Fânețe în jugh.	Păduri în jugh.	Neproductiv, în jugh.	Izlaz în jugh.	Total
41	21039 7/8	43 ^{1/8}	143 ^{1/8}	57 ^{1/4}	59	108 ^{1/2}	72 ^{1/2}	1101	3728 ^{3/8}

După cum se vede din tablouri culturile sunt dintre cele mai variate. Sursa de câștig principal o formează viile, cari acum 42 de ani de abea ocupau o întindere de 50 jughere. Dar și din acest teritoriu 41 jughere era neplantat. Azi aproape nu există gospodărie, care să nu aibă cel puțin 200 st, pătrați de vie, ba sunt câteva chiar și numai cu 100 stp. Păcat, că din cauza solului și al climatului pământul ce e în stăpânirea particularilor nu se pretează la cultura viței nobile. Peste 90% dintre vii sunt plantate cu hibrizi, care nu cer nici munca intensivă, pe care o reclamă vița nobilă, rodesc mai repede și înlocuiesc fructele la fiertul rachiului. De altfel pe măsură ce se înmulțesc viile se împuținează livezile cu pomi fructiferi cari adesea ori ani dea rândul nu dau rod. Astfel în vreme ce acum 40 de ani grădinile cu pomi roditori aveau o întindere de 393 jugh(ere) (inclusiv grădinile de pe lângă case) azi livezile fără grădinele de pe lângă case transformate în grădini de legume de abea se ridică la 70 jughere. Cultura hibrizilor e justificată și de faptul, că aceștia din urmă în solul și climatul Naidășului, dau o recoltă destul de abundentă și rareori se întâmplă, să nu dea rod satisfăcător doi ani consecutivi cum se petrece aceasta la pruni și alți pomi fructiferi,

Înainte de a trece la examinarea pământului aflat în proprietatea și folosința celor 469 gospodării de către echipierii Institutului, nu e fără interes să examinăm și starea civilă a capilor acestor gospodării. Aceasta fiindcă de legăturile mai mult sau mai puțin solide a acestora depinde și bunăstarea gospodăriei.

Tablou

Despre starea civilă a capilor de gospodărie din com Naidăș

Necăsătoriți	Căsătoriți	Văduvi/văduve	Divorțați	Concubinaj	Total
7	301	117	6	38	469

Evident, că nu în toate cazurile, unde capul de gospodărie e văduvă sau văduv urmează să înțelegem, că de fapt gospodăria e condusă și în realitate de către aceștia. În majoritatea cazurilor e un ginere, când nu un fecior căsătorit, care conduce gospodăria.

Examinând repartitia proprietății agricole pe întinderi și știind că pentru asigurarea unui standard de viață chiar scăzut a familiei țărănești e necesar cel puțin o întindere de 5 jugh(ere) de pământ de muncă, vedem că comuna Naidăș se menține în majoritatea tipul proprietății minime între 5-10 jughere.

Tablou

Despre repartitia proprietății agricole după întindere și pe gospodărie

Fără pământ	Sub 1 jugh.	Între 1-3 jugh.	Între 3-5 jugh. Inclusive 3 jugh.	Între 5-10 jugh. Incl.5 jugh.	Între 10-15 jugh. Incl.10 jugh.	Între 15-20 jugh. Incl.10 jugh.	Între 20-30 jugh. Incl.20 jugh.	Între 30-50 jugh. Incl.30 jugh.	Peste 50 jugh.	Total
22	17	86	91	139	65	21	21	6	1	469

Dintre cele 22 gospodării fără pământ numai 14 sunt românești, 8 fiind ale unor țigani, care fac pe muncitorii agricoli, iar una e a unui meșteșugar.

Cu acest corectiv examinând repartitia pe gospodării a proprietății agricole vedem, că un total de 207 gospodării nu o proprietate agricolă în întinderea necesară, nici prosperării unei familii țărănești și nici pentru asigurarea unui standard de viață mai ridicat. În schimb 253 gospodării cu o proprietate agricolă suficientă, ba 6 dintre aceștia chiar între 30-50 jughere. Sub acest aspect examinând starea materială a comunei putem spune, că ea e mijlocie. Aceasta mai ales dacă examinăm și inventarul agricol mort și viu al celor 469 gospodării. Astfel s-au găsit peste 360 pluguri, grape și celelalte unelte necesare unei culturi, care se face deocamdată numai cu forță animalică deservită în proporția egală de către cai și boi. Bogăția principală a comunei rămâne însă venitul ce-l dau viile și livezile, cerealele cultivându-se în proporție egală din toate speciile,

În comună sunt prezentate într-un număr destul de frumos și meseriile. Unele ca ocupație principală, ocupația secundară fiind agricultura, altele ca ocupație secundară, cea principală fiind agricultura. Cum însă e greu de stabilit criteriul, după care în mediul rural o ocupație legată de sezon e principală sau secundară și cum toți cei trecuți în tabloul ce urmează sunt meseriași calificați, independent de faptul, că primăvara și toamna, pe timpul muncilor agricole se dedică cu totul acestora, am întocmit acest tablou în baza pregătirii profesionale a acestora,

Tablou
Despre meseriașii comunei Naidăș

Pantofar	Zidar	Fetar	Mecanic	Dogar	Croit	Frizer	brutar	Măcelar	Tâmplar	Rotar	Cojocar	Sculptori în piatră	Cărmida	Vopsitor	Muncitor de fabrică	total
2	4	7	1	1	2	1	1	3	6	4	3	1	2	1	2	41

Tablou
Despre alte ocupații ale loc(uito)rilor com(unei) Naidăș

Preoți	Funct. publici	Jand politiști	Cantonier	Pădurari	Ciobani	Căraș	Comercianți	Elevi	Studenti	Fără ocupație și casnice	Agricultori
2	3	5	1	4	2	1	4	63	2	306	1538

Cum în mediul rural femeia ajută bărbatul la munca câmpului ele în genere au fost trecute agricole, la rubrica „Fără ocupație” fiind trecute numai acelea, cari din cauza bătrâneții erau trecute în chesonar de „casnice”. Aceiași rubrică din tablou conține și cifra copiilor nevrăsnici, cari nu pot ajuta la munca câmpului.

Evoluția numerică a populației comunei Naidăș, Neamuri, religii.

Deși în contact destul de apropiat cu valea Cărașului, comuna Naidăș până acum 40 de ani și-a păstrat vigoarea biologică. Din tabloul ce urmează se vede că ea a crescut constant din 1869 până în 1900, având o mică scădere în 1910, pentru ca în anul 1931 să fie găsită, la recensământul general, cu 266 suflete mai puține ca în 1900 și cu 196 suflete mai puține, ca în 1910.

Tablou
Despre evoluția numerică a populației comunei Naidăș

Anul 1869	Anul 1880	Anul 1890	Anul 1900	Anul 1910	Anul 1931	Populație probabilă în 1942	Observați- uni
2186	2408	2610	2670	2448	2378	2200*	

* cele 469 gospodării chestionate aveau un număr de 1975 suflete, ceiace revine de gospodărie 4,2%. Calculând restul de 45 gospodării neanchetate cu 5 suflete de gospodărie, obținem 235 suflete, cari adăugate la cele 1975 suflete din cele 469 gospodării, obținem cifra de 2200 suflete.

Deci din anul 1900 începând comuna aceasta se află în deplin declin biologic, căci față de 610 case găsite locuite la recensământul din 1900, deci reprezentând cel puțin tot atâtea gospodării, recensământul din 1931 găsește 639 de case cu numai cu 3600 gospodării, iar echipierii „Institutului Social Bana-Crișana” de abea mai găsesc 551 case cu 514 gospodării 37 fiind nelocuite,

E interesant de știut, că străinii infiltrați în sat își păstrează pozițiile deținute în 1900 până în 1931. Astfel în vreme ce la 1900 pe lângă 2644 rom(âni) locuiau în comună 4 unguri, 6 germani, 1 slovac și 10 sârbi, alții 9, recensământul din 1931 găsește la 2338 români 11 unguri, 1 singur german, 12 sârbi, 1 ceh, 5 evrei și 10 țigani, ceiace este de subliniat e faptul că deși români de neam sunt în 1931 2338, după limba maternă ei se aflau 2347, iar germani, după limba maternă se aflau 6 și nu unul, cum s-au declarat după neam. Ținând seama, că criteriul după care a fost înscris neamul era declarația făcută de cel chestionat și anume ca fiecare să se înscrie ca aparținând neamului de care se simte legat prin tradiție și sentimente diferența de nouă dintre românii de neam și dintre românii după limba maternă înseamnă, că deși născuți din mamă română într-un mediu absolut românesc, conștiința originii și sentimentelor lor s-a îndepărtat în altă parte. Aceiași e situația și celor 5 germani în plus, luați ca atare după limba lor maternă. O parte dintre aceștia au cel puțin scuza, că au urmat și religia tatălui, la 11 unguri luați după limba maternă 6 germani, și un ceh de abea găsindu-se în comună 16 rom(ano)-cath(olici).

Echipierii institutului în 1942 nu mai găsesc în comună decât 3 unguri, nici un german, 13 sârbi, nici un evreu, în schimb găsesc numărul țiganilor ridicați la 35 suflete, ocupând ei singuri 12 case, probabil părăsite și cumpărate de la români.

Această infiltrație proaspătă de țigani-un plus de 25 pe lângă cei zece avuți în 1931, confirmă odată mai mult adevărul, că și în mediul rural există funcții economice, a căror vacanță e ocupată de primul venit atunci, când deficiența numerică a autohtonilor împiedică complectarea acestora prin localnici. E de remarcat și faptul, că numai jumătate dintre cele 12 familii de țigani trăiesc în concubinaj, jumătate dintre ele fiind căsătorii legal.

Ca pretutindeni pe Valea Nerei și în partea sudică a câmpiei Banatului și în Naidăș a apărut secta baptistă, având și biserică, convertind peste 20 de familii nu dintre cele mai sărace și numărând 71 de credincioși.

Evident din fișele complectate nu se pot stabili cauzele, cari au determinat pe

sectanți să-și părăsească religia strămoșească. De altfel ar fi și riscant, pentru veridicitatea celorlalte date obținute prin chestionar, ca el să se întindă și asupra noi domeniu de ordin sufletesc, unde individul a pornit să nu mai răspundă cu sinceritate. Întinzându-se și asupra unuia astfel de domeniu anchetatorul riscă să nu obțină răspunsuri sincere nici la celelalte întrebări ce le pune celui chestionat, privind realitățile monografice,

Pentru o anchetă separată în acest domeniu, merită să stabilească la fața locului cauzele cari fac ca sectele să prindă rădăcini în satele noastre bănățene și să se poată menține. Institutul a proiectat, în cadrul anchetei monografice, o anchetă separată, care însă, din cauza îmbolnăvirii celui încredințat cu această misiune, nu s-a mai putut executa.

Ar fi totuși folositor să se stabilească pe regiuni-evident cu mijloace științifice-cauzele răspândirii sectelor și astfel a așeza întreaga problemă a sectelor pe alt plan decât acela, pe care ea se află astăzi.

Încheiere

Răsfoind chestionarele celor 469 gospodării anchetate de către echipierii „Institutului Social Banat-Crișana” și adâncind rubricile ce privesc felul de cultură, ceiace surprinde în primul rând este numărul mare de parcele, rămase necultivate în anul agricol 1941/1942 - Cum din cauza războiului, deci a lipsei brațelor de muncă și desigur și a forței animalice suficiente, numai prin cele mai mari eforturi s-ar fi putut ajunge la o cultură normală ca întindere, nu ne putem pronunța și asupra celorlalți factori, cari au contribuit la scăderea întinderilor cultivate într-un raport, ce depășește scăderea mijloacelor de producție.

E de remarcat, că în special proprietățile agricole cu peste 10 jughere au parcela necultivate.

Dacă examinăm însă tabloul grupurilor de vârstă și vedem, că în genere năidășeni ating o vârstă destul de înaintată, găsim totuși între 15 și 55 de ani, deci în vârstă, când țăranul și țăranca e capabilă de munca grea a câmpului, de avea 1084 persoane. Aceștia, după ce scădem pe meseriași le revine cultura a 2103 jugh(ere) pământ arabil 43 jugh(ere) grădini cu legume, 143 jugh(ere) vii, 57 jugh(ere) livezi cu pomi fructiferi și 59 jugh(ere) fânețe.

Cu brațele de muncă arătate și cu mijlocele de producție încă destul de rudimentare, e imposibil a munci și a gospodării în mod rațional acest teritoriu. Iată deci factorul principal, care contribuie la scăderea teritoriului cultivat.

Ceiace atrage apoi luarea aminte e și faptul, că sunt foarte numeroase

gospodăriile, unde trăiesc la un loc câte 3 familii. Bunicii, copiii și nepoții, toți însurați. În aceste familii se și observă o cultură mai rațională a teritoriului deținut. Pe deoparte fiindcă și nevoile sunt mai mari pe de altă parte și fiindcă lipsa incidentală a unui membru din familie e mai puțin simțită.

Dacă prin cele expuse rezumativ am reușit să reoglindim realitățile sociale și economice ale comunei Naidăș, am atins obiectivul urmărit. Bogatul material folkloristic va înfățișa realitățile spirituale din acest sat și aptitudinile remarcabile ale locuitorilor săi, complectând materialul documentar necesar monografiei acestei comune.

Traian Birăescu¹

M.B.M. Fond „C.Groșorean”, nr. 8331

---

¹ Traian Birăescu (1890-1946), colaborator al Institutului Social Banat-Crișana, participant activ la campaniile monografice organizat de acesta.

22.

Prezentul manuscris conține notele de la subsolul paginii (notate cu cifre romane) care aparțin lui C. Groșorean, iar cele de la sfârșitul documentului (notate cu cifre arabe) ne aparțin nouă (n.n.)

Raport etico-juridic de Dr. C. Groșorean

La Sasca-Română Nera, cea auriferă, iasă din masivul Muntelui Semenic și se revarsă în șesul Văii Carașului, șerpuiind prin stânci și păduri lângă comuna Bogodiuț, Naidăș, Lesovița, Zlatița, Câmpina și Socol, parcurgând acea faimoasă regiune, care făcea parte cândva din cele mult discutate 8 districte valahe.

Aci era al VI-lea district, cu sediul la Ilidia, care este pomenită deja în 1342. Din acest district faimos făcea parte, cum rezultă din harta aci reprodusă, Ticvaniul-mare, Ticvaniul-mic, Vărădia, Vraniul, Oravița, Socolariu și Biserica-Albă.

/harta/¹

Naidășul nu figurează în această hartă, în semn să satul ori că n-a existat pe atunci, ori că fu un așezământ de cu totul neînsemnat. Cert este însă, că toată această regiune, până jos la Dunăre, apoi Valea Dunării în Clisura de sus era locuită din

timpuri imemorabile, de Romani, cum afirmă și d-l A. Moisi¹, un foarte bun cunoscător al graniței bănățene: „... nu poate fi contestat de nimeni, întrucât *massa compactă a Românilor aici s-a menținut și se menține încă intactă, fiind ambele maluri/ Este vorba de Timoc.N.n./ ale Dunării locuite numai de Români... Pe aici s-a făcut legătura între Românii din dreapta și stânga Dunării, contribuind la menținerea unității limbei... nici-o istorie nu amintește vreo cetate, sau localitate sârbească în jurul Clisurei*”. Apoi continuă foarte logic: „Înăntea de ocupațiunea turcească cetățile din Clisura au fost apărute de ostași, în fruntea cărora erau nobilii, care nu lucrau pământul și deci alimentarea lor au asigurat-o țărani din jurul cetăților. De acești țărani toți au avut nevoie și numai așa se explică existența lor în decursul vremurilor... până ce nobilimea și ostașii au format o clasă mai favorizată, dar totodată și flotantă, iară când o cetate fu cucerită, ostașii și nobilii au fost omorâți, supraviețuitorii au ajuns robi...pe când țărani, de care au avut nevoie și cuceritorii și învinșii, s-au menținut fără întrerupere...” /P. 58-61/¹¹

Dealtminteri d-l Moisi a binevoit să-mi răspundă, la întrebarea mea, prin o epistolă următoarele: „Din lucrarea lui Alexandru Stanoilovici din Chichinda, de origine însă, din Socol, întocmită după însemnările lui Gheorghe Maloșevici, păstrate în arhiva eparhiei Vârșeșului, fost la 1787 protopresbiterul din Palanca, aflu că, vizitând acesta comunele din Clisura, raportează consistorului din Vârșeș starea bisericilor, a școalelor, cimitirelor etc. dând date detaliate referitoare la sfințirea antemiselor, adică când s-au întemeiat aci primele biserici sârbești astfel am constatat că: Zlatița n-are artemis nici biserică sfințită, ci o școală cu 9 elevi; Câmpina are biserică sfințită la 18 Apr. 1755, are și școală, dar fără elevi și fără dascăl; la Socol s-a sfințit biserica tot în ziua de 18 Apr. 1756, are școală cu 13 elevi, Belobreșca, Divici, Sasca laolaltă au biserică sfințită la 18 Apr. 1786 și școală cu 15 elevi; Radimna cu ambele Pojejene au sfințit biserici ca la 14 Apr. 1756, în școală sunt 15 elevi; Moldova-veche cu Măcești laolaltă au biserică sfințită la 13 Iun. 1779, școala este frecventată de 20 elevi; la Liubcova s-a sfințit biserica la 18 Apr. 1763, n-are școală”.

„Dealtcum n-am cetit nici o istorie sârbească, care să susțină că, în Clisura au locuit Sârbi înainte de 1738, n-am aflat nici într-o biserică de aci scripte,

¹ Alexandru Moisi: *Monografia Clisurii*, Ed. Oravița, 1938.

¹¹ Szende Pal: *Magyar varosok a közepkor vegen*. Revista sociologiei maghiare: Huszadik Szazad. Nr. Nov. Dec. 1912. P. 645 zice: Maghiarii au prins rădăcini în țară în sec. al X-lea. O parte a popoarelor subjugate s-a ocupat deja cu agricultură. Tendința Ungurilor stăpânitori a fost, ca să-și asigure o parte din recoltă, controlând muncile agricole din anumite centre întărite, de unde se îndruma și administrația regiunii.

sau nume sârbești măcar înainte de 1738 și pe lângă toate cercetările mele stăruitoare n-am dat de urmă de Sârbi în Clisura înainte de 1738...” regiunea de la 1688 aparține jud. Caraș și anume districtului Palanca, conform însemnărilor făcute de italianul Marsigli /1690-1700/. Despre comuna Naidăș se face întâi dată amintire în 1699, când devine proprietatea fiseului. În conscripția din 1717 figurează cu 72 case. În 1723 este împărțită Clisurei. Când în 1767 se înființează reg(imentul) conf(iniar) militar valaho-iliric cu 108 comune, Naidășul face parte în această organizație până la desființarea ei. /1872/.

Conform însemnărilor d-lui Gr.Popiți^{III} Naidășul a fost o comună mare, deoarece în 1773 s-au înrolat de acolo 107 apți pentru serviciu(l) militar, figurând astfel la al patrulea loc din 21 comune... în 1775 primarul era Janosch Bobik. / păstrăm caracterul scrisului așa cum fu reprodus de către d-l Popiți/. Iară din consiliu comunal făceau parte ca „jurați”: Janosch Brka / Bârcă/, Lapadat Rodovoy /Lăpădat Radivoi/ Schurka Beika / Jurca Beică/, Petro Ravezzi/ pe semne italian n.n./

În conscripția reg(imentului) de inf(anterie) de graniță Valaho-Ilir Naidășul este trecut cu 528 bărbați și 447 femei, 44 cai, 24 mânzi, 195 boi, 98 vaci, 55 viței, 1024 oi, 305 porci, 48 stupi. Evident, deci, avem a face cu o comună puternică și bogată. /P.84/. fapt, de a se învederează și din conscripția anului 1808, unde comuna figurează cu 188 case. În anul acela preot era Mihai Radonici, învățător Gheorghe Isac, cu 22 elevi.

După scindarea reg(imentului) Valaho-Ilir în 1838, s-a format reg(imentul) româno-bănățean Nr.13 cu sediul la Caransebeș și reg(imentul) sârbo-bănățean cu centru(l) la Biserica-Albă. Naidășul fusese aci împărțit, și anume la compania 10, împreună cu Zlatița, Lescovița, Rebenberg și Crucița.

Conform conscripției-pe naționalități-din 6 Aug(ust) 1808, Naidășul /scris Nadasch/ este menționat ca o comună valahă. Este demn de reținut că, atât Lescovița, cât și Sikievitza, Gonialupkova, Perzaska, Svinitza, Tissoviză, Plavischevitza, Dubova, Ogradina și Jeschelnitza figurează ca comune valahe. / Am păstrat ortografia conscripțiilor, n.n/ Popiți op.cit. p. 99/...

Fosta graniță militară a excelat prin două instituțiuni specifice: una era comunitatea familială, consacrată prin „Grenz-Privilegium” din 1630, și „Grenz-Rechte” din 1754, întărită și lărgită mai apoi „Grenz-Grundgesetz din 7 August 1807, alta era comunitatea de avere. Prima asigura grănicerilor folosința neștirbită /Nutzeigentum”/ a pământului-în comunitate familială-pentru serviciul militar obligator, a doua li s-a acordat grănicerilor după desființarea confiniului militar în semn de recunoștință în vederea prestațiilor militare, atât de strălucite ale regimentelor confiniare.

^{III} Gr. Popiți: „Date și Documente”, Ed. Timișoara, 1939.

Constituția confiniară fu modificată prin patentă imperială din 1850, iară comunitățile familiale au fost desființate prin legea maghiară XXIV din 1885^{IV}.

Cât privește Comunitatea de Avere facem din nou trimitere la lucrarea d-lui A. Moisi, și dânsul grănicer, declarând /în op.cit. p.103:

„La desființarea confiniului militar Casa Imperială având în vedere serviciile credincioase, prestate statutului, precum și dreptul de uzufruct, acordat prin legea din 8 Iunie 1871, dispune ca pădurile să se împarte în două părți egale între stat și comunele grănicerești, adică jumătate din totalul pădurilor statutului, aflătoare în raza teritoriului pădurilor statutului, aflătoare în raza teritoriului militar, să treacă în proprietatea absolută a populațiunii grănicerești...” decret regal s-a dat la 9 Iunie 1872 pentru trecerea în administrația civilă din cea militară a regiunii grănicerești din Reg(imentul) Nr.14 Sârbo-bănățean. Iară art.5 dispune că, în urma disolvării a regimentului, se vor stabili proprietățile comunelor după numărul sufletelor dela 1 Noembrie 1872:

Astfel comunele grănicerești din fostul reg(imentul) conf(iniar) Nr. 14 au ajuns în posesia a 37.000 jugh(ăre), păduri, fânețe și pășuni, înființându-se Comunitatea de avere, fiind înscris și dreptul de proprietate al grănicerilor în Cartea Fund(uară) - în 1881 - sub numele: Comunitatea de Avere a fostului reg(iment) grănic(eresc) sârbo-bănățean Nr. 14. Iară administrarea averii se face - în baza unui statut special - de către un comitet, designat de o reprezentanț(ă), aleasă prin referendum.

În 1919 sediul s-a mutat de la Biserica-Albă la Moldova-Nouă, alegându-se reprezentanți exclusiv din comunele grănicerești din România. Totuși averea întregă fu expropriată în 1924, contrar principiului elementar de drept comun, contrar spiritului de echitate, c(e) ar fi fost să fie respectat față de bravii grăniceri, care și azi, ca în trecut, apără hotarele Țării, hotarele etnicului românesc.

În 1933 se face un aranjament cu Iugoslavia, fixându-se punctele litigioase într-o convenție, aprobată de ambele guverne. Iară Curtea de Apel din Timișoara stabilește prețul de expropriere în suma de 111.983.000 Lei rentă de stat. Procentul de împărțire se stabilește în 22,38 sutimi pentru comunele din România și 77,62 pentru comunele din Iugoslavia, cu o populație de 67549 suflete, față de 22 comune din România cu 19484 suflete, câte au fost în 1872. Astfel Comunitatea de Avere din România primește 13.296.700 lei rentă și 8.973.000 lei numerar din un total de 60.622 lei rentă și 40.919.255 lei numerar.

Comunitatea din România trece sub tutela Ministerului de Domenii, controlul fiind dat în sarcina Cooperăției.

---

^{IV} Gy. Guggenberger: „A hatarörvideki hazközösegekre es a Hatarörvideki ingatlanokra vonatkozó Törvények es Rendeletek”. Ed. Budapesta. 1906.

Și acum revin la adresa d-lui Moisi, în care îmi comunică următoarele: „Orice sume primite de la Comitate, s-au dat din excedent, fără a se atinge de capitalul inițial /lei 13.296.700 - cum am văzut mai sus - plus 550.000 lei semnați la împrumutul de înzestrare, 1.900.000 lei capitalizată din excedentul anului 1937. Deci, capitalul n-a fost atins: din contră s-a sporit și numai din venitul rentelor se dau ajutoare comunelor grănicerești și elevilor silitori de la diferite școli”.

„Din venitul din 1938... s-a împărțit comunelor grănicerești în adunarea generală din acel an: 9500000 lei, urmând ca Moldova-nouă se primească pentru ridicarea preturii 700000 lei și 200.000 lei pentru construirea de pichete grănicerești, iară rostul sumei s-a împărțit între comunele aparținătoare Comunității. Astfel Naidășul a căpătat, după 2172 suflete, câte a avut în 1872, 950000 lei și anume: 200000 lei pentru repararea bisericii, 100000 lei pentru repararea școlii, 200000 lei pentru un cămin cultural, 300000 lei pentru ridicarea caselor parohiale și 150000 lei pentru zidirea casarmei de jandarmi”.

După actul de expropriere a urmat apoi împrumutarea - nu a celor îndreptățiți, căci aceasta a fost omisă^v, ci a comunelor interesate, împărțindu-se comunelor 22942 jugh(ăre) pădure, reținându-și Statul 14000 jugh(ăre), ca rezervă.

Ce s-a întâmplat cu comuna Naidăș rezultă din memoriul comunei, înaintat celor în drept și publicat aci în întregime:

Așa s-a irosit o mare avere, dată grănicerilor pentru prestațiile lor militare. S-a aplicat reforma agrară, când era vorba de expropriere, dar nu s-a mai respectat și a doua parte a legii, referitoare la împrumutarea celor îndreptățiți, adică a grănicerilor de altă dată, căci lor nu i s-a dat nici măcar un lot de casă. Adică s-a expropriat o avere, ce forma proprietatea unor mici agricultori, apoi au fost împrumutate comunele-cu nește întinderi derizorii - socotindu-li-se preț îndoit, deoarece la expropriere s-a socotit pro jugh(er) 150 lei, iară la împrumutarea, cum rezultă din memoriul publicat 3028 lei, iară la împrumutarea, cum rezultă din memoriul publicat, 3028 lei, urmând ca comuna Naidăș să plătească Statului sumă de 6.254.176 lei, după averea ei proprie, care li s-a luat pe nedrept, căci d(e) e(xemplu) Comunitatea de Avere de la Caransebeș și Bistrița fusese scutite de sub expropriere...

Din însemnările d-lui prof. Dr. Nicolae Ilieșiu, puse nouă la dispoziția, se constată că, în trecut a existat în comună o Societate de lectură, cântări și cetire, înființată de fostul învățător Nicolae Sucaciu, apoi o orchestră înființată de învățătorul Adrian Pitic.

În 1924 văduvele din războiul trecut au ridicat - pe cheltuiala lor - un monument

---

^v Vezi Dr. Iosif Jivan: *Situația din Clisura și litigiul româno-sârb*. Revista Nr. Noembr. Decembr. 1940. P. 653 și Ian. Apr. P. 1191.

în memoria soților căzuți pe câmpul de luptă, în număr impresionat de 84, dintre care 45 au fost înrolați în faimosul regiment de inf(anterie) Nr. 43, iară 32 în regimentul Nr. 8 honvezi / restul la alte unități/, figurând ca eroi unguri în statistica militară maghiară.

Cărți bisericești nu se mai află, fiind distruse în incendiul din 1906.

Din toponimia satului reproducem unele foarte sugestive: cătunul Arvătesc/ denotă colonizarea sub Maria Terezia unor croați, arveți Dialu Turku, Dialu Mori, Oszman, Lunka, Szeliste, Dialu Szatului, Kimpu din sus, Dumbrava, Kimpu mik, Vodjica, Dialu Pisorii, Plostina, Kimpu mare, Vutia mare, Szeliscsuka, Valia Ruszi, Dialu Popi, Ogasu Popi, Kraku szkurt, Kraku cu rakita, Bracsan, Szaprture, Kaprisonia, Zavoi, Morminc, Busum, Kraku lu Ktan, Bote, Csikova Mika, Kraku Turkului, Kulmia Nyemcsaszka, Faca Radimni, Drumu merului etc./ Reproduse cu ortografia originală - din registrele cadastrului an. 1874. Of. Cadastral din Timișoara.

D-l Ilieșiu mai face amintire de lanul Bratian și Bucium; pâraie: Zbăgu Turcului, Valea Călugăra.

Din onomastica satului dăm unele numiri interesante: Danu, Guga, Radu, Ursu, Orza, pe lângă elemente scriate, cum este: Priboi, Pe (?) eventual ungar n.n./ Crivacucia etc. Dar au rămas și reminiscențe turcești. Așa d(e) e(xemplu) familiilor așezate pe Dealul Turcului li se zice și azi: „la Turci”.

La chestionarul d-lui Ilieșiu ² răspunzând notarul de pe acele timpuri, /1935-36/, zice: „*La sfârșitul epocii militare majoritatea populației, printr-un plebiscit, ordonat de comandamentul regimentului, a cerut slujbă numai românească în biserică, având preoți români. Până atunci se făceau slujbele în limba slavonă și romană*”.

Atât reuniunea înființată de Nic(oale) Sucaciu și Romul Pitic /în 1904, cât și orchestra lui Adrian Pitic /1909/ funcționează și azi. Pe atuncia însă, când acești trei dascăli inimoși activau, instituțiunile amintite erau pătrunse de un înalt spirit idealist. Mai cu seamă după ce s-a înființat pe lângă orchestra de vioare un cor bărbătesc și unul mixt, în jurul căror reuniuni s-a grupat toată viața culturală a satului. Reuniunea are și o bibliotecă.

Voluntari în Italia și Rusia au fost: Pavel Ursu, Voiu Bobic, Ilie Guga, Gheorghe Potoceanu, Gheorghe Hera, Nicolae Gurilă, Tudoe Sima, Gheorghe Craia, Pavel Stanoia, Mihai Baloșiu, Ioan Lința, Mihai Petroșca, Pavel Nivac, Sava Staici, Rafa Ciolac, Mihai Radu.

II

Constatări etico-juridice

Obiceiurile tradiționale la căsătorie, logodnă, apoi în relațiile familiale sunt la fel ca în toate satele din Banat. Este interesant de remarcat această uniformitate în

obiceiuri chiar și pe o scară atât de întinsă, cum e regiunea între Mureș-Tisa și Dunărea. Natural, mici abateri, ori nuanțe specifice sunt și aci, ca în altă parte. Linia tradițională, însă, rămâne aceeași(i). Căci nu putem considera ca o abatere cazul special al lui Ilie Danu /Pilu/, care s-a înțeles cu fata inimii sale înaintea plecării sale la cătănie. Reîntorcându-se, s-a întâlnit cu fata, care - curagioasă cum pare că a fost - l-a întrebat: „*rămâne așa, cum ne-am înțeles?*” La ce dânsul răspunsese afirmativ. La fata l-a chemat, ca să se ducă cu ea la casa ei. Anchetatul, însă, nu s-a dus, căci: „*n-am vorbit cu mama și mi-a fost rușine*”. Dar fata nu s-a lăsat. A luat un braț de lemne, le-a dus în casa feciorului și acolo, în văzul lumii, a tăiat lemnele... Așa s-a făcut logodna.

Morala la tineri pare a fi curată, deoarece fetele până la măritiș rămân fecioare, iară tinerii nu cunosc altă femeie până la căsătorie, ori concubinaj, deoarece împreunarea aceasta a tinerilor este și aci frecventă, în urma faptului că se împreună prea timpuriu, când n-au încă vârsta legală. Mai târziu însă, se cunună. Morala femeilor măritate nu este întotdeauna una ireproșabilă aci aceeași(i) repulsiune față de căsătoriile mixte. îmi zicea un anchetat: „*Nu m-aș fi căsătorit cu o străină, chiar grofiță dacă era*”.

De regulă părinții să înțeleg asupra averii. Anume părinții băiatului se duc la părinții fetei și pun întrebarea: „*câtă parte dai la fată?*” Dacă răspunsul a satisfăcător, se face căpăritul, adică cum se zice acolo: „*pogoditul*”: părinții băiatului se duc, împreună cu viitor mire, la casa fetei într-o zi de Duminică, cu ploșka în mână, încât satul ia la cunoștință cele ce vor urma. Părinții fetei îi așteaptă cu prânz. Întră în casă și întreabă: dacă rămâne așa, cum s-au înțeles? Dacă convenția nu se confirmă, pleacă chiar de la masă. În caz afirmativ, aduc copii în cameră și-ii întreabă, dacă se vor? Răspund în sens dorit, se pun la masă, mănâncă, beau și se petrec. După aceea chem de trei ori fata la masă, iară tata băiatului o cinstește cu bani.

Avortul se practică și aci. De multe ori cu final tragic. Dealtminteri practica această e veche, căci deja regimul austriac în epoca graniței militare a luat măsuri, pentru împiedicarea acestui obicei dezastruos. Astfel nu este rezultatul civilizației contemporane.

Autoritatea bătrânilor și a părinților nu este știrbită, însă nici nu mai este așa intensivă, cum fu înaintea războiului mondial. Nici comunitatea familială nu e prea răspândită, deși multe familii o mai practică, însă, pe o scară foarte redusă /părinții și familia unui fecior; arareori se întâlnește conviețuirea bunicilor, a părinților și nepoților/. Cel mai bătrân administrează averea.

La căpărit am aflat, ici-colea, o abatere curioasă. Anume sunt cazuri, când atât băiatul, cât și fata depozitează la vreo rudă un fel de zălog /chilim, pătura, ori alte

obiecte prețioase/ cu condiția că, acela care strică logodna pierde obiectul zălogit. Abia după aceasta se face căpăritul.

Cheltuielile nunții le suportă și unii și alții. Înaintea războiului actual se cheltuia între 40 000-60 000 lei...

Din contactul nemijlocit cu intelectualii satului și cu țărani s-au desprins unele momente foarte interesante. Astfel d-l Antoniu Manu, cumnatul d-lui Elie Marcu, ne narează următoarele:

În trecut satul era mai demoralizat, căci nu lucrau în averea lor proprie, ci se duceau ca muncitori agricoli la șes, preferind muncile agricole din regiunea Bisericii-albe; îndeosebi lucrau în viile de acolo. „*Fiecare țaran avea un Neamț*”. Din simbria câștigată își cumpăra de toate trebuințioase în casă la finea săptămânii, când se reîntorcea acasă. Fiind peste săptămână absent, a slăbit atât morala bărbaților, cât și cea a femeilor rămase singure acasă... După trasarea graniței, situația s-a schimbat ca prin minune, deoarece din momentul acela erau siliți, ca să lucreze în gospodăria lor; să-și lucreze în gospodăria lor; să-și lucreze pământul, să se îngrijească de viile lor, de creșterea vitelor, să pună pomi roditori etc; cu un cuvânt să străduiesc din răspuțeri, ca să facă avere, transformându-se în adevărați gospodari foarte harnici. Înconvenientul este că, pământul nu e prea bun. În general au pământ, arabil foarte puțin. Dacă ar avea, însă, uneltele agricole, ar fi cei mai buni gospodari din regiunea întregă, căci sunt extraordinar de muncitori.

Viața de stat român însă, adusesse un alt inconvenient: lupta politică, fapt ce a învrăjbit enorm spiritele. Abia acum se reface pacea între ei. Încep să se intereseze de averea lor, de chestiuni administrative-comunale. Dar spiritul colectiv nu este deloc dezvoltat. Sunt egoiști și materialști în cale afară. Însă această predispoziție sufletească este în favoarea lor față de starea de spirit indolent, cum era anterior.

Din observația anchetatului se desprinde o cauzalitate foarte interesantă: influența determinantă a situației materiale, a felului de producție, deoarece spiritele s-au îmblânzit - zice d-l Manu - în urma îmbunătățirii situației materiale a populației.

Este interesant de remarcat ceea ce afirmă anchetatul referitor la situația din Lescovița. Asume-zice d-l Manu acolo se vorbește în familie românește, se cântă sârbește și în biserică se slujește în limba slavonă... Cu alte cuvinte: un Galimatias...

D-l notar Lala Ion, confirmă că, în trecut morala publică era cu mult mai salbă. Azi situația s-a îmbunătățit, deși concubinajul e foarte frecvent. Crime nu sunt, însă, cu atât mai mult contravenții silvice.

În sat sunt și bapțiști. Au o casă mare de rugăciune în nemijlocita apropiere a bisericii. Edificiul nu este ridicat pe banii lor, căci majoritatea sunt oameni săraci. După părerea sa bapțismul e sprijinit și îndrumat de interese străine și finanțat de

nește oameni rămași necunoscuți. Astfel știe din experiență proprie că, la Oravița a fost cândva o bancă, pe timpul când frecventă clasa IV liceală, a cărei conducători aflând că dânsul este bun elev, i-au făcut propunerea, ca să treacă la baptism, urmând ca apoi să primească o bursă mare.

Situația materială a sătenilor este mulțumitoare. Se ocupă cu agricultura, viticultura și creșterea vitelor. Însă, spiritul de colectivitate lipsește cu desăvârșire. Degeaba face apel la prestație benevolă; nu vor să înțeleagă este vorba de interesele lor proprii...

Și agricultorul Periș Ioan confirmă că, până la războiul din 1914 lumea era mai rea. În fiecare an, s-au comis, bătăi etc. Azi lumea este mai potolită, mai cinstită. Crede că influenței preoților și a bisericii se datorește această schimbare în spre bine mai cu seamă fostul preot: Svetozar Mutașcu a exercitat o influență determinantă asupra populației. Apoi și cultura română avuse adâncă înrâurire.

Situația materială a comunei este mijlocie. S-a îmbunătățit considerabil decând comuna aparține României. Oamenii își dau toată silința, căci sunt foarte muncitori. Dar lipsește spiritul colectiv, fiind recalcitranți, egoiști și materialști...

La fel, constată și plugarul Ilie Danu că, situația economică a satului s-a îmbunătățit de la unire încoace, căci în trecut populația era mai săracă, deoarece majoritatea locuitorilor se ducea la lucru în puste, până la Panciova, neglijându-și gospodăria proprie. De când s-a tras granița, lumea numai poate trece, și este nevoită, ca să muncească pământul propriu. Aceasta a dus la îmbunătățirea situației materiale.

Această bunăstare, însă, a deșteptat gustul luxului la femei. Se face un lux nebunatic, imitând pe „paurii” din pustă-zice anchetatul. /Adică pe cei din Berliște, Vrâniuf, Vrani etc/. Acolo nu mai se fac copii, ci numai câte un băiat, sau fată, pe care apoi îi ține „cu foi numărate”. Urmarea este că, și la Naidăș s-a stricat portul. „Nu mai știe omul, dacă sunt Români”.

Moralitatea publică este bună. Oamenii acuma sunt mai buni, nu ca în trecut, când aveau înclinări criminale. Ai răi au murit, iară generația tânără s-a îmblânzit. Fapt, ce se datorește, după părerea anchetatului, bisericii și preoților.

Așa știe că, cea mai veche așezare este a „Dăneștilor” din „cătunul”!/ mare/ strada principală/. N-are cunoștința ca, familia sa de unde a venit? Zice-că nu sunt bufani, de care se osebesc în port și graiu... Mai târziu au venit Croații și s-au așezat în „cătunul arvețesc”...

Un alt vlăstar al familiei Dan este bătrânul Solomon Dan/59 ani/. Om umblat în lume. Iată ce ne povestește:

„Am făcut 4 clase primare. Apoi un avocat român/ nu-i știe numele/ m'a dus la Budapesta, unde am învățat meseria de tipograf. După terminarea anilor

de ucenicie, am plecat în „Fremd”./La Viena, Paris, Belgrad, Sofia și Berlin/”. S-a reintors la Budapesta și a lucrat la tipografia lui Birău/ tipografia „Foaia Poporului Român”. În războiul mondial a căzut prizonier la Ruși. A fost internat în Nisninovgorod, Irkuts, Taskin, la granița persană. După revoluția bolșevică s-a înrolat ca voluntar în armata română la Kiev, trecând apoi la Iaș(i), unde fu împărțit la Reg(imentul) 5 Vânători, luând parte activă și la lupte. După războiu a fost angajat ca tipograf la Monitorul Oficial. Azi e în pensie.

Am reprodus cele povestite de ancheta, pentru a invedera: pe unde nu rătăcește de multe ori Românul...

Păr(intele) Simeon Novac, născut în comună, confirmă că, omenii în trecut erau mai răi. Se răzbunau dând foc, tăind moșia, spărgând ferestrele, spurcând groapa familiei adverse etc. ba se repetau și crimele /furturi și omoruri/. Astfel procentul cel mai ridicat al crimelor săvârșite în regiunea întregă a fost atins la Naidăș. Predispoziția aceasta-crede anchetatul- se datorește firii mai impulsive a populației, care se (de)osebește fundamental de locuitorii celorlalte sate. Au firea poporului de munte: sunt mai vioi, mai întreprinzători, dar mai vehemenți; la lucru mai harnici, la petreceri mai excesivi, în sentimentele lor mai impulsivi... Acuma, însă, s-a îmblânzit în urma faptului că, banda de răufăcători a dispărut.

Cu toate că erau mai răi, fusese(ră) mai bisericoși. Nu trăiau în concubinaj. Azi frecventarea bisericii lasă mult de dorit. Deși trăiește credința în Dumnezeu, totuși magia, frica de necurat, vrăjitoria a luat proporții considerabile. Și obiceiurile păgâne sunt păstrate: consideră ca sacrilegiu, dacă nu pun bani în coșciug, dacă nu îmbracă mortul în hainele sale cele mai bune, dacă nu țin pomeni etc.

Femeile în general nu sunt stricate. Mai stricate sunt cele din satele învecinate. Concubinajul, însă, este foarte frecvent. Sunt cazuri, când câte un bărbat, ori femeia s-a împreunat în concubinaj de 4-5 ori. Un fel de căsătorie de probă. Inconvenientul este că, concubina se grăbește, ca să facă un copil, în speranța că astfel nu va fi alungată. Dacă totuși se strică conviețuirea, copilul rămâne la bunici, deoarece atât femeia, cât și feciorul să împreunează cu alții, însă odrasla ilegitimă n-are nici un drept patrimonial.

Dealtminteri familia nu se îngrijește deloc de educația copiilor. Astfel se întâmplă că, copiii în cl(asa) I. nu știu să-și facă cruce.

Bapțiștii se recrutau din oameni vițioși, care căutau ușurare sufletească, crezând că în secta aceasta vor afla tămăduirea. Așa d(e) e(xemplu) a trecut la bapțiști și un moș bătrân, pe care-l apasă conștiința. După un an de zile, însă, s-a reîntors în sânul bisericii, deoarece nici acolo n-a aflat ușurare. Dealtminteri anchetatul remarca fenomenul că, între bapțiști există un spirit colectiv mai dezvoltat. Se ajută reciproc.

Majoritatea poporului, însă, îi detestă și aproape îi dușmănește.

În sat se respectă mult prasniclele /hramul casei/, însă, numai fac apel la preoți. Din contră, când s-au prezentat, ca să facă o rugăciune, fuseseră refuzați.

Obiceiul este următorul: prasniclele ține trei zile: prima zi seara începe și durează până târziu noaptea. Asta e cina. În preziua prasniclei, acela care are prasniclele se duce cu plosca la toate neamurile sale și-i invită la cină. Le dă să bea de două trei ori, respectând vârsta.

La cină se face o turtă mare de mălai, apoi un colac mare de pită, împlătit unul peste altul și deasupra se pune o farfurie cu grâu, în care este așezat un colac mititel cu o lumânare. Iară pre masă stă o lumânare mare! Lumânarea prasniclei/.

Cei invitați vin seara și se pune mâncarea pe masă: legume, țuică caldă și pentru fiecare oaspe o farfurie. Înainte ce ar începe să mănânce, cel mai bătrân din casă ia trei lumini mici, învăluite într-un „peschir” /ștergar/, încrucișate, se pune în ușa cu luminile aprinse la ce oaspeții se scoală în picioare. Gazda zice: „*ierțați frați dela masă, ca să aprin(d) lumânările în casă*”. Ei răspund cu toții: „*binecuvântat*”. Scena se repetă de trei ori. Apoi gazda se pune în capul mesii și alege un popă. Preotul ales apoi spune Tatăl Nostru. După rugăciune popa ales /cel mai în vârstă/, „meniește” cu vâtraiul în care e tămâie și zice: „*Să fie în sănătatea gloatei, a marvei, a câmpului, pace între împărați*”. Toți stând în picioare prind în mână mălaiul și mereu învărtindu-l în partea dreaptă, zic: „*prindem de pită, pita să rogească, mălaiul să nu glumească*”. Fraza se repetă de trei ori.

După aceasta un copil /ori fată/ primește cele trei lumini și cineva îl ridică în brațe până atinge capul ușii și acolo trecând pragul, stânge luminile. Apoi închină cu toții în sănătatea gazdei, a familiei și se pun la mâncare.

A doua zi, în ziua prasniclei, din nou se strâng la masă. Gazda din nou „meniește” oaspeții cu vâtraiul(l). A treia zi nu se mai „meniește”, ci la prânz se face prasnicle! pentru morți.

Relatări interesante ale preotului au fost complotate de o babă, familiarizată cu aceste obiceiuri /Ana Linta de 61 ani/. Iată ce ne nara:

Credința poporului este că, fiecare răspunde pentru păcatele lui proprii și pentru păcatele strămoșilor. Pentru a se tămădui se ține post negru. La fel și pentru cei căzuți în război. În post negru femeile nu mănâncă timp de șase săptămâni decât „*pogașie nedospită*” și nu beau decât apă. N-are voie, ca să aibe relații cu bărbatul său, ori să se ducă la joc, la crâșmă etc. Acest post se ține și pentru sufletul morților în caz de accident.

Cât de vie este credința în nemurirea sufletului se desprinde și din obiceiul că, la praznic se pune lingura, furculița etc. lângă oala destinată celui mort. La fel sunt

convinși că, sufletul planează deasupra lor timp de șasă săptămâni. Și mai interesant este faptul că, nenorocirile ce s-au abătut asupra unei familii, se explică prin păcatul strămoșilor. Iară când se ridică cu o familie, o atribuie tot strămoșilor, fiind convinși că acestie fusese oameni de omenie și cu frica lui Dumnezeu...

Trebuie o filosofie mai profundă, o gândire mai înălțătoare? La fel e adâncă și cinstirea morților și pomenirea lor. Nu există Duminică ori zi de sărbătoare la care femeile să nu se ducă la morminți cu olcuță de tămâie. La sărbători stropesc morminții și cu vin. Apoi înaintea morții toți se împărtășesc. Cuminecătura primită se consideră ori ca început de reînșănătoșire, ori ca act final.

Păr(intele) Ilie Crivacucea, tot fiu al comunei confirmă și dânsul că, bapismul a prins rădăcini imediat după războiu. Au venit unii din orașe și cu un-a a zis-predicator din sat, dealtminteri m-am interesat, începuse ca să propage ideile lor, câștigând aderența câtorva femei mai simple. Pe urmă s-au atașat și câțiva săteni mai înstăriți, însă, majoritatea se recrutează din sărăcimea satului. Satul îi privește cu multă neîncredere, deoarece îi judecă după trecutul lor. Dar și atitudinea sectarilor în prezent, după afirmativa lor pocăință, lasă mult de dorit. Cert este, însă, că spiritul colectiv e mai desvoltat la ei; sunt mai solidari. /Ținuta firească a minorității. N.n./ În general sunt priviți ca nește farisei.

„Fapt este - zice interlocutorul nostru - că bapismii frecventează regulat casa lor de rugăciune, pre când ai noștri sunt foarte indiferenți față de biserică. Nu trăiesc în conformitate cu prescripțiile religiei. Din punct de vedere moral sunt la media obișnuită. Ceea ce este bătător la ochi, e atitudinea tineretului, care dela întâiul războiu mondial numai are acel respect față de bătrâni ca în trecut. A scăzut simțitor autoritatea bătrânilor și tineretul a eșit deasupra. Chiar și copii se poartă de multe ori necuvincios față de părinții lor proprii”.

III.

Comparația cu satele dinprejur

/Vezi tabelele/³

Am publicat aceste tabele, pentru a învedera aspectul general al regiunii. Ceea ce ne interesează îndeosebi este situația din comuna Lesovița, cheia Văii apusene a Nerei și totodată punctul de reazim unde vroia naționalismul sârbesc, ca să pună pârghia sigură pentru desființarea naționalismului românesc. În cele ce urmează ne vom folosi de lucrarea documentată a d-lui păr(inte) Trăian Constantin, paroh în Vrani: „Sârbi în Lescovița”, ed. Caransebeș. 1937, în care autorul descrie în culori impresionante procesul de deznaționalizare al Românilor autohton-băștinaș.

Autorul confirmă, ce ni s-a raportat deja la Naidăș că, locuitorii și azi vorbesc în casă numai românește, fiind de origine etnică română, ceea ce rezultă și din

onomastica locuitorilor /Almăjan, Băiaș, Budac, Cladovan, Cocariu, Ghindă, Jebereanu, Mărginariu, Olariu, Subțire, Sperlea etc./ La fel și portul are un timbru românesc, precum și graiul și-a păstrat caracterul latin.

Biserica, însă, a facilitat deznaționalizarea elementului românesc, din moment ce-după unirea lui Atanasie cu Roma în 1700-biserica ortodox-română fu încadrată prin edictul împăărătesc din 1783 ierarhiei bisericii sârbești, dezlănțuindu-se între anii 1800-1836 o adevărată furie de deznaționalizare a Românilor bănățeni. Atacul fu îndreptat împotriva etnicului românesc chiar de către un preot renegat: Nicolae Sticevici /din neamul Stoicheștilor/, care în raportul său către congresul din Carloviți / 1864/ falsifică starea reală, afirmând că în comună sunt 850 suflete, toți Sârbi. În urma acestui raport comuna figurează în registrul protopopiatului ca comună sârbească. Românii, bine înțeleși, nu s-au dat bătuți, cerând ordonarea unei cercetări minuțioase. Astfel vicarul protopopesesc Iosif Popovici descinzând la fața locului, constată în raportul său din 9 Sept(embrie) 1865 că, comuna este aproape în întregime românească.

Dealtminteri autorul constata că, atât în Valea din apus a Nerei, cât și în Clisura Dunării următoarele comune sunt curat românești: Naidăș, Macevici, Coronini, Sichevița, Liubcova sup. Liubcova inf. Berzeasca, Boșniac, Cărbunari, Potoc, Sasca-mont(ană), Sasca-rom(ână), Bogodiuț, Petrilova, Slatina, Socolari, Ilidia, Răcășdia, Ciclova-mont(ană), Ciclova-rom(ână), Macoviște, Ciuchici, Nicoliuț, Rusova-n(ouă), Rusova-v(eche), Vrăniuț, Vrani, Ciorcea, Iam, Mircovăț, Berliște. Ca incerte figurează Biserica-Albă, Crucița, Lescovița, Iasenova, Duplai, Belobreșca, Pojejena-sârb(ească), Moldova și Subotița. /P. 39 adn.a/e/...

Ceea ce e mai regretabil este constatarea sguduitoare a autorului, când afirmă:

„Cele din urmă dovezi românești din biserică au fost alungate de călugărul sârb Gikici în 1926-1927. /Notați bine: În anul unamienouășutedouăzecișisase după Hr. Ni se pare că, eram deja în România-mare?/. În recensământul din 1926 acest călugăr - sub cea mai înspăimântătoare teroare - a silit populația să se declare de origine etnică sârbă”.

Călugărul a fost nevoit, ca să fugă, ducând cu sine o evanghelie cu litere latine, dăruită de împ(ăratul) Francisc Iosif I - apoi au fost șterse toate inscripțiile românești de pe praznicare și icoane, și au fost înstrăinate toate urmele românești din biserică și arhiva parohială. Și în continuare zice autorul:

„Sârbii încă în anul 1864 și-au dat seama de importanța poziției comunei Lescovița, pentru celelalte comune mixte din Valea Nergăului. Pentru aceea au trimis aci oameni excepționali, cu misiuni bine definite... Câștigând Sârbii în 1864-65 pozițiunea neutră, reușindu-le să rețină comuna printre cele dubioase sau incerte, au dobândit timp foarte prețios și au trimis preoți anume ca să sârbizeze”. /P. 43/

Și aci urmează o pagină de tot tristă pentru politicienii noștri din trecut, deoarece călugărul, care a furat dovezile romanității comunei, în România-mare, a omis arhiva școlară, deoarece nu dispusese de ea. Astfel în această arhivă se află matricola purtată de învățătorul croat Avel Laurențiu Mihailovici din anul 1907-1908 și alta purtată de învățătorul secui Miklos Bokor, din care rezultă că, Mihaolovits avuse în 1907 înscriși 173 elevi Români și 2 elevi Sârbi, iară Bokor are în 1910-1911 înscriși 124 elevi Români și nici un Sârb. / Și zice autorul în adn. la p.46: „*Matricolele, purtate în limba ungurească, se află la arhiva școlaei primare din Lescovița*”/.

Alături de aceste dovezi mai există și raportul învățătorului secui Bokor către inspectoratul școlar. Anume scaunul școlar, la îndemnul preotului sârb, a cerut în 1910, ca după plecarea lui Mihailovici să fie numit în comună un învățător sârb. Referitor la această cerere raportează Bokor în 27 Oct(ombrie) 1910:

„*Neputându-mă debarasa de membrii scaunului școlar, îmi permite a vă înăinta alăturata cerere, cu observația din partea mea, că locuitorii comunei, în afară de patru-cinci familii, vorbesc în sânul familiei exclusiv și în totdeauna limba valahă și astfel și copii vorbesc numai limba amintită, singura limbă pe care o posed*” . /P.47/.

În urma acestui raport comitetul școlar ordonă învățătorului Bokor, cu Nr. 572 din 14 Martie 1911, ca să convoace comit(etul) școlar și să stabilească precis caracterul etnic al comunei. În consecință se dresează la 15 Martie 1911 la Lescovița un proces verbal în care din nou se constată - oficial - că dintre elevii obligați a frecventa școala abea 3-4 posed limba sârbească. Iară familii - cu excepția a 10-20 familii - utilizează limba română.

Așa cum regimul unguresc. Iară în România comuna etnicul comunei este pus în discuție. Și zice autorul:

„*Cum s-a putut admite la pertractările pentru încheierea convenției școlare româno-iugoslave, că această localitate - în posesia unor asemenea acte - să fie pusă măcar în discuție? Când Ungurii au refuzat cererea Sârbilor, ba pentru a sublinia refuzul, înlocuiesc pe învățătorul Bokor și învățătoarea Kolarov Paula cu Românii, Sidonia Popovici din Comorâște și Ion Sperlea din Ciclovamontană.*”/P.52/

Mai mult: în urma presiunii din afara se încuvintează funcționarea școlaei confesionale sârbești!

Examinând împrejurările, care a dus la această fatală situație, trebuie să dăm dreptate părintelui Tr(ian) Constantin, când afirmă că înstrăinarea acestui element românesc-pe lângă influenței nefaste a bisericii-se datorește faptului că, oamenii sunt săraci, puținul pământ arabil a rămas în Iugoslavia după trasarea frontierei, ceea ce a

înlesnit contactul nemijlocit cu Sârbii. Apoi lipsa totală de comunicație în interiorul țării, debușeu potrivit, privilegiu de muncă i-a silit ca să se țină mereu legătura cu Biserica-Albă, proximalul oraș mai mare în apropiere, unde aflau debușeu, prăvălii, medici etc. Astfel: legătura lescovincenilor cu Iugoslavia și deci cu Sârbii după 1918 a devenit mai activă ca înainte... deoarece cel mai apropiat oraș românesc: Oravița este la o distanță de cc 35-40 km. Însă înspre acest oraș românesc nu există drum practicabil. Pe distanța de 5 km dela Lescovița la Naidăș, de unde duce un alt drum miserabil, drumul traversează râul Nera în cinci locuri... fără poduri... Căci Statul român în decurs de 20 ani n-a fost în stare, ca să încadreze toată valea asta la circuitul firesc al vieții românești... Sârbii însă, s-au folosit excelent de aceste neglijente, încât noi înșine am contribuit la înstrăinarea elementului băștinaș.

„*Ungurii cari din Biserica-Albă au putut exercita un control mai eficace și sever peste întreaga Vale a Nerei, totuși au ținut de util un notariat în Zlatița-Câmpina sub dominația românească acesta se desființează la insistența unui Sârb... La toate acestea se mai adaugă inexplicabila influență, de care se bucură niște comercianți sârbi la partidele politice./Op. Cit. P. 58/.*”^{VI} Că ce însemnată cheie este Lescovița se evidențiază și din faptul că, toate comunele din Valea apuseană a Nerei, apoi cele din Clisura: Socol, Zlatița, Câmpia, Belobreșca, Șuşca, Divici, Baziaș, Radimna au un singur drum în spre interiorul Țării și la cel mai apropiat oraș /Oravița/ prin Lescovița. Și încheie autorul: „*Toate rapoartele și memoriile s-au lovit de indiferență, ba la organele administrative, care erau sub influența politică, s-au lovit de dispozițiuni și acte contrare intereselor românești*”...

Un alt bun cunoscător al graniței: dl A. Moisi scrie, în op.cit. p.114 că, Zlatița se află deja în bula decimală papală din 1367, unde figurează sub numele de Zlavitnici, probabil numire veche bulgară. Bătrânii satul(ui) afirmă că, a existat mai spre răsărit un sat bătrân cu numele Marmorăța. Dar nu e imposibil, zice autorul, că satul bătrân să fie avut numele de „Ancus”. Face apoi o observație, demnă de reținut: anume majoritatea caselor în trecut erau făcute prin împletitură de nuiete și tencuite cu pământ. Sistem de clădire practicată numai de Români, căci Sârbii pe acele timpuri își construiau astfel casele.

La comuna Zlatița aparține și cătunul Pârneaura, unde a existat o mănăstire încă din sec.al XV-lea afirmă autorul. Despre această mănăstire zice Dr. Ștefan Meteș în lucrarea sa: „Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria” că protopopul Pătru Sutu afirmă în sec.XVIII-lea că mănăstirea Sf. Sava, fiind dăruită în timpul războaielor, după gonirea Turcilor din Banat fu restaurată de protopopul Miclău dela Răcășdia, cu ajutorul credincioșilor români și administrată de un călugăr, adus din

^{VI} Vezi articolul nostru „În Valea Dunării”, Revista Nr. Sept.Dec. 1941, P. 366.

Oltenia. Mai târziu Sârbii au luat și aceasta mănăstire în posesie.

„Reforma agrară a nemulțumit foarte mult pe acești locuitori izolați și lăsați la voia întâmplării, întrucât mănăstirea a câpătat 3 sesiuni /a 32 jugh(ăre)/ fiind atât izlazul, cât și pădurea proprietatea ei, iară locuitorii au rămas fără posibilitate de traiu”. /P.114/. Rămând avizați la cheremul călugărilor sârbi... din 1771.

Și mai elocvente sunt tabelele publicate de d-l Gr. Popiți în op. citat, p. 21 etc.

Iată tabele locuitorilor din Statiza: Petru Preda, Dasar Almaschan, Iankul Adam, Ianosch Adam, Sima Cornia, Dimitrie Kothia, Paul Cornia, Gruia Rouka, Gchurka Gerkusch, Martin Iovan, Martin Ghekus, Illia Ollarul, Gerlina Wittib, Iovan Grosdan, Păun Grosdan, Athim Petkovich, Dreilă Schugum, Ieremia Ardelean, Marko Botjerez, Dreila Miklen, Stanzu Rumun, Nicola Almaschan, Iovan Bucure, Adam Manschul, Stephan Csokanel, Martin Ardelean, Mihailo Schigum, Stephan Roscha, Csurch Corni, Martin Adam, Iankul Porka, Iovan Adam, Martin Kronia, Avram Rumun, Iankul Kothia, Paul Ollarul, Iankul Daj, Schivan Bihor, Thodor Kornia, Schoimul Adam, Dragul Pandurul, Magdalena Seraka, Traila Moldovan, Iovan Schurka, Martin Moldovan, Iankul Iovan, Paul Marinka, Lupul Moldovan, Paul Moldovan, Tranchilla Ollarul, Iankul Ollarul, Milosch Olarul, Mihai Preda, Iankul Miklon, Traila Dukellia, Sima Manschul, Vukimir Manschul, Radul Gredianka, Iankul Botjerez, Adam Vratoj, Ieremia Vratici, Zacharia Iovan, Iovan Daja, Nicola Musta, Barbul Adamovich, Ianosch Rumun, Stana Pandura, Gligoria Dukuila, Mihailo Manschul, Nika Bucure, Nicola Armenka, Ianosch Moka, Petrika Recza, Petru Pandul.

Tot din 1771 publică dl Popiția tabela locuitorilor din Leskovich: Nedolko Seraka, Marko Iovanovici, Petar Iovanovici, Ion Komicz, Mathei Rekulessko, Stansul Nikolich, Ianoss Sekarechan, Martin Seperliak, Ianoss Ursu, Păun Wurkul, Martin Koczokar, Simeon Klocza, Păun Pollaczkin, Iankul Peia, Simeon Danul, Igniat, Petranov, Martin Polaczin, Iovan Sekarczan, Dragoje Palloczan, Radossav Aczimovich, George Komicza, Nika Gayna, Ianko Komicz, Ion Tugarul, Iovan Tugarul, Mihail Vaczar, Gruja Almaczan, Gruia Marina, Iankul Gayna, Iankul Doka, Nicola Komicz, Petru George, Iovan Petruika, Trailo Pavo, Petru Ursu, Stoika Ianako, Gruja Ognian, Illia Markovich, Ianku Ognian, Baun Brumar, Martin Brumar, Ninko Bogosav, Martin Koka, Martin Koka Hemlik, Martin Iepure, Petrasko Gayna, Iovan Palloschan, Traila Gayna, Nicola Marco, Mihail Dogarul, Petru Vakaru, Thona Maria, Illia Tojoka, Trailla Marina, am păstrat ortografia originală.

X

Din cele relatate se desprinde chiar situația din acea regiune, care formează linia demarcațională etnică dintre două popoare concurente. Totodată se evidențiază

agresivitatea unuia dintre cei interesați și indiferența păcătoasă a celuilalt partener. Căci în România-mare de altă dată nimenea nu s-a sinchisit de cele ce se petrec în tăcutele văi ale Clisurei. Un singur om a reacționat: dl inspector general Sabin Evuțian, care a dat alarmă la timpul său. Chiar și interesul viu al Institutului nostru se datorește D(omniei) Sale, deoarece dânsul a fost acela, care ne-a atras atenția asupra acestor stări rușinoase, încă în anul 1936, când în vara acelui an am grăbit cu o echipă puternică la Pojejena de jos, pentru a examina situația, pentru a deștepta interesul publicului și a reacționa împotriva atitudinii păcătoase a politicienilor, lipsiți de elementarul simț de patriotism.

Se cuvine deci, ca să ne exprimăm mulțumirile d-lui Sabin Evuțian⁴, apoi d-lui Alexandru Moisi din Moldova-nouă, precum și inimosului paroh Traian Constantin pentru curajoasele mențiuni făcute în lucrările lor citate. Exprimându-ne totodată admirația pentru țaranul român din acele regiuni, care în ciuda uneltirilor interne și externe a rămas neclintit în picioare... și nemărginitul dispreț pentru politicienii politicianizați, gata la orice tranzacție rușinoasă.

M.B.M. Fond C. Grofșorean, nr. 8110/52

---

¹ Din păcate harta nu s-a mai recuperat.

² Nicolae Ilieșiu a întreprins în anul 1934 la nivelul întregului Banat, o vastă anchetă istorică având ca subiect principal evenimentele din anul 1918 (mai multe detalii în C. Albert, *Cercetarea monografică în Banat (1859-1948)*, Reșița, 2002).

³ Nu mai există.

⁴ Sabin Evuțian, în calitate de inspector general școlar a fost printre primii care a constatat fenomenul amplu anchetat la Naidăș, dar și în alte campanii monografice (deznaționalizarea și denatalitatea).

23.

Sănătatea comunei Naidăș

Încheieri dintre cele mai interesante privitoare la sănătatea satului românesc se desprind examinând fișele sanitare întocmite cu ocazia cercetărilor monografice întreprinse de către „Institutul Social Banat-Crișana” în vara anului 1943 în comuna Naidăș din Jud. Caraș. Datele acestor fișe au fost concentrate în tabloul de față grupele după categorii și după etatea celor examinați.

Examinarea medicală s-a făcut la peste 150 copii între un an și cinsprezece ani și rezultatul acestei examinări ne dă o imagine destul de clară asupra sănătății Naidășului de mâine.

Că țărâna noastră a încă sănătoasă, capabilă să-și poarte sarcina, că a rămas acel izvor de viață și aceasta în ciuda diferitelor încercări de a înlătura uneori sarcina cu mijloace băbești, se vede din faptul, că toate nașterile au fost făcute la termen. Viața sănătoasă, munca continuă, până aproape de naștere, la aer curat, i-a ușurat rolul de mamă. Din cazurile celor peste 150 copii examinați, născuți cu toți la termen, se vede, că țărâna din Naidăș, spre deosebire de mamele de la oraș, unde sunt destul de frecvente nașterile la 7 luni, se vede, că în ciuda deficienței demografice a Banatului, satul își păstrează vigoarea sa. Ar trebui găsite și înlăturate numai cauzele, altele de la comună la comună și ne-am apropia dacă nu de eliminarea sistemului de 1-2 copii, cel puțin de ameliorarea lui.

Faptul, că toate nașterile fără excepție au fost normale și noii născuți au fost de asemenea normali, demonstrează aceeași sănătate.

E apoi impresionant numărul mic de nașteri asistate de către moașe cu diplomă, deci cu pregătirea necesară de a feri mama și leuza de diferite infecții atât de tragice pentru viața mamei în primele zile după naștere. Cu atât mai mare e numărul moașelor empirice, cari au dat ajutorul necesar la naștere. Naidășul și-a avut și își are moașa sa diplomată și totuși s-a recurs la concursul ei numai în mod accidental. Causa e a se căuta nu numai destoinicia moașei empirice, ci și în anumite obiceiuri dela țară, unde moașa nu îndeplinește numai o funcție sanitară, ci după naștere, până când durează leuzia și una de soră ocrotitoare a mamei și a copilului. Conform unor vechi tradiții moașa rămâne considerată și după ce și-a îndeplinit de mult funcția ca o rudă a familiei. În familiile, unde sunt sau au fost mai multe nașteri, aceeași moașă „moșește” pe toți copiii.

Sunt instructive rubricile tabloului de mai sus privitoare la alimentarea naturală a nouilor născuți și durata acesteia, dar mai ales termenul, când se face înțărcarea copilului. Din aceste rubrici se vede, că alimentarea naturală e prelungită la 47% dintre copii examinați peste termenul de 9 luni. La dorința țărâncei, că atâta timp, cât *alăptează* „nu va cădea însărcinată” pe lângă alăptarea de peste 9 luni se vede apoi și din faptul, că 53 copii, corespunzând la 29% a totalului copiilor examinați, au fost înțărcați la o etate de 2 ani sau peste 2 ani. Unul dintre aceștia chiar la 3 ani. Întrucât influențează alimentația și alăptarea prelungită apariția dinților e o problemă ce iasă din cadrul acestor considerațiuni. Vedem însă, că la 21% dintre copii dinții apar numai după un an.

Data când cei examinați au început să umble, ne dau suficiente puncte de orientare asupra vigoarei copiilor din Naidăș. După cum faptul, că cei mai mulți copii anume 127 corespunzând la 70% din total nu încep să vorbească, decât numai după un an, alții evident puțini, numai la 2 ani, ne demonstrează, că cei din nemijlocita

apropiere a copiilor s-au ocupat foarte puțin de aceștia, vorbirea și rostirea primelor cuvinte fiind condiționată de cuvintele ce li se rostesc și pe cari aceștia le imită.

E impresionantă frecvența gripei printre copii din Naidăș, care figurează în 115 cazuri, urmându-i apoi pojarul cu 13 cazuri.

Datele privitoare la talia celor examinați, perimetrul capului, toracelui, perimetrul abdomenului și greutatea corpului cum și celelalte date personale ne dau indiciile necesare pentru a trage încheierile ce se impun privitoare la rigoarea fizică a generației de mâine din Naidăș.

Încheieri definitive s-ar putea trage numai dacă mi-ar fi stat la dispoziție aceleași date sanitare și a acestora, cari au dat această progenitură, operație imposibil de realizat cei maturi refuzând să se supună examinării medicale

Traian Birăescu

M.B.M. Fond C. Grofșorean, nr. 8087

24.

Manuscris aflat în colecție particulară (n.n.)

Costumul popular din Naidăș

E(lena) Secoșan ¹

Ca îmbrăcăminte a corpului servea „ciupagul” cu poalele împreună, țesute în două ițe din fir curat de cânepă, care s-a bucurat de o utilizare integrală, numai până la apariția bumbacului în Țară. Ciupagul celui mai vechi tip era larg croit din 4 foi din pânză albă cum mânecile pornite din „crețurile dela gușă” / mâneca încrețită dela gât/, strânse la încheietură mâinei în /pumnaș/ cu fodor. La „gușe” ciupagul a fost încrețit cu „crețuri” susținute de un guler îngust „coler” cusut cu broderia tipică Năidășană „ochii” sau cu „alburii”. În jurul acestui coler erau prinși „șlari” un volan din pânză, brodat cu „cicmă” /dantelă/ de groșetă. Ornamentația ciupagului din Naidăș, abunda în „cheii”, cicmă și ciurătură, cele dintâi două specii de dantelă, iar cea din urmă, un gen de broderie transparentă lucrată pe un conci cu fire scoase.

Cheia este dantelă cea mai veche nu numai în industria casnică, ci în toată Europa. Aplicată cu scop util în industria casnică la noi, ia unește două margini de pânză - după cum am confirma și numele de „cheie” - într-o lucrătură cu acul, din fir de ață înnodată cu o manuscriere unică. Până când broderia, este sprijinită pe o

țesătură pe care o ornamentează, cheia își face singură, în același timp și fondul și ornamentul lucrate cu acul de aceeaș(i) mână omenească. „Punti in aria”, punct în aer numeau italienii această creație de brajă a acului și a firului de ață.

La cheie - dantelă cu acul - se desting două elemente principale, ajurile, cari dau valoare desenului prin transparență și cele mate, chiar constituiesc partea opată a desenului ce se desprinde din fond. Motivele ornamentale, cari rezultă din îmbinarea acestor două elemente sunt integral geometrice, compuse din linii drepte ca: stele, cruci, cârlige și cocori/ derivatul meandrului grecesc/ motive cu caracter oriental, înrădăcinate de veacuri în concepția de creația artistică a țărancei noastre.

Originea dantelei cheia se pierde în noaptea timpurilor. Unii cred că ar fi fost cunoscută de greci, alții atribu(i)e Venetiei concepția acestui gen. Lipsind cu desăvârșire documentele vechi ale dantelei grece /au rămas doar numirile/ ca: dantele de cipru etc./ nu i se poate da Greciei confirmarea de origine a acesteia, în schimb avem nenumărate dovezi în documentele iconografice după cari cei mai de seamă autori, ca Felix Aubry, S Cole și M(a)dame M-Bury-Paliser au demonstrat cu precizie, ca existență adevăratelor dantele cu acul revine Venetiei începând cu secolul XV - acestor autori de seamă le-a scăpat însă studiul cheii românești dantele autohtone a Banatului, cu particularități locale, care chiar dacă nu ar fi fost creată inițial de țăranca noastră, această, are în oriși ce caz neprețuitul merit de a o fi păstrat peste veacuri și de a-i fi dat rostul utilitar „și motivul românesc”, cari îi acorda astăzi un drept de originalitate și paternitate în industria noastră națională.

Lucrarea în lungime unind două margini de pânză - această minunată înfrățire în teutul și frumos, este unicul exemplu de artă aplicată în istoria dantelelor și dacă chiar punctul tehnic ar fi fost vre-odată împrumutat de la alte popoare, executarea și orientarea acestuia în sens practic, unit cu motivele Capitalei din ornamentația românească îi dă caracterul și autoritatea de creația autohtonă în arta noastră populară. Cheia este dantela, care moare nu o mai lucrează astăzi, decât unele bătrâne din veacul trecut, dat fiind tehnica grea timpul și răbdarea multă, pe care le necesită executarea ei.

Fotografii de chei ²

Ca dispoziție a ornamentației cheia, servind pentru a uni două foi de pânză-este așezată de obicei vertical, atât pe ciupag, cât și pe poale. În față „la gura ciupagului” se înșiră în două rânduri peste săni iarăși câte un rând, la spate „pe mijlocul șelelor” iar pe măneci, dela umeri, până la pumnași se înșiră „cheia de frunte” principalul ornament a ciupagului. Și aici la Naidăș, ca și în întreg Banatul măneca este ornamentată în orientare verticală, cu motive așezate în șiruri neinterupte, de la umeri până la pumnaș: nota caracteristică în Banat, față de cămășile din Vechiul Regat, sau

Ardeal, unde dispoziția motivelor variază între orizontal și vertical/ altă și rându în Vechiul Regat / sau este numai orizontală/ alesătură peste cot în Nordul Ardealului/. Deci cheia ciupagului din Naidăș se întinde în șire drepte pe mânecă de la umeri până la pumnaș. La poale aceiași dispoziție, șire de chei verticale, îndeplinind aceeași funcție utilitară. Poalele celei mai vechi generații, pe care le-am descoperit, aveau prinse și la tiv o dantelă de cheie, în formă de dinți, sau feston, zisă „cu ciucuri”. Aceste este cel mai vechi tip de dantelă dus peste veacuri până în întunericul trecutului.

Fotografie de ciupag cu poale

„Ciuratură” al doilea element decorativ în țesăturile de pânză românești o găsim frecventă pe ciuegile bătrânile din Naidăș, aplicată singură, sau alături de cheie. Ciurătura aplicată pe ciupagul femeii are rost pur decorativ. Este o broderie pe fire scoasă și s-a născut din dorința broderiei transparente sau ajurate. Țărâncă noastră maestră în cuvinte plastice, și stăpână pe o imaginație și intuiție limpede i-a dat cel mai potrivit nume: „ciurătură”. S-a lucrat pe pânză de cânepă, in, sau bumbac /țesută în două ițe / trăgându-se alternativ grupuri cu număr egal de fire, din lățimea și lungimea modelului, formând astfel o rețea, peste care se trăgeau apoi fire străine cu acul. Din ace(a)stă încrucișare de fire se naște o variație de motive decorative cari se repetau de alungul „câmpului ciurat”. Stilul motivelor decorative era geometric la cămășile cele mai vechi, inspirat de regularitatea motivelor orizontale, adaptate și naturalizate aici prin perfectă intuiția artistică a țărâncii noastre. Ca o influență mai târzie / înțeleg mult anterioară zilelor noastre /apar motivele de girlande, flori și frunze desenele Renașterii, pe cari, după Gertrud Palotay în „Ungarische Volkskunde” le-am fi împrumutat de la Veneției „Reticello”, prin maștri veniți la curțile ungare după epoca Renaștere. Originea ciuraturei trebuie să o căutăm din nou în alte Țări-la alte popoare, dat fiind lipsa de studii și documente în domeniul etnografic la poporul român. Ciuratura este în orice caz mai veche, decât cheia, dat fiind ca broderie a fost premergătoare dantelei.

Primele documente iconografice și de colecții muziale ale ciuraturei, le găsim la Veneției, sub denumirea „Reticella”, deși se presupune ca broderiile grecești au existat mult înainte de celebritatea punctului venețian. Căruia ele iau cedat locul. De altfel „Reticella” de Veneția a fost numită dantelă greacă, fapt care certifică existența anterioară a acestui gen de dantelă la greci. Lipsa de documente însă, condamnă la întuneric și uitare pe cele mai originale creații ale unui popor, dacă sunt lăsate, să moară fără urme. Mă gândesc - nu fără regret - câte zeci și sute de motive ale minunatelor chei și ciurături românești au dispărut fără urmă și fără ca cineva să le fi acordat o atenție, sau o înțelegere.

Fotografii cu ciurătură

Orientarea decorației cu ciurătură în portul străbun se aseamănă cu cea a cheilor, cu excepția faptului ca ciuratura ne îndeplinind nici o funcție utilitară a fost așezată și vertical și orizontal după cum gustul și inspirația femeii a cerut-o.

Fotografii de cămași cu ciuratura

Al treilea factor în ornamentația ciupagului din Naidăș a fost „cicma”, dantela de croșeta, care se prindea la „șlari” volanul dela guler, la marginea „fodorilor” dela mâneci și la topul poalelor. Este lucrată tot din fir de ață cu ajutorul unui ac încârligat la vârf numit croșetură. Este o dantelă de origin(e)a mai recentă și influență străină, după cum confirmă și numele împrumutat, de „cicmă”. Foarte mult răspândită în zilele noastre și mai puțin originală în industria noastră națională.

Ciupagul celei mai vechi generații cunoscută în Naidăș era de culoare albă, prins în chei, sau ornamentat cu ciurătură și cicmă de asemenea albe, fără de a le sături, sau broderii în color(i), cu excepția pumnașilor, cari adunau mâneca la încheietură în crețuri ornamentate colorat. Acest pumnaș prind crețurile „cusute cu mușiță” într-o banda creață, brodată pe „muche” de o mare valoare și veche tradiție artistică - după profesorul Oprescu - de proveniență dacă. Și aicea regăsim înclinarea țărăncei noastre spre împodobire, gata cu fiecare ocazie să dea forma concretă frumosului ce poartă în suflet. Despre aceste crețuri, cari susțin cămașa cu atâtea maestrie și discreție de gust, ascuns în cutele lor, ar fi de observat multe lucruri frumoase. Motivele acestor crețuri „in prestite” sunt geometrice liniare, gen impus și de tehnica cusutului, care se rezumă în atrage fire drepte prin și peste muchea crețurilor. Materialul: fir de lână, pe vremuri, iar pe urmă (*incomplet*)

---

¹ Elena Secoșan (1900-1996), statomică colaboratoare a Institutului Social Banat-Crișana.

² Nici una din fotografiile menționate nu mai există.

25.

Chestionarul a fost aplicat în timpul anchetei, răspunsul celui anchetat este redat cu caractere înclinate (n.n.)

I

Căsătoria

No. Casei

Data 20/VIII

Comuna Naidăș

Anchetator Grof(șorean)

Numele și pronumele al capului de familie: *C. R.*

Porecla: *a lui Bându*

Vârsta : *22*

Religia: *ort(odoxă)*

Originea etnică: *rom(ân)*

Starea civilă anterioară căsătoriei: *flăcău*

Starea civilă actuală: *căsătorit*

Ocupația: *agricultor*

Numele soției: *Ana născ(ută) Guga*

Numele concubinei: -

Câți copii legitimi? *Una fetiță de 6 ani. Câți ilegitiimi?*

A.

Logodna

În ce împrejurări te-ai cunoscut cu soția sau cu soțul?

La horă.

La ce vârstă se duc băieții la horă?

15.

Dar fetele?

15.

Cum te-ai împrietenit cu ea?

La joc.

Ești din același sat, ori din alt sat?

Din sat.

Cine și cum te-a pețit?

Am trimis o rudă la părinții ei, ca să văd dacă să învoiesc.

Mirele ori mireasa n-a fost cumva în serviciul familiei?

Ce rost avea persoanele însoțitoare?

După ce am primit răspuns, m-am dus cu tata, ca să o pețim.

La cât timp după pețit te-ai căpărit?

Tot atuncia s-a făcut căpăritul în felul acela că, atât eu cât și ea am depus la ruda care s-a dus anterior la părinții ei, câte un chilim ca un fel (?).

Cine a fost de față, ce au făcut și ce rost aveau persoanele însoțitoare, asupra căror chestii s-au înțeles la căpară?

Tata și femeia care a primit zălogul. Tata a întrebat pe tatăl fetii „dacă li-e voie de mine și mie de ea”. La răspunsul afirmativ ruda care era ca martoră

de față ne-a provocat ca să dăm căpara.

Ai primit căpară sub ce formă și de la cine?

Părinții te-au silit la concubinaj? La ce vârstă?

15 ani.

Ce relații ai avut cu logodnica în timpul logodnei? (Relații sexuale, cu învoirea părinților etc.)

Nu.

Ai mai umblat la alte fete în timpul logodnei?

Nu.

Avuse relații sexuale anterior căsătoriei, ori concubinajul considerat ca conviețuire?

Nu, ea am fost prima femeie pe care am avut-o.

În sat, ori aiurea?

B.

Încheierea căsătoriei

La ce vârstă te-ai căsătorit?

La cât timp după logodnă te-ai cununat?

După 4 ani, până atunci am trăit în concubinaj.

Ai făcut contract de căsătorie?

De ce neam și ce religie ți-e soția?

Ortod(ox) rom(ân).

Te-ai căsătorit cu neam străin? Cu unguroaică, nemțoaică, evreică ori țigancă?

Nu ași fi luat-o, căci nu mă potrivesc cu ea.

Sunt căsătorii mixte în sat? (Îndeosebi între români și țigani?)

Puține.

Cum trăesc soții în aceste căsătorii mixte? Ce fac copii?

Sunt 2 cazuri, când românii s-au însurat cu țigance.

Din ce sat ți-e soția?

Din vecinătate.

La cât timp după logodnă ați început conviețuirea și cum?

După 6 săpt(ămâni) au făcut nuntă, parcă ar fi cununați.

Ați făcut nuntă în ziua când ați început conviețuirea și cum?(Cine a plătit cheltuielile de nuntă și cât au fost de mari)?

Da, și unii și alții am suportat cheltuielile. Circa 40 000 lei.

Ești cununat și la biserică?

Nu.

De ce nu te cununi la biserică?

Nu ne-am interesat.

Te-ai căsătorit cu dispensă de vârstă, cu ce scop?

Nu, căci s-au împreunat în concubinaj din cauza vârstei.

Ai dat ceva avere soției când te-ai căsătorit?

Nu.

Cu ce scop te-ai căsătorit și ce rol au avut părinții la încheierea căsătoriei?

După ce criterii ți-ai ales soția? (dragostea, înmulțirea neamului, nevoia brațelor de muncă în gospodărie, nevoia sexuală, frumusețe, hărnicie, buna purtare, bogăție, de viță bună?)

Mi-a plăcut de ea. Era mai săracă ca mine.

Se pretinde de la mireasă să fie fecioară?

Da.

Zestre ai căpătat și în ce constă?

Cine ți-a constituit-o? Părinții, frații ori alte rude?

Cine e proprietar de carte funduară al zestrei?

Câți copii ai?

Una fetiță, 6 ani.

La câtă vreme după căsătorie ai avut primul copil?

După 10 luni.

De ce ai născut târziu copii și numai atâți? (cine s-a opus?)

Ce-ți plac mai bine: băieții ori fetele?

Egal.

Ai copii adoptați, și de ce-ai adoptat?

Cum e privită în sat nora stearpă, ori ginerele sterp?

Cum sunt privite familiile cu mulți copii?

Ce crezi despre rolul soției?

Cum e privit avortul în sat?

C.

Relații personale în sânul familiei

Câte familii trăiți sub același acoperiș?

Bunicul, tata și mama și noi doi.

După căsătorie ți-ai instalat gospodărie proprie? De ce nu ți-ai instalat?

Stau la părinți.

Cine e stăpân în casă?

Bunicul.

Ce drepturi au copiii ilegitari? În caz de deces al părinților capătă ceva din avere?

Cine dispune asupra educației copiilor?

Mama ei, adică soția mea.

Cine se îngrijește de căsătoria copiilor?

Cine judecă certurile dintre membrii familiei?

Soția își urmează bărbatul când se așează în mod vremelnic în altă parte?

Ce drepturi sunt recunoscute ginerelei în casă?

Dar nurorii?

Ce obligații au ginerele și nora?

Ce rol are nașul în viața familiară?

S-au întâmpat în sat cazuri de adulter și incesturi?

Da, cam multe femei măritate țin drăguț.

În caz de adulter cum se răzbună soții ori membrii familiei?

Îi bate de multe ori.

Cum e privită necredința bărbaților, ori a femeilor?

Se despart.

Cum e privită fata care naște copii din flori?

Nu sunt cazuri.

D.

Relații materiale în sânul familiei

Din ce se compune averea familiei?

(Avere moștenită - cum s-a moștenit? Avere donată - cum s-a donat? Avere achizită - cine a dobândit-o și cum?)

Am 13 jugh(ăre). O parte scrisă pe numele bunicului, parte pe numele tatei, parte pe cea a mamei.

Cine este proprietarul de carte funduară al averii familiale?

La fel în C(artea)F(unduară).

Cine chivernisește această avere?

Bunicul (60 ani).

Când se retrage capul familiei de la conducere, cum și cui transmite acest rol?

În ce formă? La ce vârstă?

S-au ivit procese de reziliere între părinți și copii? Din ce motive s-a reziliat contractul?

Da, din ingratitudinea copiilor.

Este obicei să se facă testament?

Da.

Cât timp se poartă doliu și cum jelește? Bărbații, femeile?

Femeile în negru 2-3 ani dacă moare cineva tânăr, altcum un an. Bărbații cu capul gol una lună la tineri și câteva zile la bătrâni.

Femeia necăsătorită (concubina) capătă ceva când moare concubinul?

Nu.

Familia anchetatului tră(i)ește în comunitate familială, ori, averea este individual împărțită între membrii familiei?

Da.

Există încă comunitatea familială în sat, așa cum a fost pe vremuri, ori prin desființarea legală a comunității patrimoniale s-a instaurat sistemul de proprietate individuală?

Există. Cei mai mulți rămân laolaltă ca și ei.

În caz de indiviziune patrimonială cum se împarte venitul?

Nu se împarte, ci bunicul se îngrijește de necesitățile fiecăruia.

După ce norme își alege capul familiei urmașul?

Cum aperi posesiunea bunurilor mobile și imobile?

Dacă ai fost conturbat în posesiunea averii tale și cum s-a produs această conturbare?

Este cazul și la ei. Au scos comisia primăriei și s-a măsurat pământul.

Alții se duc la judecătorie.

Averea este sau a fost grevată de vreo servitute personală sau reală în favoarea cuiva?

Cu pe (i)potecă pe seama vecinilor.

Când și cum a luat ființă, cum s-a îndeplinit, cât a durat și cum s-a stins?

De mult există.

Sunt datori copii, ca să întrețină părinții?

De regulă nu predau părinții averea, căci se tem. Mulți copii nu se îngrijesc.

În familia anchetatului copii și-au manifestat ingratitudinea?

II

Obligațiuni

Câtă datorie ai față de cine?

Când ai făcut datoria și pentru ce?

În ce formă și condițiuni ai contractat datoria?

Ce dobânzi ai plătit?

Ai plătit regulat dobânzile? [ai putut plăti dob(ânda)din venitul capitalului împrumutat?]

În cât timp ai restituit suma împrumutată?

De ce n-ai restituit-o la timp?

Ai fost împrimesuat, cum s-a terminat procesul și câte cheltuieli ai avut?

Legea de conversiune cu câte datorii te-a scris și față de cine?

Ce efect a avut conversiunea asupra situației averii tale?

Ai mai contractat vreun împrumut de la 1931 încoace? De la cine și în ce condițiuni?

Dacă ai avea nevo(i)e de bani, de unde ți-i procuri? Se împrumută țăranii reciproc cu bani, unelte agricole, animale?

III.

Legislatura și obiceiurile

Ai avut procese?

Contravenții silvice.

Ce fel de proces: civil, penal, la legi speciale, contravenții C.A.M.M.A.T. etc.?

Cât timp a durat?

Cine distribuie munca în interiorul familiei?

Când se retrage capul familiei de la conducere, cum și cui transmite acest rol?

În ce formă juridică? La ce vârstă?

S-au ivit procese de reziliere între părinți și copiii? Din ce motive s-a reziliat contractul?

Este obiceiul să se facă testament?

Cât timp se poartă doliu și cum jelește? Bărbații, femeile?

Femeia necăsătorită (concubina) capătă ceva când moare concubinul?

Familia anchetată tră(i)este în comunitate familială, ori averea este individual împărțită între membrii familiei?

Există încă comunitatea familială în sat, așa cum a fost pe vremuri, ori prin desființarea legală a comunității patrimoniale s-a instaurat sistemul de proprietate individualistă?

În caz de diviziune patrimonială cum se împarte venitul?

După ce norme își alege capul familiei urmașul?

Cum aperi posesiunea bunurilor mobile și imobile?

Dacă ai fost conturbat în posesiunea averii tale și cum s-a produs această conturbare?

Averea este sau a fost grevată de vreo servitute personală sau reală în favoarea cuiva?

Când și cum a luat ființă, cum s-a îndeplinit, cât a durat și cum s-a stins?

Sunt datori copii, ca să întrețină părinții?

În familia anchetatului copii și-au manifestat îngratitudinea?

Ce părere ai despre judecăți, despre mersul procesului, despre avocați și judecători?

Cum privești legea conversiunii?

Reforma agrară e terminată, dacă nu, ce e cauza întârzierii?

Ce obiceiuri juridice sunt în sat și nu-s trecute în coduri?

Care e fapta cea mai înfierată de popor?

Cum sunt priviți: cerșetorii, vrăjitorii, pârătorii, un om întors din ocnă?

Solidaritatea satului față de: foc, înec, devastări, grindini, prădăciuni, boli de vite, la oameni?

Se ajută.

Cum se manifestă?

Cum iau cunoștință de legile noi?

Prin tobă.

Sunt femeii pedepsite pentru avort?

Sunt multe femei cari practică avortul dar nici una nu a fost pedepsită.

Dar bărbați complici?

A fost cineva pedepsit în sat pentru că s-a co-aliat la concubinaj în vârsta (pubertății) neadmis de lege pentru căsătorie? Părinții acestor copii au fost pedepsiți?

Când și cu ce pedeapsă au fost loviți?

Oamenii condamnați cum sunt priviți?

Ce lipsuri găesc justiției?

Cuvântul dat se respectă?

Da.

Afacerile se încheie verbal, ori scriptal?

La vânzări-cumpărări se plătește adălmașul? Cine-l plătește?

Cumpărătorul plătește.

La încheierea unei afaceri se dă arvuna?

„Căprară” se dă.

Ce se întâmplă cu arvuna, dacă afacerea se stornează?

Semnele de hotar și cele ce se fac la vite se moștenesc în familii?

Nu.

Frecventează târgurile?

Sasca, Oravița, Bozovici, Moldova-Nouă.

Cum se informează asupra prețurilor?

A urmărit cu atenție vânzările altora.

Unde face cumpărăturile necesare pentru casă? În ce oraș, sat? La ce prăvălie?

La român, ori minoritar?

La oraș, cumpără de la oricine.

Cu ce obiceiuri se reîntorc feciorii dela armată?

Dar bărbații cari au trăit un timp în altă parte?

Nu se duc.

Dar femeile, cari au fost servitoare în oraș?

Tineretul muncește cu drag și plăcere pământul? Ori s-a mai înstrăinat de agricultură?

Cum privește pe minoritari? (Unguri, evrei, nemți, țigani etc)

Ce relații sunt între servitori și patronii lor?

Nu stau totdeauna la masă cu gazda.

Servitorimea cum e tratată?

Tinerii cum privesc serviciul militar?

Ce crede despre cooperativă?

IV.

Influența orașului

I. Ai fost la oraș? Unde? Des? Când?

La Orșova.

II. Cu ce ocazie? (Militar, împricinat în Justiție, servitor, fată de casă, bucătăreasă, vânzător de piață, la târgurile de spital, cu copii la școală, etc.)

Ca militar.

III. Cum e viața la orașe? (mai bună, mai rea, ca la sate)

La început mi-a fost urât.

IV. Ai stat mult la orașe (luni, ani?)

Scurt timp.

V. În caz afirmativ se vor pune următoarele întrebări: ce ai învățat la oraș? (ce influență a avut asupra anchetatului)

VI. Militarul

Cum îți întrebuințai timpul liber?

Ai mers regulat la biserică?

Ai învățat să citești și să scrii?

Ai învățat să te servești de peria de dinți, de băi (vană, aburi, spălături, igiena corporală, bărbier, etc)?

Te-ai lepădat de haina țărănească. Întors acasă, porți pantaloni, bocanci, cisme, tunică după croiul militar, haine, șapcă, pălărie, beretă ca orașenii?

Te-ai îmbolnăvit la oraș și de ce boală?

Cunoști medicamente simple (aspirină, apă oxigenată, purgative, ceaiuri) și le întrebuințezi?

Ai învățat să te ferești de boli?

Ai învățat să dorești o mâncare mai bună, cafea, ceai, mâncări gătite, etc?

Ai învățat să te servești de batistă, de cuțit și furculiță, tacâmuri?

Alte influențe bune și rele ale orașului (cântări orașenești, băuturi altele de ce se obicinuesc la sate, joc, cărți, cetești ziare, cărți literare sau de popularizare științifică, etc). În general cu ce și-a îmbunătățit standardul de viață după stagiul în oraș.

VII. Servitoarele

Cine sau ce te-a determinat să pleci la oraș de servitoare? (să-ți faci bani de zestre, trusou, să plătești datoriile familiei, urmând soțul sau iubitul, din dor de ducă)

Cum ai primit angajament? (prin recomandare, prin biroul de servitoare, prin îngrijitori de casă cărora ai plătit?)

La gară sau în oraș nu te-au pândit oameni și nu ți-au făcut propuneri să nu te ducă în loc bun spunând că e mai bine acolo decât slugă? Nu te-au dus la hoteluri sau cârciumi, nu te-au prostituat? (unele întrebări din acest chestionar trebuiesc puse cu mult tact).

Unde ai dormit și stat până ai găsit slujbă?

Ce ai învățat la oraș?

Ce mâncăruri ai învățat să gătești la oraș. Le gătești și acum și care anume:

Mergeai la biserică? Ce făceai în timpul liber?

La cine ai servit, la români, evrei sau minoritari creștini? Ai schimbat mulți patroni? De ce?

Cum te-au tratat? Nu te-au silit să ai raporturi sexuale cu ei?

Stăpânii te-au înscris la Asigurările Sociale?

Când ai fost bolnavă, cine te-a îngrijit? Ce fel de boală ai avut?

Ai învățat să te servești de perie de dinți, ai făcut spălături și băi?

Ți-ai schimbat portul la oraș? Cum erai îmbrăcată? Dar acum?

Ce farduri, pudră, ruj, apă de colonie, parfum ai întrebuințat la oraș? Acolo ai învățat să le întrebuințezi? Dar acum?

Cât timp ai servit ai pus ceva bani la o parte? Ce economii ți-ai făcut și în cât timp? Câtă leafă ai avut? Din acești bani cât ai întrebuințat pe mătăsuri și farduri?

Iarna porți lingerie caldă?

Ce ai învățat la oraș? Învățăturile de acolo le aplici acum?

Nu puteai să rămâi la oraș?

Știi fete care ar vroi să se angajeze de servitoare?

VIII. Târgoveții:

Ai făcut târg bun la oraș? Unde îți desfaci mărfurile?

După târg nu te-ai abătut într-o crâșmă?

Nu ți-au furat banii? Nu te-ai bătut? N-ai ajuns la poliție?

IX. Justițiabilii:

Cine te-a dus la avocat?

La avocat român sau minoritar?

Dacă ți-a făcut procesul altul decât un avocat?

Cum s-a terminat procesul?

Ce ai făcut la oraș după proces?

X. Sătenii cu pregătiri școlare secundare:

Ce școli ai terminat? (gimnaziu, liceu, câte clase)

De ce te-ai reîntors la agricultură și industrie sau comerț în sat?

XI. Muncitorii și micii slujbași:

Unde lucrezi în oraș?

Cât câștigi?

Ai pământ?

Cine ți-l lucrează?

Când pleci în oraș și când te reîntorci în comună?

Pe jos, cu bicicleta, etc?

Unde prânzești și cinezi?

Ai șomat sau șomezi, pentru ce?

Ai încercat să te angajezi la oraș de aprod, servitor, polițist, lucrător, etc.

Ai fost angajat?

De ce te-ai reîntors?

Tiparul executat la **Imprimeria Mirton**
300125 Timișoara, str. Samuil Micu nr.7
Tel.: 0256-272926, 225684
Fax : 0256-208924

Acest volum, ca și cele ce vor urma, a fost determinat de convingerea, împărtășită de mulți alți cercetători, că publicarea izvoarelor este una din urgențele maxime, pentru a putea apoi, pe temeiul lor, reconstitui nu doar istoria cercetărilor sociologice, ci și istoria generală a Banatului interbelic, participarea acestei provincii la desfășurările naționale din aceeași perioadă. Suntem convinși că prin aceasta se va produce și o participare semnificativă la cunoașterea mai exactă a istoriei sociologiei românești.

Carmen Albert

I.S.B.N.: 973-661-296-1

<https://biblioteca-digitala.ro>